

A RÓMAI PÁPÁK
TÖRTÉNELME
SZ. PÉTERTŐL KORUNKIG.

MÜLLER, HOFFMANN, SMETS, SANDINI, KOLB, BURIO,

S EGYÉB KÚTFŐK NYOMÁN SZERKESZTETTE

KARCSU ANTAL ARZÉN,
SZ. FERENCZ-RENDŰ ÁLDOZÁR, HITSZÓNOK, HÁZFŐNÖKI HELYETTES
S A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT RENDES TAGJA A VÁCZI
KOLOSTORBAN.

VI. KÖTET.

A VÁCZI EGYHÁZMEGYEI S SZERZETI HATÓSÁG JÓVÁHAGYÁSÁVAL.

PEST,
BARTALITS IMRE GYORSSAJTÓNYOMÁSA. (ÖT PACSIRTA UTCZA 5. SZ.)
1871.

CLXXVIII.

III. Incze. 1198—1216.

Ezen pápának családi neve eredetileg *Trasmondo* volt, és az életrajzírók egy részről azon *Trasmondo* capuai grófig viszik vissza nemzetsége eredetét, ki *Grimoald* lombard királytól 663-ban a spoleói herczegséget nyerte; más részről pedig *Trasmondo*, *Genserich* vandal királynak, fiától származtatják. E családban a grófi méltóság oly általánosan elismert volt, hogy azt idővel nem is nevezték más-kép, mint „*Conti*“-nak. E *Conti* családnak egyik ága, *Trasmondo*, vagy *Trasimund* marsi és segni-i gróf egy nemes római nővel, *Clari-ciával* lépett házasságra, ki neki egy leányon kívül négy fiut szült; az 1160-, vagy 1161-ben született legfiatalabbnak szülői a sz. kereszttségben *Lothár* nevet adtak. Ezen utóhibi legközelebbi rokonai közt három kardinált számított. *Lothár* első gyermekségéről mi adatok sem juttattak el hozzánk. Tanulmányait a római tanodában kezdte meg s folytatta egy ideig, honnét *Párisba* vette magát, melynek egyetemi tanárai a szabad művészetekben s sz. hittudományban már jó idő óta igen hirnevesek voltak. A XII-dik század közepén oly roppant volt ezen egyetem tanulóinak száma, hogy az érkező ifjak gyakran már szállást sem találhattak. Valamennyi tanárok közt leginkább *corbeili Péterhez* ragaszkodott *Lothár*, kinek reá leglényegeseb befolyása volt, s kinek képzését illetőleg legtöbbet köszönhetett. Majd a *bolognai egyetemet* látogatta meg, hol ekkor az egész kereszténységben legjobban virágzott a *jogtudomány*.*)

*) *Gamfried* (in *Poëtria nova*) az ekkori hirneves egyeteme-
meket így dicsőíti :

In morbis sanat medica virtute *Salernum*
Aegros; in causis *Bononia* legibus ornat
Nudos; *Parisiū* dispensat in artibus illos
Panem, unde cibum robustos; *Aureliani*
Educat in cunis cunctorum lacte tenellos.

Az itt tündöklött tanárok közül úgy látszik, hogy *Bassianus Jánost, Ferrarai Hugocsiót s Balbi (Circa) Bernardot* hallgatta. Meddig s mikor látogatta Lothár e két világhírű egyetemet, adatok hiányában tudni nem lehet. De hogy ezen tanintézeteket szép sikerrel látogatta, bizonyítják iratai, tettei s egész élete. A lélek és test legszebb tulajdonaival, dus ismeretekkel felszerelve, visszatért Rómába, valószínűleg azon időben, midőn III. Sándor élni megszűnt. Itt felvevén a kisebb-rendeket, a Péteregyház káptalanában egy széket nyert. Nagybátyja s három kitűnő kardinál rokona könnyen tudtak neki az egyház fejének közelében foglalkozási tért találni.

Lothár III. Lucius alatt kezdett az egyházi ügyek vezetésében részt venni. Ezen pápa ugyanis az alig 24 éves Continak szép ismereteit méltányolván s a fiatal ember éleselműségét elismervén, őt különféle jogi viták eldöntése, követségekkel s egyéb az egyház, meg államra nézve egyaránt fontos teendőkkel bizta meg. VIII. Gergely alszerpappá szentelte s III. Kelemen, Lothár anyai részéről nagybátyja, utat nyitott neki a legfőbb egyházi méltóságokra. Halála előtt egy évvel a 30 éves unokaöcs általa sz. *Sergius és Bachus egyháza kardinál-diákonává* neveztetett ki, mely címet egykor maga III. Kelemen is viselte pápasága előtt. E kinevezés általános örömmel fogadtatott az Egyházi-államban, mert Lothárt szép tulajdonaiért mindenki tisztelve szerette, s már ekkor sokan sejdíték, hogy egykor sz. Péter székén fog tündöklelni. Új méltósága első gondja volt, czimegyházát jó karba hozni s azt kellőleg feldiszíteni. Ámbár a kardinálok közt legfiatalabb volt, mégis a legfontosabb ügyekkel halmoztatott el, melyek elintézésében ama roppant tevékenység s ügyességre tett szert, melyekkel mint pápa a világ bámulatát vona magára. III. Kelemen működésében nagy része levén, megismerkedett a világ legtekintélyesb személyeivel.

Ezen pápa utódja (III. Coelestin) alatt Lothár az egyház igazgatása s a kardináli foglalkozásokban csekélyebb részt vett; mert tán a két család, melyhez III. Coelestin s Lothár tartoztak, nem a legjobb egyetértésben állott. E viszony s az egészségét megtámadó fájdalmak okozák, hogy Lothár a nyilvános térről visszavonult. Ekkor írta a „*De contemptu mundi, sive de miseriis humanae condi-*

tionis“ című híres művét, melyben a világ nagyainak szomoru sor-sát oly meghatóan rajzolta. III. Coelestin, mint említettük, január 8-kán kimulván, Lothár a többi kardinálokkal együtt a lateráni egyházba ment, hogy az elhunyt pápáért a halottas-ünnepélyt megtartsák. Ekkor Rómában, Lotháron kívül, 23 kardinál volt jelen. A törvény szerint a pápa halála utáni napon kellett volna a gyász-miséét tartani s a harmadikon gyülekezni egybe választásra. De a kor viszonyai s körülményei e szabálytól most eltérést parancsoltak, s azért a kardinálok a *Scarus lejtőjéni holostorban* még III. Coelestin halálnapján egybegyülekeztek. Itt a közelben tartózkodó németek daczára is a választásról szabadon, háborítatlanul tanakodhattak. Erre a kardinálok elbocsátván kíséretüket, a vérnélküli áldozat bemutatása közben, kérték a Szentlelket, hogy őket segítő malaszt-jával támogassa. Azután a választás módját határozták meg s az alázatosság jeleül földre borultak, majd felkelvén, egymást a *békecsókkal* illették s egy közölök társait a választók kötelmeire emlékeztette. A szavazatok közül több *Calonna János* s *Octavián* kardinálokra estek. De mindkettő alkalmatosbnak találá Lothár kardinált, ki is erre egyhangulag pápává választatott. Hogy osztatlan érzülettel, szavazat s akarattal szemeltetett ki, ezt egy levele is bizonyítja, melyben a választók szép egyetértését emeli ki.

Ekkor Lothár 37-dik évében volt. A kereszténység bámulta e választást, melyet a választott vonakodott elfogadni. De a kardinálok az ő esengését s könyeit tekintetbe nem véve, tudtul adták a templomon kívül várakozó római papságnak s népnek, hogy ő tartatik legméltóbbnak sz. Péter székére. Erre roppant örömrivalgás töltö be a léget, s a kardinálok, papság meg a nép a választottat a város és világ legfőbb egyházába, a laterániba kísérte. Hol a „*Téged Isten dicsérünk*“ zengedezése közben a főoltárhoz vonult, hogy az Örökkévalóhoz segítségért esedezzek. Azután a kardinálok által a pápai trónra helyeztetett, kik a választottnak lábaihoz borultak s tőle békecsókot nyertek. A szertartások végeztével sz. Lőrincz bazilikájába vonult a menet, hol a választott egy általa emeltetett oltárnál huzamosb imába merült. Innét a pápai terembe lépett s nemsokára a diszlakomához ült. Lothár még csak *szerpap* volt, s

mint ilyen nem helyeztethetett sz. Péter székére. De ő az egyház általános gyakorlatától, mely szerint a papszentelés csak kántor-bőjtök alkalmával szokott tartatni, a maga előnyére sem akarván eltérni, sem azon véleményre alkalmat adni, mintha felszenteltetését csak azért siettetné, hogy minél előbb egész hatalommal s pápai méltósága minden jelvényeivel léphessen fel. Azért az ő felszentelése is a legközelebbi kántor-bőjtre halasztatott el, a midőn is szombaton áldozárrá s a reá következő vasárnap püspökké szenteltetvén, sz. Péter székére helyezettett annak egyházában s megkoronáztatott. A megható szertartások bevégezése után Lothár, már mint III. Incze-név alatt az egyház feje, a jelenvolt papsághoz s roppant népséghez az apostoli főpásztor méltósága és tiszte fölött igen megható beszédet tartott. Ennek végével megindult az ünnepélyes menet a lateráni palota felé. III. Incze fejét a *gömbölyű mitra, mint a pápai főhatalom jelvénye*, diszitette, őt követte 6 kardinál-áldozár, 9 kardinál-diákon, 4 érsek, 28 püspök, 10 apát, a Péteregyház perjele az alszerpapokkal stb. *Egy diszkapunál a zsidók régi szokás szerint törvénytölvényveiket nyújták át s ajándékok szórattak a nép közé.* E lateráni palotában elfogadván a hódolatokat s tisztelgéseket, azután a *Leó-házba* ment, megajándékozta a kardinálokat, római lelkészeket, a senatorokat és városi tisztviselőket, a palotai hivatalnokokat s még a zsidókat is, s az egész ünnepélyt a szokásos lakoma zárta be.

III. Coelestin utódja tehát III. Incze lön, ki az ifjuság erélyét az öregség bölcs körültekintésével s szilárdságával kapcsolván egybe, a legkitünőbb egyházfők koszorujába küzdötte fel magát, s mint *Sirmondi* tekintélyes francia történész írja: „*Magas hivatásának tiszta öntudatával s forrón szeretett hazájának dus ismeretével, egy lovagias férfit dicsvágyával, istenes étellel, a tudománybani roppant jártassággal s elődei minden szép tulajdonaival felékesítve lépett a pápai trónra, mely alatta állott a hatalom legragyogóbb polczán.*“ — Az apostoli székre lépven, erről azonnal tudósította a keresztény világ összes uralkodóit s főpapjait. Pápasága első évében kelt iratai mind megannyi fényes tanui azon alapelveknek, melyektől huzamos kormányja alatt sohasem tért el, s melyek lényegileg a következők: „*A mi tisztünk az egélyt terjeszteni az Isten egyházában, s hol ez meghonosulva van, védelmezni.* — *A keresztényelemnek, míg élünk,*

virágozni s a szerzetes-intézeteknek minél nagyobb tért kell elfoglalniuk. Az igazságosságához oly szigorun ragaszkodunk, hogy attól sem élet, sem halál el nem vonhat bennünket. — Tudjuk, hogy nekünk kötelemünk mindenki jogai fölött örködni s e térről semmi, bárkinek kegye sem fog minket letántorítani. Mi népek s országok fölé helyeztettünk, nem a mi érdemünkénél fogva, hanem mint Istennek szolgálja. — Azért erős föltételünk, miben minket misem fog megingatni, hogy mindazokat, kik az egyházhoz híven s tántoríthatlanul ragaszkodnak, őszinte szeretettel karolandjuk s őket minden hatalmaskodás s elnyomás ellen az apostoli védelem pajzsával fedezendjük. — De ha a főpásztori tiszt roppant teendőire, a mult időbeni szabadságunkra s csekély erőnkre gondolunk, saját érdemünkre mitsem építhetünk, hanem egyedül arra, a kit képviselünk e földön. Ha a sokoldalú elfoglaltságot s a minden egyes egyházakra kiterjedő gondoskodást tekintjük, el kell ismernünk, hogy mint a leveleink homlokzatáni üdvözllet mondja, a szolgák szolgálói vagyunk, s nemcsak magunkról, hanem Isten előtt egykor a hivekről is számolnunk kellend. És ha végre e legfőbb kormányzat terheit s saját vállaink gyöngeségét vesszük fontolóra, úgy magunkra alkalmazhatjuk a látnok ezen szavait: „A mély tengerbe jutottam s a viharban elveszttem“ De az Ur keze emelt bennünket a porból ama trónra, a melyen nemcsak a fejedelmekkel, hanem azok fölött is ítéletet mondunk.“

Hogy ez az őszinte alázatosság szózata vala, mutatják egész jelleme, élete, tettei s számos levelei, melyekben magát egyes szerzetek imáiba ajánlja, jól tudván, mily erővel bir a jámbor kolostori együletek buzgó imája. Rövidség okáért itt csak a cisterciekhez intézett levelét emeljük ki: „Érezzük, mily tehetetlenek vagyunk emberi gyarlóságunknál fogva, azért kérünk mindnyájatokat, hogy azon imákon kívül, melyeket az egyetemes egyház végez érettünk, esedezéseitekben rólunk különösen megemlékezzetek ; hogy az, ki az apostoli hivatalra hitt meg bennünket, nekünk kegyelmet adjon, azt a mi üdvünk s a ránk bízott népek jóllétére viselhetni, és hogy foggyatkozásunkat mindenhatósága teljéből pótolni kegyeskedjék. Ugy vezessen bennünket parancsai ösvényén, hogy életünk alárendelteink előtt példányképül ragyogjon s tanításunk jó gyümölcsöt teremjen. Esedezzetek, hogy a kegyes Ister az élet szellemét lehelve belénk s kegyelme nagy legyen rajtunk. Könyörögjete, hogy az, ki Péternek a hajótörésben jobbát nyújtotta s

őt a hullámokból kiragadta, nekünk az üdv útját megmutassa s minket föntartson, hogy a világi ügyekbe a szükségesnél mélyebben ne merüljünk. Zörgessetek, hogy bennünket minden igazságban vezessen, s annak ösvényére hajlítsa lépteinket, melyen ezek sohasem ingadoznak; igen, hogy szava lámpául szolgáljon utainkon s békéjével ugyanalogjon tetteinken, hogy mi mindenkor csak olyant gondoljunk és műveljünk, a mi nekünk s alattvalóinknak e földön nyugalomul, azon-
tul pedig örök üdvünkre szolgáljon. Mert Isten által minden hűvek vezetőjévé rendeltetvén, s ama roppant terhet mindenkiért viselni tartozván, illő, hogy az egyetemes egyház könnyörögjön érettünk s a mi gyöngeségünket imájával támogassa.“

Korviszonyok s III. Incze közvetlen elődeinek éltessége okozák, hogy az ügyek igen felhalmozódtak s kivált pápasága első évében annyi eldöntések, utasítások s ítéletek menesztettek a keresztény világ minden részébe, mint idáig még tán soha. Mindezen nagy elfoglaltság mellett is főkép környezetére fordítá figyelmét; ott akará a reformot előbb meghonosítani, hogy aztán onnét terjedjen az el a többi keresztény országokba is. Minden fényűzést száműzött palotájából, kivévén a művészet remekeit; mert egy oly pápa, mint III. Incze, ki legbensőbb szívérteménye magasztos kifejezéseit a költészetben kereste, nem lehetett egykedvű ama gyönyörű diadalo-
lok iránt, melyeket a szép-művészetek a nagy lelkeknel ünnepeltek. Alig vette birtokába a pápai lakot, midőn annak udvaraiból minden váltóüzéreket s aranyműveseket eltávolított. Igen egyszerű asztaltartása által némely főpapok fényűzésének s tékozlásának gátot vetett. Asztal után néhány pillanatig pihent, s azután papok, világiak, zázándokok egész bizodalommal járulhattak hozzá. Az apródokat szintén elbocsátá udvarából; a hivatali ügyekben minden perdiót vagy bírósági járadékokat eltörölt. Ellenben az irnokok s bullakiadóknak évdíjt rendelt. Örökösége a legcsekélyebb részletig kiterjedt, figyelmét mi sem kerülhetvén ki. Felfödözé a hivatalos iratok s bullák hamisításait, melyek a csalók által a világban elhintettek s a római udvarnak a távolban is ártottak. E gonosz üzletnek véget vetendő, a lelkiismeretlen világi tisztek helyeire jámbor s tudós szerzeteseket léptetett. Hetenkint háromszor tartott kardinálggyűlekezeteket, s ekkor mindenkit ritka türelemmel hallgatott meg; a jelentéktlenebb ügyeket

tiszviselőire bizta, míg a *fontosabbakat érett megfontolás után ön-maga tárgyalta*. Miért is az ő pápasága alatt sokkal számosabb s *fontosabb ügyek kerültek az egész kereszténységből az apostoli szék elé, mint egyébkor*.

Miután így saját házában a jó rendet meghonosította, Róma városának szervezésére tért át. A nép maga kárán okulva belátta, hogy sokkal előnyösebb rá nézve oly urnak engedelmeskedni, ki városukban székel, mint olyannak, kit a messze távol miatt alig láthat hosszú éveken át egyszer s ki hatalmát az ezzel visszaélőkre bizza. Az is tekintetbe veendő itt, hogy a benső alakulás szabadsága mellett is a város praefectusai mindig mint a császári főnhatóság támaszai működtek itt. Azért mindjárt pápasága elején a város praefectusát azon esküre szorította, hogy „a gondjaira bizott területből eladni, elzálogosítani vagy hűbérbe adni mitsem fog; a római egyház jogait igazait s mindennemű jövedelmeit kinyomozza, kezeihez veszi s megőrzi; az átadott várakra ügyelni fog; a pápa tudta nélkül azokba kit sem bocsát, s annak engedélyén kívül újakat nem építtet; hivataláról minden időben számot adni tartozik, ha arra felhívatik, s azt az első parancsra letenni köteles.” Kard helyett, melyet a császár szokott neki átnyujtani, beigtatása jeleül a pápa nyilvánosan egy diszköpenyt adott reá, s egy ezüst-serleget adott neki, mint a fensőség iránti hódolat jelvényét. Ép így helyezett be egy senatort, ki hatalmát többé nem a néptől, hanem a pápától nyerte, csak egy évig kormányzott s az egyházfő, meg a kardinálok biztonságára megesküdni tartozott; továbbá, hogy sem tanácscsal, sem tettel a pápa élete ellen merénykedni nem fog, hanem minden ilyenmű lázadást, avagy összeesküvést felfödözni kötelemének ismer; az egyház fejét a pápai méltóság birtokában és sz. Péter igazaiban védelmezi, s amennyire joghatósága engedi, a kardinálok s laktársaik biztonsága fölött őrködik.” Ép így tették le a vazallesküt *palombara-i Ottó, monticellói Ottó, Hildebrand* montaltói gróf, s egyéb bárók. Az egyház fejének környezetében igen nagy élénkség uralkodott, minőt itt rég nem lehet látni. Az összes kardinálok, kik Rómában tartózkodtak, különféle ügyekben a legtekintélyesebb helyekre küldettek ki; mások követekül menesztettek mindenfelé, hogy az illetőket a hódolatra felhívják. Mindenütt ugyanazon hangulatra találtak, s így igen

könnyű volt az idegen feltolakodott urakat elűzni s a népet meggyőzni arról, hogy a pápa az egyház birtokait elidegeníthetetlenül saját uralma alá vonja s azokat csak kitűnő s érdemes belföldieknek adandja hűbérbe.

A városban s annak vidékén a fölségi tekintély helyreállítottán, III. Incze a távolabbi birtokrészekre fordította figyelmét. Követei itt is kitörő örömmel s lelkesedéssel fogadtattak a nép által s *Ancona, Fermo, Osimo, Camerino, Sinigaglia* és *Fano* városok megtagadván az engedelmességet a császári kegyencznek, *Markwald*nak, III. Inczének, mint törvényes uroknak, hódoltak. E példát követték csakhamar a *spoletói hercegség, assisi s montebellói grófságok*, nemkülönben *Toscana* egyéb városainak lakói, kik a törvényes uralkodónak, III. Inczének, hűséget esküdtek s a bitortól elűzték. Mindjárt az apostolfejedelmek ünnepe után meglátogatta a szent-atyá Spoletót. Rómát tekintélyes kísérettel hagyta el s minden város által, melyeken átment, roppant lelkesedéssel fogadtatott, mint az idegen nyomasztó uralom alóli fölszabadító. Az általa megérintett legtöbb helyeken templomokat, oltárokat, s edényeket szentelt, egyházi öltönyökkel s egyéb diszitményekkel látván el azokat. *Az ezredek fölött szemlét tartott, a tisztviselőket érdemjelekkel tisztelte meg, Gergelyt, Spoletó, Assisi s ezek környéke fölött egyházi s világi hatalommal látta el. E terület lakóinak megengedte, hogy az apostoli székhöz jogainak tiszteletben tartása mellett a toscanai szövetséghez csatlakozhatnak. Toscanát, melyet Mathild markgrófnő az apostoli székhöz hagyott, de többnyire a császárok elfoglaltak, a német uralom alól felszabadítván, a lakosok leirhatlan öröme egy alkalmas helytartó alá helyezte, kinek kötelességévé tétetett a pápai székhöz jogai fölött argusi szemekkel őrködni.*

Igy hódolt meg lassankint III. Incze kormánya első évében, nem erőszak s fegyveres működés, hanem Isten csodálatos intézkedése folytán, az apostoli székhöz egész Felső- és Közép-Olaszhoz a capuai hercegség határáig, mely területek népei a pápával közreműködve a német király főnhatósága alól magukat fölszabadították; így nagy terjedelmű birtokok kezdtek ismét törvényes urakat elismerni; és a h o l többidő óta a szabadság gyökeret vert, új életre virult az fel s szövetségek által védelmet és támaszt nyert.

Sokkal nagyobb működési tér nyílt a szent-atyának Alsó-Olaszthonban. Ugyanis VI. Henrik halála után, ennek özvegye *Constantia*, részint, hogy a sokat szenvedett Siciliában a békét helyreállítsa, részint hogy a népet magának megnyerje, meghagyta, hogy *Markwald* s a németek, kiket a nép igen gyűlölt, az országot azonnal elhagyják, s engedély nélkül abba többé vissza ne térjenek. Azután a *Jesiben* született fiát, *Frigyest*, Siciliába hitta, uralkodó-társává nyilatkoztatta ki s a palermói székegyházban megkoronáztatta (1198). De ez az ország szomorú helyzetén mitsem változtatott, a pártoskodások tovább is tartottak. Azért *Constantia* kénytelen volt egy hatalmas védnök után látni s ezt az apostoli székkeli régi hűbéri viszonyban vélte feltalálhatni. III. Inczéhez követeket küldött, hogy attól a siciliai királyságot s az apuliai meg capuai hercegeket *Frigyes* nevében hűbérbe elfogadják oly módon, mint ez eddig a pápák s királyok közt érvényben állott. De III. Incze, ki a helyreállításnak VII. Gergely által megkezdett s III. Sándor által hősileg folytatott művét bevégezni akarta, az ajánlattal föltétlenül meg nem elégedhetett s a föllebbezések, követségekre meg zsinatokra vonatkozó jogokat az apostoli székeknek biztosítani kötelmeül ismerte. Azért ezen első követség nem vezetett célra. De *Constantia* a pápa szilárd magatartását látván, annak föltételeit elfogadta s így *Frigyes* az apostoli széktől a siciliai királyságot, az apuliai s capuai hercegeket, az ide tartozó *Nápoly*, *Salernó*, *Amalfi*, *Marsia* s egyéb városokat hűbérbe kapta, *Apuliáért* 600, *Marsiáért* pedig 400 skudit tartozván az apostoli székeknek fizetni évenként. Az ide vonatkozó bulla 1198-diki novemberben adatott ki.

Aközben *Constantia* megbetegedvén, fiának főgyámságát a pápára, mint hűbéres urra, bízta, s 1198-ban kimult. S valóban a szent-anya a siciliai ügyekre különös gondot fordított, hogy ezen ország jólétét előmozdítsa s gyámnoki tisztét teljesítse. Midőn *Markwald* a *Frigyes* fölötti gyámságot saját hasznára kizsákmányolni akarta s az ország kormánya ellen fegyvert ragadott, III. Incze egész Alsó-Olaszont felhívta ellene, egyházi átokkal sujtotta s roppant pénzüsszeget költött el, hogy a siciliai szigetről, hova menekült, elűzhesse. Mi a szent-atyának sikerült is, bár *Markwald*nak nem megvetendő pártja volt.

Nem kevésbé voltak kedvezők III. Incze nagyszerű terveire nézve a *némethoni viszonyok* is. Mivel II. Frigyes még gyermek volt s már bölcsőjében császárnak ismertetett el, Németország pedig körülményeinél fogva erélyes uralkodót kívánt, s III. Incze, valamint a birodalom nagyjai is nem akartak egy gyenge főre annyi koronát rakni, azért választásra került a dolog, mely a két, örökösödésért küzdő párt, a *Welfek* s *Ghibellinek* közti harczot ismét megindította. Amazoktól IV. Ottó, Arszlán Henrik fia, emezektől pedig Sváb-Fülöp választatott német királylyá. III. Incze kezdetben semleges maradt, de utóbb 1201-ben az első mellett nyilatkozott, s midőn Fülöp pártja tulsulyra vergődött, ez is felhívá őt, hogy vele alkudozzék. Azonban 1208-ban Fülöp az általa érzékenyen megsértett *wittelsbachi Ottó* által orozva megöletvén, ezen véres tettől a hatalmas III. Incze s egész Némethon undorral fordultak el. Midőn Ottó most ellenének leányát, *Beatrixet*, nőül vevé, ez az egyház s római szék minden szabadságait, jogait s birtokait biztosítván, 1209-ben a pápa által császárrá koronáztatott. De esküjét csaknem azon pillanatban szegte meg, melyben a koronázás után Rómából kivonult. Ugyanis az egyházi birtokokat megszállotta, Mathild örökségét, valamint a spoletói hercezséget elfoglalta, s nemcsak az Egyházi államot, hanem II. Frigyes birtokait is hatalmába akarta keríteni. S midőn a pápa fenyegetései mitsem használtak, mint esküszegő és hálátlan, egyházi átokkal sujtattott.

IV. Ottó, ki egészen bresciai Arnold szellemében működvén, a római egyház összes birtokait mindenkorra világiasítani azaz elrabolni törekedett, Alsó-Olaszthonban hóditásait szüntelen folytatta anélkül, hogy a Vatikán villámai őt egyházrabló tervei kivitelében csak legkevésbé is gátolták volna. De épen azért III. Incze is mindent elkövetett, hogy ezen hatalmas s makacs ellenének erejét Némethonban megtörje. Siegfried mainzi érseket apostoli követül ezen országba küldötte, hogy IV. Ottó kiközösítését kihirdesse s kijelentse, miszerint az említett császáru senki ne tekintse, s hogy a birodalom minden nagyjai meg alattvalói a neki tett eskü alól feloldvák. Erre a többnyire püspökökből alakult *nürnbergi zsinat* az esküszegő IV. Ottót letette s azon határozatot hozta, hogy két sváb lovag követségbe menjen II. Frigyeshez Siciliába, kijelentendők neki, miszerint az

egész birodalom őt kívánja császáruul tisztelni. Miután II. Frigyes az egyházat s római széket minden jogai fönttartásában támogatni ígérte, 1212-ben III. Incze is határozottan mellette nyilatkozott. A következő évben az égeri zsinaton a pápa őt védelmezője s jötevőjének nevezte, s miután megígérte, hogy a Szentföldre keresztes-hadat fog vezetni, 1215-ben *Aachenben* megkoronáztatott. *IV. Ottó pedig, mint az egyház szabadságának eltiprója, birtokai erőszakos elfoglalója, s az általa ünnepélyesen tett eskünek fellőrője, miután telhetetlen birvággyánál fogva kicsinlette a nagy birodalmat, s azt mások javai elfoglalásával is nagyobbítani törekedett, az egyház áldásaitól megfosztva s a császári trónról letaszítva, utóbb kénytelen volt braunschweigi csekély örökségével megelégedni.*

III. Incze Európa majd minden államaira kiterjesztette rop-pant tevékenységét, hogy az isteni s emberi törvények tiszteletben tartassanak, s a pápai tekintély a közjóra szilárduljon. Lássuk Franciaországra vonatkozó működését. Ágost-Fülöp király, mint már főnebb is említők, elüzvén magától törvényes nejét, Ingelburgát, a merániai herczeg leányát, Ágnest, vette nőül; s miután a pápa minden kérelmei s fenyegetései sikertelenek maradtak, az említett országot a legszigorubb titalom alá vetette, úgy hogy egyedül a keresztelés zárt ajtók mögött s a haldoklók feloldozása engedtetett meg. E szigoru fellépésre a király irtózatoss dühöngésnek engedte át magát. A papok ellen kegyetlenkedett s Ingelburgával is éreztette boszuját: az elhagyott s egyedül az egőly vigasztalására szorított királynőt kolostorából kiragadtatván, a Páris közelébeni Etampes nevű erős vár büzös börtönébe záratta. Ép így gyötörte a népet is, melynek azonfölül még nyomasztó adók által minden javait elragadta. De midőn az egész ország hangulata a király s ágyasa ellen fordult s a főpapok meg országnagyok is erősen tanácslákn, hogy a szent-atyának engedelmeskedjék, Ágnest távolítsa el, s törvényes nejét fogadja vissza, a népmozgalomtól is tartó király a pápához fordult. A szent-atya egy kardinál-püspököt oly megbízással küldött a királyhoz, hogy ha ezen utóbbi a megkárosított papságnak kárpót-lást s a sérelmekért elégtételt ad, az ágyast udvara, sőt országából is eltávolítja, a királynőt ünnepélyesen visszafogadja s esküvel ígéri, hogy őt az egyházi ítélet nélkül többé el nem hagyja, e föltételek alatt

a kardinál megszüntetheti a tilalmat. Fülöp végre elfogadá III. Inceze föltételeit s erre hét hó múlva a harangok ismét megszólaltak; a szent képek lelepleztettek s az örvendő sokaságnak megnyíltak a templomok ajtai; mindenki sietett a templomba, hogy a sokáig nélkülözött isteniszolgálaton jelenlchessen. Ezzel azonban a kellemetlen ügynek nem lön vége; mert a király beleegyezett ugyan az Ágnestóli elválásba, de a királynőtől is a közeli rokonság ürügye alatt elválni akart. Azért e valóper megvizsgálását a pápa a követét kísérő *Colonna János kardinálra bízta*, hogy jámbor, tudós s mélybelátásu férfiak közreműködésével minden ez ügyhez tartozót alaposan s higgadtan megfontoljon, minden gyanus szót vagy tettét gondosan kerüljön, a királynő biztonságát és szabadságát védelmezze, hogy a dolog végre az igazság és jog szerint döntethessék el. De úgy látszik, hogy Octávián, bár kedvező tudósítást intézett Rómába, nem járt el hiven tisztében, a pápai utasításon tulment, tán hiusága, vagy a királylyali rokonsági összeköttetésénél fogva magát megvesztegettetni engedte, szóval ellene Rómába panaszok intéztettek, a többi között Ingelburgától is. A szent-anya a követet egy iratában rendre utasította s azt így zárja be: *„Ha a király azt véli, hogy minket rászedhet, úgy vigyázzon magára, hogy önmagát ne csalja meg. Mert mi készek vagyunk, ha kell, vérünket is ontani az igazságért.”* Fülöpnek is irt azon levelére, melyben engedekenységét erőszakkal kicsikartnak mondja, s a többi közt így szól hozzá az egyházfő: *„Itt semmi erőszakról, hanem a jogról s a lélek üdvös gyógyszeréről vagyon szó...”* — Az ide vonatkozó pápai parancsot áthágó püspököket kánonszerű büntetés érte.

III. Inceze meghagyása folytán Fülöp házassági ügyében Soissonsban egy zsinat is ült egybe. Nagybőjt közepén a király, Ingelburga, Octavián kardinál, s a dán követek megjelentek. Fülöp sok jogtudóstól környeztetve azt kívánta, hogy házassága az igen közeli sógorság miatt érvénytelennek nyilváníttassék. A dán küldöttek előterjeszték az okmányokat, melyekben Fülöp Ingelburgát nőül kérte, s azután tüstint elutaztak. 14 napig tartott az ezen ügybeni nyomozás, midőn egy napon a király, hogy a zsinat kedvezőtlen ítéletét kikerülje, azelőtt megjelenik s kijelenti, hogy Ingelburgát nejeül elismeri, s tőle többé elválni nem akar. Azután a Minasszonyunk apát-

sága előtt, hol a királynő tartózkodott, hogy a kibékülést mindenki elhiggye, a királynőt lovára felkapta s vele a városon át elnyargalt. Ezen körülmény a zsinatot szétoszlatta; János kardinál elutazott, Octavián megmaradt a királynál, ki a zsinat ítéletének meggátlásával célját érte; Ingelburga azonban ismét egy régi várba zárattott s az ügy előbbi állapotában maradt. Nemsokára azonban merániai Ágnes halála a pörnek más fordulatot adott. Az elhunytat a király a sz. Correntius-ról czimzett nantesi egyházban temettette el s ott 120 zárdanőre apátságot alapított. Fülöp erre igen alázatosan járult a szent-atyához, hogy Ágnes két gyermekét, Fülöpöt és Máriát, törvényeseknek nyilvánítaná. Ezt a pápa megtette, de oly megjegyzéssel, hogy az mi befolyással se legyen a házassági pörre.

Fülöp azonban Ingelburga iránti bánásmódját nem változtatta meg, Rómába követeket küldött, hogy a királynőtől elválhatását az apostoli széknél sürgessék. III. Incze tudósította a királyt, hogy ő mindent megtett, a mit csak tehetett, hogy az ügy valahára már véget érjen, de egy elnyomott nő dolgát ő vissza nem utasíthatja. Kijelenté, hogy a jog és igazság korlátain belül mindent megtesz kedvéért, de azt meg nem engedheti, hogy a királynő védtelenül maradjon s gyanus bírák által ítéltessék el. Azért a rheimsi érseknek meghagyta, hogy a király és Ingelburga tanút hallgassa ki s a királyt figyelmeztesse, hogy mitsem tegyen, mit a pápának el kellene vetni. Fülöp azt hitte, hogy az egész ügynek könnyen véget vetend, ha Ingelburgát kolostorba lépteti. III. Incze egy hosszas iratában bőven kifejti az okokat, melyeknél fogva a király ezen indítványát elfogadni nem lehet. A követ azon utasítást kapta, hogy mihelyt a király kívánni fogja, egy új szigorú nyomozást tartson. Nemsokára a pápa ismét kötelmére figyelmezteti a francia uralkodót, meghagyván egyszersmint neki, hogy a királynőt vigasztalja s Ingelburgának is egy oly vigasztaló levelet küldött, mely széplelkűségének örök tanujaul tekintendő. Végre is megérte III. Incze szent törekvései ama gyönyörű sikerét, hogy Fülöp Ingelburgát az Etampes nevű várból, hol mint fogoly 17 évet töltött, kihozatván, magához visszavette s ünnepélyesen helyreállította a házassági szövetséget, miután annak kettészakításától 20 év folyt volna el. Ezen eseményt egész Franciaország nagy örömmel ülte meg. Ingelburga a királyt 14 évvel élte túl. —

III. Incze a királynak az auxerre-i s orleans-i püspökökkel való viszonyát is kiegyenlítette s a sz. Germánusról czimzett kolostor javait és igazait védelmezte.

Angolhoni János házassági ügye is sok kellemetlenséget okozott a pápának. A király ugyanis, miután őt *Isabella kecsai* egészen lebilincselte, glocesteri *Heloisetól* a rokonság ürügye alatt szintén elválni akart. Három püspök ez ügyet megvizsgálván, a házasságot érvénytelennek nyilvánították s erre a király Isabellával szövetkezett. Minthogy az eltaszított királynő panaszt nem emelt, s a Szentföld sürgös ügyei, a némethoni viszonyok, valamint Fülöpnek a már röviden rajzolt válópöre, mely annyi éven át foglalkodtatta az apostoli széket, a pápát kifárasztván, az egyelőre csak az eljárás iránti roszalását jelenlette ki s a *bánatot mutató Jánost vezekletre utasította*. — A leóni király is, *Alfonz*, ki az egyházi törvények ellenére unokahugát, a castilii király leányát, nőül vette, kénytelen volt engedetlensége miatt III. Inczének, mint a *házassági szent jog hatalmas védőjének* erélyes fellépését tapasztalni. Miután a pápa intelmei sikertelenek maradtak, az ország tilalom alá jutott. Ez megtette a hatást, s a királyt engedelmességre birta. *Berengaria* az elválásba beleegyezett s atyjához tért vissza. Az utóbbinak botlása fölötti töredelme, ki a pápa szilárdságában az Isten akaratát tekintette, megszüntette a tilalmat s annyira megörvendezettette a szent-atyát, hogy az ezen szövetségből eredett gyermekeket is törvényesek s az örökösödsre képeseknek nyilvánította.

III. Incze *Angolhonra* is nagyban kiterjeszté tevékenységét, hol előbb az *Oroszlánszívű Richard* király ügyében lépett fel. Ezen utóbbi ugyanis követeket küldött Rómába, kik által kéré a pápát, hogy apostoli tekintélyénél fogva eszközölje, miszerint az ő távolléte alatt a francia király által elfoglalt normandiai részeket ismét visszanyerje s hogy a VI. Henrik által kicsikart váltságdíj annak utóda által neki megtéríttessék. A szent-anya ezen kívánság teljesítésére azonnal megtette a szükséges intézkedéseket. Továbbá *Richard* az iránt is megkereste a pápát, hogy azon várakat s egyéb pénzbeli összegeket, melyeket ő VII. *Sancho* navarrai uralkodó leánya *Berengárral* nászhozományul nyert okmányilag, de *Sancho* utóda már öt év óta azokat magának visszatartotta, ő szentsége közremükö-

désével az illető neki kiszolgáltassa. A szent-atyá ez ügyben is megígérte a tehetsége szerinti támogatást, annál is inkább, mert az angol papság is biztosítá a pápát, hogy az ebbeni sikeres fellépése igen előnyös leendne az angol egyházra nézve is. — Azonban *Richárd halála után máskép alakultak a viszonyok az ő utódja János s a római szék közt.* Az új uralkodó ugyanis csak fivére hibáit s gonoszságait, nem pedig annak szép tulajdonait is vitte magával a trónra. A király s pápa közötti viszály a canterburyi szék betöltésével kezdődött. Ugyanis III. Inceze felhivatván, hogy határozatával egyeséget eszközöljön, ő a két párt által választottakat elmellőzte s az igen szép tulajdonokkal ékeskedő és érdemes *Langton István* kardinált nevezte ki a diszes főpásztori székre. S bár ezen kinevezést a király az apostoli szék részéről megtiszteltetésnek vehette volna, annál is inkább, mert ő e nagy férfiú fontos szolgálatait sokszor igénybevette s irántai elismerését többször ki is jelentette leveleiben, mégis a kinevezést elvetette. Hogy a király macacsságát a pápa megtörje, ki az ő intelmeit csak gunynyal és gyalázásokkal fogadta, kizárta őt az egyházból. Midőn pedig János a magábaszállás és megjobbulás helyett iszonyu kegyetlenkedéseket követett volna el unatlan, több angol főpap kérelmére még erélyesebben kezdett a pápa fellépni s végre a legvégsőbbhez folyamodott. Ugyanis az egyházi szabadság elnyomói ellen a király vazalljait a hűbéri eskü alól feloldotta s a fejedelmeket felhívta, hogy a méltatlant trónjától megfoszszák. S Fülöp francia király már intézkedett is az angolhoni betörésre. Mire a daczos uralkodó az ellene tornyosuló vészfellegeket látva aggódni kezdett s félt, hogy a pápai büntetés könnyen bukását eszközözlendi. Azért égető szükségnek tartotta a szent-atyávali kibékülést. Mi meg is történt, mert Langton canterbury-i érsekül elismerte, az egyházi s világi nagyokat számkivetésökből visszahívta, jószágait s hivatalait visszaadta, a nagyszámu foglyokat börtöneikből kibocsátotta, a jogtalanul elragadott, kicsikart pénzeket visszaadta, az okozott károkat megtérítette, az erőszakoskodás idején kibocsátott okmányokat megsemmisítette s megígérte, hogy jövőre az egyházat legkisebb sérelemmel sem bántalmazandja. E föltételek teljesítése után az ország a tilalom s a király a kiközösítés alól fölmentetett, a száműzött püspökök a királynak

hűséget s engedelmességet esküdtek. A leghatalmasabb bárók közül négyen szintén esküvel ígérték a király részéről a szerződvény pontos megtartását. János elkövetett hibáit jóváteendő, nagyjainak beleegyezésével Angol- s Írhont az Isten, sz. Péter s Pál apostolok, III. Incze pápa s törvényes utódjai ótalma alá bocsátotta, a hűbéri esküt ünnepélyesen le is tette, s ama királyságokat a pápa s egyháztól mint hűbért tartotta meg, e viszony elismeréseül évenként 1000 markát tartozván fizetni az apostoli székeknek, mely a király részére a korona jogait biztosította.

Az Angolhonból érkezett hírek Rómában nagy örömet okoztak. III. Incze ezen ügyek folyamában az Isten különös vezetését s kegyelmét ismerte fel. Most politikáját Angolhon irányában a szent- atya megváltoztatta, s míg azelőtt az angol nagyokat, bárókat támogatta, most az előbbi helyzet változtával a király érdekeit kezdte emelni. A bárók használni akarván az alkalmat, Langtonnal egysülve arra kényszeríték a királyt, hogy az a *nagy szabadsági levelet*, az ugynevezett „*Magna charta Libertatum*“-ot, 1215-diki junius 15-kén aláírta, mely a mostani jeles angol alkotmánynak alapja. Azonban a király kérelmére a szent- atya ezen okmányt, mint az apostoli szék jogaival ellenkezőt, a királyi méltóság lealacsonyítóját, s mint olyant, mely a keresztes-hadjáratokra is gátlólag hatott volna, érvénytelennek nyilvánította. Az ellenkező bárókat kiközösítette s midőn ezen egyházi büntetést Langton kihirdetni vonakodott, főpásztori tisztétől felfüggesztetett; a király elleni szövetségesek mind kiközösítettek, London városa pedig tilalom alá vettetett. — III. Incze a francia Lajos fölött is kimondotta az egyházi büntetést, ki az angol koronára igényt tartani s azt elfoglalni törekedett. Hasonlót szándékozott tenni annak atyja, Fülöp, ellenében is, de a francia főpásztorok elhatározták, hogy a pápai rendeletet nem hajtandják végre. Az apostoli székkal daczoló egyháznagyok valószínűleg nem kerültek ki engedetlenségökért annak büntetését. Mielőtt azonban e vita tovább fejlődött volna, III. Incze kimult Perugiában.

Aragonia trónján a szüzies Alfons fia, a hősszívű II. Péter ült, a spanyol királyok méltó sarjadéka. Az ő udvarában a keresztény egély legszebb erényeiért küzdöttek a lovagok s dicső tetteiket a hönbújos hölgyei jutalmukra méltaták s a dalnokok a nagyok udvaraiban

zengedezék. A szent-atya közreműködésével Spanyolhon uralkodói a saracenok ellen szövetségre léptek, melyben Péternek nem csekély része s szerepe volt. *Ferdinánd* Castilia Infansa lovaggá ültetett s a hitetlenek ellen nyíltan háborút hirdetett, mire a pápától áldást kért. — II. Péter nem elégtette a korona pusztá öröklését, *magasztosabb felavatással akarta magát tekintélyre emelni*, hogy azt annál biztosabban s dicsőbben hagyhassa át utódjaira. Azért fényes kísérettel utnak indult a kereszténység fővárosába. Genuából nagyszámu egyházi s világi urak társaságában őt gályán Ostiába vitorlázott, melynek kikötőjébe november 8-kán futottak be a hajók. III. Incze 200 paripát s málhalovat küldött elébe a partra, hol a kardinálok, a senator s Róma nemesei által igen fényesen fogadtattott. A pápa sz. Péter egyházában fogadá el a királyt, s annak káptalani házába szállásolá. Sz. Márton napján III. Incze a kardinálok, az összes egyházi s világi méltóságok kíséretében sz. *Pongrácz* vértanunak a Tiberen tul fekvő kolostorába vette magát. Ennek egyházában Péter a portói kardinál-püspök által felkenetett, a pápa által pedig megkoronáztatott, ki Péternek ez alkalommal egy diszöltönyt, köpenyt, jogart, aranyalmát, koronát s fövet nyújtott át, mint a királyi méltóság jelvényeit. Péter, ki a pápa ezen ép oly értékes, mint diszes ajándokait nagy örömmel fogadta, a következő esküt tevő le: *„Én Péter, Aragonia királya, fogadom és ígérem, hogy az én uram, III. Incze pápa s a római egyházban törvényes utódai iránt mindenkor hűség- s engedelmességgel viseltetem, s ezekben minden alattvalóimat is megtartandom; a katholika hitet védelmezendém s az eretnekséget üldözendém; az egyház szabadságát s igazait óalmazandom; és minden hatóságom alatti helyeken a békét s igazságot megőrzendém. Isten engem úgy segéljen és az ő szent evangéliuma!”*

Az egyházból Péter királyi diszöltönyben a pápa oldalán sz. Péter egyházába vonult, hol a koronát s jogart letevén, országát az apostolfejedelmek őtalma alá helyezte. Mire ama kard által, melyet a pápa nyújtott neki át, azt hűbérül fogadta el, s e viszony elismeréseül magát s utódait 250 *massemutin* évenkénti lefizetésére kötelezte az általa letett okmányban. A pápa pedig a maga s utódjai nevében ünnepélyesen megígérte, miszerint Aragoniát az apostoli szék ellenei ellenében mindenkor védelmezni fogja. A királyra elbucsu-

zása előtt apostoli áldását adta s a városon kívüli sz. Pál egyházaig kísérte. Az ostiai kikötőben Péter ismét a genuai gályákra vette magát. — Az oportói püspököt I. Sancho portugalli király erőszakoskodásai ellen III. Incze ótalmába fogadta. Az ezen király halála után megzavart békét tekintélyével visszaállította, miután a II. Alfons és nénje közt kitört vitát kiegyenlítette. — A *svéd koronáért* küzdő *Bonde* és *Schwerker* házak ügyében is mint eldöntő bíró lép-vén fel, az utóbbi mellett nyilatkozott. A lundeni érseknek elődei által adott jogait s kiváltságait megerősítette s mint primásnak joghatóságát az *upsalai svéd érseki székre* is kiterjesztette. *Selandban* védelmezte a prépostot azon világiak ellenében, kik az egyházi fe-gyelem tágitására törekedtek; de másrészt meg nem engedte, hogy a tiltott házasságok pénzért jóváhagyassanak. A *dáni kolostoroknak a hagyományos beigtatást*, mely szerint azok a tanuk jelenlétében az *oltárra füvet tesznek* s így jószágaikba ünnepélyesen bevezettetnek, *megengedte*. A *strandi prépostságot* a schleswigi székeskáptalan pré-postjai ellen védelmezte. Azon egyháziak- s világiaknak, kiknek a jerusálemi johanniták feltűzték a keresztet, hogy az ő nevőkben alamizsnát gyűjtsenek, erre a *lundí primás* joghatósága alatti terü-leten engedélyt adott. A sorai kolostort birtokai s igazaiban meg-erősítette.

Norvégiában a *Schwerker* király által megzavart békét hely-reállította az egyházban. Ezen uralkodó halála után annak országá-ban nagy zavargás keletkezett, mely csakhamar polgári háboruba ment át. A két egymást öldöklő párt által *Fülöp* s *Inge* neveztettek ki királyokul, s az előbbi felhívta III. Inczét, hogy részére nyilat-kozzék. A szent-atya azonban ezt csak akkor tette meg, midőn a drontheimi érsek által körülményesen értesítettett. — II. *Wlademár* dán királyt a keleti tenger melletti pogányok meghódítására ösztö-nőzván, egyházi átokkal fenyegette mindazokat, kik a király e cél-bóli távollétét arra használnák fel, hogy országának békéjét feldul-ják, birtokait és jogait megtámadják. — *Islandba* egy szive szerinti követet küldött, ki a papokat az előljárok iránti engedelmességre buzdította s a hiveket a gyilkosság, gyujtogatás, rablás, fajtalanság s egyéb ily czégeries bűnök elhagyására intette, szóval: intette s ok-tatta mindnyájokat, hogy a jót gyakorolják, a rosztól pedig tartózz-

kodjanak. — A jámbor *skót királynak, Vilmosnak*, ki országgyűlést tartott oly czélból, hogy nagyjai három éves fiának hódoljanak, ezen ünnepély emelésére követe által egy *igen értékes diszkardot* s több különös kegyéről tanuskodó kiváltságok okmányait küldötte.

Valamint a lovagok a hitetlenek, úgy a világi és kolostori papság az Ur igéinek fegyverével ellátva, kitartóan harczoltak a pogányok ellen. *A keresztény egély már egész Európában uralkodott*; csak Spanyolhonban, hol a mórok hatalma még némi tekintélynek örvendett s a keleti tenger partjain találtattak még meg nem tért népek. De *Konrád*, masoviai herczeg, felhívására néhányan az érdeemes cisterci rendből a szent-atyához járultak, mély alázattal kérvén és nyervén tőle engedélyt arra, hogy az evangeliumot *Poroszhonban* hirdethessék. Az e vidék népeinek megtérítésére felállított küldé a legfőbb gyümölcsökkel örvendeztette meg az egyházat; a *pomerániai s lengyel herczegek* az egély követeit fegyvereikkel védelmezék s a megtértek felügyelete a *gneseni érsekre* bízott.

III. Incze a *Mohamedanismus hatalmát megtörendő, melynek a pápák áldásos működése nélkül egész Európa zsákmányává leendett volna*, a spanyolhoni saracenok ellen, hol épen castilii Alfons hadra készült, derék szövetséget létesített, a leoni királynak a saracenokkal szövetekezését meggátolta s fáradhatlanul működött a hitetlenek ellen. Pünkösdkor a keresztések táborba szállottak a hitetlenek ellen. Erről a szent-anya értesülvén, május 23-kán (1212) *átalános könyörgő-menetet* rendelt, hogy Isten a keresztések fegyvereit győzelemmel áldja meg. E köz-áhitatból kinek sem volt szabad magát kivonni. Francziaországban is tartattak könyörgések. Roppant volt a veszély, arról volt itt szó, hogy Spanyolhonban a keresztények vagy a saracenok uralkodjanak-e. A harcz megkezdődött, *Magalon* erőd s *Calatrava* a keresztények hatalmába kerültek, és *Tolosa* melletti *Navesnál* oly győzelemdús csata vivatott, mely *castilii Alfons* nevét a történelemben örökíti. A hős e nagy győzelemről, mely a hitetlenek hatalmát Sypanyolhonban teljesen megtörte, s az egész hadjáratról kimerítő tudósítást küldött a szent-atyának, kit egyzersmint a móroktól elfoglalt főzászló (*Alferes*), *Mumenin* emir selyem sátora s egy lándzsával is megörvendeztetett. E diadalmi jelvények századokon át mint hálaadományok a Péteregyházban disz-

lettek. III. Incze fényes hálaünnepélyt tartott e győzelemért Rómában.

III Incze igen nagy befolyást gyakorolt kazánkra is. III. Béla királyunk 1196-diki april 23-kán kimulván, országát Imre fiára hagyta, ki miután Székesfehérvárott másodszor is megkoronáztatott, a trónra lépett. III. Béla végső éveiben azon fogadalmat tette, hogy a *Szentföldre kereszthadat fog vezetni*. De e fogadalmának teljesítésben a körülmények s utóbb a halál által is gátoltatván, azt ifjabbik fiára, *Endrére* hagyta örökségül; mivége neki roppant pénzüsszeget hagyott, melyen hadat fogadhasson. De Endre a kereszthadra nyert kincseken ügyét s tervét támogató barátokat szerzett s hadakat szedett, de nemhogy azokat a Szentföldre, hanem bátyja ellen Horvát és Dalmátország elfoglalására vezesse. Midőn a csekély had melyet Imre 1197-ben őcsce ellen küldött, megveretett, az előbbi szorultságában a pápához fordult, kérvén őt, parancsolná meg Andrásnak, hogy az átvett kereszt-fogadalmat teljesítse, azon hiveit pedig, kik a kereszt-fogadalom miatt vonakodnak a királyi zászlók alá gyűlni, azt vélvén, hogy annak teljesítése előtt más célra nem harcolhatnak, e fogadalomtól ideiglen mentené fel. III. Incze nem késett ugyan teljesíteni a király kérelmét, s bár 1198-ban egyházi átok fenyegetése alatt hagyta meg Endrének, hogy sept. 15-keig mulhatlanul meginduljon a hadjáratra s minden lázadástól őrizkedjék: ő erre nem hallgatván, Horvát s Dalmátországot fegyveres kézzel elfoglalta, a király hiveit szétverte, s Rámát, meg Chulmiát (a mai *Herczegovínát*) is meghódította. A zavargás nöttével a fejevári káptalan prépostja, kinek tiszte volt eddig a szent korona őrzése s már ezt sem látta biztonságban, engedelmet kért és nyert is III. Inczétől, hogy azt szükség idején másnak őrizetére bizhassa.

E zavargások s pártoskodásokban Imrének legbizodalmasabb hive volt *Ugrin* győri püspök. De még ő sem érte magát eléggé fedve az Endréhez szító egyháznagyok ellenében. A testvér által szorongatott király tehetetlenségében a pápa hatalma által ügyekedett megvédeni magát s párthiveit. Kérelmére III. Incze engedelmet adott neki, hogy ha a győri püspököt vagy más hű tanácsosait a királyhoz hűtlen főpapok valamelyike átokkal sujtaná, azokat ez alól bármely püspöke által feloldoztathatja. A *váradí káptalan* püspökét a

a maga kifosztása, eskütörés s simoniáról vádolta a pápa előtt. Ugyanezt tette *Obert*, földvári apát a pécsi püspök, Calanus irányában. Mint *Péterfy* után *Katona* gyanítja, némely váczmegyei papok meg miután *Boleszló* nevű püspöküket, kire szigoraért igen bosszankodtak, a pápáknál hasztalan vádolták, nem tudni, mi bűnökről, Imrénél emeltek vádat ellene. A heves király ennek hallatára anynyira felindult, hogy a püspököt *széktemplomában keményen bántalmazta*, mint ez III. Inczének 1199-ben a királyhoz intézett feddő levelében körülményesen előadatik. Ezen iratában atyailag megfeddi s komolyan megintí Imrét, hogy a sérelemért minden módon eleget tegyen, meghagyván *Saul* kalocsai érseknek, hogy arra a királyt az ő nevében rászorítsa. — Imre hálából egykori kedves tanítóját, *Bernát* szerzetest, kit ő fiuilag szeretett, a spalatói székre nevezte ki 1198-ban. De mivel szerzetesi kötelmeitől magát eleve föl nem oldatta a pápa által, sokáig nem nyerhetett megerősítést; míg ez végre 1200-ban megérkezett, midőn épen Imre *Spalato* vidékén időzött. A király és ezen érsek a pápával egyetértőleg igen sikeresen működtek a Dalmát s Bosnyákhonban ekkor igen elterjedt *patarenusok* ellen. III. Incze a többi közt meghagyta Imrének, hogy miután *Kulin* bosnya bán a Spalatóból kiűzött patarenusokat tartományába befogadta, s őket pártolja, hivatal s javai vesztese alatt parancsolja meg neki azok kiűzését. — Végre oly sikerrel fáradozott a szent-atyá szentszéki követe *Casemario János* e tartományban, hogy a patarenusoknak kedvező *Dániel* püspök halála után *Kulin* összes papságával együtt ünnepélyesen fogadta a római hit megtartását s a pápa iránti engedelmességet. A szent-atyá s a király eszközzésére *Kulin* a *kalocsai érsek kezébe* arra is megesküdött, hogy, ha még ezentul az eretnekek pártolása miatt bűnösnek találtnék, vagy azokat tartományában tudva eltűrné, büntetésül 1000 girát fizessen, melynek fele a pápai, fele a királyi kincstárt illesse.

III. Incze buzgó törekvései folytán végre Imre és Endre közt a béke megkötöttet, mely szerint a király öcsésének Horvát- és Dalmátországot átengedte. A béke helyreállítása körül igen nagy buzgalmat fejtett ki *De Crescentio* György kardinál és pápai követ is, mint ezt a szent-atyának egy 1203-diki okmánya mutatja. Ez

időtáiban *Imre* is fogadalmat tett, miszerint a Szentföldre keresztbuzdat fog intézni. Erről azonban a béke helyreállítása után megfelekezett s inkább Szerbország meghódítására fordította gondjait. Ezen országban *Némanics* fejedelem unokái *István* és *Vuk* egymással viszázkodván, az utóbbi Imrét hívta bátyja ellen segítségül. A király e kérelmet annyival is örömeztőbb teljesítette, mivel értesült, hogy *István* régóta sürgeti a pápát koronáért, igérvén, hogy népét a kath. egyház kebelébe térítendi. A pápának tetszett e kérelem s már követet akart küldeni Serbiába, midőn *Imre* az országra hűbéri igényt tartván s *Vuknak* ezért segedelmére mérvén, intette s kérte a pápát, hogy *Istvánhoz* se koronát, se követet ne küldjön, mert az a magyar király fenhatósági jogába ütköznék, melyet ő épen most akar helyreállítani. Mi ha sikerül, maga is oda fog törekedni, hogy a tartomány a római egyház hívének vallja magát. *Imre* 1202-ben *Istvánt* legyőzte s fejedelemségét magyar főnhatóság alatt *Vuknak* adta át. A történeteken *III. Incze* is megnyugodott s inté a királyt, hogy a hatalma alá esett tartományt a maga érdekében is ne késék az apostoli szék iránt engedelmességre szorítani. S azon reményben, hogy ez csakhamar teljesezni is fog, Szerbországot előre is a *kalocsai érsek joghatósága alá* rendelte. *Imre* *Bolgárországba* is átcsapott s annak egy tartományát, melyben őt püspökség létezett, elfoglalta s ezóta magát Szerb- s Bolgárország királyának is cizimezte. *Calo-Joannes*, vagy mint népe nevezte, *Ivanics*, e tartományt többször hasztalan követelvén vissza Imrétől, midőn ennek hadai másutt voltak elfoglalva, *Ivanics* nemcsak ama tartományt, hanem még a magyar koronának egyéb földét is elfoglalta. Midőn ezt a király megtorolni s hódítmányait visszaszerezni akarta, *III. Incze* pártfogoltja mellett a pápai követ közbevette magát, kérvén a királyt, hagyna fel hadjáratával, nehogy ezáltal *Ivanicsnak* a római egyházba térését meggátolja. Egyszersmint kijelentette a követ, hogy *III. Incze* Imrének teljes elégtételt adand.

Már 1197-dik év óta *Ivanics* többször sürgeté a szent-atyát, hogy neki koronát s királyi czimet küldene. Az utóbbi *Brundusi Domonkost* küldé hozzá követül, hogy *Ivanics* állításai s ígéretei valóságát megvizsgálja. Utóbb még a már említett *Casemario Jánost* is megbizta a pápa, hogy Bosnyákhonban dolgát bevégezvén *Iva-*

nicscsal bővebben értekezendő Bolgárországba is térjen át. A követ ezt teljesítette is 1203-ban s midőn még azon évben Rómába visszatért, *Dániel* bolgár püspököt is magával vitte s Ivanics levelét, melyben Imrévelí viszályairól is irt a pápának, kérvén őt, hogy köztük békebiróul lépjen fel. III. Incze 1204-ben *Dánielt* hazabocsátotta s Leó szent keresztről czimzett kardinált küldte vele Bolgárországba a királyi méltóság jelvényeivel. De a követ küldetésének céljáról értesült Imre Leót *Keve* várába záratta, mivel vonakodott a határszéli viszályok elintézésébe bocsátkozni, nem lévén erre utasítása. Azonban a pápának Imréhez intézett kemény s fenyegető levelére utóbb elbocsáttatott a követ Bolgárországba, még mielőtt a pápa válaszirata a király panaszos levelére megérkezett volna. E válasziratban III. Incze pontonkint felel Imrének s a többi közt megjegyzi, hogy sajnálja az Ivanics által szenvedett sérelmét s utóbb ezt nem is mulasztja el megorvosolni. Czáfolja Ivanics fejedelemségének jogossága ellen tett állítását; mondja, hogy ő mit evvel tenni szándékozik, elődeivel több ízben tette a szent-szék, s Imrének legkisebb joga sincs ezen ügybe avatkozni. „*Gondolja meg, miként fogna neki esni, ha az apostoli szék az ő fiának megkoronáztatása elé gördítene akadályokat?*“ Hasonló érzellemmel veszi ő is azt, hogy lelki fiának megkoronáztatásában gáncsoskodik. Ő Ivanicsot szereti, de hasonlíthatlanul jobban Imrét, s találni fog módot, hogy neki eleget tehessen; miért viszont reméli, hogy Imre sem fogja gátolni a keresztényhit s az apostoli szék gyarapodását.

Aközben Leó kardinál átnyújtá a bolgár patriarchának a palástot, Ivanicsnak pedig a koronát s jogart, kit nagy ünnepélyességgel megkoronázott. A bolgárok s oláhoknak az egyházzali egyesülését s a követ küldetését III. Incze minden országok és tartományok papságával tudatta, melyeken Leó átutazott. — A szent-atya Leó elbocsátásáról értesülvén, meghagyta Ivanicsnak, hogy békülekenyebb hajlamot tanusítson Imre iránt, kit ő nagy dicséretekkel és magasztalásokkal halmozott el. Imre, mihelyt az ismét ellene támadt Endrét fogságba záratta, azonnal irt a pápának, hogy mivel szándoka valahára keresztfogadalmát teljesíteni, parancsolná meg az *esztergomi érseknek*, László fia megkoronázását. A pápa nem is készt teljesíteni kérelmét; már 1204-diki apr. 24-kén rendeletet vőn

ez iránt Rómából az érsek. Ez azonban aközben meghalt s azért a betegeskedő király nem várhatván be, míg az esztergomi szék betöltetik, ugyanazon évi aug. 26-kán a kalocsai érsek által hajtatta végre fián a koronázási szertartást.

III. Incze felhívására 1202-ben a nyugati tartományokból ismét számosan mentek a törökök által szorongatott Szentföld segédelmére. A keresztesek ekkor *Dandolo Henrik* velencei herczeg vezénylete alatt elfoglalták *Zárát*. A pápa erről Imre király által értesítettván, kemény feddést intézett a keresztesekhez s kiátkozás büntetése alatt meghagyta, hogy a várost a magyar királynak visszaadják. A keresztesek vezérei követek által mentegették magukat s bocsánatért esedeztek a pápánál, de Zára átadásáról Velence halani sem akart. Miért ez ügyben a pápa s a magyar király több levelet váltottak egymás közt, s Imre a pápához intézett panasz-iratában fölemliti, hogy a zárai ügyben sem nyert még ő szentségétől elégtételt. Mire az utóbbi megjegyezte iratában, mely a királyéra válaszul érkezett, hogy a zárai ügyben annyit tett, mennyit tehetett s a többi közt nem szentelte fel Velence legujabban választott patriarcháját. — Imre királyunk 1204-diki nov. 30-kán meghalván, a pápa egész a részletességig gondoskodott III. László jogai sértetlen föntartásáról. A gyermek-király azonban már 1205-diki május 7-kén kimult. Anyja *Constantia* rokonaihoz tért vissza Aragoniába s három év múlva III. Incze közbenjárása folytán II. Frigyes császár nejevé lön. — II. *Endre* még azon évi május 29-kén a trónra lépett. *János* kalocsai érsek a primási székre emeltetván, a kormányra nagy befolyást gyakorló királynő, *merániai Gertrud*, a még alig 25 éves tudatlan *Berthold* bambergi prépostot ültette a király által a diszes kalocsai székre. A prépost e méltóságot csak azzal érdemelte meg, hogy a királynőnek öcsese volt. A pápa azonban az ifjut előbb a főpapi méltóságra megkivántató kort s tudományos műveltséget illetőleg a salzburgi érsek vizsgálata alá vetette, s midőn ebből mind a kettő hiányosnak tünnek ki, őt egy ideig vonakodott megerősíteni. Utóbb a sok sürgetésre megerősítette, de az érseki pallium megküldését 1212-ig halasztotta. Azonban már 1209-ben elég okot talált rá a szent-atyá, hogy róla e szavakban írjon a királynak:

„Igen panaszkodunk királyi eszélyességed ellen; mert midőn tulságos kérelmeid által a választott kalocsainak megerősítésére rábíratunk, úgy látszik, nagyon tévutra vezetteténk. Sokan szemünkre vetik, van is okuk azt cselekedni, hogy őt, ki még a tanítványok tanítványa sem tud lenni, a mesterek mesterévé emeltük, megengedvén, hogy a püspökök püspökévé mozdíttassék elő. Halljuk, hogy ő, a főpapi hivatalhoz kellő tudományban járatlan, most Vicenzába ment, hogy magát az első elemekbe avattassa; nem szégyenli tudatlanságát, künn csavarogva, rítul elárulni a világ előtt, holott honn tanulva is segíthetett volna a dolgon. Meghagytuk tehát neki, hogy tüstint térjen vissza székhelyére, hogy . . . otthon okuljon be a tudományokba, . . . s azoknak hiányát legalább erkölcsi tisztességével pótolja . . . hogy őt tűrhezzük. Különb, annak példájára, a ki mondotta: „bánom, hogy teremtettem az embert“, — másként kell róla gondolkodnunk, hogy, a mit megcsalva építettünk, okulva elrontsuk. Intjük tehát királyi Felségedet, ügyekczél őt erre birni, nehogy, ha másként cselekszik, úgy talál, hogy a kit annyira fölemeltél, még inkább megaláztad.“

A király s Gertrudnak igen rossz esett e levél, és hogy a pápa által sujtott sógornak és testvérnek érte elégtételt szerezzenek, a Vicenzából visszatért érseket elég eszélytelenül *Tótország bánjává* nevezte ki. Az annyira felmagasztalt ifjunak bolond gögje utóbb annyira ment, hogy III. Incze is csak sógora kedvéért tűrte a kalocsai széken, már az esztergomi érsek fölé akart emelkedni s annak többféle jogait magának és székének követelte. A többi között a királyi koronázás jogáért hevesen küzdött,*) s innét a két szék között hosszú és súlyos viszályok támadtak. Ez ügyben a pápa és király ismét több levelet váltottak. A szent-anya már 1203-diki május 5-kén kelt iratában megerősíti Jóh érsek kérésére az esztergomi primást azon jogaiban, hogy a királyt ő koronázza, a szentségeket neki

*) III. Bélát Bánfy Lukács eszt. érsek, bizonyosan az-ellenféllel tartván, a pápa sürgetései daczára sem akarván megkoronázni, ezt a király és III. Incze engedelmeivel a kalocsai érsek tette; felhatalmaztatván, de csak az egyetlen esetre. Egyébiránt ezen egyetlen eset is porre adott alkalmat. (Ld. Magyar Sion: 1863. I. Sz. 58. lap.)

s a királynénak ő szolgáltassa ki, továbbá hogy a királyi apátok és prépostok az ő hatósága alá tartozzanak, és a királyi kamarai tized is őt illesse. János esztergomi érsek megkeresése következtében ismét megerősítette III. Incze e város főpapjait a magyar királyok koronázási jogában. De evvel Berthold meg nem elégedett; miután a pápa 1211. jul. 11. felszólítja a királyt, hogy a két érseket barátságos kiegyezkedésre bírja, a két érsek ki is egyezkedett, de az esztergomi primás jogának némi csorbitásával. Ennek azonban elejét vette az esztergomi főkáptalan s a pápa a két érsek közt kötött egyezményt nem erősítette meg, azt adván főokul, hogy, ha a koronázási jog több egyház birtokában volna, a királyok örökösei közt annál könnyebben támadhatna versengés a királyság fölött. (V. ö. M. Sion, 1863. II. Sz. 135—6.) — A királyné a pápa czen elutasításáról értesülvén, azzal szerze *Bertholdnak* kárpótlást, hogy őt Endre által 1212-ben az *erdélyi vajdaság s bács-bodrogi főispánságra emeltette*. Utóbb, midőn a király *Halicsba* ment seregével, még az ország kormányzójává is kineveztetett. E nagy kitüntetésekkel azonban *Gertrud* csak végromlását siettetette, mint azt honi történéseinknél olvashatni. Endre neje halála után ismét a pápához fordult, kérvén őt, hogy mindazokat, kik helyébe *Béla* fiát akarnák a trónra emelni, egyházi átokkal sujtsa, ha e szándékuktól elállni nem akarnak. *Berthold az összeesküdtek dühét kikerülendő, külföldre menekült, magával vivén a királyné egy polgárnál gyermekei számára letett arany- s ezüst-edényeit s ékszereit, melyek összesen 7000 girára becsültettek*. A király most végre elismerte, hogy méltatlanra halmozta kegyeit s keserű panaszokra fakadt ellene a pápa előtt, kérvén őt egyszersmind, hogy *adassa neki vissza a gyönyörű sógor által elrablott kincseket*, különben a kalocsai érsekség jövedelmeiből szerez magának kárpótlást. Ugyancsak a pápa beleegyezése folytán János esztergomi érsek által *Endre Kálmán fiát* Galícia és Lombardia királyává koronáztatta s ugyanazon levelében egyszersmind kérte III. Inczét, mentené fel a kihirdetett egyházi zsinatra való megjelenéstől János esztergomi érseket, kinek kipróbált hűségére szándékozik bízni kereszthadjárata alatt fiai s az ország gondjait.

III. Incze Ivó *Garan* folyó melletti sz. Benedek apátjának s

utódainak süveg-, gyűrű- és sandaliak használhatása-jogot engedett az isteniszolgálat díszének emelése tekintetéből. — E pápa tevékenysége a *honunkbeli keresztes-lovagokra* is kiterjedt. Így *Boleszló* váci püspök tudakozása folytán az említetteket minden birtokaiktól — akár ezeket alamizsnakép, akár vevés által szerezték — járó tizedfizetéstől mindenkorra felmentetteknek nyilatkoztatja. — A *veszprémi püspök* és *bakonyi apátnak meghagyta*, hogy a néhai *sümeghi gróf özvegye*, *Endre király nagynénje Margit* által a keresztes-lovagoknak végrendeletileg hagyományozott *hitbérét* (dotem), melyet ennek fia *Andronik* jogtalanul elfoglalt, visszavegyék s a keresztes-lovagoknak átadják. — A *győri püspököt* a veszprémi által meginteti, hogy a keresztes-lovagok birtokain tizedet ne szedessen. — Ez utóbbiak ama kiváltságát — mely szerint ezek birtokaiktól járó tizedet nem fizetnek, — ismét megerősíti. — A pécsi egyházmegyében létező keresztes-lovagokat inti, hogy kiváltságaikkal vissza ne éljenek. — E vitézeket *Kasztellőcz* birtokában megerősíti.

E roppant tevékenységű egyházfő Nyugat egyéb országaira is jótékony befolyást gyakorolt. Így III. Boleszlót Lengyelhonban örökösei jogaiban védelmezte azok ellen, kik trónját elfoglalni akarták s országában a hanyatlásnak indult egyházi fegyelmet *Henrik gneseni érsek* által helyreállíttatta. — *Ottókár* cseh herceget *királyi czímmel* látta el s követe által megkoronáztatta. Midőn e király a nejtőli tényleges elvállást az apostoli szék által érvényesíttetni akarta, III. Inczét a házasság szentségének e rettenthetlen védőjét, szigorubbna találta, mint vélte. A pápa ez ügy megvizsgálását a salzburgi érsekre bízta s két más főpapra. — Századokon át a zsidók Francia, Angol, Spanyolhon s egyéb országokban különféleképp szorongattattak s gyakran üldöztettek is. S egyedül a pápák voltak, kik zsarnoki elnyomóikat szelidebb bánásmódra és türelemre hangolták. Valamint Nagy-Gergely, II. Incze, III. Sándor, ugy III. Incze is erélyesen védelmezte *Israel fiait*, s ugyanezt tevék, mint az egyház történelme eléggé bizonyítja, a többi pápák is. Hanem az e néphez tartozó firkászok és szerkesztők a hálátlan világ divatos hangulatát követve a pápák érdemeit nagy gonddal elhallgatják s szintén oda törekednek, hogy az általok terjesztett istentelen szel-

lem minden olvasóik kezeibe a hálátlaság minél súlyosabb vetköveit juttassa, melyekkel Jézus helyetteseit folyton dobálhassák!!!

III. Incze Nyugat fejedelmei közt az ingadozó békét megszállárdiván s saját államaiban is a zavargókat megfékezvén, *Keletre irányozta figyelmét. Izsák Angelt saját fivére Elek a börtönbe vetette s annak trónját elfoglalta.* Az új császár azonnal igen tekintélyes követség által drága ajándékokat küldött a szent-atyának *Rómába*, jelentvén, mennyire örvendene ő, ha a szent-szék követei birodalmát meglátogatnák. Mint minden elődei, ő is örömmel ragadta meg az alkalmat, remélvén, hogy valahára a szakadálnak véget vetend. Válasziratában felhívja a császárt saját trónjának érdekében is, hogy a *görög egyháznak a rómaiaval egyesítésére mindent elkövessen*, erről követeivel, kiket kegyeibe ajánl, értekezzen s azután őket elbocsássa. A konstantinápolyi patriarchának is küldött ekkor követi által egy levelet, melyben a Szentírásnak a római primatusra vonatkozó helyeit fölhozza s kéri, hogy az uniót melegen felkarolja. A követek Konstantinápolyban a Szentföldet illetőleg szemrehányásokat tettek a császárnak, s a szakadály megszüntetésére indítványokat, hogy a görögök által a római szék elsősége elismertetvén, *valahára az elpártolt leány visszatérjen anyjához.* Elek mindezekre oly hangon felelt, mely nagyon elárulá, hogy a pápa levele a görög büszkeségre ingerlőleg hatott. A többi között mondá, hogy nem az ő, hanem a keresztesek bűne, hogy a Szentföld helyzete oly szomorú, mint a kik maguk akadályozzák meg czivakodásaikkal a hadjáratok eredményét. De, ha őt békében hagyják, a szent sirra gondja leend. Az unióra nézve pedig megjegyzé, hogy, ha a pápa ez ügyet egy közzsínaton kívánná tárgyalni, a görög egyház abból nem vonná ki magát. *János patriarcha pedig nem győzte eléggé csodálni, mikép nevesheti a pápa a római egyházat egyetemesnek s minden egyházak anyjának? . . .* Ő ilyenül Jerusálem egyházát vélé; hol az Ur született, szenvedett; hol a tanítványok hittek, ott látja ő a forrást, melyből az isteni hit folyama a világot elárasztotta. . .

A szent-anya örömét fejezte ki válasziratában afölött, hogy a császár az ő követeit kegyesen fogadta s az unióra vonatkozó ajánlatát jóakarólag vette. Megjegyzí azután, hogy mit a kereszthadakkal támogatandó Szentföldre nézve irt a császárnak, az általa

nem feddőleg, hanem csak figyelmeztetőleg mondatott. Mihelyt a császár ez ügyet komolyan megfontolja, belátni fogja a Szentföld védelmének kötelmét . . . A két egyház egyesítésére nézve tudatja Elekkel, hogy több fontos ügyek miatt egyetemes zsinatot fog egybehívni, és ha a tag a főt, a leány az anyját elismerni s a konstantinápolyi patriareha az apostoli székek engedelmeskedni kész leend, ő örömmel és jóakarólag fogadja őt, mint az egyház legjelesb tagjai egyikét. Kéri egyszersmind a császárt, hogy a majdan egybehívandó zsinatra a patriarchát s a tekintélyesb egyházak főpásztorait elküldje. A patriarchához intézett válaszlevelében roppant tudományossággal megmutatja a többi közt, hogy a római egyház nem a kornál, hanem Jézus rendeleténél fogva anyja a többi egyházaknak.

— III. Incze a *Cyprus szigete* fölötti vitát is kiegyenlítette a görög császár s *Almerich* közt. Még szerencsésebbek voltak alkudozásai *Nagy-Leó* vagy *Lebon* örmény uralkodóval, ki rég függetlenség s a római egyházzal egyesülésre törekedett. E czélból a szent-atyához fényes követtséget s értékes ajándékokat küldött, egyszersmint a legalázatosb hódolatáról biztosítván őt. A szent-anya által küldött koronát a keresztes-hadjárat alkalmával *Konrád mainzi érsek*, a szent-birodalom első egyházi méltósága tette fel az említett uralkodó fejére s az Isten nevében a fölséges római egyház s a nagy római birodalom vazallja-, meg Örményország királyának nyilvánítá őt. Ez igen nagy nyeremény volt a keresztes-hadakra nézve; mert ez által a birodalom s az *antiochiai fejedelmek* közti viszályok megszűntek, az egyház nagy gyarapodásának örvendett, minthogy az örmény király összes papságával s népével annak kebelébe tért.

III. Incze azonban nemcsak *politikai*, hanem egyéb tekintetben is a legnevezeteseb s legtevékenyebb pápák közé sorolandó. A keresztény fejedelmeket és népeket lángbuzgalmával a kereszthadban részvétre tüzelte; mely fontos ügyben a világi és kolostori papokat erélyes támogatásra hívta fel. A menekült *Elek* herczeg által a keresztes-hadsereg a görög császársági palota-zendülésbe vonatván be, mind a két fél több ideig változó szerencsével harczott, míg végre a *francia és velencei keresztések* 1204-diki ápril 12-kén Konstantinápolyt rohammal bevévén, latin császárságot (1204 – 1264) állítottak. *Balduin*, flandriai gróf, császárrá választott s

május 16-kán nagy pompával megkoronáztatott. A patriarchai székre a velencei patricius, *Morosini Tamás*, emeltetett, és az egész birodalom nagy hűbérekre osztatott. Bármily szép kilátásra jogosította is ezen nagyszerű esemény a nyugati egyházat, mégis *határozottan roszalta III. Incze azon kegyellenkedéseket, melyeket a keresztesek Byzant bevételekor elkövettek*; miért őket keményen meg is feddette. A *latin császárság* megalapítása s a görög egyháznak a rómaivali egyesítésekor is e pápa valódi nemes és nagylelkű tanusított. Kik itt III. Inczét arról gyanúsítják, hogy *Konstantinápoly meghódítását* az apostoli szék világi hatalma érdekében ő maga eszközölte, azokat a nagy történelmi buvár *Hurter* e pápa levelei olvasására utalja, melyek épen az ellenkezőről tanuskodnak. Hisz *elvitázhatlan tény*, miszerint III. Incze határozottan roszalta a keresztesek tetteit, kik ahelyett, hogy hivatásuk s kötelemük szerint a hitetlenek ellen harczoltak volna, keresztény uralkodót fosztottak meg a tróntól. Sőt ki is közösi tette őket, de később az akkori körülmények- s azon reménynél fogva, hogy azontul már egyedül a Szentföld érdekében fognak harczolni, feloldozta őket. S hogy roszalását annál nagyobb szerűen kimutassa, a meghódított Byzantbai meghívást el nem fogadta. Mi nem csekély büntetés volt a keresztesekre, kik oly igen szerették volna *Balduint* a pápa által koronáztatni meg.

A különféle eretnekségek folytán nagy erkölcsi romlás hara pódzott el a társadalomban, mely ezt fenyegette; a buzgalom és jámborság lankadozott; az előbbi század nagyszerű alapítványai, a *clugnyiak, cisterciek, prémonstreiek és karthausiak szerzetei* már nem voltak képesek azt föléleszteni, míg a száraz tanmód igen gyakran forrásukat is kiszárította. A lankadó kereszténységnek új és hatékony gyógyszerre volt szüksége; merevedett tagjait hatalmas rázkódás által kelle életre ébreszteni; fejének, a római egyháznak új, erősebb karokra volt szüksége, s az Isten a kívánt segédelmet meg is küldte. Azon álmok valóban prófétai látványok voltak, melyekben III. Incze s III. Honor a lateráni egyházat, az egyetemes kereszténység fő- és anyuegyházát roskadása percében egy olasz koldus, meg egy szegény spanyol pap által láták föntartani. Mert ime! megjött azon áldozár, az eretnekektől elárasztott déli Frankhon szélén fekvő pyrenaei

hegyek fia, ki meztelen lábbal hatolt át tüskén-bokron keresztül a szent hit hirdetése végett. S ez a nagy sz. *Guzmán Domonkos* volt, ki hogy mindazon lelkeket, melyek üdve annyi szirt között veszélynek volt kitéve, megmentse, *egy oly szerzetes-rendet akart alapítani, melynek tagjai többé ne üljenek honn elzárkozva, hanem bejárva a világot, felkeressék az istentelenséget, azt megszegyenítsék, s a szent hitet mindenütt hirdessék.* Üdvös terve megerősítése végett Rómába utazott; az első éjen látá álmában Krisztust, amint a bűnös világot sújtani készül; azonban közbejött a Szent-Szüz, s Fának, hogy őt csillapítsa, *bemutatta Domonkost, s egy másikat, kit ő még sohasem látott.* Másnap egy templomba menvén, abban egy foszlányokba takart embert látott, s ebben azon társára ismert, kit Üdvözítőnk anyja adott neki; azonnal karjaiba borult s szívélyesen megcsókolván, mondá: *„Te társam vagy s velem ugyanazon egy pályán haladsz; legyünk együtt s mi ellenség sém fog rajtunk győzedelmeskedni; s e percztől fogva mindkettő egy szív s egy lélek lett.* *E kol-dus assisii sz. Ferencz, Krisztus dicső szegénye volt.* Neki is ugyanazon terve volt, t. i. *alázatosság és szeretet által a világot meghódítani, mig maga kisebbé (minor), az emberek legcsekélyebbjévé lőn. Ő is az isteni szegénységnek, mely Krisztus halála óta özvegy volt, jegyest akart adni.* Huszonöt éves korában megvetve minden családi, tiszteltetési s jólléti köteleket, rongyosan szállott alá az assisii hegyekről, hogy a világ előtt a kereszt esztelenségének legtokéletesebb példáját adja, milyen csak létezhetett, mióta a kereszt a kalvárián felállított. Hasztalan ment Egyiptomba vértanúságot keresni, Kelet őt visszaküldé Nyugatra, hogy ezt nem vérével, hanem szívéből kifolyó szeretetével termékenyítse s azon őt sebbel, melyeket Az osztott meg vele, ki a világot mindvégig szerette. Ő az egész világot, az egész élő s élettelen természetet átölelte szeretetével. Maga Jézus és Mária tárák föl előtté az egyház kincseit a szegényes Portiuncula-kápolnában, mely ama szegénységnek drága ereklyéje gyanánt maradt reánk, melynek Bossuet szerint, ő reményvesztett kedvelője volt. A pápa megerősíté ezen égi kedvezményeket, azon fehér és piros rózsák láttára, melyeket Ferencz tél közepén mutatott neki.

Mint a hagyomány beszéli, ezen újjászületés két dicső törzs-
atyja külszinre s foglalkozásra ugyis igen összevágó rendjeik egye-

sítését tervezé, azonban az isteni-gondviselés úgy akará, hogy a két különböző erőnek s az egymástól eltérő két harcsmódnak külön hatásköre legyen a gonoszság elharapódzása ellen. Ugy látszik, *ők az erkölcsi világot, a magasztos missiót ugyanegy időben feloszták maguk közt, hogy az egyesített szeretetet s tudományt, eme két nagy vetélytársat, visszavezessék az egyház ölébe.* Mig a szeretet, mely szent Ferencz lelkét felemészté, neki az egyházban az *assisi seraph* nevet szerezte, tán nem leszen vakmerőség *Dante*-vel sz. *Domonkos*nak a *kerubok erejét s fényét tulajdonítani.* Fiaik e különvált irányhoz mindig hívek maradtak. Az egész egyházi-rendnek nagyszerű felélénkítésére volt e két szerzet, s mig a *ferencziek* bő ár gyanánt elterjeszték s szétáraszták a szeretet kineseit, az önfeláldozás titokszerű örömeit, a dömések az igazság ismeretét elterjeszteni, azt megvédeni s meggyökeresíteni törekedtek. A két nagy férfiú láttára megérté a világ, hogy ereibe új vér fog szivárogni; számtalan tanítvány állott lobogóik alá, s az egyház azonnal urnáje lőn nagyszámu mozgó s rendelkezésre mindig kész két hadseregnek. E két rend roppant gyorsasággal terjedt el Európában s az egyháznak igen sok szentet meg tudóst szült. Bár a két nagyszerű rend jellegre s célra nézve egymástól különböző volt, mégis egy közös irányban, a Bold. Szűz Mária szeretete s tiszteletében találkozott. Ugyanis sz. *Domonkos* a sz. olvasó terjesztése és a sz. *ferencziek* a szeplőtlen fogantatás hitágazatának hirdetése által két hatalmas emlék-oszlopot állíttattak neki, a gyakorlat s elmélet oszlopát, melyek magaslatán az angyalok királynéjának kedves fölsége trónol a katholika áhitat és tudományosság fölöött. E dicső két szerzet, mint alább látandjuk, a hires lateráni zsinaton mutattatott be *III. Incze* által a keresztény világnak.

E hatalmas pápa élete fénypontját képezi az 1215-diki novemberben megnyitott XII. közsínat (*Lateranense IV.*), melyre három évig folyton tétettek előkészületi intézkedések. E zsinat az idáig tartottak közt a legfényesebb volt. Jelenvoltak a német, franczia, angol, aragoniai, sicíliai, magyar, jerusálemi, cyprusi királyok s a konstantinápolyi császár küldöttei, 71 primás s metropolita, a konstantinápolyi s jerusálemi patriarchák. 413 püspök, 800 apát s nagyszámu tudósok az egész keresztény világból. Amidőn sz. Márton napján a roppant gyülekezetet maga a pápa egy felséges beszéddel megnyitandó

a Lateránba vonult, e körül oly iszonyu volt a tolongás, hogy az amalfi püspök az egyház előudvarában agyonnyamatott. E zsinat az egyház minden kötelékét megerősítette. Az e zsinaton hozott 70 kánon közül csak a következő nevezetesebbeket emeljük ki. Az első az albigiak s egyéb régibb tévelyek fölélesztői ellen a Szentháromság, teremtés, megtestesülés, az Oltáriszentség, keresztség s a poenitentiatartásrólí tant még határozottabban s ünnepélyesebben kifejzi. A kenyér- és bornak Urunk teste s vérévéi csodálatos átváltozására a „*Transsubstantiatio*“ (átvalósodás, átelemülés) dogmatikai műszóul elfogadtatott. A második kánon kárhoztatja Joákim apát könyvét és bénai Amalrich veszélyes tévelyét, valamint az albigiak eretnekségét. — A harmadik egyházi átokkal s büntetéssel sujtja az eretnekeket, megfenyítésöket a polgári hatóságra bizza s *javaik-tól megfosztandóknak mondja*. Azon uralkodókat, kik birtokaikon az albigiakat eltürik, megrója, s ha egy év alatt e zsinati határozatot nem teljesítik, birtokaikat a katolikusok által elfoglaltatni rendeli. Ezen utóbbi igen veszélyes eretnekek ellen III. Incze már előbb keresztes-hadat is szervezett s indított meg s Toulouseban az „eretnek-nyomozó-hivatal“-nak egy nemét állította fel. — Az ötödik kánon szerint a római egyház első, a konstantinápolyi második, az alexandriai harmadik, az antiochiai negyedik s a jerusálemi ötödik helyet nyert az anyaszentegyházban. És így e kánon megadta a görögöknek azt, amiért eddig oly hiában küzdöttek, hogy az ő egyházuk a római után azonnal említették, azaz rang szerint másodiknak tekintessék. — A 13-dik kánon meghagyja, hogy új szerzetszabályzatot kiséem létesítsen többé, hanem a ki valamely szerzetes életre áldozza fel magát, a már megerősített szabályok valamelyikét fogadja el. — A 21-dik rendeli, hogy mind a két nembeli hívek, mihelyt eszközkel kezdenek élni, büneiket az egyházbóli kizárás büntetése alatt legalább egyszer meggyónják évenként az egyház törvénye szerinti papnak s husvét táján az Oltáriszentséget magukhoz vegyék. — Az 51-dik tiltja a titkos házasságokat s a 68-dik meghagyja, hogy a zsidók és sarracenok, ha keresztények közt laknak, ezektől megkülönböztetö öltönyt viseljenek s Urunk szenvedésének emléknappjain magukat nyilvánosan ne mutassák. A görög egyházzali egyesülést illetőleg indítvány tétetett s a görögök ezen formulát elfogadták: „*Pater a nullo, Filius autem*

a solo Patre ac Spiritus Sanctus ab utroque pariter absque initio semper ac sine fine.“

A zsinat egyik főtárgya volt a *keresztes-hadak folytatása* is. Midőn III. Incze a gyermekek keresztes-hadmenetéről értesült, mélyen sóhajtván mondá: „*A gyermekek megsegényitenek bennünket; míg mi aluszunk, ők vigan mennek a Szent-föld megmentésére.*“ — Hogy Palaestinába egy általános hadmenetet lehessen vezetni, a fejedelmek közt négy évre béke kötöttetett s az ezen idő alatti viszályok előidézői egyházi átokkal fenyegettettek a zsinat által. E szent czélra az összes papság három éven át jövedelmének huszad, a kardinálok meg tized-részét az erre kirendelt adószedőknek kiközösítés büntetése alatt beszolgáltatni tartoztak. A keresztesek s ezek felszerelői, kiállítói s segélyezőinek töredelmes gyónás s méltó áldozás után bucsukat s egyéb kiváltságokat engedett a szent-atyá, ki maga is a Szent-föld megszabadítására roppant összeget ajánlott. — Ezen általános intézkedéseken kívül több világi ügyekkel is foglalkozott még a zsinat. Így a többi közt II. Frigyesnek íteltetett oda a német korona; az úgy nevezett *Isten-ítélet*“, melylyel az erőszak visszaélt, végkép eltöröltetett s azon *bűnvádi eljárás*, mely minden világi törvényszéknek mintául szolgált, megállapított, a *törvényszéki működés nyilvánossá tétele által*. Továbbá a vitás választások-, érsekek s püspökök közti surlódásokra, meg kolostori ügyekre is nagyban kiterjeszté működését e szent zsinat, melynek legáldásosb s eredménydusabb intézkedései közé tartozik a sz. *Domonkos és sz. Ferencz szerzetsszabályainak megerősítése*, kik mindketten személyesen jelen voltak ekkor Rómában. A zsinat sz. András napján bezárattott.

III. Incze *cremonai Homobonust*, *Kunegundis* császárnőt, *Wlstan* vigori püspököt, *de Castro Novo* Péter cisterciát s *Gulielmus* malavallai remetét a szentek lajstromába irta. — De végre e roppant tevékenységű egyházfő életének vége is elközelge. Hogy a keresztes-had minélelőbb létesüljön, utra kelt, békét akarván eszközölni a pisai s genuai köztársaságok közt; de *Perugiában* megbetegedvén, 1216-diki jul. 16-kán élte 56-dik évében kimult, miután Jézus egyházát 18 év, 6 hó és 9 napig oly dicsteljesen s lángbuzgalommal kormányozta. Tetemei az említett város székesegyházban takarítottak el s nyughelyét ezen sirirat jelölé:

Nox accede, quia cessit sol, lugeat Orbis
 In medio lucis, lumen obiisse suum.
 Lumen obit mundi, quia decessit Pater *Innocentius*,
 Iste pater *Urbis et Orbis* erat.
 Nomen utrumque tenens versum notat, hoc quod habebat,
 Quid mundo posset rederre, quidve Deo.
 Si speciem, si mentis opes, si munera linguae
 Attendas, cedet lingua, cadetque stylus.

Valjon ezen sirirat volt-e az eredeti, mely sirja fölött állott s azután a siremlékkal együtt eltűnt, bizonyosan tudni nem lehet. 1615. óta földi maradványai IV. Orbán s IV. Mártonéival egy hamvvederben nyugszanak. — Ha e nagy pápa működését tekintjük, meg kell vallanunk, hogy ő nemcsak e koron, hanem egész századon uralkodott óriási alakjával, századokkal előtte s utána egy pápa sem ült sz. Péter székén, ki erkölcs tisztaság, tudományosság, egyházküri érdemek s nagy tettek által magát jobban kitüntette, az apostoli széket utána annyira emelte s diszította volna, mint III. Incze, ki azért nemcsak a leghatalmasb, hanem egyszersmind a legbölcsebb pápaul tekintendő mindazon egyházfők közt, kik VII. Gergely óta az apostoli székre emeltettek s mindenestre a legnevezetesebb pápák egyike, sz. Bernárddal és tiszteletreméltó Péterrel azon férfiak közé sorolandó, kik a kor műveltségének színvonalát jóval fölülmulták. Kortanúírók által egyhangulag magasztaltatik, hogy a kereszténységet Éjszakon előmozdította, a tévelyeknek Délen gátot vetett, Konstantinápolyt az apostoli szék főnhatósága alá vetette, a mórok hatalmát megtörte és tudománya, valamint tekintélye által mindenkit fölülmult. Sőt az okmányokban is emlittetik, mily szerencse oly korban élni, midőn Krisztus ezen nagy helyettese alatt a szakadály s eretnekségek fölötti fényes győzelemmel örvendezteté meg az ő anyaszentegyházát. És Müller János azt írja felőle, hogy „kegyes, kedves, szilárd életmódját illetőleg igen egyszerű s takarékos, a jótekonyság terén egész a pazarlásig bőkezű ur volt ő. A hohenstauferi uralkodó-család egyedüli örökösét II. Friggyest nem annyira gyámi, mint inkább atyai indulat, áldozattal s lovagi becsérzettel nevelte, oktatta, védette s atyai örökségében megtartotta. De nemcsak ezen, hanem a legtávolabb eső országok királyi árvái s törvényes korona-örökösei fölött is atyai gondossággal ör-

ködött ő. Így tartotta fön jogaikban s örökségeikben a norvég, lengyel s őrmény hercegeket, a portugál trónörökösöket, a *fiatal László magyar királyt*, sőt az egyház ellenségeinek fiait is, mint, a többi közt *aragoniai Jakabot*, kinek atyja az eretnekekérti harczban gyilkoltatott meg, s ki a katolikus seregiől elfogatván, Incze parancsára szabadittatott meg. Szive az igazság hő szeretetétől lángolt, melyet semmi személyválogatás, semmi akadály, semmi veszély nem tudott kisebbíteni vagy kioltani. *Midőn jogról volt a szó, nem gondolt az eredménynyel vagy veszteséggel; a gyöngék és legyűzöttek iránt nyájas és irgalmas, a hatalmasak és kevélyek iránt hajthatatlan, az elnyomottak, gyöngék s jogosság hatalmas védője volt ő a vad erőszak ellen.* Így látjuk, hogy a nemes ingerültség egy nemével védi a házasság szentsége kötelékét, mint a keresztény társadalom s élet szentélyének kulcsát. Meggyalázott, eltaszított feleség sohasem folyamodott hasztalanul hatalmas közbenjárásához, s ilyenkor örült a nép hogy mégis csak vagyon e világon mindenki iránt egyenlően szigorú igazság. Nagy és mély-eszű jogtudós lévén, mint illett is annak lennie, ki az egész kereszténység ügyeiben a legfőbb ítélő-bíró volt, a leghiresb jogtudósok elhagyák iskoláikat, hogy őt hallgassák. Midőn légváltoztatás kedvéért Rómát elhagyta, mi majd minden nyáron megtörtént, roppant számú folyamodók által vétetett körül, s azért kénytelen volt ilyenkor a legtermékenyebb vidékeket felkeresni. Egyszer Viterbóban 40,000 ember környezé őt, kik mindnyájan azért siettek e városba, hogy nekik igazságot szolgáltatasson, mintha e földön nem létezett volna más sziv, melytől azt várják. És e folyamodók nem csupán a néphez tartoztak, hanem voltak köztük császárok, királyok, fejedelmek, hercegek, grófok, bárók s egyéb egyházi meg világi nagyok. A tudományok előmozdítására is roppant sokat tett; a tudós férfiakat nagy gonddal kiszemelte s előléptette; meghagyta, hogy az egyházak mellett a nyelvészeti s az érseki templomoknál hittudományi tanárok alkalmazzassanak s azok által illően díjaztassanak. Az ő felhívása folytán *compostellai Bernárd* egy nevezetes *ítéletgyűjteményt* adott ki, ezt követte *Rayner* szerpap, s pápasága 12-dik évében a beneventi származásu *Morra Péter* mester és alszerpap, előbb a bolognai egyházi jog tanára, a *decretálleveleket* egybegyűjtötte, mely hiteles gyűjteményben több mint 6000 jogeset s eldöntés

fordul elő. Ekésen szóló s termékeny szónok, kitünő asceticus és tudományos író, sőt költő is volt ő. Így egyéb egyházi énekeket nem is említve, „*Veni Sancte Spiritus*“-t és „*Stabat Mater*“-t is neki tulajdonítják, valamint a következő mise-imát: „*A cunctis*“. Nevezetesebb művei ezek: „*De contemptu mundi*“; „*De eruditione principum*“; „*De Sacro altaris mysterio libri VI.*“; „*Sermones de tempore et sanctis per totum anni curriculum*“; „*De observatione iciunii*“; „*Commentaria in septem Psalmos Poenitentiales*“ etc. Összes művei Kölnben (1575) és Velenczében (1578) láttak világot. 15 könyvre terjedő fontos leveleit, a többiközt, Párisban Baluz adta ki 1682-ben.

E korban a vallás tekintetvén minden trón alapjául s sz. Péter székhén az igazság képviseltetvén, a királyok, mint láttuk, a legerősebb kapcsok által igyekeztek vele összeköttetni. A hős aragoniai Péter koronáját s függetlenségét csak úgy vélte biztosíthatni, ha átkelve a tengereken, azt a nagy pápa lábaihoz teszi le, s annak kezeiből hűbér-gyanánt fogadja vissza. Valamint angolországi János is népe méltó haragja által üldöztetve, szintén azon egyház hűbéresének kiáltja ki magát, melyet oly kegyetlenül üldözött, biztos levén, hogy ott menedéket és bocsánatot találand, mit az emberek tőle megtagadtak. E két országon kívül *Navarra*, *Portugallia*, *Skócia*, *Magyarhon* és *Dánia* is szerencsájöknek tarták, hogy különös pártfogás köteléke által az apostoli székhöz tartozhattak; mert III. Incze ép úgy tisztelé a királyok jogait az egyház irányában, mint az egyházéit a királyok ellenében. Mint dicső elődei, az igazság szeretetével kitünő és előrelátó politikát párosított, valamint azok, úgy ő is ellenszegülvén a svábház császársági örökösödésének s gyámolítván Némethonban a választások szabadságát, megmentette azt az egyeduralmi összpontosítástól, mely annak természetét megváltoztatta és ama csodás értelmi termékenységnék minden csiráját elfojtotta volna, melylyel most méltán dicsekszik. Valamint elődei, úgy ő is a szentszék földi uralkodói tekintélyét rendithetlen állhatatossággal visszaállítván s védvén, ez által Olaszország függetlenségét nem kevésbbé, mint az egyházét biztosította. Példája s törvényei által a főpapok egész nemzedékét képezte, kik vele együtt küzdtek az egyház szabadságaért.

III. Incze modora nyájas és kegyes, barátkozásaiban bizalom-

s gyöngédséggel teljes, külseje meghatóan ékes s megnyerő, *alapítványai*ban s az *alamizsnák* osztogatásában a *tulzásig* nagylelkű s bőkezű volt. A *szegények, özvegyek, árvák* s mindennemű *szükséklődők* iránt nagy gondoskodást tanusított; egy éhség alkalmával *naponként* 8000 éhezőt látott el, még pedig bőven, a szükséges táplálékkal, azon számosakat nem is említve, kiket egész pápasága alatt házaikban gyámolított. Minden szombaton 12 koldus lábait mosta meg, melyeket egész alázattal csókjaival illetetett s azután tisztességesen megvendégelte őket. Egykor jelenték neki, hogy a halászok halak helyett három holt gyermeket huztak ki a szárazra. Ez a nemesszívű egyházfőt annyira meghatotta, hogy rögtön elhatározta, miszerint *atyai örökségéből* egy *nagyszerű lelencház*at állítand, melyben az *elhagyott gyermekek* gondosan ápolatni és neveltetni fognak. Ezen intézetet a pápa a monpellieri Guidó által alapított kórházi-szerzetesekre bízta s az egyház a Szentlélek védnöksége alá helyeztetett. Ebben egy kép a folyamba vetett gyermekek történelmét ábrázolja; a pápai jótékonyosság által fölfogadott gyermekek kék öltönyt viselnek, hogy arra emlékezzenek, miszerint a haláltól megmentetvén, már az ég gyermekei s kegyenczeivé lőnek. Nagy összegeket áldozott a római s egyéb egyházakra, melyek sz. Péter területén állottak; azokat alapítványokkal, dús jövedelmek, oltári szecrek, papi öltönyök s más diszitményekkel dúsan ellátta.

E pápa nagy volt minden tekintetben, bár századokig őt s egész működését a legfeketébb színben tüntette fel az elfogultság, gyűlölet s gonosz akarát. De *támadtak* buzgó *katholikus* s *igazság-szerető protestans* írók, kik gondos és huzamos buvárlat után III. Inczének az egész világrai hatalmas erkölcsi befolyását elismerik s kellőleg méltányolják. Így a többi közt Müller János, Vilken s Raumer protestáns történetírók, a nagy, annyi francia s egyéb nemzetbeli történetíróktól félreismert pápa lángesze s erényei előtt meghajoltak. — Ki III. Incze életét bővebben kívánja tanulmányozni, azt Hurter négykötetes remekművére utaljuk, mely által e nagy tudós az ő s az egyház dicsőségének oly emléket állított, mely az igazság minden barátjának elismerésére méltó. — E nevezetes mű Hamburgban jelent meg (1834—42) s íróját a baseli egyetem 1835-

ben *tudori koszorúval* tisztelé meg az abban tanusított roppant történelmi ismereteiért. — Záradékul megjegyezzük, hogy e *jámbor, öbles s roppant tevékenységű egyházfő emléke mindig áldásban leend a hálás utókor előtt.*

CLXXIX.

III. Honór. 1216—1227.

III. Incze halála után jul 18-kán *Perugiában* egybegyűlvén a kardinálok, a híres *Savelli* család sarjadékát, *Cenciust*, sz. János és Pál kardinál-áldozárát egyhangulag pápává választák. *Cencius* III. Kelemen óta a római egyház kamarása volt, melynek jövedelmeit nagy pontossággal kezelte s azok lajstromát régi iratok nyomán összeállította. Ezen „*Liber censuum Ecclesiae Romanae*“ című művét III. Coelestin pápa alatt végezte be, mint a *Maria Maggiore* egyház kanonokja. Azután sz. Lucia kardinál-diákona lön s a „*Ceremoniale*“ vagy „*Ordo Romanus*“ jelent meg tőle; később az említett egyház kardinál-áldozárává léptetett elő. *Cencius* tudományossága, becsületessége s jámborságaért a római papság által igen tiszteltetett. Az említett hó 24-kén III. Honór név alatt pápává szenteltetett és koronáztatott. A következő nap levelet intézett a jerusálemi királyhoz, melyben azt elődjének haláláról s az ő trónralépéséről tudósítja s záradékul megjegyzi, hogy ezen vesztesség őt el ne csüggeszsze; mert, ha nem bírja is ő nagy elődjének hatalmas tulajdonait, mégis mindent elkövet a Szentföld felszabadítására s azt tehetése szerint támogatni törekszik. Ugyanazon időben irt a franczia püspököknek is, intvén őket, hogy elődjének halála folytán a keresztes-hadjáratra nézve elcsüggedt kedélyeket a szent hadra fölbátorítsák s lelkesítsék. Ép így irt a kereszténység fejedelmeinek s egyháznagyainak is, kiket az apostoli székre emeltetéséről tudósítván, egyszersmind a keresztes-had szent buzgalommali felkarolására is lelkesítette őket, hogy valahára a Szentföld meghódítását bevégezni lehessen. *Henrik* konstantinápolyi császárt is megkereste egy iratá-

val s *Gerváz* latin patriarchát intette, hogy az egyházi jog sérelme nélkül a császárrali egyeséget föntartani törekedjék. Mindkettőjüket esengve kérte a keleti birodalomnak a görögök támadásai elleni megvédése, szilárdítása s a szakadárok makacsságának megtörésére. Egy másik levelében jelenti, hogy a fiatal thessalonichai királyt ótalmába fogadta. Ugyanazon tudósítást írta Frigyes siciliai királynak, választott császárnak, s a többi uralkodóknak is.

Mielőtt *Perugiát* elhagyta volna, Angolhon szomorú helyzetére fordította figyelmét. Valamint nagy előde, úgy ő is hatalmasan védelmezte a koronaörökösöket minden megtámadás ellen. Így *János* angol király, az *emberiség ezen réme s alattvalóinak ostora* meghalván, annak legidősb fiát, a 9 éves III. Henriket, vágytársa ellen ótalmazta, s miután a hűbéri esküt letette, pártfogásáról biztosította s a magáéhoz hasonló nyájasságra inté. De később fenyegetőleg lépett fel III. Henrik ellen, midőn *Berengaria* és *Isabella* özvegy angol királynők törvényes jogait s örökségeit megtámadta, melyeket Jánostól nyertek s a pápa is megerősített. III. Honór egy iratában intette a királyt, hogy az említettéket jogaikban ne háborgassa s egyszersmind meghagyta a *winchesteri püspöknek*, velamint *Gualó* apostoli követnek, hogy a királyt egyházi büntetéssel fenyítsék, ha *Berengáriát* és *Isabellát* tovább is nyugtalanítani merészelné. Ezen utóbbiakat egy bullájában a pápa ótalmába fogadja s magát védelmezőjökül nyilatkoztatja ki. — *Fülöp* francia s *Jakab* aragoniai királyok közt mint atyáskodó békebíró lép fel. — *Regináld*, Man sziget királya, kisdéd országát a francia és angol királyoktól féltvén, III. Honór által az apostoli szék vazalljaul elfogadtatik. — A társadalomra oly veszélyessé vált, mindenütt garázdálkodó s pusztító albikai eretnek-hordák ellen a francia és angol uralkodókat keresztes-hadra hívta fel. — *Henrik* konstantinápolyi császár halála után *Courtynai Péter* a tavasz elején (1217) *Rómába* hajózván, magát a pápa által megkoronáztatta. E roppant fényű ünnepély a Róma városának falain kívüli sz. Lőrincz egyházában tartatott meg, hogy a keleti császárok a nyugati (római) császárságra ismét igényt ne kezdjenek tartani. Igen szép jellemet s jogtisztéletet tanusított III. Honór, midőn ezen koronázási ünnepély bevégezése után a konstantinápolyi patriarchától, mint a kit a koronázási jog illetett, en-

gedelmet kért, kijelentvén, hogy a fölhívást igen nagy hátrány nélkül el nem mellőzhette volna. De Péter császársága igen rövid volt. Midőn ugyanis Rómából nejével s egy pápai követtel Konstantinápolyba visszautazott, *Comnen Tódor* Epirus fejedelme őket elfogta. A pápa utóbb Endre királyunkat szólítá fel megszabadításukra; de a császár nemsokára, hihetőleg még fogságában, elhalt, *Robert* fiára hagyván a császárságot.

III. Honór mindjárt pápasága elején felhívta az összes kereszténységet, hogy félretevén minden ellenségeskedést, vagy személyesen vegyenek részt a keresztes-hadjáratban, vagy azt tehetségök szerint előmozdítani törekedjenek. A fejedelmek közül azonban egyedül II. *Endre királyunk* készült komolyan a Szentföldre, ki a pápa felhívását annál is inkább hajlandó volt követni, mert atyja III. *Béla* rongált egészsége miatt a keresztes-hadjáratban személyesen részt nem vehetvén, arra Endre fiának roppant kincseket hagyott. Oly igen ildomosnak, illő s szépnek tartatott e korban a Szentföld meglátogatása, hogy még III. *Béla* özvegye *Margit*, VII. *Lajos* francia király leánya, is elment a magyar keresztesekkel A Szentföldön meghalt *Margiton* kívül, a következők követék oda királyunkat: *Péter* győri, *Tamás* egri püspökök, *Ugrin* királyi korlátnok, *Dénes* főtárnok, *Lőrincz* főpohárnok, *Döme* főtátnok, *László* főlovászmester, *Miklós* sopronyi, *Smaragd* pozsonyi főispánok s egyéb számos főurak. A külföldiek közül: *Leopold* osztrák s *Gertrud* testvérci, *Ottó* meráni herczeg és *Eckbert* bambergi püspök csatlakoztak hozzá. — Miután tehát Erdre halála esetére magyarországi királyságát Béla fiának hagyta s ezt távolléte alatt az idő folytán aquileai patriarchaságra is feljutott *Bertholdra* bizta s országa kormányát *János* esztergomi érsek kezeibe adta, kit e végett kereszt fogadalmától néhány más urral együtt felmentetett, 10,000 lovast. számító seregével előbb *Cyprusba*, november kezdetével pedig (1217) *Ptolemaisba* ment, hol európai s ásiai keresztesekkel egyesülvén, az összes had vezéreül választaték. *Sephadin* zultánnal háromszor megütközvén, szokatlan rémülésbe ejté a pogányokat. András a *Thábor* hegyhez érve, midőn látná, hogy *szövetségesei* gyáván viselik magukat, hazatérésről kezdett gondolkodni. Mert gyalázatos kajánság gátolta a magyar fegyveresek haladását: *királyunknak méregpohár*

nyújtatott; és egy magára akarák hagyni az egész hadviselés terhét Cyprus és Jerusaleem királyai, a haszonban pedig nélküle osztozni. Azonkívül honi belzavarokról is értesült. Egyébiránt a nem tulságos követelők igen megelégedhettek azzal, mit királyunk rövid idő alatt oly dicsően végzett. A *koniehi zultán* kereszténynyé lenni ígérkezett, ha Andrásnak, ki a pápa által „*jerusálemi király*“ czimvel diszített fel, leányát, vagy rokonát nőül nyerhetné. Ennyire gyarapult a magyar uralkodók becsülete ezen keresztes-hadjáratl; de a mely más oldalról tekintve, századokon át alig gyógyítható sebeket okozott az országnak. Bármennyire ellenzették is, Endre visszatérésére határozta magát s a Szentföldön töltött három hónap után, 1218-diki februárban, száraz földön vévén utját, ereklyékkel (melyek közt voltak sz. *István* s sz. *Margit* fejei, sz. *Tamás* és *Bertalan* apostolok kezei stb.) dúsan megrakva utnak eredt haza felé, hol országát rémitő zavarban s rendetlenségben találta. Panaszolta is ezeket András III. Honór pápához intézett iratában s IX. Gergely által második keresztes-hadjáratra nem volt többé rávehető. *Colonna* kardinál ostiai püspök 1217-ben a keresztes-had ügyét sürgetendő, pápai követül III. Honortól hazánkba küldetvén, II. András királyunknak kenyér- s vizeni böjtölési fogadalmát alamizsnálkodási kötelemmé változtatja. Miért is e király a *cisterciék* sz. *kereszti apát-ságának* (Osztrákkonban) adományozással kedveskedett. — *Accontius* alszerpap, e pápa káplánja, s az egész magyar korona területén követe, 1219-ben nálunk a kereszthadra segélyt gyűjt. Az *almisia-ikat*, kik a Syriába menő kereszteseket kirabolták, a horvátok és dalmatákkal, elfoglalván 1221-ben városukat, megfenyíti. — Majd 1220-ban a *patarén eretnekek* ellen, kik Bolgár-, Horvát-, Dalmát-, Illyrhon s egyéb országokban átkos tévelyeket igen elterjeszték, és Bosnyákhonban is garázdálkodni kezdtek, ezen utóbbi országkában az említett tévhitűek megtérítésében fáradozott. — 1223-ban *Ugrin* kalocsai érsekkel együtt II. András királynak Béla fiával az elüzött királynőt kiengesztelni törekedett. — Ezen, vagy a következő évben jelenvan II. Andrással az *Uriás* tekintélyes pannonhalmi apát által helyreállított sz. Márton egyháza felszentelésén, (V. ö. Szvörényi: Amoen. H. Eccl. IV. 19—20.)

A magyarországi zavarok s rendetlenkedések folytán fölmerült számos vádak III. Honórt is nagyban foglalkodtaták *), ki azonkívül működését a honi keresztes-lovagokra is nem kis mérvben kiterjeszté. Ő volt, ki *Erdély különféle pontjaira lovagrendeket engedett alkalmazni, s ezek közt a badzai s bárczasági német lovagokat is, s nemcsak üldözőik ellen pártfogolta, hanem sok előnyökkel is elhalmozta. Így a többi között, Hermán nagymester panaszára nemcsak visszavétette II. András király által ama parancsot, mely szerint a német-lovagoktól a Bárczaságot elvételni és őket kiutasítani parancsolta, hanem oda hangolta a királyt, hogy ez adományzását nem-*

*) Iszonyu nagy volt az ország állapota a király távolléte alatt. *So-
kan a nemesek közül a legnemtelenebbül garázdálkodtak, s a gonosz-
ságuknak ellenállni akaró János érseket minden vagyona s jövedelmeitől
megfosztották, elfogták s az országból csufosan kivetették. A rendtelensé-
gekről elég világos fogalmat nyújt a pápának egy levele, kinél, a többi
közt, Jakab váci püspök iszonyu vétségekről vádoltatott: „Ő, ugymond
maga a pápa, midőn iratában (Katónánál: Hist. Crit. V. 310.) az említett
püspök büntetteinek megvizsgálásával a veszprémi püspököt s a bakonyi
meg pilisi apátokat megbizta, — az igazságot üldözve, lakmározások s
tívornyába merülve diszekszik gonoszságával . . . egyháza javait
eltékozolja . . . a váci papokat földjeik-, erdeik-, mezeik-, jövedel-
meiktől erőszakosan megfosztja . . . néhányat közülök féktelen cse-
lédek által kifosztatván, oly becstelenül sértetett meg, hogy sebeik-
ben el is veszték. Midőn a főesperesek, kik cselédei által megtámad-
tattak, ezeket világi törvényszék elé idéztették, ő, hogy a főesperese-
ket az igazság keresetében meggátolja, őket átok alatt lévőeknek
nyilvánítja . . . a Szentföld segedelmére gyűjtött pénzeiket is hatal-
maskodva lefoglalta. Templomai összedőléssel fenyegetnek, de ő arra
nem gondol, s az egyházi átok nyilait lödözi . . . az alkalmas elmel-
lőzésével simoniát üz . . . Ezen iszonyu bűnök . . . a népben bot-
rányt okoztak; nem kevesen az ő példái után gonoszságokba merül-
tek, az egyház sokaktól megvettetett” stb. — Hol az egyház fejei ily
kicsapongásokra vetedemedhettek, ott minden rendnek, jog, igazság s illem
fogalmának kiveszettnek kelle lenni a társadalomból, jegyzi meg dr. Hor-
váth M., kitűnő történészünk. (I. 345 — 347.)*

csak megújította, hanem nevezetes új előjogokkal gyarapította is. A pápa ezen adományzást a lovagok kérésére szívesen erősítette meg. Majd az erdélyi püspök hatósága alól a bárczasági német-lovagokat kivette s egyenesen a pápai főhatóság alá vetette. Meghagyta egyszersmind az egri püspöknek, hogy a bárczaság részére külön főáldozárt vagy dékánt nevezzen ki. E dékánságot 1224-ben megerősítette, s inti annak híveit, hogy a dékánnak engedelmeskedjenek. A bárczaság ezen mentessége ellen fellépő *Raynald* erdélyi püspököt a lovagok panaszára megintette, hogy ezek és birtokaik ellen tett rendelkezéseket vonja vissza, nehogy szigorubb szabályokat kelljen ellene használni. A pápának még sokszori érintkezése volt a magyar királylyal a bárczasági lovagok javára, de sikertelen. Pedig a király III-dik Honórnak is, mint elődjének, a hatalmas III. Inczének, köszönhette nagyrészt, hogy a szomszéd fejedelmek iránta kimélettel, országnagyjai elnézéssel s az egyház főpapjai tisztelettel viseltettek. (V. ö. M. Sion. 1864. II. 170., Fejér Cod. Dipl. III. 1. 422., I. 422., III. 1. 405., Theiner I. 37.) — Mint tudjuk, a keresztes-hadak előmozdítására felajánlott vagy kivetett pénzeket a pápák bizalmas embereik által szedették be. Így 1219-ben meghagyja a pécsi káptalannak, hogy *Kalán* pécsi püspök által a szent-hadra hagyományozott pénzt *Accuntius* alszerpap és pápai káplánnak szolgáltatassa kézbe a mondott célra; ellenkező esetben felhatalmazza a csanádi püspököt, hogy a pápai parancs általa egyházi fenytékekkel is végrehajtassék, elvonatván a káptalantól minden ez ügybeni fölebbezés. (V. ö. Szvorényit, IV. füz. 103—104.) A honi benczés apátságokat évenkénti káptalanok tartása által akarta szabályaik megtartására visszavezetni.

Mivel II. András serege maradványával országába visszatért, szerencsés eredményről már szó sem lehetett, annál is inkább, mert a keresztesek egy másik serege a pápa akarata ellen is a mórók elleni hadban vesztegette azon erőt, melyre a Szentföldön oly kiáltó szükség volt. A palaestinaí keresztények még minden reménységüket egyedül II. Frigyesbe helyezték, ki már 1215-ben felvette a keresztet. VI. Ottó halála után a fiatal hohensaufit sürgette III. Honór fogadalma teljesítésére, annál is inkább, mert már minden akadályai elhárítottak. De II. Frigyes most a császári korona után

törekedvén, több évig tartó értekezletbe bocsátkozott a szent-atyával. II. Frigyes esküvel ígérte meg, hogy a sicíliai s német koronákat nem fogja egyesíteni, s fiát, Henriket, már előbb sváb herczegnek és burgundi helytartónak nevezte ki s a császári koronát is szerette volna részére biztosítani. Bár ez kellemetlen hír volt is a pápára nézve, mégis alkalmul szolgált neki arra, hogy Frigyeset a keresztes-hadjáratra annál hathatósabban sürgethesse. Azonban a pápa Frigyesre még akkor kezdett gyanakodni, mielőtt Róma alá ért volna seregével, s azért csak miután ünnepélyesen megígérte, hogy az egyház szabadságával ellenkező törvényeket s intézkedéseket megsemmisítendi; fia, Henrik, Siciliát nem mint saját országát, hanem mint pápai hűbért birandja; a *Mathildféle birtokokat az apostoli székek visszaadandja*, s ismételve esküvel fogadta, hogy a Szentföldre keresztes-sereget vezetend, koronáztatott meg 1220-diki sept. 22-kén a pápa által sz. Péter templomában római császárrá. Az utóbbi ekkor ünnepélyesen megesküdött, hogy a következő 1221-diki augusztusban a *palaestina i keresztyenyek felszabadítására induland egy tekintélyes sereg élén*. De Frigyes vallástalan lelkületét követve, a pápai birtokra tört, a helyett, hogy koronázásakor tett fogadása szerint, a Szentföldre, annak felszabadítása végett, ment volna. Mint a tudós és ékeztollu *Zerich Tivadarunk* megjegyzi, a császárpárti ghibellinek s a pápákhoz hajló gvelfek közti egyenetlenkedéseket egész a borzasztóságokig élesztette.

III. Honór annál inkább hirdette s sürgette a kereszt-hadat, minél nyugtalanítóbb hírek érkeztek Keletről s annak költségei fődözésére minden kincsét kimeríté. Midőn a keresztesek 1221-hen Egyipt belsejében előre haladtak, hogy *Cairót* meghódítsák, szerencsétlenül jártak, mert a moslimek azon hirre, hogy a keresztyenyek Nilus partjain megjelentek, tömegestől fölkelve, oly elszántan harczoltak, hogy a keresztyenyek kénytelenek voltak ismét hátrálni. Ezen harczok 35,000 keresztyeny és vagy 70,000 török életébe kerültek. Midőn e lesújtó hír Rómába elhatott, a szent-anya igen megrettent s a szent vállalat érdekében roppant tevékenységet tanusított. Már előbb felhivta a papságot, hogy a reá rótt keresztes-hadjárat adót fizesse be; miben ő a legfényesb példával ment előre. Mindent elkövetett, hogy a császárt esküje beváltására bírja, ki azt

ugyan mindig ünnepélyesebben ígérgette; de fogadását teljesíteni épen nem volt kedve, s azért különféle mentségekkel, melyekben kifogyhatlan volt, állott elő. Nagyobb gondja volt azonban arra, hogy Sicilia s Nápolyban a királyi hatalmat szilárdabb alapokra fektesse, semmint a Szentföld megmentésére. III. Honor 1222-diki áprilisban Veroliban a császárral személyesen értekezett s a vitapontok fölött kiegyezkedtek. Veronában ezen évi novemberben a Szentföld érdekében egy nagyobb szerű zsinatnak kellett volna tartatni. A következő évben a pápa és császár Forentinóban ismét találkozáván, ezen ügy köztük komolyan szóba hozatott és tárgyalatott. A császár megint esküvel ígérte a szent-atyának, hogy 1225-ben jeles sereget vezetend a Szentföldre. S hogy már annyiszor esküvel pecsételt ígéretét beváltani annál nagyobb ösztöne s kedve legyen, a pápa azon indítványt tette neki, hogy a briennei János jerusálemi király leányát, *Jolantát*, nőül vegye. Az időközt Frigyes mindkét Sicilia teljes meghódítására használta. Mivel az emittett jerusálemi király Francia, Német, Angol s Spanyolországot bejárva a keleti ügyre nézve csekély részvétet s támogatást talált, e körülményt a császár ürügyül hozta fel a pápa ellenében, tudósítván őt, hogy a Forentinóban meghatározott időig a keresztes-sereget ki nem állíthatja.

Mig a császári követek urok új indítványát tartalmazó levelét III. Honor-nak kézbesítették, II. Frigyes birodalma főpapjait magához hívta, s hogy a pápát az ellenébeni erélyesb föllépésben akadályozza, mindaddig magánál tartotta, mig Rómából azon hirt vette, miszerint a pápa hajlandó a császárral találkozásra. 1225-diki júliusban *St.-Germánóban* ismét esküvel kötelezte magát a császár, hogy két év alatt a keresztes-seroget megindítandja, Palaestinában két évig 1000 lovagot tart s 150 hajót szerez, hogy annál tekintélyesb számu fegyvereseket vezethessen a Szentföldre. Ha pedig az ígért sereget annak idejében utnak nem inditaná, vagy ígérete főbb pontjainak valamelyikét nem teljesitené, úgy az *egyház átkára magát méltónak tartja*. II. Frigyes Jolantát csakugyan nőül vette, de már a következő évben meghasonlott ipjával, kitől a koronát még halála előtt elragadni akarta. Ugyanezen időtájban a pápával ismét új vitába elegyedett. Ugyanis a szent-anya már többször sürgette a

császárt, hogy az apuliai megürült püspökségeket töltsse be; mint-hogy Frigyes ezt nem tette, maga a pápa a szükségétől kényszerítve, azokból ötött betöltött. De a *pénzsóvár császár*, ki azt hitte, hogy az egyházak egyedül az ő kincsei gyarapítására alapítottak, a ki-nevezett püspököket el nem ismerte, s ez időtől fogva igen elkese-redett levelezés folyt a pápa s császár közt. Midőn azonban a lom-bardok 25 évre a szövetséget megújították s igen harcziás állást vettek, a császár tanácsosnak látta ismét egyezkedésbe bocsátkozni a szent-atyával, hogy Olaszthonban az ellene működő ellenséges nagy elemet ellene támpontul ne használhassa. Miért nemcsak az elüzlött püspököket fogadta barátságosan, hanem esengve kérte III. Honórt, hogy közte s az ellenségeskedő lombardok közt közbenjá-róul lépjen fel. A pápa e felhívásnak engedve, 1227-diki január 9-kén kibocsátott iratában meghagyta, hogy mind a két fél tegyen le minden haragról, gyűlölet s további üldözésről. A foglyok kölcsönő-sen szabadon bocsáttassanak, s a császár a száműzéseket s minden egyéb büntetéseket rögtön megszüntessen; miért a lombardok saját költségükön 400 felszerelt lovagot tartoznak a keresztes-hadjáratra kiállítani s az *eretnekeket a főnálló törvények szerint üldözni*.

III. Honór ez alkalommal ismét erősített ígéretére figyelmez-tette a császárt s kérte, hogy ipjával béküljön ki, kitől a jerusálemi koronát elragadta. De Frigyes a felhívást nem követte s igen rosz néven vette hogy *III. Honór emberbaráti szeretettől indítatva az ál-tala megrablott s birtokából kiűzött hajlottkoru jerusálemi királyt az Egyházi-államoknak Montefiasco-tól Viterbóig terjedő része fölötti ura-lommal örverdezettette meg*. A fogadalmak, annyi esküvel pecsételt ígé-retek könnyelmű megvetése, botrányos feltörése, a hódításokbani telhetetlenkedése, az apostoli szék s egyéb hatalmak jogainak sűrű megtámadásai, azon mélyen gyökeredzett szakadást idézték elő a római szék s a császár közt, mely egész Európát 23 évig tartó moz-galmak színhelyévé tette visszaható befolyásával. III. Honór minden szelidsége daczára is kénytelennek látta magát a császárt egyházi átok alá vetni, a küzdés folytatásának roppant gondjait utódjára hagyván.

III. Honór a pogány poroszok megtérítésére is kiterjeszté mű-ködését. E nép megtérítése sokkal nagyobb fáradságba s küzde-

lembe került, mint a szomszéd népeknek az egyházbai vezetése. Ezekkel a poroszok folyton háboruskodtak s azért a kereszténység iránt a legdühösebb gyűlölettel viseltettek, azt a legigázással egyjelentményűnek tekintvén. A szép tulajdonokkal ékeskedő *cisterci- rendi Keresztély*, ki a német, porosz és lengyel nyelvekben alaposan járatos volt, III. Incze engegélye folytán szép sikerrel működött a poroszok közt s már 1214-ben az általa szerzett hívek püspökévé neveztetett ki. Küldetése sikeresb teljesítése végett III. Honór jóváhagyásával 1225-ben a *lieflandi kardrend mintájára a Krisztus-lovagjai szerzetét alapítá*. De az alig keletkezett rend nem volt képes a vad poroszok hatalmának ellenállani s egy véres ütközetben annak majd minden lovagjai leverettek. *Ekkor Keresztély a hatalmas német-lovagrendre fordítá figyelmét*, mely ekkor a nagybefolyású Salza Hermán nagymester alatt állott. Ez a pápa és császárnak igen jó szolgálatokat tevén s köztük közbenjáróul is szép sikerrel működvén, mindkettő által igen nagyrabecsültetvén s szeretetvén, sok előjoggal s kiváltságokkal halmoztatott, sőt a római bírodalom hercegi rangjára is emeltetett. A machoviai herczeg alapítványát a császár megerősítvén, a *német-lovagrend Poroszországban is megtelepült*, hogy az ő támogatása az evangéliumi jó mag elhintését megkönnyítse. Frigyes az egész országot s az a fölötti uralmat is ezen rendnek engedte át. III. Honór az egész vállalatot jóváhagyta és megerősítette, melynek, mint alább látandjuk, oly rendkívüli következményei lőnek. Tehát ezen ország is a szerzeteseknek köszöni megtérítését s polgárosítását, kiket hálátlan s kegyeletlen korunk nagyszáju s üres-fejű, a művelődés történelmében járatlan, hóbortos firkászai elég otrombául „henyék“-nek szeretnek nevezni!

E pápának jutott a szerencse, a népek szívében létező hit és szeretet szövétnekeinek fölélesztésére alapult következő szerzetes rendeket ünnepélyesen megerősíthetni. Először is 1216-diki december 22-kéről keltezett két bullájában a *domonkosiak érdemes szerzetét megerősítette*. Egyik iratában a többi közt így szól: „*miután fontólóra vettük, hogy szerzetetek testvérei a hit bátor harczosai s a világ valódi világosságai leendnek, megerősítjük minden javaitokat s jogaitokat.*“ A másik bulla 14 cikket foglal magában, melyek tartalma a következő: III. Honór sz. Román egyházát saját védelme s párt-

fogása alá helyezi, sz. *Ágoston szabályzatának követését meghagyja.* Biztosítja az említett rendnek ezen templomnak már létező s a jövőben nyerendő javait. Fölmenti őket a tized s adó fizetésétől. Az oltár- s papszentelést illetőleg a megyés főpásztorok hatósága alá helyezi. *Perjeleiket a testvérek elhamarkodás s erőszakoskodás nélkül szabadon választgatják* stb. Egy más bullában a pápa e rend tagjait az isteni ige buzgó hirdetésére inti. E bullákkal sz. Domonkos, ki nek indítványa következtében III. Honor a *szent palota mesterének hivatalát is létesíté,* 1217-diki juliushan visszatért Toulouseba. *Tanítványait szétküldé a világra s szerzete gyorsan terjedt el Európa országaiban,* mely iránt a pápa évenként tanusítá szeretetét s az érsekek, meg püspököknek igen ajánlá, hogy e rendet megyéikben meghonosítsák.

Mint láttuk, *szent Ferencz rendje* már 1210-ben jóváhagyatott Rómában s a lateráni zsinaton III. Ince alatt a keresztény világnak bemutatott, elismertetett. 1217-ben a dicső szerzetalapító ismét Rómába vette magát s egy a pápa, meg a kardinálok előtt előadandó jeles beszédet készített. De midőn a gyülekezetbe lépett, egy szót sem tudott beszédéből, s azért egy ujat rögtönzött, melynek előadásával annyira meghatotta hallgatóit, hogy azok egyhangulag elismerék, miszerint maga az Isten lelke szólott a szegény s alázatos Ferencz által; de reménye most sem teljesült, ámbár *szerzete naponként roppant s csodálandó elterjedésnek örvendett.* 1223-ban sz. Ferencz a pápa elé egy új rövidebb szabályzatot terjesztett. De a szent-anya ezt is igen szigorúnak találta; mire a szent férfit megjegyzé, hogy azt maga az Ur sugalta neki. Végre sikerült a pápát arra bírnia, hogy az e szerzetet az egyház által ünnepélyesen elismertnek jelentette ki. Ezzel a szentnek legfőbb vágya, életének célja, teljesült. A rendet ünnepélyesen megerősítő okmány 1223-diki okt. 30-káról van keltezve, s erre egy év múlva a serafi férfit bement Urának örömébe. — E pápa engedélyezé a híres *portimunculai búcsut.* — Ugyancsak ő erősíté meg ünnepélyesen a *Karmel hegyéről nevezett szerzetet,* mint utolsó sarját a csodákban oly dús Szentföldnek 1226-ban, mely szabályzatát *Albert* jerusalemi patriarchától nyerte. E nevezetes három szerzetnek megerősítése III. Honor érdemkoronájának legnagyobb ékköveit képezi. — E dicső egyházfő decre-

táljait egybegyűjtette s a hiveket fölmentette a böjtöléstől, ha karácson ünnepé péntekre, vagy szombatira esnék. — A kardinálok személyét sérthetlennék nyilvánítván, azok bántalmazóit a legszigorubb büntetésekkel akarta fenyíttetni. — Továbbá Vilmos biturici érseket, Hugó lincolni püspököt, Vilmos roschildi apátot, Lőrincz dublini s Vilmos eboraci érseket a szentek tiszteletére méltóknak tartatván, őket azok lajstromába igtatta.

III. Honór, ki úgy látszik, csak azért helyeztetett a két hatalmas és hajthatlan bajnok III. Incze s IX. Gergely közé, *hogy megmutassa, mennyire mehet az apostoli béketűrés*, miután Jézus egyházát 10 év s 8 hóig oly dicsteljesen kormányozta, 1227-diki márczius 18-kán e földön pályafutását bevégezte, hogy ott fön fáradalmai jutalmát elvegye. Földi maradványai a Maria Maggiore basilika sirkápolnájában tétettek le, hol egy szép siremlék állíttatott tiszteletére, melynek rajza látható ezen pápa életében Palatiusnál. — A már fönnebb érintett műveihez sorolandók még: „*Biographia Coelestini III. Romani Pontificis*“; „*Epistolae decretales in libros Juris Canonici*“, melyek összes, a történelemre igen fontos leveleivel együtt Grásze művében láttak világot. — Hazánkra vonatkozó számos levelei Theiner hires művében (*Vet. Mon. Hist. Hungariam Sacram illustrantia*, Róma, Páris, Bécs, 1859. I. 4—73.) láttak világot. — III. Honór két életrajzát (az egyiket Guidó Bernárd, a másikat egy ismeretlen írta) közli Muratori. (*Script. Rer. Ital.* III. 1. 568. sequ. III. 229. sequ.)

CLXXX.

IX. Gergely. 1227—1241.

III. Honór halála után 1227-diki márczius 19-kén akarata s minden vonakodása daczára is Hugolinó, ostiai kardinál-püspök, nagy szótöbbséggel pápává választatott. Atyja *Conti Tristan*, signiai gróf, III. Incze fivére, anyja pedig a hires anagnii grófok házának sarja volt. Nagybátyja III. Incze alatt a „*S. Maria del Reno*“ társulatban mint szabályzatos-kanonok igen kitüntetett, s a

sz. Eustachius-egyház kardinál-diákonává mozdíttatott elő; majd az ostiai püspökségre emeltetett. 28 évi kardinálsága alatt mint követ igen fontos szolgálatokat nyújtott az egyháznak. E minőségben működött a lombardiai államokban, Tuscia, Nápoly, Franciaországban. *Vallási érzete tiszta, működése ildomos s észélyes, éles elméje mindent átható, az irodalom minden szakaiban járatos, az egyházi meg politikai ügyek vezetésében tapintatdus, alkata fejedelmi, arczulata vonzó s ékesszólása mindenkit elragadó volt.* Ő a legnehezebb értekezleteket vezette Fülöp királlyal; a *büszke majlandiakat* a pápa iránt engedelmességre indította; *Pisa és Genua* közt békét eszközölt, melyet több olasz városban helyreállított; kezeiből fogadta II. Frigyes *Aachen* városában a keresztet; az egész olaszthoni kereszties-hadjáratra vonatkozó ügyek vezetése is reá bízott s III. Honór így nyilatkozott felőle: *„Hugolino szívem-szerinti férfit, hatalmas szóban és tettben, kire bizton támaszkodhatom és hagyhatom magam.”* Hasonlóan irt felőle a császár is az említett pápához: *„Ő egy szeplőtlen jellemű, tiszta és feddhetlen életű, jámborság, tudomány s ékesszólásban is igen kitűnő férfit. A többiek közt egy ragyogó csillagként tündöklök, és jobban képes, mint bárki más, előmozdítani azon ügyet, melyet a császár a legforróbban óhaj.”* Ő az egyház-politikai terén s az apostoli szék ügyei vezetésében oly járatos volt, mint senki más rangtársai közt. Az említett hó 21-kén fölkenetett s husvét másod-ünnepén, ápril 3-kán IX. *Gergely* név alatt, mert e szent kolostorában (ad septem solia) választott pápává, megkoronáztatván, ezen hó 30-kán a lateráni palotát s bazilikát ünnepélyesen birtokába vette. Így teljesedett be *assisi szent Ferencz jóslata*, ki Hugolinó kardinált *szerzete védnökévé* (Protector Ordinis) *választá* s hozzá leveleiben gyakran mint leendő pápához szóla: *„Főtisztelendő Hugó atya és urnak, a világ jövőbeni püspökének s a nemzetek atyjának.”* Bár 83 éves volt már, midőn homlokát a pápai főveg övezé, mégis oly férfias erélyt, rettenthetlen lelket, ifjui tüzet s élénkséget tanusított, midőn az Urtól nyert hatalom tulajdonosa lett, mintha csak rokona, III. Incze, a nagy pápa kelt volna ki sirjából.

IX. Gergely mindjárt az apostoli székre történt felemeltetése után a kereszténység minden országai s tartományaiba köriratokat

küldött, hogy azokat a keresztes-hadjáratbani részvétre lelkesítse. Leginkább sürgette azonban a császárt egy levelében, hogy *a már annyiszor esküvel pecsételt ígérletét valahára teljesitené.* „*Mi, zárja be iratát a pápa, örömet engedünk neked mindazokban, melyek kötelmeinkkel nem ellenkeznek; de megvárjuk tőled, hogy minket és téged is ne hozz oly helyzetbe, a melyből, ha akarnók is, nehezen szabadíthatnók ki téged.*“ De a császár a pápának a lombardok s a köztei béke-eszközlésével meg nem elégedvén, a rövid időn bekövetkezett bizodalmatlanság miatt, IX. Gergely nem remélhette, hogy II. Frigyes az ő felhívását követendi. Majd a császárnak szemrehányásokat tett azon szándékos hanyagsága miatt, melyet a kereszt-had ügyében a Szentföld roppant kárára tanusít. Elvetette azon mentséget, hogy véletlenül bekövetkezett betegsége miatt visszatérni kénytelen volt. Minek folytán a st.-germánói egyezmény (1227. sept. 29.) ismételt megtöréseért a császárt kiközösítette. E lépését indokolandó egy terjedelmes iratában a pápai udvarnak a császár iránti viszonyát tüzetesen előadja. Igen meghatóan rajzolja IX. Gergely ezen iratában II. Frigyesnek az egyház iránti hálátlanságát s azt következőleg zárja be: *„Hogy a néma ebekhez hasonlók ne legyünk, s oly gondolatot az emberekben ne támaszszunk, mintha mi inkább tisztelnők az embert, mint Istent, kénytelenek voltunk az egyházi átkot kimondani a császár fölött. De bizunk Isten hegyelmében, a ki senki romlását sem akarja, hogy annak lelki szemei ezen üdvesszók folytán felnyíljanak. Amidőn a töredelmes megtérő, kit mi ifjuságától fogva kedvelünk, nálunk kegyességre találand: a huzamosabban daczoló ellen pedig keményebb büntetéssel kell fellépünk, hogy belássa, miszerint az Isten törvénye a császári önkény fölött áll.*“

II. Frigyes erre oly hangon felelt, mely nagyon is elárulá a római szék iránti gyűlöletét. Igen hevesen fakadt ki az apostoli szék ellen, mint *a mely nem engedi az egyház szabadságát porba tiportatni* s a jog, meg a törvény utjáról letért zsarnok fejedelmeket nem szűnik meg kötelmeik s esküik teljesítésére ösztönözni. Valamint a szent-atya, úgy a császár is a keresztény fejedelmek s kivált a német hercegekhez intézett dagályos iratában igazolni s mentgetni törekedett magát. A pápát roszelelkűleg gyanusította, a fejedelmek ellenségének nevezte, tulbizott uralgási vágytól kábultnak

bélyegzé azt, mivel *nem engedé a császárt a szentélyben is uralkodni* s az egyház javait megrabolni. Azonkívül a császárnak sikerült roppant pénzáldozattal egy hatalmas pártot, melynek élén a pápával viszálykodó *Frangipani* állott, megnyerni, mely midőn a szent-
 atya 1228-diki marczius 23-án a sz. Péter templomában tartott zsinaton a császár ellen kimondott kiközösítést ünnepélyesen meg-
 ujitotta, lázadást támasztott s IX. Gergelyt *Perugiába* menekülni kényszerítette. A következő évben mégis, ámbár *ismételve kiközösítve volt*, egy tekintélyes sereg élén Palaestinába vitorlázott a császár: ámbár *az ily büntetéssel sújtottnak az egyház törvényei szerint nem volt szabad a Szentföldre lépni*; s azért a pápa a Szentföldet a császár ott tartózkodása egész idejére tilalom alá vetette, s II. Frigyesről, ki az egyház áldása nélkül indult a Szentföldre, mi jót sem várhatván, két jeles ferenczrendi áldozárt küldött utána Jerusálembe, izenvén a patriarchának, lovagrendek s a hiveknek, hogy az esküszegés miatt kiközösített császárnak ne engedelmeskedjenek. Azért mindenki kerülte II. Frigyes, mint valami vészkorost. Ekkor a császár megilletődve felkiáltott: „*Jó, ha nekem nem engedelmeskedtek, engedelmeskedjete legalább az Istennek!*“ Ettől fogva minden rendeleteit az Isten s a kereszténység nevében adta ki, s ez megtette a kívánt hatást.

II. Frigyes a keleti zavarokat ügyesen tudta használni. *Kamel* zultán *Nasr Dáviddal* hadakozott; részint félelemből, nehogy a császár azt segítse, részint a személye iránti szeretetből, miután a császár *Keleten is a saracenok barátjaul tekintetett*, egyezkedést kötött vele, mely szerint *Jerusalém, Betlehem, Nazareth* s egyéb szent helyek, valamint a *Joppetól Sidonig* nyuló vonal a császárnak engedettek át. De *Gerold* jerusálemi patriarcha, a templomvitézek és johanniták ezen keresztény-ellenes békekötésben részt nem vettek és a császárt mint kiközösítettet tekintették, ki 1229-diki marczius 17-kén *ünnepélyesen bevönult Jerusálembe*. A vasárnapi isteniszolgálatra *Salza Hermán* intelme folytán nem jelent meg, de annak végeztével a templomba vette magát, s minthogy a kiközösítettet egy főpap sem koronázhatta meg, a koronát elvevén az oltárról, *ön maga tette azt fel fejére a hivek nagy boszankodására*. Azon hirre, hogy a spoletói herczeg által megtámadott pápa két sereget indított

Nápoly felé, nagy gyorsan Olaszhonba visszatért, s rövid idő alatt nemcsak a pápai csapatokat szorította ki az említett királyságból, hanem még az Egyházi-államba is berontott. De mivel mind IX. Gergely, ki nemrég ismét nagy ünnepélyességgel Rómába bevonult, mind a császár a háboru folytatását nem ohajtották, több fáradsalmas alkudozás után 1230-diki aug. 28-kán a szent-atyára nézve meglehetősen előnyös béke *St.-Germanóban* megkötetett.

Ezen évi szeptember elsején IX. Gergely s II. Frigyes *Anagni*-ban találkoztak. II. Frigyes ünnepélyes menetben vonult a szent-anya elfogadására, kinek lábaihoz borult és a békecsókot fogadá. Az értekezletben, mely a multra, jelen s jövőre vonatkozott és több óráig tartott, csak *Salza Hermán* vehetett részt. Egy ideig békésnek, sőt látszatra még barátságosnak is mutatkozott a pápa s császár közötti viszony. Az utóbbi szülőföldre, *Sicilia*, politikai átalakításával foglalkozott, melynek régi szabadsalmait elnyomta, az egyház szabad mozgását gátolta, ráadásul még roppant adóval terhelte s igen nyomasztó és költséges hivatalnoki személyezettel gyötörte az említett országot. Ama könnyűség, melynél fogva oly gyorsan sikerült neki Alsó-Olaszhon politikai szervezését, illetőleg leigázását keresztülvinni, arra indította őt, hogy a hohenstaufi ház régi tervét, tudnillik *Lombardia meghódítását*, ismét megkísértendi kivinni. De mivel a pápaság politikája, az Egyházi-államok érdekében, a lombardiai város-köztársaságok szabadsága mellett nyilatkozott, s azért a császár IX. Gergelytől mint kedvencz terve leghatározottabb ellenétől tartott, szükségesnek látta előbb a pápát ügyének megnyerni s a lombardok pártjától elvonni. De IX. Gergely épen nem az a pápa volt, kit a császár kénye szerint tervéhez idomíthatott volna, hanem a császár és lombardok közti eldöntő bírólul hivatván fel, *határozottan az utóbbiak javára nyilatkozott*. Minek folytán az alkudozások a hohenstaufi legnagyobb bosszúságára igen sokáig húzódtak; a körülmények azonban ugy kívánták, hogy a pápa s császár egymást, bárcsak átmenetileg, erélyesen támogassák.

IX. Gergely s a rómaiak közt 1234-ben isméi vitályok törtek ki; *az utóbbiak az egyházfő világi uralma ellen annyira fellázadtak s dühöngtek*, hogy a szent-anya ismét kénytelen volt Perugiába menekülni. *Róma lakói a világi uralmat magukhoz ragadták, adót*

vetettek ki s Toscanába követeket küldtek, hogy a közép-olaszhoni városokkal a pápai uralom megszüntetésére szövetséget eszközöljenek. A császárt is igyekeztek tervöknek megnyerni, ki bár titokban ellenséges érzületet táplált is a pápa ellenében, mégis attól tartván, hogy a közép-olaszhoni városok szövetsége a lombardihoz csatlakozva, Alsó-Olaszthonban is könnyen pártra találhatna s így saját érdeke is veszélyeztetnék, azért a pápát uralma visszaállításában támogatta. Nemsokára alkalma volt a pápának a császár segítségét önzés-nélküli viszonyszolgálatával meghálálhatni. Midőn ugyanis a lombardokkal egyesült Henrik atyja Frigyes ellen fellázadt, IX. Gergely dicséretes részrehajlatlansággal védé a császárt a lázadó fia és a lombardi városok tulzott követelései ellen, ámbár ezek az egyházzal eddig a legszorosb szövetségben voltak, s 1235-diki marcziusban Némethon minden hercegei, püspökeihez s nagyaihoz levelet intézett, intvén őket, hogy a lázadásban részt ne vegyenek. Így a pápa erkölcsi támogatása által Némethonban a fölkelés elnyomatott. De midőn a császár Lombardia leigázására vonatkozó tervét mindig nagyobb hévvel kivinni törekedett, s némely városokat már meg is hódította, s midőn a sz. Péter örökségéhez tartozó Sardiniát *Encius* nevű fiának adta, minden erejét megfeszítette a pápa, hogy a hatalmának tetőpontján álló császár ellenében a harczot sikeresen megkezdhesse. Előbb a lombardokkal, velenczések s genuaiakkal szövetkezett, s miután minden intelmei siker nélkül hangzottak el, 1239-diki marczius 20. s 24-kén, virágvasárnapon és zöldesütörtökön, a császárt *egyházi átokkal sujtotta, minden alattvalóit a neki tett hűségi eskü alól feloldotta, a helyeket, a hol tartózkodik, tilalom alá vetette, a papokat, kik előtte isteniszolgálatot tartani vagy vele érintkezni meréznének, letette s meghagyta, hogy ezen határozatok az egész kereszténységben a legünnepélyesebben kihirdetessenek.* Az ítéletben a többi között mondatik: „*Én a császárt átokkal sujtottam.*”

I. Mert esküjét gonoszul megszegve, az egyház ellen Rómában lázadást támasztott, engem s testvéreimet a kardinálokat székeikről elűzni törekszik s a római egyház jogait és szabadságait megsérti. II. A praenesti kardinál-püspököt, ki egyházi ügyekben az albigiakhoz küldetett, ebben megakadályozta. III. Siciliában a

hivek iszonyu lelki kárára sok javadalmat betöltetlenül hagy, egyházi s kolostori birtokokat jogtalanul magához ragad, a papokat adókkal terheli, világi hatóság alá veti, bezáratja, számüzi, sőt halálra itéli. IV. A templomvitézek s johanniták ingó s ingatlan javait a béke pontjai ellenére is magának tartja meg. V. Az egyházhoz híven ragaszkodókat üldözi, megrabolja s elüzi. VI. A sorai egyház helyreállítását gátolja, a saracenoknak kedvez s őket a keresztények közt azok szolgaságára s hitük meggyalázására letelepíti. VII. A tunisi királynak a kereszttség felvétele végett Rómába utazó fiát s az angol király követét, Péter római polgárt, fogva tartja. VIII. Massát, Ferrarát s egyéb a római székhöz tartozó birtokokat elfoglalta, különösen pedig, mivel Sardiniát saját uralma alá vetette. IX. A Szentföld felszabadítását s a latin császárság helyreállítását gátolja s az egyháznak Lombardiára vonatkozó határozatát megveti.“

E kiközösítési okmányt egy körirat kíséretében a pápa a keresztényvilág minden főpapjával közölte: *„Az egész világ tudja, mondja a többi közt ezen levelében a szent-atyá, mily gondosan támogatta a szent-szék Frigyesét, hogy a sicíliai királyságot megtarthassa és mint emelle az őt a császári méltóságra. De hálátlansága már annyira ment, hogy kénytelenek vagyunk őt büntetni.“* Azután a kiközösítési okmány pontjait hozza fel, s meghagyja, hogy azok minden vasár s ünnepnapokon minden harangok zugása közt olvastassanak fel. Erre Frigyes irtóztatosan feldühödve, a minden keresztény fejedelmekhez intézett iratában IX. *Gergelyt, a majdnem 100 éves aggastyánt*, hűtelen, örültnek, uralogni vágyó, aljaslelkű papnak, részeges s egyébnek nevezi vak dühében. De a pápa értesülve, hogy Frigyes az egész kereszténységben iszonyu rágalmakat hintett el ellene, egy 1239 diki május 21-kén kelt iratánál fogva *szintén a közvéleményhez fordult*, mely szorongatott helyzetében igen hatalmas s egyedüli fegyvere volt, melyre bizton támaszkodhatott. *Az egész világ előtt kinyilatkoztatta Frigyes gyakori s már közmondássá vált esküszegését, az egyház jogainak megtámadását, keresztényiellen életét s többszöri nyilatkozatai által elárult gonosz érzelmét, minden iránt, a mi szent és tiszteletreméltó. A világ az egyház fejének ezen nyilatkozata által még jobban meggyőződött arról, hogy Frigyes a keresztény hittől egészen idegen; mert hisz neki tulaj-*

donítottatott a „*De tribus inpostoribus mundi*“ czimű írka is, melyben ő Mózeszt, Krisztust és Mohamedet mint az emberiség nagy csalóit egy vonalra helyezte. Keresztényietlen nyilatkozatait mindenki ismerte, valamint köztudomásu volt mohamedánféle udvari szervezete, a saracen nőkkel szabad társalgása, irtózatosságot kegyetlenkedései stb. stb. Mindezek eléggé igozolják az egyház feje által ellene felhozott vádakat. Azt is gyakrabban mondogatá Frigyes, hogy, ha minden fejedelmek úgy gondolkodnának, mint ő, úgy a pápaság nyugétól hamar megszabadítaná őket.“

A kiközösítés kihirdetése s a hűségi eskü alóli feloldás után Némethonban iszonyu szakadás kezdett lábra kapni. A pártok teljes elkeseredettséggel küzdöttek a császár mellett vagy ellene. A püspökök egy része kihirdette a kiközösítést tartalmazó okmányt, mások meg ezt nem tették, hanem határozottan Frigyes mellett nyilatkoztak. A pápai bulla Angol, Spanyol, Francia s még több más országban is kihirdettetett, s mint Alberich szerzetes írja, a pápa azt óhajtotta, hogy a kiközösített Frigyes helyett a választófejedelmek mást, és pedig a dániai király fiát, Abel herczeget emelnek a német királyi méltóságra. Ez azonban nem lévén elég erős Frigyesel megküzdeni, az ajánlatot megköszönte. Ottó braunschweigi herczeg is tagadólag válaszolt, mondván: „Nem akarok atyai nagybátyámnak, Ottó császárnak halálával mulni ki.“ Végre a francia király fivérének, Robertnek, kínálá a pápa a német koronát, de anyja tanácsára az sem fogadta azt el. A lombardok nem segítheték a pápát s az Egyházi-állam több városai a császár mellett nyilatkoztak, ki pazarul szórta a pénzt mindenütt s ígéretekben sem fukarkodott, csak hogy annál nagyobb erővel léphessen fel az egyház szorongatására. Rómában igen csekély volt azok száma, kiknek hűségére számíthatott IX. Gergely, mégis mindezek daczára határozottan elvetett minden indítványt és ajánlatokat, melyek az egyház önállását s méltóságát sértének. Szép volt látni e majdnem 100 éves aggastyánt, mily bátran elegyedik újra kétséges csatába, meghagyván briennei János seregének, mely a hitszegő császár ellen indult, a foglyok iránti kegyességet, nyájasságot és gondot; ezután legyőzve, mindenkitől elhagyatva, a császári sereg által Rómában megszállva, ki még magukkal a rómaiakkal is szövetség-

zett ellene, e borzasztó perczben, az emberi gyarlóság közt, oly lelki erőben részesül, mely egyedül Istentől származhatik; a szent apostolok erekyéit elővéteti a szentélyből, körmenetileg a városon keresztül viteti s az egyház szenvedéséről, meg a császár gonoszkodásáról tartott elragadó beszédében *kéri a rómaiakat, valjon azt akarják-e látni, hogy vesszen e szent letétemény, melyet ő nélkülök tovább meg nem védhet*; ez azonnal szivökre hatott, s megesküdték, hogy készek érte meghalni. A nép fegyvert ragadott, a császári sereget megverte, a ghibellineket a városból kiüzte s az egyház megszabadult.

Mivel a császár már előbb egy *közssinat* egybehívását sürgette, hogy azon magát védelmezhesse és mint *ravaszul mondá, hogy az egyházi visszaélések kiirtassanak*, maga a pápa is hajlandó volt ezen eszközhez nyulni, bár nem igen remélhette, hogy a hitetlen s erőszakoskodó császárt bármily tekintélyes zsinat is a jogtisztelet útjára visszaterelhesse. Az 1241-diki husvét napján megnyitandó zsinatra mégis a kereszténység összes főpapjait meghívta. De a császár gondolván, hogy ő a pápát fegyverrel is legyőzheti, s attól is tartván, hogy a zsinat ellene nyilatkozik, azért azt minden áron megakadályozni törekedett. Ő, ki nemrég oly igen sürgette a zsinattartást, most meg a keresztény fejedelmekhez intézett iratában előre kijelentette, hogy a zsinat határozatait el nem ismerendi. Majd Péter (de Vineis) korlátnoka által az ut borzasztó kellemetlenségeit, elviselhetlen fáradalmait s a római kiállhatlan hőséget igen élénken rajzoltatta a német főpapok előtt, csakhogy őket a honmaradásra bírja. S valóban találkoztak is többen, kik a költött uti akadályok által magukat örömet elrettentetni engedék, míg a nagyobb rész a főpásztori kötelmet elébe tette az uti kellemetlenségek s kényelemnek. De Frigyes megtagadta a Rómába utazni akaró egyháznagyoktól a biztonsági levelet, s Enciusnak egy 1241-diki májusban kivivott tengeri csata folytán sikerült több kardinált, érseket, püspököt s a lombardiai városok követeit hatalmába keríteni, *kiket a császár azért, hogy az egyház fejének engedelmeskedni merészelték, Alsó-Olaszkon legundokabb börtöneibe vettetett*. A főpásztorok e szomorú helyzete megtörte a pápa szivét, s ide járult még az is, hogy Frigyes ismét dulva rontott be az Egyházi-államba s a szent-atyát

Rómában ostrom alá vette; de közben IX. Gergely kimult, a csata megoldását utódjának hagyván.

De lássuk ezen egyházfőnek egyéb országokkali érintkezését is. 1234-ben kibocsátott bullájában inti a királyt *Skóthonban*, hogy az angol uralkodó iránti hűbéri kötelmeit teljesítse. Hosszas fárasztó értekezések után Ottó kardinál közbenjárása folytán egyezmény kötöttetett. IX. Gergely pápasága alatt halt meg *Angolhonban* a híres s érdemdus *Langton* kardinál, kinek második utódja a nagytudományu *Rich Ódön* tudór volt. *Grosseteste Robert* egykori hirneves oxfordi tanár, a pápa nagy öröme a lincolni érseki székre emeltetett. Az angol egyház ezen főpásztorai az apostoli székekkel igen jo egyetértésben voltak s IX. Gergelynek az egyházi szabadság védelmezésében jó szolgálatot nyújtottak, — *Spanyolhonban* a keresztények a mórok ellenében tulsulyra emelkedtek, miért őket a pápa dicséretekkel halmozta el. — *Francziaországban* *szent Lajos* által visszaállíttatá a párisi egyetemet s mint az igazi tudomány buzgó barátja *Toulousban* egyetemet alapított és a profán bölcséletnek a hittanbai átültetése ellen igen bölcsen tiltakozott. A roueni érseknek az albigiak kiirtása miatt isurlódását a királylyal kiegyenlítette. — *Lenygelország* több urait komolyan megdorgálta, kik vadászati kéj végett a sólyomfészek megörzését rabszolgáikra bízta, s ha a sólyomfiak elrepültek, szolgálkat kegyetlenül büntették. Ezeknek írta: „*Animas fidelium, quas Christus redemit sanguine, a vium intuitu et ferarum satanae praedam effici, detestabile decernimus et iniquum.*“ — *Mennyire igyekezett az egyház az egyenlőség eszméjét általánosítani*, többek közt kitűnik e pápa tilalmából is, melyet a straszburgi káptalanhoz intézett, hol régi szokás volt: *csak szabad, nemes s vitézlő szülőktől eredettet tenni taggá*. E szokást megtilta, hozzá tévén: „*quod non generis, sed virtutum nobilitas gratum Deo faciant.*“ — IV. Béla királyunkat 1236-diki iratában megint, maga s az Isten ellen elkövetett bűnnek bélyegzi a király tetteit, melyeknél fogva az egyházat *javaitól megfosztja*; és sürgetve inté mind a királyt azok visszaadására, mind honi főpapjainkat, hogy őt erre hajlandóvá tegyék. Béla a tatárok közeledtének hírére a honvédelem érdekében engedelmet kért a pápától, hogy a veszélyes körülmények közt kincstárának jobb karba hozatala végett a *közjöve-*

delmeket zsidók- és izmaelitáknak adhassa haszonbérbe. S midőn a tatárok Magyarországhoz már közel pusztítottak, *Vancsa István* váci püspököt Béla egy iratával Rómába küldötte, melyben előadja az ország veszedelmét, kérte a pápát, hirdetne kereszthatat a német-birodalomban is a tatárok ellen. A könyekre fakadt pápa e kívánságot nem késett teljesíteni, de a császár azt meggátolta. De ha lett volna is sikere a pápa intézkedésének, a segély onnan már nem érkezhett volna meg alkalmas időben hazánkra nézve.

IX. Gergely élte alkonyához közel, a Frigyesseli viszály miatt csak vigasztalást nyújthatott a tényleges segély helyett. IX. *Gergely védnöke és barátja volt a kedves magyar sz. Erzsébetnek*; ő hozta assisi sz. Ferenczcel, kinek hősi erényeit utánozni tudta, szorosb viszonyba; az ő meghagyása folytán küldé a dicső rendalapító *köpenyét Erzsébetnek*, mint alázatossága s azon háladatossága jelét, melylyel Erzsébetnek a rendje iránt tett szolgálataiért tartozott. Sz. Erzsébet nagy örömmel fogadta s igen becsesnek tekintette ezen ajándékot. E köpenyt vette magára, midőn különös kegyelemért könyörgött az Istennek, s egész halálaig gondosan őrizte, holtá után pedig legdrágább ékszer gyanánt egyik legkedvesb barátnőjének hagyta. Azután a német-lovagoktól *Weissenfels*-ben (a speyeri megyében) gondosan őriztetett e *kétszeresen szent ereklye*, mint azon szegénység dicső lobogója, mely a világot és annak gyönyöreit oly sok szívben legyőzte. (Wadding. 1226. p. 61. M. SS. Lovan.) Erzsébet még férje életében a sz. Ferencz által alapított harmadrendbe lépett, s *Helyot* szerint ő volt az *első szerzetes-nő, ki mint harmadrendi ünnepélyes fogadalmakat tett* férje halála után. IX. Gergely e dicső fejedelemtől valamint özvegyiségében s elhagyatottságában, úgy szerzetesi pályáján is pártfogolta, védette s különösen kegyelte, s midőn az Ur magához szólítá, mint alább látandjuk, *roppant ünnepélyességgel a szentek közé iktatta*. Általában véve IX. Gergely a minden osztályu tehetetlenek s szorongatottak védelmezője volt. Atyai gondoskodásába foglalta a kereszténység legtávolabbi vidékein lakó rabszolgákat is.

IX. Gergely a görög és latin egyházak egyesítésére is nagy gondot fordított, s a kínálkozó jó alkalmat örömet ragadta meg. Ugyanis *Germanus* görög patriarcha a török fogságból elbocsátott

öt ferenczi szerzetest igen jól fogadott, s valamint szegénységük úgy hitbuzgalmukon is nagyon épült. Ezek által a pápa s kardinálokhoz leveleket küldött, melyekben azokat felhívja, hogy a vitapontok meghányására alkalmas férfiakat küldjön *Nicaeába*, hol a görög császár s patriarcha székel. Konstantinápolynak a latinok általi elfoglalása óta. A pápa két igen kitűnő hittudóst a dömések s ugyan annyit a sz. ferencziek rendéből küldött az említett patriarcha felhívása folytán *Nicaeába*. De a tudós szerzetesek minden törekvései megghiusultak a görögök azon ravasz politikája miatt, mely az egyesülést csak akkor szokta pengetni, midőn őket nagyobb szerű vész fenyegeti. Ellenben a *jacobiták patriarchája* egy jerusálemi bucsujárás alkalmával a tévelyeket letette s az apostoli székek engedelmességet ígért. — IX. Gergely jeles ferenczrendi hitküldérek által 1233-diki febr. 15-kéről kelt iratot intézett a *damascusi zultánhoz*, melyben őt a Szentírásan alapuló torjedelmes hitoktatással törekedett a keresztény eglynek megnyerni. Biztosítja őt, hogy ezt minden földi érdek nélkül egyedül üdv tekintetéből ajánlja neki s megjegyzi, hogy a zultán világi hatalma ez által legkevesebbé sem csonkittatnék. Ugyanily tartalmu iratot küldött a *bagdadi kalifa s maroccoi királynak* is. Ezen s még több a hitetlenekhez intézett levelek jól fogadtattak s a legfényesb válaszokkal viszonzottattak, melyek e pápa hitterjesztői buzgalmának örök emlékeül tekintendők. Bár iratai ezen fejedelmek megtérítését nem eredményezték, de az is elég szép előny volt az egyházra nézve, hogy azok jogarai alatt a keresztények szelidebb bánásmódban részesültek.

IX. Gergely Európa északi részén a *poroszok, lieflandok, cur-lardok* s egyéb nemzetek megtérítése ügyével is nagyban foglalkozott. Különösen örült a hitbuzgó szent-atyá, hogy az északi népek megtérítése nagy előhaladásnak örvend. *Oroszhon* megtért, *Norvégia* már összeköttetésben állott az apostoli székekkel, *Poroszonnak* tekintélyes része keresztény volt, *Pomeránia* Róma különös ótalmába volt fogadva. A pápa örömet nagyban növelte *Robert* esztergomi érseknek a *Moldvában s a Duna torkolata körül lakó kunok* megtérítését tárgyaló levele. „Ezen tartomány előkelői közül számosakat, írja az érsek, sőt a népből is sokakat megkereszteltem már, s ezen föld ura, *Borics*, ki minden alattvalóival együtt akarja elfogadni a keresztény hitet,

nehány ott működő ferenczrendi szerzetes kíséretében egyetlen fiát hoz-
zánk küldötte, bensőleg kérvén minket, hogy őt az igaz Isten ismer-
etére oktassuk. Fogadalmam következtében épen a Szentföldre
voltam indulandó; de utamat azon reményben, hogy az Istennek
sok lelket nyerhetek meg, máskorra halasztottam. Azért a zárai
főesperest küldöttem hozzátok, hogy arra az engedélyt alázatos ese-
dezésem folytán megnyerjem. S mivel a *kunok* közt többre mehetnék,
ha mint a római szent-szék követe mennék hozzájuk; azért kérlek
titeket az e tisztelt ellátásra, hogy nevetekben taníthassak, keresz-
telhessek, püspököket rendelhessek, s mindazt végrehajthassam, mi
a hitterjesztés által kívántatik.“ A pápa 1227-diki július 30-kán
kelt bullájában az érsek kérelmét jóváhagyta, ki azután a kunok-
hoz utazott s a fejedelmet 15,000 alattvalójával megkeresztelte,
kinek II. Endre királyunk lőn a keresztatyja. Midőn 1229-ben a
pápa erről értesítettett, e fölötti iratában örömét fejezte ki, az új
egyházat ótalmába fogadta s annak püspökét az apostoli szék köz-
vetlen főnhatósága alá helyezte, egyszersmind az ifjabbik király,
Béla, pártfogásába ajánlotta. *Jakab* praenestei kardinál-püspök s
pápai követ működése folytán Béla azon ígertet tette, hogy a kun
püspök számára székesegyházat építend, az eretnekeket s oláh szaka-
dárokat a kormánya alatt levő tartományokban a római egyház
kebelébe térítendi vissza. Ezen ígertet teljesítésére a pápa is sürgette
őt 1234-ben, szívére kötven egyszersmind, hogy a *kun-püspökséget*
illendő javakkal is ellátni igyekezzék. *Jakab* (de Porcoraria) pra-
nesti kardinál-püspök, e pápa követe, 1231-ben az ő meghagyása
következtén, az 1179-ben meghalt *Bánffy Lukács* esztergomi érsek
élete és csodái fölött hazánkban nyomozást kezdett meg. — A pan-
nonhalmi ős monostor kiváltságait megerősítette. — II. András
királynak meghagyta, hogy a német-lovagrendnek adott, de attól
elvett javakat ismét visszaadja. — E pápának hazánkban nuntiusa,
Egyed alszerpap és káplán, 1232-ben az erdélyi püspök és kolosi
apát közt főnforgott ügyet, az apostoli szék parancsa folytán, meg-
vizsgálván, mindkét perlekedő felet kiközösítés büntetése alatt Ró-
mába utasította, hova önmaga is nemsokára visszatért. — Ugyan-
azon évben, az említett *Jakab* kardinálnak is megvizsgálni kelle
ezen ügyet. Előtte a következő évben II. András király megeskü-

szik, hogy a pogányokat és zsidókat a közhivataloktól elmozdítandja, a keresztényeket velők lakni nem engedi s az egyházaknak okozott károkat meghatározott idő alatt helyreépítolandja. Valjon ezen esküvel erősített ígéretek teljesítettni fognak-e, a követ évenkénti nyomozást rendel; s 1234-ben, a király s némely főurak ellen, ha, amint tárgyalatott és határoztatott, a megsértett egyházaknak elégtétel nem szolgáltatik a követ által kitűzött időtartam alatt, ök s mindazok, kik a károk megtérítését gátolják, a követ általi kiközösítés, a királyi udvar pedig tilalom alá vettetnek. — Ugyanazon évben II. András elsőszülött fia Béla az említett Jakab kardinál intésére s jelenlétében esküvel fogadta, hogy a hatalma alá vetettek vagy vetendők területéről mindennemű eretnekeket, és mindazokat kik a zsidók vagy izmaelitákhoz pártolnak, elűzeni. — Ugyanazon évben Jakab követ a király ügyében a spanyolok és burgundoknál időzött pécsi püspököt, *Bertalant*, felfüggesztési büntetéssel illete s ezen ítéletet kihirdette. — *Bosnyákhonban* a patarénok csúf felekezetét kiirtani törekedett, miért a nekik kedvező, egyházához hűtlen püspököt méltóságától megfosztotta s arra a hitszilárd dömésrendi magyar *Pousát* emelte. Ezt a pápa a nevezett tévely sikeresb kiirtása végett 1238-ban bosnyákhoni követévé nevezte ki, hatalmat advá neki, hogy a patarénok elleni keresztes-hadjáratra némelyek által felajánlott pénzt az ő tévelyek kiirtására fordíthassa. — IV. Béla királyt az érintett évben a perugiai püspök mint hazánkbeli követe által inti a pápa, hogy *Assan* szakadár bolgár király földjét bünei bocsánataul foglalja el, hatalmat adván neki azon országban főpapokat nevezhetni ki. Ez ügyben a pápa az esztergomi sz. ferenczrendi tartományi főnöknek is irt. — A bosnyákhoni eretnekek ellen indított had nagyobb sikere végett némely hitbuzgó magyarok által felajánlott összeget a pécsváradi apát által 1238-ban beszedetni s azt a mondott célra a bosnyák püspököknek kézbesítettni parancsolta IX. Gergely. Erre az ellenkezőket egyházi fenytékekkel is rendelte indíttatni, elvonva tőlök ez ügyben minden föllebbezést. — Ugyanazt tette a mondott benczés apát által ama pénzekkel is, melyeket Gyula tóthoni bán a hit ügyének előmozdítására a hitszónokrendieknek tett le. (Ld. Szvorényit, i. h. 104.) — A latinok a Szentföldet a törököktől elfoglalandók, 1204-ben a görögöket Kon-

stantinápolyból elűzték s a birodalomtól megfosztották. A görögök ezen elnyomását a római pápák a Szentföld ügyére nézve oly előnyösnek tarták, hogy IX. Gergely 1232-ben *Gergely* győri püspöknek és a mohamedánok ellen harczolandó 300 keresztesnek fogadalmát arra változtatta, hogy konstantinápolyi latin birodalom és II. *Balduin* császára mellett tartozzanak hadakozni, mint a kitől a görögök a császári méltóságot elfoglalni erőlködtek. Minthogy pedig ama keresztesek kötelemök teljesítésében késedelmeskedtek, 1234-ben a pápa megengedi, hogy kötelemeket tehetségök szerinti pénzváltással is leróhatják, a nevezett birodalom javára küldvén el a pénzt. (U. a. IV. 107—108.) — IX. Gergely, ki II. Endre és IV. Béla királyunkkal nagy érintkezésben volt, a honi kereszteslovagok jogait is védelmezé. — 1237-ben tudósítá a pápát hazánk-ból *Richárd*, hihetőleg a magyarországi dömések előljárója, hogy *Julián* dömés a Volgán tul fekvő Nagy-Magyarországot fölfedezte. E tudósítás latin eredetije fön van maig is Rómában a vatikáni könyvtárban a „*Liber Censuum Camerae Apostólicae*“ czimű kézirat-hoz mellékelve (445. lev.) Innét adta ki Dezsericzki 1748., *Fejér György*, *Endlicher* 1849. s *Theiner* 1859-ben. Végre *Szabó Károly* 1861-ben magyarul jegyzetekkel ellátva.

E dicső egyházfő igen nevezetes canonisatiókat tartott. *Assisi*-be érkezvén, sz. *Ferencz* sirjához vetie magát, hol sokáig imádkozott s annak az egyház nehéz viszonyait könyek közt ajánlá. Azután egybegyűjté a kardinálokat, hogy velök sz. *Ferencz* szenttéavatásáról tanakodjék. Előbb szigoruan megvizsgáltattak ama csodák, melyeket a szent férfiú a városban s annak környékén művelt. A tanuk kihallgattattak s vallomásaik följegyeztettek, azután ezen iratok megvizsgálása oly kardinálokra bízott, kik a dicső rendalapítónak épen nem voltak különös barátai s a pápa visszatért *Perugiába*, hol *Frigyes* ügyeivel foglalkozott. A canonisatioi per bevégezése után egy nap tüzetett ki, melyen *Ferencznek* szenttéavatása *Assisiben* ünnepélyesen fog végrehajtatni. Midőn e végből a szent-anya *Assisibe* ismét bevonult kardináljaival, nagyszámu főpapokat, sok urat s temérdek népet talált a városban egybegyülekezve. Junius 16-kán a pápa megjelent sz. *György* templomában, hol *Ferencz* földi maradványai nyugodtak; trónjáról ezen szöveg

fölött: „*Mint a hajnalszallag a ködben, mint a teli hold az ő rayyogása idején, vala ő, s mint a fényes nap tündöklék ő Isten templomában*“, felséges beszédet mondott. Ennek végeztével *Octavián* kardinál olvasá a szent csodái fölötti tudósítást; ennek jóváhagyásaul *Capoccio Rainer* kardinál a szentnek tiszteletére egy gyönyörű dicsbeszédet tartá. Azután felemelkedvén a pápa, így szóla: „*Isten, bold. Szüz, az apostolfejedelmek tisztelete, valamint a szent római egyház dicsőítésére testvéreinkkel egyetértőleg elhatároztuk a boldogult Ferencz atyát, kit Isten már az égben megdicsőített, a szentek sorába felvenni, és meghagyjuk, hogy emléke ezen egyházban halála évfordulati napján megülessék.*“ Erre a kardinálok a „*Téged Isten dicsérünk*“-öt kezdék énekelni, mibe a nép szent öröme s lelkesedése vegyülvén, azt meghatóan zengé végig. A pápa trónjáról lelép-vén, a szentnek sirjánál térdre borult, a tisztelet s áldozat adóját bemutatta. Ugyanezt tevék a kardinálok s jelenvolt nagyok is s miután a felnyitott koporsót a meghatóan feldiszitett szentélyben letevék, elkezdé a szent-anya a misét, melyhez ő maga készített egy dicséneket. Ezen szenttéavatás Ferencz halála után két év mulva történt. Ugyancsak IX. Gergely ígtatta a szentek lajstromába a dömések dicső alapítóját halála után 8 év mulva, nemkülönben az európai-hirű ferenczrendi hitszónokot, *Paduai Antalt*, kit roppant sikerű hitszónoklataért „*eretnekek pörölyé*“-nek s a „*két szövetség szekrényé*“-nek (*Arca utriusque testamenti et divinarum scripturarum armarium*) nevezett, valamint *Virgilius* saizburgi főpásztort. Sz. Ferencz canonisatiója után 7 év mulva IX. Gergely ugyancsak *Perugiában* időzvén, roppant fénynyel a szentek sorába iktatta a magyar Erzsébetet, 1235-diki Máriahó 26-kán, pünköst napján, a perugiai dömések zárdájában, melynek templomában az új szentnek tiszteletére azonnal oltárt emeltek s ez volt a föld-kerekségén ama hely, hol sz. Erzsébetünk tisztelete először tartatott meg nyilvános ünnepélylyel, s azóta évenként nagy buzgalommal ülték meg ez ünnepet a kolostor lakói, s ugyanazon évi sz. Ivánhó 1-én a pápa kihirdette az ide vonatkozó bullát, mely azonnal az egyetemes egyház püspökei s a fejedelmekhez is elküldetett.

Bonfilius Monaldus s hat más florenczi nemes által 1233-ban alapított *serviták*, vagyis a *Mária szolgálóinak rendjét*, szintén IX.

Gergely erősítette meg, valamint a *pennaforti Raymund* sugallatára nolascói Péter által alapított „*St. Maria de Mercede*“ czimű szép hivatásu rendet is. Az említett híres *pennaforti Raymund* dömés s pápai gyóntató által 1234-ben a határozatokat (*Decretales*) egybegyűjtetvén, oly törvénykönyvet adott az egyháznak, melyet később az egész társadalom is elfogadott. *Rendelte, hogy Urfelmutatáskor haranggal jel adassék, miszerint a honnmaradt hívek is az Oltáriszentség imádására buzdittassanak, s így a szent mise-áldozatban lelkiileg részesüljenek.* Meghagyta, hogy minden pénteken a hívek harangszóval gyűjtessenek egybe a templomba s a vecsernye után a „*Salve Reginát*“, éjjel pedig a „*Beata Dei genitrix Maria*“ antiphomát s a „*Deus, qui de Beatae Mariae*“ gyönyörű imát énekeljék. A kolduló-szerzeteseket sok kiváltsággal látta el s a döméseket az eretneknyomozói hivatalokra kezdte előmozdítani.

IX. Gergely 14 évi, 5 havi s 2 napi dicsteljes pápasága után az egyház szomorú állapotra fölötti bánatában 1241-diki aug. 21-kén kimulván, a sz. ferencziek öltönyében kívánt eltemettetni. Bár a császár, emberileg gondolva, győztesnek látszott is, mégis a 103 éves egyházfő Istenbe vetett bizalommal s azon erős meggyőződésben halt meg, hogy oly sziklaszilárd földön folytatott harc végére is az egyház javára fog befejeztetni. Kevéssel halála előtt ezen erős meggyőződését így fejezte ki egy iratában: „*Hívek, ne engedjétek magatokat a jelen eseményeinek változandósága által megrendíttetni; ne csüggedjétek el a szerencsétlenségben s a szerencse ne tegyen felfuvalkodottakká benneteket; bizzatok az Urban s kegyes látogatásait türelemmel viseljétek. Péter hajócskája ugyan néha a viharok által támadtatik meg s a sziklákhöz hányattatik, de majd váratlanul ismét felmerül a tajtékzó hullámok közül s biztosan vitorláz a tenger lecsillapult síma tükreán az óhajtott révparthoz.*“ Hogy a szent-atyá reményében nem csalódott, alább látni fogjuk. — *Graveson* (Hist. Eccl. ad. Saec. XIV. pag. 71.) a következő versekben vonatkozik az egyház s császár közötti nevezetes harczra:

Imperator:

Roma diu titubans variis erroribus acta
Corruet, et mundi desinit esse caput.

Pontifex:

Niteris incassum Navim submergere Petri:
Fluctuat, at nunquam mergitur ista ratis.

Imperator:

Fata volunt, stellaeque docent, aviumque volatus,
Quod Fridericus ego, malleus Orbis ero.

Pontifex:

Fata volunt, scriptura docet, peccata loquuntur,
Quod tibi vita brevis, poena perennis erit.

E tudós pápa több iratot is hagyott hátra. „*Epistolae decretales*“ czimű iratainak egy része már többször látott világot. Az összesen hét kötetre terjedő decretalis kéziratok eredetije a vatikáni könyvtárban őriztetik. Különféle iratainak egyes részei is többször kerültek már ki sajtó alól. Összes műveinek gyűjteménye ezen czim alatt jelent meg: „*Opera omnia Gregorii IX. cum notis S. Pameli*“ Antverpiae 1572. Nagyszámu levelei jobb szellemet lehelnek s ékeesebb latinsággal írvák, mint az elmúlt három utóbbi századbéliek, ámbár midőn azokat írá, már 100 év körül volt s azt még némileg meg is haladta. Egyébiránt igen éleselméjű, szerencsés emléjű, az *ugynevezett hét művészetben igen otthonos, kitűnő jog- és hittudós, valamint virágzó s ragyogó ékesszólásu férfit* volt. 3 életrajzát lásd *Muratorinál*, hol azokból kettő nyomtatásban is közöltetik. Ki kutatókból meritett művet akar olvasni, azt *Höffler* s *Raumer* igen ismeretes dolgozataira utaljuk. Különösen az utóbbinak műve (*Hohenstaufen*) sok jót tartalmaz, de a katholika egyház üdvintézményére mi tekintettel sincs. A IX. *Gergely által kanonisált szentek életei is mélyen engednek bennünket a kor szellemébe tekinteni*. Továbbá *Vossz Gerárd* e műve is figyelmet érdemel: „*Gesta quaedam ac monumenta Gregorii IX. graeco-latina cum scholiis Romae* 1588. in 4-to.“ — Magyarországra vonatkozó számos levelei olvashatók *Theiner* főnebb idézett jeles művében (I. 73—186.) — Hazánkat illető működése röviden előadatik a „*Tud. Gyűjtemény*“-ben is (1833. VIII. 113—114.)

CLXXXI.

IV. Coelestin. 1241.

IX. Gergely tetemei a Vatikánban takarítottak el. Ő az igaznak halálával mult ki; a panasznak vagy gyűlöletnek egy hangja sem jött ajakira erőszakos elnyomója ellen, hanem vigasztalta az egyházat s azon erős meggyőződéssel szállott sirjába, hogy annak ügye végre is diadalmaskodni fog. Nem így a császár; ő Gergely elleni gyűlöletét el nem rejthetvén, a „*de mortuis nil nisi bene*“ kegyeleti törvényt megvetette s igen gyalázólag irt a fejedelmekhez. Azután minden gondját oda irányozta, hogy kedve szerinti egyéniség emeltessék a pápai székre; az Egyházi-állambani ellenségeskedéseket megszüntette s Apuliába vette magát, míg a római senator a polgárokkal egyetértve, a városban tartózkodott 10 kardinált a legszigorúbb őrizet alatt tartotta, hogy el ne távozhassanak s másutt a rómaiak akaratát el ne mellőzhessék. Az egyház tehát ismét minden oldalról le volt bilincselve. Az egyház feje meghalt, a kardinálok egy része a rómaiak szolgasága alatt, a másik a császár békóiban nyögött. Ezen szorult helyzetben a római kardinálok Frigyeshez fordultak, hogy rangtársaikat a börtönből kibocsássa, miszerint jogaik s kötelmeik szerint a pápaválasztásban részt vehessenek. E megkeresést a császár nem utasította vissza, kijelenté azonban, hogy gustusa szerinti pápaválasztást remél, melynek végeztével a *kardinálok börtöneikbe visszatérnek* s Ottó kardinált nem választják meg. A többi Rómán kívüli kardináloknak is megengedte az örök-városbai visszatérhetést. Itt *nagyon kimutatta a császár, hogy mit várhat tőle az egyház*, ki mint kiközösített s egyházi átokkal sújtott léteire is oly dictatorilag viselte magát. A kardinálok azonban két pártra oszlottak. Az egyik *Gottfried* sabinai püspököt, a másik *Román* portói kardinál-püspököt választotta. De e választás nem vezetett célhoz, mert egyiknek sem volt *kétharmadrésnyi szavazata*, mint azt III. Sándor határozata kívánta. *Ottó kardinál visszatért, mint ígérte börtönébe*. A többi kardinálok pedig végre 1241-

diki október 16-kán a milánói születésű *Gottfried* mellett nyilatkoztak, ki IV. *Coelestin* nevet vett föl. Ő a híres *Castiglioni* nemzetség sarja volt, mely akkor Milanó leghíresebb családjai egyikeül tartott. Atyját *Castiglioni János*-, anyját pedig *Cassandra Cribellának* hitták, ki III. Orbánnak nővére volt. Előbbi életétől csak annyit tudunk, hogy szülővárosában sz. Márknál szabályzatos-kannonok, azután kardinál-áldozár s IX. Gergely alatt sabinai püspök volt. Ezen pápa a „*latere követévé*“ nevezte őt ki Toscána, Lombardia s Montecassinóban, hol II. Frigyessel értekezett. A pápaválasztás az ugynevezett „*Sette Soli*“-ban (Monasterium S. Gregorii ad septem solia) tartatott. De alig szentelt fel néhány püspököt s végzett némi szokott szertartásokat, midőn megválasztatása után 17 nap múlva már kimúlt, mielőtt megkoronáztatott volna. Földi maradványai a vatikáni egyházban nyugszanak, hol következő siriratot kapott:

D. O. M.

Coelestino IV. Castillioneo Mediolanen. Pontif. Opt. Max. Prudentia, doctrina, eloquentia, morumque gravitate, vitaeque integritate insigni. Qui cum multis legationibus sub Gregorio IX. egregiam pro S. R. E. operam navasset, summo totius Reipublicae Christianae gaudio Cardinalium omnium suffragiis Pontif. Opt. Max. pronuntiatum est. Sed conceptam ex eius Pontificatu laetitiam importuna mors publico moerore, desideriumque mox immutavit. Obiit VIII. Id. Oct. Anno Sal. 1241.

IV. *Coelestin tudós s feddhetlen életű, de koros és gyöngye volt.* *Dempster* szerint megírta *Skóthon egyháztörténelmét*, valamint több levél s szent meg tudományos beszédek is maradtak fön tőle. — Halála után a kardinálok a rómaiak új erőszakától tartva azonnal kimenekültek a városból s az apostoli szék ekkor 1 év és 8 hóig maradt betöltetlen!

CLXXXII.

IV. Incze. 1243 — 1254.

IV. *Coelestin* halála után a *Jézus egyházában* dúló császár, két gyalázásokkal teljes iratában, pápaválasztásra hívja fel a kardinálo-

kat, kik azonban vonakodtak azt tenni, míg Frigyes rangtársaikat ki nem bocsátja *iszonyu börtöneikből* és szabad lábra nem állítja a többi főpapokkal együtt. Mire a császár 1242-ben néhány kardinált nagy boszankodással szabadon bocsátott; mert már a francia és angol uralkodók is megkeresék őt követek által, hogy a pápaválasztást ne akadályozza. Azon ürügy alatt, hogy azt siettetni fogja, 1243-diki áprilban Apuliából Rómának indította seregét, májusban az *örök-város egész környékét valódi barbár módon elpusztította* és sok várost megszállott. A romaiak esengésére megszünteté ugyan a római városok ostromlását, de *serege legvadabb részének*, mely saracénok- s elvetemült emberekből állott, *meghagyá, hogy az egyház s kardinálok javait feldulják s elpusztítsák.* E parancsot a lelketlen zsoldosok pontosan teljesítették, Albánó városát kirabolták, azután elhamvasztották s 150 templomot fosztottak meg szent készleteitől, a lakosokat mindenütt iszonyu nyomorba döntvén. A kardinálok látván, hogy a többi egyházi javakra is hasonló sors vár, a pusztítás megszüntetéseért esedeztek a császárnak, megígérvén, hogy a választást már nem halogatják továbbra. Erre a császár pusztító seregét visszahívta s a praenestei kardinálpüspököt is szabadon bocsátá és a kardinálok 1243-diki június 24-kén, keresztelő sz. János ünnepén, *Anagniban, Fiesco Sinibald Lavagna grófját* Genuából, San Lorenzo in Lucina kardinál-áldozárát választák egyhangulag pápává, ki IV. *Incze* nevet vett fel s az említett városban ugyanazon hó 28-kán sz. Péter és Pál apostolok vigélyn, mely ekkor vásárnapra esett, megkoronáztatott.

Sinibald, Fiesco Hugónak ötödik fia, első képzését nagybátyja *Opizzo* püspök vezetése alatt nyerte s azután a bolognai egyetemet látogatá, hol az egyházi meg polgári jog legnagyobb tanárait (*Azzót*, *Accursiust*, halberstadti *Jánost* stb.) oly sikerrel hallgatá, hogy utóbb ő maga is a legkitünőbb jogtudósok egyikeül tartatott, ki a *decretálok 5 könyve fölött tudományos készütséget mutató Commentárt* írt s azokat sok új törvénytől bővíté. Emellett azonban épen nem hanyagolá el a szent hittudományt, hanem a *szent-írás több része fölött is jeles értekezéseket írt* s kivált a tudósokat igen kedvelte, velök mindenkor *szívesen társalgott.* 1223ban III. Honórtól egy káptalani javadalmat nyert Parmában; és midőn *Hugolino* kardinál, a későbbi

IX. Gergely, a pisaiak s genuiaiak közt békét volt eszközzendő, e nehéz feledat megoldásában oly nagy eszélyességgel s körültekintéssel támogatta őt *Sinibald*, hogy Honór által a római egyház *korlátnokává léptetett elő*. IX. Gergely pedig az említett czimű kardinálságra emelte 1227-diki szeptemberben s a császárral alkudozásai-
kor gyakran igénybe vevé szolgálatát; mert a *Fiesókó birodalmi nemesek* voltak, sok birodalmi hűbért birtak s a család fele *Pármában* lakott, mely odáig mindig hű maradt a császárhoz.

Az új pápa az egész kereszténység püspökeivel tudatta az apostoli székre lépését, iratában azokat kötelmeik buzgó teljesítésére inté, önmagát s az egyház ügyét imáikba ajánlá, mint ez a rheimsi érsek s segéd-püspökeihez intézett leveléből, mely pápasága elején iratott, kitünik. Hogy magát IV. *Inczenek* nevezé, ezzel azt akará megmutatni, hogy III. *Inczenek nyomdokait szándékozik követni*. Ezen választással a kardinálok a császárt szelidíteni akarák, mert *Sinibald* odáig annak barátja és pártolója volt. Midőn Frigyes környezete örömmel jelenté, hogy egy *császári-érmü kardinál* emeltetett a pápai székre, a császár így nyilatkozik: „*Félek, hogy a kardinálok közt egy jó barátot vesztettem, és benne egy ellenséges pápára találtam ismét. Egy pápa sem lehet ghibellin!*“ A császár ezen szavai teljesedtek; mert IV. Incze azonnal föláldozta előbbi összeköttetését a rábizott szent hivatásnak s a nézetek azon csodálatos egységének, melytől két század óta minden elődje át volt hatva, jegyzi meg a dicső emlékü *Montalembert*, a katholika egyház nagy fia.

IV. Incze mindjárt trónra lépte után legfőbb feladataul tűzte ki az egyház s császár közötti harcz bevégzését, mely IX. Gergely alatt a hevesség s elkeseredés fő fokára hágott, s a keresztény fejedelmek közti általános béke megalapítását. De a császár folytonos ellenkezése minden e tekintetbeni törekvéseit meghiusította. A pápa azon valóban nemes lélekre mutató indítványt tette Frigyesnek, hogy nehézményeit s sérelmeit egy, a királyok, egyházi s világi nagyokból alakítandó bizottmálynak terjesztené elő, s ha az részére döntene el az ügyet, ő szent örömmel eleget teend mindenekért. De Frigyes ezen ajánlatot sem fogadta el, mert hisz gonosz tettei, iszonyu erőszakoskodásai, jogtiprása s annyi népek nyomorba döntése már sokkal ismeretesebbek voltak mindenütt, semhogy azt remél-

hette volna, hogy egy jog s törvénytisztelő bizottmány részére döntse el az ítéletet, *meghajolni pedig a világon senki előtt sem akart.* Köve-
tei által tudtára adta a pápának, hogy mindaddig nem bocsátkozik
vele béke-alkudozásba, míg az egyházi átok alól fel nem oldatik.
IV. Incze is tudósította Frigyeset, hogy csak akkor fog vele a béké-
ről tanakodni, *ha a számos főpapokat sanyaru fogságukból szabadon bo-
csátja.* Erre a csuf zsarnok azzal felelt, hogy *ölve, gyújtogatva, pusztítva
s rabolva rontott be az Egyházi-államba,* bár a fejedelmek követei
arra kérék őt, hogy a pápával egyezkedjék. Maga IV. Incze is *Sut-
rība* vette magát, hogy az értekezletek gyorsabban s biztosabban
vezetethessenek; de *midőn észrevette, hogy a császár őt törbe kerítés-
sel hatalmába akarja ejteni,* unokaöccse, *Fiesko Vilmos* sz. Eusta-
chius kardináldiakona, s négy más házi főpapja kíséretében egy
genuai hajón éjjel szülőföldére menekült. Midőn a császár Pisában
a pápa meneküléséről értesült, megrettent s felkiáltott: *„A boldog-
talan megmenekült s kisem üldözte őt!”* Erre az utakat mindenütt,
kivált a Franciaországba vezetőket, szigorú zár alá vetette s a
toulousei grófot IV. Inczéhez küldte, hogy annak elköltözése fölötti
csodálkozását s sajnálatát kifejezze, őt visszatérésre indítsa s tud-
tára adja, hogy a békeföltételeket elfogadandja. Mire a szent-anya
megjegyzé: *„Annyi csalódás és ámtás után a császár iránt bizalom-
mal nem lehetek, és nem akarom magamat, az egyházat s annak jogait
veszélyeztetni.”* Üldöztetve, fenyegettetve s körülfogatva a császár
legszigorubb záraitól, hol talál most az egyház feje menedéket?
Minden uralkodó, maga sz. *Lajos* is megtagadja ezt; de mily sze-
rencse! *Lyon* szabad és egy független érsekhez tartozik. Ide a csá-
szár minden erőlködése daczára is *Astin, Alexandrián, Turinon* és
Susán át 1244-diki decemb. 2-kán megérkezett. Honnét, miután az
általános elzárolás lehetetlen volt, az egyetemes kereszténységgel
könnyen érintkezhetett.

1245-diki januárban a kereszténység minden érsekei, püspö-
kei, királyai s fejedelmeihez iratot intézett, a *Lyonban tartandó
közssinatra* híván meg őket, melyet már az 1244-diki sept. 27-kén
nyilvánosan hirdetett, 1245-diki szent bójtben megújítá IV. Incze
egész Franciaországban Frigyes fölött az egyházi átkot, mivel
szent Péter örökségét és az ő rokonainak birtokait vadul pusztítá.

Ez időben mindent elkövetett, hogy a felfuvalkodott császárnak hatalmát megtörje s az egyház békéjét helyreállítsa. Aközben a zsinat tartásának ideje is elközelge (juni 24). Megjelentek a konstantinápolyi császár személyesen, a francia és angol királyok követek által képviseltették magukat, 250 érsek s püspök, köztük a konstantinápolyi, antiochiai s aquileai patriarchák. Észak a nagy távolság miatt gyöngén volt képviselve; *Magyarországban a mongolok dúltak*; a számos keleti egyháznagyokat, kik a hitetlenek szorongatása miatt meg nem jelenhettek, a berytusi püspök képviselé. *Némethon- s Frigyes államaiból csak az egyetlen palermói érsek nyert engedélyt a zsinatrai megjelenetésre.* A császári követség élén barátja, *suessai Tádé*, korlátnok és jogtudós állott. Sz. János ünnepe utáni hétfőn a fejedelmek, főpapok s követek élén a pápa ezen szent egyházába vonult s a Szentlélek segítségül hívásával megnyitá a zsinatot. Erre a konstantinápolyi patriarcha a keleti egyház szomorú helyzetét rajzoló, megjegyezvén a többi közt, hogy a joghatósága alatti 30 püspökből csak három maradt fön, s a *főváros kapujaiig előnyomult görögök a latin császárságot elpusztítással fenyegetik.* Majd az angol püspökök *Ödön* canterburyi érseknek nagyobb ünnepélyesség végett még a zsinat folyama alatti szentté-avatását sürgették. Ezt azonban a pápa a sok fontos teendő miatt máskorra halasztotta.

Az első ünnepélyes ülés jun. 28-kán sz. Péter és Pál ünnepe előtti napon tartatott. Az isteni-szolgálat után IV. Incze helyéről felemelkedve ezen szöveg fölött: *„Ó ti mindnyájan, kik az uton átalmentek, tekintsétek meg és lássátok, ha van-e oly fájdalom, mint az enyém!”* mindenkit megható beszédet mondott, melyben az egyház s az ő ötszörös fájdalmát Jézus öt sebeihez hasonlítá. *Az ő apostoli szívéen ütött sebek a következők:* a) *a mongolok, kik hallatlan vad-sággal és dühvel a kereszténység több országait elpusztították;* b) *a római egyházzal folyton daczoló görögök;* c) *az egyház által már többször kárhoztatott s kivált Alsó-Olaszthonban terjedő eretnkségek;* d) *Jerusálem bevétele a Chowaresmiektől által; kik a szent hitet s a keresztényeket Palaestinában vérfagyáló kegyetlenséggel kiirtani törekednek;* e) *II. Frigyes császár általi üldözés, ki ellen több vádponttal lépett fel.* A pápa oly meghatóan adá elő beszédét, hogy lelkének fájdalmait hall-

gatóiba egészen átönté; mert *arcza könyekben uszott s szavait az erős zokogás többször félbeszakítá.* A harmadik ülésben IV. Incze a zsinatot tevő maga s II. Frigyes közt bírónak. Az utóbbinak ékesen szóló követő *suessai Tádé*, urát, felhozott egyházi s birodalmi bünei iránt, fényesen ugyan, de igen gyengén volt képes védeni; és mivel a francia meg angol királyok követői, kik magukat a császárért közbevetették, tapasztalák, hogy az őszinte javulás nyilvánítására engedett két heti időt hasztalanul engedé elmulni, sőt fegyverét élesztve készült boszut állani: a császártól a békítő királyi követek is *elálltak*, a zsinat pedig, melyhez Frigyes maga is folyamodott, melyet elismert, a megállapított büntényekre kimondá az ítéletet: *„Frigyes, mint hitszegő és egyházrabló, kétségtelenül gyanus az eretnekségről, s épen azért eljűttszotta minden koronáit; s miután nemzetsége már harmadiziglen üldözi az egyházat s flait is hasonló szellemben neveli: ennél fogva ezek s minden maradékaik a zsinat által az uralkodásból kizáratnak.“* Jól tudván IV. Incze, hogy ezen ítélet kimondása miatt a letett császár még nagyobb, élethalál-harczot fog küzdeni, azért ugyanazon ülésben rendelte, *hogy a kardinálok ezen-tul vörös-kalapot viseljenek annak jelvényeül, hogy szent kötelességök a hit- s római egyházért, ha kell, véreket is önteni.* A kardinálok azonban csak egy évvel később, midőn IV. Inczének IX. Lajos francia királylyal találkozása volt, használtak vörös-kalapot, a kolostori papokból kinevezett kardinálok pedig csak később az egyformaság kedvéért. — Ezen XIII. közzsinat 17 canont alkotott, melyekből 12 az egyházi határozatokhoz tartozván, VIII. Bonifacius által a *Decretálok hatodik könyvébe* vétettek föl. A többi a Szent-földnek nyújtandó segélyre, a latin császárság támogatására, a tatárok megfékezésére, a keresztesek s több ilyfélékre vonatkozott. A keresztes-had vezérévé IX. Lajos francia király emeltetett s az is határozatba ment, hogy Kisasszony ünnepe nyolczaddal birjon.

II. Frigyes épen *Turinban* volt, midőn a letételi határozatról értesült s csak ekkor mutatta még meg igazán, mily szörnyeteg- s vérengzővé fajulhat egy maga- s állásáról megfélemedezett hitetlen ember!! Minden erejét oda fordította, hogy magát a pápán ennek rokonain s az egyházon megboszulhassa, azokat megbuktathassa. De nemsokára jónak látta mégis a francia királyt felhívni, hogy a pá-

pánál mellette közbenjáruljon ; de sikertelen, mert *Frigyesnek, ki az ezerek meg ezerek előtt annyiszor a legünnepélyesebben tett esküit megszegte, ép ésszel hinni nem lehetett.* Hogy a zsinat ítélete fogadtatba vétessék, IV. Incze ösztönzésére 1246-diki május 17-kén *Raspe Henrik*, thüringiai határgrof, választatott meg *római császárrá*, s mivel ez már a következő évben meghalt, 1247-diki sept. 29-kén *Vilmos*, hollandi gróf, hivatott meg a császári trón elfoglalására. IV. Incze mindent elkövetett, hogy Némethonban az egyháztipró hohenstaufl pártot tönkre tegye s az ellenkirály hatalmát megsemmisítse. Utóbb II. Frigyes s IV. Konrád ellen keresztes-hadat is hirdetett. A letett császár 4 évig küzdött, de szerencséje elhagyta : *a pármaiak egyik seregét, a milánóiak egyik fiát, a csodaszép Enziót, 1249-ben elfogták és 20 évig, egész halálaig, sanyaru börtönben tartották.* Maga Frigyes is egy nápolyi várba futamodott, hol 1250-dikben, élte 56-dik évében, december 13-kán kimult, *saját bünfa, Manfréd által megfojtatván.* Bünbánatot tartá-e, és az egyházi átok alól feloldatott-e, bizonyosan nem tudatik. De az igen, hogy *az istentelenül élt, egyháztipró Frigyes fiaiban is szerencsétlen volt ; legöregebb fia, Henrik, kit saját atyja mérgezett meg, a börtönben végezte életét s egy fiut hagyott hátra, ki ismeretlen kéz által öletett meg.* Legifjabb fia IV. *Konrád, ki egészen atyja nyomdokin járt, 1254-diki május 21-kén élte 26-dik évében kimult.* Bünfa, a hős és szép Enzo, kit atyja Sardinia királyává tett, *20 évi fogsága után vas-kalithájában halt meg Bolognában ;* vője *Ezzelino* daczos életének is kegyetlen halál lön vége. Frigyes bűntársait is hasonló sors érte. *Calonna* kardinál, ki IX. Gergely ügyét s az egyházat elárulta, a rómaiak által börtönbe vettetett, hol 1244-ben nyomorultan halt meg, birtokai már előbb elpusztittatván. Legmelegebb védője, *sueszai Tádé*, egy csatában mindkét kezét és életét elvesztette ; legbensőbb barátja s titkos tanácsosa, a *hires de Vineis Péter*, ki a császár minden pápaellenes iratait szerkesztette, azon gyanuba esván, hogy azt megmérgezni akarta, Frigyes parancsára azonnal megfosztatott szemeitől s kétségbeesve önmaga vetett véget gaz életének. Ime, mennyire helyeselte a gondviselés is a zsinati ítéletet !

IV. Incze Frigyes halála után 1251-ben visszatért Olaszhonba, hol Genua, Milánó s Perugiában majd másfél évig időzván, a rómaiak

sürgető kérésére az egyház székvárosának vette útját, hova 1253-diki októberban a nép örömrivalgásai közt bevonult. Hogy IV. Konrád ellen, ki egy jelentékeny sereg élén Alsó-Olaszthonba rontott s ott valamennyi várost meghódított, a pápa támaszt szerezzen, mind a két sicíliai királyságot előbb a dúsgazdag *Richard* cornwalli grófnak, ki III. Henrik angol királynak egyik fivére volt, ajánlotta. De az alkudozások megszakadtak, miután az említett gróf a föltételekbe nem egyezett bele. Ép oly csekély eredménye volt a IX. Lajos fivére *Károly anjou*i és *provencei gróffali* értekezésnek is, ki szintén kérte a sicíliai királyságot, de rokonai s barátai által egy oly veszélyes vállalatbai ereszkedéstől visszatartatott. Mig IV. Incze *Albert* nevű követé által III. Henrikkel, ki végre az említett királyságra *Ödön* fiát ajánlotta, értekezett, IV. Konrád a már említett év s napon élni megszűnt. Ennek következtében a *hohenstaufi párt* Olaszthonban igen meggyöngült s *Manfréd* is a pápának alávetvén magát, ezen országban a béke rövid idő alatt ismét helyreállni látszott. De *Manfréd* megint elpártolt a pápától, a Nocerában tartózkodó saracenok élére állott s 1254-diki dec. 2-kán a pápai sereget teljesen leverte. E szomorú hír a szent-atyát annyira meghatotta, hogy a csata után 5 nap múlva *Nápolyban* meghalt.

De ezen buzgó egyházfő, ki az anyaszentegyházat legveszélyesebb ellenségétől megszabadította, egyéb országokra is kiterjesztette tevékenységét. Így a katholika egyházzal kibékült *Dániel orosz herczegnek megengedte*, hogy magát királylyá koronáztathassa. — A *norvégiai király* megkeresése folytán annak országába *Vilmos* sabinai kardinál-püspököt követül küldötte, ki már ott egykor mint hitküldér szép sikerrel működött, egy 1246-diki október 30-káról kelt iratában megengedvén, hogy a norvégiai királynak törvénytelen származású, de erénydús fia, *Hákon*, királylyá koronáztassék. Mit 1247-diki július 29-kén az említett követ nagy ünnepélyességgel hajtott végre. — II. *Sancho* portugalli királyt, ki saját bűnei folytán egyházi s világi nagyainak gyűlöletét magára vonta, azok kérelmére letette s trónjára fivérét *Alfonzt* emelte a szent-atyá az egyházi béke érdekében. De az csak Sanchonak 1248-ban történt halála után ismertetett el általánosan portugalli királylyá. — *Jakab* aragoniai királyt, mivel egy saját országabeli *püspöknek nyelvét ki-*

vágatta, egyházi átokkal sujtotta; az angol királyt pedig keresztes-hadra hívta fel.

IV. Incze hazánkra is igen jótékony befolyást gyakorolt. Midőn IV. Béla király 1243-ban arról értesült, hogy a tatárok visszajőni készülnek az országba, hogy ennek állapotát bővebben tudassa a pápával s segedelmét kikérje, az említett évben több levelet, majd követeket (*Bertalan* pécsi püspököt és *Simon* főispánt, Esztergom hősies védőjét) is küldött Rómába. Kérelme két pontra vonatkozott. Egyik, hogy a pápa büntesse meg azon minden keresztényi s emberi érzetből kivetkőzött szörnyeket, kik, míg a tatárok az ország belsejében dultak, nem iszonyodtak annak menten maradt részeit pusztítani; másik kérelme volt, hogy ha a tatárok visszatéréséről szárnyaló hírek megvalósulnának, az apostoli szék keresztes-haddal támogassa a saját erejéből magát megnem védhető országot. IV. Incze örömet hajlott a király e kérelmeire, melyek elsejét illetőleg két morvaországi apátot bizott meg annak vizsgálatával, hogy kik ama lelketlenek, kik az ország szenvedéseit betöréseikkel öregbitették. A másodikra nézve pedig már juliusban meghagyta Berthold aquileai patriarchának, az egykori kalocsai érseknek, hogy mind maga, mind mások által Némethonban kereszthadat hirdessen a tatárok ellen. A norvégiai herczegnek keresztfogadalmát olykép módosította, hogy azt Magyarországon is leróhassa a tatárok ellen, ha ezek egy év folyta alatt visszatérnének. VI. Béla a szerencsétlen sajói ütközet után országából kivonulván, azt Frigyes császárnak hűbérül felajánlotta, ha a tatároktól megszabadítandja. Erre a császár megesküdött ugyan, de annak megmentésére mitsem tett. Azért utóbb a hazába visszatért király a hűbéri eskü megsemmisítéseért IV. Inczéhez fordult, ki örömet engedett IV. Béla kérelmének s megjegyzé, hogy a segedelmet a császár, mint keresztény fejedelem, minden jutalom és bér nélkül is köteles lett volna megadni a tatárok ellen s a föltételeken monddott eskü magában is érvénytelen, ha a föltétel nem teljesítetik. Majd inté a kalocsai s esztergomi érsekeket, hogy püspöktársaikkal egyetemben oda törekedjenek, hogy minél több alkalmas hely erősítésék meg a netán ismét betörendő tatárok ellen. A jánosvitézeknek pedig s kik mint keresztesek hazánkban a tatárok ellen harczolni akarnak, ugyanazon bucsut s bünbocsánatot biztosította, mely a

Szentföldre menő keszeszeseknek szokott adatni, Majd IV. Béla látván, hogy a tatárok betöréséről szárnyaló hírek nem valósulnak, 1246-diki év vége felé irt s követet küldött a pápához, kérvén őt, hogy legyen támasza Austria elfoglalásában. A pápa tervei változtatával nem idegenkedett Béla igényeinek pártolásától s 1247-diki január 29-kén kelt levelében fel is szólítá Vilmos ellenkirályt Béla segedelmére, ki őt viszont Frigyes ellen támogatandja. De IV. Incze utóbb megváltoztatá szándokát s *Hermann* badeni határgrófot kezdé pártolni; azért meginté Bélát, hagyná Austria békés birásában Hermánt, kit a rendek nagyobb része is óhajt fejedelmül. — 1252. május 11. IV. Béla jelenti e pápának, hogy naponkint új kunok jelentik magukat a megtérésre. — 1253. jun. 24. megengedi IV. Incze, hogy a külföldi térítő dömések az őket hallgató kunoknak 20, 30, vagy 40 napi bucsut is engedhetnek. — Ugyanazon évi jul. 23. a kunokhoz menő térítőknek több kiváltságokat enged. — IV. Béla 1254-diki nov. 11-kén a kunok ügyében ismét ír a pápának. (Tud. Gyűjt. 1833. VIII. 112 – 114.) — 1243-ban IV. Incze *Vancsa István* esztergomi érseket dalmát- s horvátországi követévé nevezte ki, hogy ott az eretneki gonoszság gyökereit maga, vagy pedig más alkalmas férfiak által tépje ki. — 1245-diki marczius 26-dikán egy iratot intézett Lyonból *Kálmán* bolgár királyhoz, melyben őt inti, hogy országát a római egyházzal hitközösségre vezesse. Ugyancsak leveleket s hitküldéreket is intézett a tatárokhoz, hogy őket polgárosítván, pusztításaikkal felhagyjanak.

Igen, e pápa kitűnő gondot fordított a *hit terjesztésére s szilárdítására is*. A görög s latin egyházak uniója ügyében *jeles ferenczrendiáldozárokat küldött Konstantinápolyba*. A közerkölcsiségemelésére igen jótékonyan ható dömések s ferencziek szerzeteinek több kitűnő tagjait hitküldéri minőségben Afrika s Ázsia belsejébe küldötte, valamint a szent hit érdekében az egyipti, damaskusi zultánokhoz s egyéb pogány fejedelmekhez is intézett követeket s leveleket. — A slávoknak II. Adorján s VIII. János által adott és VII. Gergely által megszüntetett ama kiváltságát, mely szerint az *isteniszolgálatot saját nyelvökön tarthatták*, ismét visszaadta. — A német-rend nagymesterének, *Konrád* thüringiai határgrófnak, átengedé a Poroszországra vonatkozó birtokjogot. — *Az eretnekségek elnyomására külön*

*hatóságokat állított föl, melyeknek kötelességökül tétetett a tévtanokhoz szitókat, vagy e tekintetben gyanusakat kipuhatolni. Oly buzgalommal törekedett a hit tisztaságát föntartani, hogy a Szentföldre vonuló fejedelmeket s kereszteseket is felhívta az eretnekségek elnyomására. — Hogy pápasága alatt az egyházi fegyelem föntartása tekintetében igen kevés történt, ez az akkori viszonyok természetének tulajdonítandó, melyek a pápát arra kényszeríték, hogy oly férfiakat is meghagyjon a magas egyházi méltóság polczain, vagy arra felvegyen, kik nem épen feddhetlen életűek voltak — IV. Incze pápasága alatt a legnagyobb pénzszükségben szenvedett. Mig pénzforrásai a hosszú harcok, a császár általi birtokfoglalások s zárlatok következtében majdnem teljesen kiapadtak, addig német s olaszthoni ügyfeleit a hohenstaufiak ellenében csak nagy pénzáldozatokkal volt képes a hűségben megtartani. Ily körülményektől kényszerítve, *sulyosan megadóztatá az egyházi javadalmakat.* Így például, a lengyelegyház jövedelmének egyharmadát követelte, melynek azonban csak ötöd-része ígértetett meg. A *lyoni zsinaton a pápa által megindított pénzszarolások miatt az angol egyháznagyok érzékenyen panaszkodtak.* Francziaországban pedig e miatt az elégedetlenség oly fokra hágott, hogy IV. Incze s IX. Lajos közt meglehetős feszültség képződött. — Egy, a sz. *ferencziek s világi papok közt fölmerült vitát,* — (az utóbbiak tdnillik panaszt emeltek a pápánál, hogy mióta a nép csakugy özölik az említett rend oltáraihoz, ők a mise-stipendiumoktól elestek), — *roppant szigorral a világi papság javára döntötte el.* A rendgenerál még IV Incze *halálágyánál is esedezett, hogy az egész szerzetre oly lesújtólag ható intézkedését vonná vissza, s miután a rend tagjait az egyház a legiszadságosb szolgálatokra alkalmazza, ne tiltaná meg nekik az oltárról élni.* De hiában esedezett a szegény rendfőnök, mert a pápa a jövedelmök legfőbb forrását kiapasztó, illetőleg másfelé irányzó határozata mellett megmaradt! Midőn erre a pápa gyorsan kimult, ebben a megköpaltatott szent-ferencziek, némelyek szerint, az Isten büntetését láták a világi papság iránti engedékenysége s tulzó hajlandóságaért.*

IV. Incze sz. *Justus lyoni káptalanának,* azon szives vendégszereteteért, melyet iránta ezen városbani tartózkodása alatt tanusított, szentelt arany-rózsát küldött. Honnét némely írók elég helyte-

lenül azt következtetik, hogy ő volt az első egyházfő, ki különös szertartással arany-rózsát kezdett szentelni. *Nagy tisztelője volt a szenteknek.* Így midőn a szent-atya a rómaiak sürgetésére azokhoz visszatért, de ők nemsokára követeléseikben mindig tulzóbbak lőnek s az ő akarata ellenére *Tivolit* elpusztították, az örök-várost ismét elhagyta s Assisiba vette magát. — Ezen időtájban halt meg ott sz. *Klára*, sz. Ferencz jámbor lelki leánya, ki 42 éven át vezérelte sz. *Damian kolostorát*, mint sz. Ferencz szigorú életrendjének hőselekkü követője. IV. Incze a betegeskedő szent *Klárát meglátogatta és forró kérésére bűneinek bocsánatával örvendezteté meg.* S midőn az Ur magához szólítá, a különben is roppant fényű temetést a pápa és kardináljai jelenlétökkel emelték. A szentnek földi maradványai sz. György templomában sz. *Ferenczéi mellett* takarítottak el. Majd *veronai Péter* vértanút s dömést, *Stanislaus* krakói püspököt, *Ödön* canterburyi érseket és *Vilmos* briocensi püspököt a szentek lajstromába iktatta. — Rendelte, hogy a zsidók keresztény dajkákat s általában ily cselédeket, több fontos okoknál fogva, ne tartsanak; hogy a szent ostyá 15 napnál tovább ne tartassék; a *papok a Matutinum elvégzése nélkül misézni ne merészelyenek* stb.

IV. Incze kortársai által bő tudományosságaért igen magasztaltatott, melynek előmozdítására igen sokat tett. Így a többi közt akarta, hogy Rómában az egyházi s polgári jogtan fényes sikerrel taníttassék. A *hirneves scholasticusnak, a colossalis tudományu halesi Sándornak, a ferencziek első hittudorának* igen gyönyörű levelet irt, melyben felhívja őt, hogy *lombardiai Péter híres sententiái fölött Commentárt* írjon. Mit az meg is tett s ezen meg egyéb hittudományi műveiért a „*Doctor irrefragabilis*“ disznevet nyerte, milyennel a szegény sz. ferenczi szerzetet lenéző, s csekély képzettségökkel is nagy szelet csapó, kevély szájhősök aligha kérkedhetnek. Midőn a dömések s a ferencziek az irodalom terén is roppant tudományu férfiakat tudtak felmutatni, az ezekre igen féltékeny, irigy s kevély *Sorbonne* halesi Sándort, ki mint hirneves hittudór lépett az érdemes sz. ferencziek szerzetébe, csakhamar kizárta az akadémiai rangfokozatok méltóságaiból, *gaz ürügyül használván*, a rendgenerál azon rendeletét, melylyel az alázatosság érdekében alattvalóinak megtiltotta az ily méltóságok viselését. De IV. Incze, *igen jól tudván, hogy*

az alázatosság fenséges erényével a tudományokban gyönyörködés és buvárkodás nemcsak nem ellenkezik, hanem egyik fő kelléke az az oltár minden szolgáinak, kik szent hivatásukat annál fényesebb sikerrel tölthetik be, minél járatosabbak a roppant terű hittudományi szakokban, azért 1244-ben oda vitte a dolgot, hogy a párisi akadémia rangfokozataira a dömések s sz. ferencziek is felvétettek. Mi által e két érdemes szerzet tisztelete s disze a tudós világ előtt jelentékenyen emelkedett s azok tehetséges tagjai az ily kitüntetések által hatalmasan ösztönöztettek az irodalommal, s tudományokkal foglalkozásra s azok gyarapítására. — *Klarissáknak*, kiknek ekkor nálunk Óbuda, Nagyszombat és Pozsonyban már voltak kolostoraik, szabályait megerősítvén 1246-ban, a többi között azt mondja, hogy azon apácák, kik a zsoltárokat és horákat olvasni tudják, a rendes zsolozsmát elvégezzék. Ha énekelni is tudnak, az illető órákban a zsolozsmát énekelve tarthatják. — A kik pedig a zsoltárokat nem tudják olvasni, óráikban az Ur-imádságát mondják el s tanítatásukat meghagyja. (Ld. *Fejér Cod. Dipl. VI. II. 367. lap.*)

Ezen tekintélyes pápa az egyházi s polgári jogban kitűnő jártasságaért a „*Canonisták fénye*“ s a „*jog atyja*“ disznevekkel tiszteltetett meg kora nagy jogtudósai által. Fő műve: „*Apparatus super quinque libros decretalium*“, melyet mint pápa is nagy gondal átnézett s tetemesen bővített. E tapsviharral fogadott dolgozatát Francia-, Angol, s egyéb országok főpapjainak is megküldötte egy levél kíséretében, melyben *érzékenyen panaszkodik, hogy a bölcsészeti tanulmányok elhanyagoltatnak s az ifjuság ezen szép ismereteket nélkülözni kénytelen*, míg az egyházi méltóságok és javadalmak leginkább jogtanároknak s ügyvédeknek adományoztatnak. Továbbá a híres *de Vineis Péter* II. Frigyes korlátnoka ellen, ki a császárságnak a pápaságtól függetlensége s ennek amatóli függősége fölött egy különös művet írt, IV. Incze „*Apologeticus*“ czim alatt egy igen tekintélyes dolgozatot bocsátott közre, *melyben a római pápák tekintélyét a császári jogok fölé helyezé*. Egyéb iratait, nagyszámu bulláit s leveleit nem említjük, melyek *Fabricsius*, *Mansi*, *Cave* s *Eggs* ismeretes műveiben láttak világot. Hazánkra vonatkozó bulláit s leveleit *Theiner* közli (I. 186—234.)

De legfőbb érdeme IV. Inczének, *hogy az I. és II. Frigyes által*

létesített ghibellini mozgalmaknak gátot vetett s az egyházat legdühöseb ellenétől, az emberiség iszonyu ostorától megszabadította. Záróképp itt megjegyezzük gr. Montalemberttel, hogy a szent-szék jogszerűsége sugalta határtalan bizalom következtében történt, hogy mint egykor maga Frigyes, mint árva, még a bölcseben III. Incze gyámsága alá adatott: úgy unokájának Konradinnak, a svábház ez utolsó szerencsétlen sarjának gyámságát rokonai s szövetségesei nem akarák másra bízni, mint szintén a pápára, ki öregatyját trónjától megfosztotta, s ki törvényszerűen kezelé is ügyét mindaddig, míg az csakhamar a hűtlen Manfréd által kezeiből ki nem ragadtatott. Mint alább látandjuk, a küzdelem folytatva lön ez ellen is, s az egyház ezen s minden egyéb ellensége ellen ugyanazon rettenthetlenséggel s állhatatossággal harczolt folyton, mint IV. Incze alatt, ki miután Jézus egyházát a viharos idők daczára is 11 év, 5 hó s 14 napig oly törhetlen apostoli erélylyel kormányozta, 1254-diki december 7-kén Nápolyban kimúlt s ezen város székegyházában eltakarítatott. A tiszteletére állított itteni emléken *mint holt ábrázoltatik* s ezen márványkép is mutatja azon szigorú komolyságot s benső erőt, mely Incze arczulatán életében visszatükröződött. A tudósítások s e képszobor összhangzata csak emeli azok szóló hasonlatosságát. Ezen emléket Umberto érsek következő felirattal látta el:

Hic superis dignus requiescit *Papa benignus,*

Ortus de Flisco, sepultus tempore prisco;

Vir sacer et rectus, Sancto velamine tectus.

Ut jam cellopsso mundo temeraria passo,

Sancta ministrari urbs posset quoque testificari.

Concilium fecit, veteraque iura refecit.

Haeresis illisa tunc extitit atque recisa.

Moenia direxit; rite sibi credita rexit.

Stravit inimicum Christi Colubrum Fredericum.

Ianua de nato gaudet sic clarificato,

Laudibus immensis urbs tu quoque Parthenopeneis

Pulchre, decore satis dedit hic sibi plurima gratis,

Hoc titulavit ita Umbertus Metropolitae.

Innocentio IV. Pontifici Maximo de omni Christiana Republica optime merito, qui natali S. Io. Bapt. Anno 1241. Pontifex renunci-

tus, die apostolorum Principi sacra coronatus, quum purpureo primus pileo Cardinales exornasset: Neapolim a Conrado eversam S. P. restituendam curasset, innumerisque aliis, praeclare, et prope divine gestis Pontificatum suum quam maxime illustrem reddidisset Anni MCCLIV. B. Luciae Virginis luce, hac luce cessit, Annibal de Cupua Archiepis. Capuanus in Sanctissimi viri memoriam aboletum vetustate epigramma restituit. — Életrajzát irták: *Curbio Miklós*, *Guido Bernárd*, *Angel Amalrich* (Muratori Sript. Rer. Ital. III. 1. 589. sequ. III. 2. 398. etc.), *Pansa*: Vita di Papa Innozenzo IV. Venet. 1594. — *Hartmann*: Vita Innocentii IV. Marburgi 1738., *Pagi*: Breviarium Romanorum Pontificum, *Platina*, *Palatius* stb.

CLXXXIII.

IV. Sándor. 1254—1261.

Az egyház legfontosabb s legdicsőbb vívmányai egyikeül tekintendő e korban a *pogány bölcsészetnek a keresztény tannalí kien-gesztelése*, úgy, hogy az előbbi emennek szolgájává lön. *E fényes győzelem bajnokai* voltak sz. Ferencz alázatos fiai közül: *Bacon Roger*, *Halesi Sándor*, *Duns Scotus* s *Bonaventura*; a dömések közül: *Beavaisi Vincze*, *Nagy-Albert* s *Aquinói Tamás*, mint oly nevek, melyek a szent és profán irodalom egén örök fényben tündöklenek. Azonban bármily örvendetes volt is e diadal az egyházra nézve, és ezen *az égtől megvilágított férfiak* sok időre felvillanyozták a világot lángbuzgalmokkal, mely örökhírű műveikben maig is milliókat lelkesít, mégis az emberiség a világi rendetlenkedés miatt nem juthatott el a béke birtokába. *Manfréd* mind a két Siciliát jogtalanul elfoglalta, s vérangzó hódításaival egész Alsó-Olaszhon s Siciliában iszonyu zavart idézett elő. Róma uraivá az *Annibaldik* küzdtek fel magukat, s midőn ezek igája elviselhetlenné lön, a nép fellázadt s az egyházszorongató Manfréddel egyesült. A kardinálok s az egész római udvar e szomorú körülmények folytán igen megrettentek, s azért Nápolyt elhagyni és ismét *Campániába* akartak visszatérni.

Azonban *Berthold* markgróf annyira felbátorítá és sürgeté őket, hogy 1254-diki dec. 12-kén *Rajnald* kardinált pápává választák s e hó 27-kén IV. *Sándor* név alatt megkoronázzák. Ő a *subiacói apátság*hoz tartozó kastélyban, az anagnii egyházmegyében, született s méltó ivadéka volt a *Contik* családjának, mely a világnak már egy III. Inczét s IX. Gergelyt adott. Raynald a benzések kolostorában az isteni félelemben s tudományokban kiképeztetvén, Anagniban a kanonokok közé vétetett fel s utóbb az ostiai és velletrii kardinálpüspökségre emeltetett.

IV. Sándor december utolsó napján kibocsátott körlevelében tudatja az egész világ püspökeivel a pápai trónra emeltetését s mindnyájok buzgó imáiba ajánlja magát, hogy szent Péternek méltó utódja lehessen. Ő igen szép tulajdonokkal ékeskedett ugyan, de oly viharos politikai viszonyok közt kissé gyöngének találtatott a pápai méltóság súlyos terheinek elviselésére. A világi fejedelmektől s hatalmasoktól minden oldalról ingereltetett, bántalmaztatott és üldöztetett. A reá nézve *mindig szerencsétlenül folytatott küzdelem a hohensaufi korcs Manfréd tarenti herczeggel*, ki Siciliát jogtalanul elfoglalá, egészen keresztül huzódik pápaságán s az Egyházi államnak több ízbeni elpusztítását vonta maga után, miben neki saracen harczosai készséges szolgálatot nyújtottak. Ezen hitlen s egyházellenies fejedelem uralma alatt a pápai tekintély Siciliában is végkép alásülyedt s kisem hajta többé a pápa parancsa vagy egyházi átkára.

Midőn 1254-ben Manfréd Siciliát elfoglalta s a *hübéri esküt letenni vonakodott*, azt IV. Sándor évenként fizetendő 2000 uncia aranyért Ödön angol királynak hübérül adta. De Manfréd seregével a pápai hadat beszorította s a parancsnokló kardinál-követet egyezkedésre kényszerítette, melynek pontjait IV. Sándor elvetette; ennek harczosait azután is több csatában megverte, *Lavaro* földjét meghódította s a *kiközösítési bullát, ünnepélyesen kigunyolta*. Siciliában a hitetlenek uralma s az egyház dühös ellensége, II. Frigyes bűnfia, *apjának minden tekintetben tökéletes képmása alatt az egyház tekintélye porba rántatott*. Nem volt ez másként Olaszhon többi tartományaiban is, hol minden városban, még Róma keblében is a legelkeseredettebb viszály s tusa lángja lobbant ki a *guelf és ghibellin* pár

tok dühöngései közt. *Brancaleo*, az egykori sütő 1257-ben barátai által börtönéből előhivatván, s előbb senatori, azután patriciusi méltóságra emeltetvén, magát a római nemességen s pápán megboszulni törekedett. Két római nemest felakasztatott, s már a pápa ellen kezdte dühöngeni, midőn az Viterbóba menekült. A felzendült rómaiaktól csak hosszú esengés után birta kinyerni, hogy nemzetsége székhelyét, *Anagnit*, le nem rombolták. II. Frigyes halála után *Némethonban* is nagy zavar uralkodott; sem *hollandi Vilmos*, sem *cornwallisi Richárd*, sem *castilliai Alfons* nem voltak képesek a trón birtokába jutni s a *szerencsétlen trónüresség kora* beállott, melynek viharai 1273-dikig dühöngtek, midőn a *hohenstaufiak elűnte után Isten az egyházat s államot habsburgi Rudolffal vigasztalá s áldá meg*, mint alább látandjuk. — IV. Sándor *Eccelin* lombardiai II. Frigyes által rendelt hadvezért, ki Olaszhon északi részén annyira kegyetlenkedett, hogy az *ördög-szülöttének* nevezetnék, szellemi s a keresztések fegyvereivel megfékezte s midőn Mantuát megszállni akarta, Paduát tőle elragadta. Utóbb a lombardiai városok tömegestől felkeltek a vérengző ellen s a legirtózatosb módon vetettek véget e zsarnok kegyetlenkedésének.

Ezen pápa IV. Béla királyunkkal is érintkezésben volt. Az utóbbi ugyanis, midőn a tatárok fenyegetésének megvalósultától tartott, Rómába tüstint követeket küldött, tudtára adván a szentatyának, mily ajánlatot utasított vissza s kérte, hogy az iszonyu ellenség ellen, kinek egymaga ellenállni nem bir, tényleges segílyt nyujtson. Kivánta különösen, hogy a *magyar egyházi jövedelmek ötöd-résztét a háboru költségei fődözésére engedélyezze s 1000 köhagyító gépészt (ballistarios) küldjön neki segedelmül*. Ugy látszik, hogy Béla követsége nem csekély zavarba hozta a pápát. Válaszában buzgóan s terjedelmesen értésére adja, mennyire nem illenék egy keresztény királyhoz, kit az apostoli szék mindig az elsők közt kegyelt, saját hitsorsosai ellen a pogányokkal szövetkeznie; menti elődjét, IX. Gergelyt, hogy a nehéz körülmények miatt, melyekbe őt II. Frigyes dönté, tényleges segedelmet 1241-ben a királynak nem nyujthatott. Most azonban már Béla mindent remélhet az apostoli széktől, ha a tatárok fenyegetéseket valósítanak. A kivánt 1000 gépészt ugyan meg nem adhatja, de az egyházi jövedelmek

ötödének beszédésére őt egész készséggel felhatalmazza s azt is igéri, hogy a magyar püspöki székeket az apostoli szék ezentul nem fogja idegenekkel betölteni, bár e tekintetben eddig sem lehetett nagy panasza Magyarországnak. 1258. april 19. IV. Sándor egyebeken kívül a kunokhoz menő ferenczes térítőknél különféle kiváltásokat ad, (*Wadding, Annal. Minor. Tom. IV. pag. 84.*) s ugyan ezen évi jan. 28. s 29-ki irataiban az esztergomi érseket felhatalmazza bizonyos bucsuk engedésére, valamint az 1259. okt. 24-kén kiadott brevéjében is. Az esztergomi Jánoslovagok földjeit a nagy vendégszeretet iránti tekintetből felmenti a tized terhe alól 1258-ban kelt okmányában.

IV. Sándor politikai foglalkozásai mellett az egyházi ügyekre is kitűnő gondot fordított. Igen sokat fáradozott azon, hogy míg latin császárok ülnek a byzanti trónon, a görög egyházat a nyugatival egyesítse. Történtek is e tekintetben értekezések, de az eredmény megint elmaradt. A Cyprus szigetén lakó latin és görög püspökök egymáshoz viszonyait s joghatóságait egy terjedelmes Constitutiójában az illetők megegyezésére szabályozta. — A dömések már 1230-ban egy tanszéket nyertek a párisi egyetemen, melynek korlátnoka s a püspök által is támogatván, ki tudták vinni, hogy a szent hittudományok két világi tanárának székeire két szónokrendi emeltetett. Mire azonnal a sz. ferencziek is előléptek igényeikkel, s Hálesi Sándor, e szerzet legszebb ékességeinek egyike, volt az első rendtársai közt, ki ama híres egyetemen tanszéket nyert. De midőn e hitbuzgó szerzetek a világ minden részében kifejték tevékenységöket s így nagy tisztelet tárgyaivá lőnek, az irigység feltámadt ellenök, s Vilmos (a sancto amore) 1256-ban megjelent „*De periculis novissimorum temporum*” című művében dühösen megtámadta a kolduló-rendeket. A dömések e művet IV. Sándor vizsgálata alá bocsáták, ki ezzel négy kardinált bizott meg. Az ezek által tett jelentés folytán Vilmosnak az önkényes szegénységre s a szerzeteseknél végzett gyónásra vonatkozó tévtanai fölött a kárhoztatást IV. Sándor kimondá, az említett mű olvasását mindenkinek megtiltá, annak szerzőjét pedig IX. Lajos Franciaországból száműzé. De mivel a szerzeteseknek a hatalmas egyetemmel kelle küzdeniök

a vita huzamosan tartott, annyira, hogy ezen ügyben IV. Sándortól mintegy 40 bullát birunk.

Továbbá IX. Lajos megkeresése következtében a *franciaországi dömések tartományi főnökét s a párisi sz. ferenczrendi kolostor előljáróját az eretnokség-nyomozó tiszttel az egész királyságban megbizta s 1256-diki február 2-kán a sz. Ferenczrend Ara coeli kolostorában tartott általános káptalanán elnökölt, melyben e szerzetnek hetedik generálja, *parmai János*, hivatalát letevén, helyére a párisi egyetemen tanító *Bonaventura* emeltetett. — Ezen egyházfő sz. *Ferencz bélyegeit elismerte s az egész keresztény világnak tudtára adta.* — Az ezen korban felmerült *flagellánsok* zajos és botrányos tévfelekezetét kiközösítette s ellenök a *dömések s ferencziek hírvessző szónokait* buzgó működésre hívta fel. E népszerű s üdvös hatásu szerzeteket szép kiváltságokkal látta el, hogy az *isteni ige hirdetésében annál buzgóbbak, s a tévelyek elleni működésükben serényebbek* legyenek. *E rendek kitűnő tagjait püspökségekre emelte, s meghagyta, hogy általában az egyházi méltóságokra csak jámbor és tudós, gondozott vagy szabályzatos papok szemeltesse ki, s ezek hat hó alatt székeiket elfoglalják, nehogy a hivek lelki üdvé a főpásztor hosszadalmas nélkülözése által veszélynek tétessék ki.* Említést érdemel az is, hogy IV. Sándor *két remete- s három ágostonrendi gyülekezetet egy szabályzat s vezérfő alá helyezett, ki a híres Lanfranc volt.* Egyszersmind meghagyta, hogy e szerzet az erkölcsiség érdeke s az Ur szőlőjében teendő segédszolgálatok végett zárdáit azontul a városokban építse. Az ide vonatkozó bulla 1256-diki ápril 9-kéről van keltezve, s azóta léteznek az *ágostonrendi szerzetesek.**

A hitbuzgó egyházfő *Lengyelhonban* a kitűnő sz. ferenczi hitszónok, *Bertalan*, által a keresztet hirdette, mivel a lithvánok s szomszéd pogány népek a keresztényeket folyton nyugtalanították. A térítési ügy élén *Kázmér*, kujáviai herczeg álla, kinek IV. Incze mindazon földeket átengedé, melyeket a pogányoktól elveend s megtérítend. A német-lovagok azonban ennek daczára is a megtéréshez már oly közel álló tartományba beütöttek, s azt nagy vérontással meghódították, a pápai követ intelme daczára is, ki őket ki is közösette. E büntetést 1257-diki január 5-kén kelt bullájában

maga a pápa is megerősítette, ki a püspökök hatóságát a keresztes-lovagok fölött megszabja s ezek azon kiváltságát hirdeti ki, mely szerint papjaik akármely püspöki hatóságtól felmentvék s közvetlen a római székek vétvék alá. Majd meghagyja az egyháznagyoknak, hogy a keresztes-lovagokat, minthogy ezek semminemű püspöki hatóságnak alávetve nincsenek, egyházi átokkal, vagy tilalommal illetni ne merészeljék, hanem, ha azok ellen panaszaik volnának, ezekkel a római székekhez forduljanak. — IV. Sándor az elődje alatt elhunyt *Klárát* s *Columbánt* a szentek lajstomába írta.

A harcziás idők folytán ismét elharapódzani kezdő *ágyaskodás* kiirtását illetőleg egy iratot intézett az érsekek, püspökök s apátokhoz, mint a kiknek kötelességök az alájokrendelt papság erkölcsi tisztasága fölött őrködni. Szivökre köti amaz iszonyu számadást, melyet egykor a vezetésökre bizott hivek s lelkekről az Isten előtt tenniök kell; azután felhossa ama nagy botrányt, melyet azon papok okoznak a világ előtt, kik az egyházi törvényeket megszegik s *nem iszonyodnak tisztátalan kezeikkel végezni a szent ténykedéseket*; emlékezteti őket, az eretnekek által tenni szokott szemrehányásokra, az egyháznak a nagyok általi elnyomására, s *ama megvetésre, mely a tisztátalan életű papokat a nép részéről éri*. Majd inti az egyháznagyokat, hogy az ágyaskodás kiirtását saját példateljes életökkel s a bűnösök megfenyítésével eszközölni törekedjenek, s megjegyzi, hogy e tekintetben működésök sem föllebbezés, sem apostoli levelek által gátoltatni nem fog. Ezen irat 1259-diki febr. 13-káról van keltezve. Azonban a papság erkölcsi javítására czélzó törekvései a politikai viharok miatt eredmény nélkül maradtak. — *A tudós férfiakat IV. Sándor igen tisztelte s őket a tudományok előmozdítása végett tekintélyes állomásokra alkalmazta*. Így a hitszónok-rend roppant tudományu tagját, *Nagy-Albertet*, kit kortársai a babonával határos tisztelettel környeztek, Rómába hívta s *pápai censorrá* nevezte ki. — A pogány emlékek keresztényiesítésében is elődei példáit követte. *Bachus* egykori templomát keresztény egyházzá alakította át s sz. Constantia tiszteletére áldotta fel, mint ez az előcsarnok feliratából kitünik. Egy itteni, a talapzatba illesztett márványtáblán láthatni, IV. Sándor czimerét egy *sast arany-koronával a fején vörös mezőben*. Ugyancsak ő szentelte fel sz. *Martina* egyhá-

zát, melyet később V. Sixtus festményekkel díszített fel s a luccaiaknak adott át. — A nejeének kegyetlen megölése miatt IV. Incze által kiközösített *Lajos bajor herceget* a vezeklet töredelmes kiállása után az egyházba visszafogadta. E bűnbánó a *fürstenfeldi apátságot* alapította, igazi töredelme jeleül.

IV. Sándor, ki a kereszties-hadak ügyével is foglalkozott, a korviszonyoknál fogva egy kardinált sem nevezett ki. Az egyház szomorú helyzete, valamint a fejedelmek egyenetlenkedései, melyek a keleti keresztények ügyére oly károsan hatottak, megtörék a jó-akaratu s működésében minden oldalról gátolt egyházfőnek szívét, s midőn Velence meg Genua közt a Szentföld érdekében békét létesítendő *Viterbóba* visszatért, a halál 1261-diki május 25-kén tengernyi bajai közül kiragadta, miután Jézus egyházát 6 év, 5 hó s 13 napig lelkiismeretesen kormányozta. Földi maradványai az említett város székegyházában takarítottak el. — Ő az egyháznak fő- s tagjaibani reformját illetőleg sokat teendett volna, ha kedvezőbb körülmények közt ül az apostoli széken; mert egész működése nagy elődeinek jellemét tanusította, s ellenei is megvallák, hogy ő a *szegények nagy jótevője s ép oly erényes, mint tudós pápa vala*. Nagyszámu leveleket birunk tőle, melyek közül 124 a sz. ferencziekhez, 6 pedig IX. Lajoshoz intéztetett. Az utóbbiban megtiltja ezen uralkodó kápolnáit s államait tilalom alá vetni római engedély nélkül s e jámbor királynak több előjogokat engedett az egyháziakban, melyekkel azonban ő soha vissza nem élt. — A magyar egyházi ügyekben kiadott iratait közli *Theiner* (I. 234 – 243.)

CLXXXIV.

IV. Orbán. 1261—1264.

IV. Sándor, mivel a szent testület némely tagjai követelték, hogy abba csak kitünő egyházi férfiak vétessenek fel, mások meg rokonaikat s barátaitak törekedtek a *vörös-kalap* birtokába juttatni, azért, nehogy helyzetét még súlyosabbá tegye, egy kardinált sem

nevezett ki. Ennek folytán halálakor a kardinálok száma már páratlanul csekélyre, nyolczra olvadt le, kik ezen versekben hozatnak fel:

Isti Pontifices, prior *Odo*, *Stephanus* alter
 Gallicus iste fuit, *Hungarus* alter erat.
 Totque Sacerdotes: genuisse *Sabaudia* primum
 Dicitur *Hugonem*, qui *Iacobita* fuit.
 Alter quem fovit, Cistercius ordo *Joannes*
 Nomine, natalis *Anglica* terra *Sibi*.
 Isti levitae *Richardus*, et *Octavianus*
 Progenie clarus fulsit uterque satis.
 Romanus primus, Tuscus fuit *Octavianus*
 Hic aberat Mundi fata sequente patre.
 Romanus patria ternus Levita *Joannes*,
Othobonus quartus Ianua terra *sibi*.

Midőn ezek Viterbóban a választáshoz fogtak, nem tudtak meg-egyeezni abban, hogy valakit kebelökből válaszsának egyházfővé. Végre *Ursini János* kardinál indítványára 1261-diki augusztus 29-kén az akkori, épen a római udvarnál lévő *Pantaleon Jakabot* választották meg pápává. Ő *Champagne Troyes* nevű községében született s egy szegény cipőfoltozónak fia volt. Az érdeemes cisterci rend *Fossa-nova* nevű híres zárdájában az isteni félelemben, tudományokban s egyházas érzületben magát igen kitüntetvén, a szerzetesi fogadalmakat is ünnepélyesen letette. Szép tehetségei, buzgalma s életrevalóságánál fogva a *Hierarchia* egyik polczáról a másikra emelkedett. Miután a jogtant Párisban nagy sikerrel tanította, *lüttichi főesperessé* neveztetett ki, s mint követ Némethon, Lengyelország, Lief-land, s Poroszbonban is igen feltűnvén, verduni püspökké s IV. Sándor által jerusálemi patriarchává és az apostoli szék követévé a keresztes-hadak ügyében mozdittatott elő. Sept. 4-kén történt koronáztatása alkalmával IV. Orbán nevet vett fel, mivel elődje sz. Orbán pápa és vértanu napján mult ki. *Testessége s a kellemes időtöltés iránti előszeretete* daczára is egész pápasága alatt határozott jellemű, tevékenynek s szilárdnak találjuk őt. Igen jól ismerte e kor nehéz viszonyait, és midőn felemeltetése alkalmából őt üdvözlék, következőleg nyilatkozik: „A külső fény mindenkinek szemébe tűnik s irigylendő-

nek látszik, de a benső kötelmeket, gondokat, s bajokat kisem ismeri s azokban osztozni senki sem szeret.“

IV. Orbán mindjárt megválasztatása után irt minden keresztény uralkodókhoz s püspökökhez, hogy felemeltetését velök tudassa s magát imáikba ajánlja. Hogy hazája, Franciaország iránti szeretetét s háláját kimutassa, IX. Lajosnak s legöregebb fiának, egy hozzájuk intézett különös iratában 40 napi bucsut engedett, valahányszor templom-, kápolna-, vagy oltárszentelési ünnepélyre áhitatosan megjelennek. Mivel a csekély számú kardinálok közül is némelyek az egyház ellenségeihez szitottak s a bonyolodott politikai viszályok, valamint az egyházi fontos ügyek is bölcs tapintatu tanácsadókat s avatott ügyvivőket kívántak, IV. Orbán 1261-diki decemberben hét, s a következő évi májusban ugyanannyi kardinált nevezett ki, s így a czent testület tagjainak száma már most 22-re rugott. Az egykoru írók öszhangzó állítása szerint az új kardinálok istenesség, tudományosság s ügyviteli tekintetben mindnyájan igen kitűnő férfiak voltak. Legtöbb bajt okozott ezen pápának *Manfréd*, kivel, mint láttuk, már IV. Inczének, s IV. Sándornak is kelle küzdenie. Ámbár ő a pápai udvarhoz követeket küldött, hogy békét eszközöljenek, az egyházi átok alóli fölloldozást, a tilalom megszüntetését, valamint az apostoli széktől függő Sicilia birtokábani megmaradhatását keresztülvinni törekedjenek; de az értekezletek eredménytelenek maradtak. A pápa Manfrédet Rómába idézte meg, s mivel meg nem jelent, keresztes-hadat indított ellene. Az *auxerre-i püspök s Robert flandriai gróf vezetése alatt még Franciaországból is érkeztek csapatok*, melyek Manfréd harczosait az álltalok megszállva tartott spoletói herczegségből s Campagnából is szerencsésen kiűzték. Aközben Manfréd izgatásai folytán a rómaiak ismét fellázdak; miért a szép sikerrel küzdő keresztesek napi zsoldjaikat meg nem kaphatván, kénytelenek voltak hazáikba visszatérni. A lázadók Manfrédet segítségül hívták, megígérvén neki, hogy a pápát hatalmába ejtik.

E hirre a szent-atyá *Orviettóba* vette magát, hol udvara- s kardináljaival együtt majdnem egész pápasága alatt tartózkodott. Hova Manfrédet meghívta, hogy az ellene felhozott temérdek vádak s iszonyu gonoszságokért feleljen. A megidéző okmányban felhozott

vádak közül említendők: hogy ámbár Inczét a sicíliai királyság törvényes uraul elismerte s neki, valamint utódainak is a hűségi esküt letette, mégis fellázadt ellene, s a saracenok segítségével az országot elfoglalta s valamint anyagi, úgy erkölcsi tekintetben is teljesen tönkretette; több sicíliai bárót az apostoli szék iránti hűségökért bebörtönöztetett s azután a legborzasztóbb módon kivégeztetett; Konrád haláláról hamis hireket terjesztett; számos főpapot, hogy jövedelmeiket elfoglalhassa, az országból száműzött; sok egyházi férfit börtönbe hányt; Ariano városát a saracenok által leromboltatta, azokat a keresztényeknél többre becsülte, velök bűnösen társalgott; az egyházi büntetéseket kigunyolta stb.“ Midőn Manfréd ezen idézésre sem jelent meg, s a székegyházakat s kolostorokat elfoglalta, a pápa valódi s vélt hivein iszonyuan kegyetlenkedett, mint „eretnek, zsarnok s az egyház ellensége“, a pápa által a legünnepélyesebben egyházi átokkal sújtatott. Erre Manfréd még buzgóbban működött, hogy a hős Jakab aragoniai király leányát nőül nyervén, ezen házassági viszony által a pápa ellen hatalmas támpontot találjon; amaz pedig, hogy házát a nápolyi és sicíliai koronákkal gazdagíthassa. E szövetség meggátlására IV. Orbán 1262-diki ápril 27-kén kelt s a királyhoz intézett iratában *elsorolja Manfréd zsarnoki erőszakoskodásait, jogtalan fellépését, igaztalan küzdelmét, az egyház szorongatását, gyalázatos tetteit*, de mind hiában. Az egybekelés minden törekvései daczára is a legnagyobb fénynyel s pompával történt meg. Hogy azonban reá s utódaira az egyházi átokkal sújtott hohenstaufivali összeköttetése mi hátránnyal se legyen, Jakab a nagyhirű pennaforti Raymund dömést többek élén a pápához küldötte, hogy az apostoli szék s Manfréd közti surlódásokat kiegyenlitenék. De IV. Orbán ismét azt kívánta, hogy Manfréd az *apostoli szék előtt személyesen jelenjen meg, s feleljen azon iszonyu tettekért, melyek ellene felhozatnak*.

Mivel Manfréd jelentékeny sereggel az Egyházi-államba bevonult, IV. Orbán pedig csekély haderőt birt ellene kiállítani, az alkudozások ismét félbeszakadtak. Most a pápa a nápolyi királyságot egy francia herczegnek akarta hűbérbe adni, de sz. Lajos francia király nem fogadta el azon indítványt, hogy az említett királyságot valamelyik fia részére meghódítsa. Szerencsésebb volt a pápa az em-

litett uralkodónak fivére, *Károly anjoui s provençei gróffali értekezésében*, kivel már elődei is többször nem eredménytelenül érintkeztek. Károly dúsgazdagsága, neje után nyert roppant terjedelmű birtokai s személyes vitézségénél fogva is, melyet *Keleten* testvérének lobogói alatt a hitetlenek elleni harcban dicsően bebizonyított, igen alkalmasnak látszott arra, hogy mint vetélytárs Manfréd ellen felléphessen. De mivel IV. Incze a nápolyi királyságot III. *Henrik* angol király fiának, *Ödönnek*, adta, s abba IV. Sándor egy neki küldött *gyűrűvel* be is vezette őt, azért Angolhonba egy követet küldött a pápa, hogy a királyt s fiát a nápolyi korona átengedésére bírja; mit a legátusnak Angolhon akkori viszonyainál fogva sikerült is kivinni. De bár *Pignatelli Bertalan*, cosensai érsek, ki a pápa s szent-testület nevében anjoui Károlylyal értekezett, az utóbbival az apostoli székre igen kedvező szerződvényt kötött, ezt a pápa mégis, midőn a rómaiak mozgalmai által előidézett körülmények reá nézve kedvezőtlenül alakultak, némely pontjaiban megváltoztattott. Ellenben csak igen nagy bajjal sikerült a pápának az anjoui Károly birtokaibani papságot arra birni, hogy a szerződvény pontjai szerint az apuliai hadjárat költségei fedezésére a tizedet beszo-
gáltassa.

IV. Orbán most igen szorult helyzetbe jött. Manfréd birtokai érdekében nagyszerű értekezletet tartott s terve szerint fegyvere-
seinek ugyanazon időben három helyen kelle az Egyházi-államokat megtámadni s ugyanakkor Rómában lázadásnak törni ki. Igen súlyosbult a pápa helyzete az által is, hogy *Vico Péter* az említett államok legtekintélyesb báróinak egyike nyíltan Manfréd pártjához csapott át. IV. Orbán most majd minden oldalról ellenség által környeztetett, s a keresztény világtól elzáratott. Attól tartván, hogy Orvietót a ghibellinek megszállandják, *Perugiába* vette magát, hol megérkezése utáni nap e viharos életből kiköltözött. — Hasonló helyzete volt IV. Orbánnak a hohenstauffiak utolsó sarjadéka, *Konradin*, ellenében is. A császári trónüresség okozta surlódások, melyek folytán cornwallisi Richárd és castiliai Alfonz mint ellenkirályok elszántan harczoltak, némely nagyokban azon gondolatot költötték fel, hogy a koronát II. Frigyes unokájának adandják. Midőn a szent-
atya erről a *cseh Ottokár* által értesült, a kölni, trieri és mainzi

választófejedelmeknek adott tilalmat egy iratában ismételte. Az utóbbinak meghagyatott, hogy a többi választókat tudósítsa, miszerint a kiközösítési büntetés vár rájuk, ha az egyházfő akarata ellen működendnek. „*Ezen gyalázatos nemzetség*, írja a pápa, (tudnillik a *hohenstaufi*) a régi gonosztságot s atyai büntetteit fiára szállítja át, és éppen a *siciliai birtokban, az apostoli székek országában, az egyház fájdalmai növelésére ültette fel korlátlan uralmát s gyakorolta a legborzasztóbb üldözést!!*“ Némethonban az által törekedett Orbán a viharokat lecsendesíteni, hogy mind a két királyt megintette, miszerint igényeiket eldöntés végett az apostoli székek terjeszszék fel, s követek által ítélő-széke előtt megjelenjenek. A határidő 1263-diki évben a pápa által a következő évi május 2-kára tűzetett ki. Midőn Richárd az angolhoni nyugtalanságok miatt meg nem jelenhetett, Orbán mind a két királyra nézve más határidőt, az 1265 diki évet tűzte ki; melyet azonban már ő meg nem élt.

IV. Orbánt a *latin császárság is foglalkodtatta*, melynek az ő pápasága alatt lőn vége 1261-ben. Lajos francia király azon nyilatkozatot tevő Albert követnek, hogy ő kész *Balduin* latin császárnak segélyt nyújtani. Szívörömmel fogadá a szent-anya e tudósítást s azonnal intézett hozzá egy iratot, melyben őt ama segélyre felhívja s a francia egyháznagyokat is ezen fontos ügy támogatására ösztönzi. A sz. *ferencziek ezen országban főnökét is megbizta*, hogy *Palaeolog Mihály* görög császár ellen keresztes-hadat hirdessen, s az ily czélból tartott beszédek hallgatóinak 50 napi bucsut engedett. *Palaeolog Mihály* görög császár a latin birodalom megszüntetése által annyira maga ellen indította a pápát, hogy ez egész Nyugaton mindenütt a görögök ellen szent hadat hirdetni s e czélra pénzt gyűjteni határozta el. Nálunk e tisztet *Angyal* pápai kápolna papjára bizta; de aztán határozatát megváltoztatván, 1263-ban így ír az összes honi papságnak: „Szomorúság nélkül nem lehet gondolni vagy hallani ama borzasztó vadság kihágásait, amelynél fogva egykor a tatárok istentelen népe *Magyarországot* elgyötörte. Valóban, mint kérelmek siralmas tartalmából értettük, ti az említett tatároktól rettegéstől még most sem vagytok szabadok, mint a kik a határos részeket, valamint a ti birtokaitokat is nemrég a legiszonyabbban elpusztították. Minthogy tehát igen kegyes s illő dolognak

látszik, hogy titeket, kik a tatárok által nektek okozott veszteségeket és károkat nyögitek még most is, mi követelés, vagy bárkik részére nyújtandó segély kicsikarása, se háborgasson, mi kérelmeknek engedve, titeket átalában s mindnyájatokat, a konstantinápolyi birodalomnak adandó segélytől, melynek begyűjtésére a mi kedvelt fiunkat, *Angyalt*, a mi kápolnánk papját, küldöttük ki az említett ország részére, jelen sorok erejénél fogva felmentünk, míg az apostoli szék e tekintetben jónak látja máskép intézkedni.“ (Szvo-rényi az i. m. III. 108—109.) — II. *Lascaris Theodor* (1255—1259) nicaei császár haldoklásakor kiskoru fia *Lascaris János* gyámságát, az egy jámbor szerzetes és remetéből görög patriarchává emelkedett *Arzénius*ra bízta, ki lelkismeretes kötelmének tartotta a trónörökös jogai fölött őrködni, míg az a kormányt átveheti. Aközben az államügyek vezetését a császári házzal anyai ágról rokon *Palaeolog Mihály* ragadta magához, és a patriarcha meg nem akadályozhatta, hogy az nemsokára, 1260-ban a trónt is ne bitorolja. Midőn Mihály a legnagyobb bámulatára arról értesült, hogy *Strategobulus Alexis* tábornoka a *latinoktól Konstantinápolyt visszafoglalta*, ezen város *Sophia* nevű egyházában magát még egyszer megkoronáztatta s ama nevezetes eseménytől új korszakot kezdé számítani. Mivel a törvényes trónörököst mint iárszcászárt sem türhette, *byzanti vad szokás szerint megvakittatá* (1261). Miért a fájdalom által megragadott patriarcha *Palaeologus Mihályt* az egyházból kizárta, és később is mi által sem lehetett rávenni a feloldozásra. A császárt különböző okok ösztönzék, hogy magát az egyházi vezekletnek alávesse, csak a trónról nem akart lemondani; de *Arzénius* egyedül e feltételhez kötötte a feloldozást, mert a trónra, melyet oly súlyos vétséggel ragadott magához, méltónak nem tartathatott.

Ily szorult helyzetben *Palaeolog* igen politikus fogással a pápához fordult. Levele következőleg volt czimezve: „*Orbán*nak, a régi Róma pápájának, az apostoli trón utódja s a császár lelkiatyjának.“ Ezen iratában igen nagy s forró vágyat fejez ki a békét illetőleg; megjegyzi, hogy a hitvitályok a szokott módon könnyen eldöntethetnek s végre békeszerető nuntiusokat, és választ kér a pápától. Ezen irat folytán a szent-atya *négy ügyértő s tanult sz. ferencz-rendi áldozárt* bizott meg a nuntiaturával, kik azonban még ekkor

más országokban levén, azonnal el nem utazhattak. Midőn elérkeztek (1263), IV. Orbán egy 28-dik júliusban kelt iratot adott nekik át, melyben a görög császár békés érzülete fölötti örömét fejezi ki s óhajtja, hogy azon béke szerencsésen meg is köthetessék. Mielőtt Palaeolog ezen iratot vette, már egy másikat intézett a pápához, melyben a többi közt így szól: „*Elődeink, a császárok, alatt az egyházak uniója végett követségek választottak; de azok nem vezettek célra, mert a görög nyelvben járatlan tolmácsok alkalmaztattak. Azonban az elmúlt karácsoni ünnepek alatt Miklós kortonai püspök által, ki a római egyházban neveltetett s mind a két egyház tanaiban igen otthonos, a latin egyház tanait illetőleg Sylvester, Damáz, Coelestin, Agatho, Adorján, Nagy-Gergely s az ifjabb Gergely nyomán (egyrészt), Hilár poitiersi, Ambrus milánói, Agoston hippói, Jeromos, Fulgentius s egyébek műveiből felvilágosítottván, ama tanokat a mi egyház-atyáinkéival (Athanáz, Vazul, nissiai Gergely, Gergely hittudós) öszhangzóknak találtuk. Mi azért őszintén óhajtjuk az uniót s az említett püspököt küldjük szentségtekhez, hogy őt e nagy mű érdekében követi joggal visszaküldeni kegyeskedjék.*“ IV. Orbán csak 1264-diki június 22-kén válaszolt s a kortónai püspök mellé két sz. ferenczrendit adott nuntiusokul.

A pápa és császár közti békealkudozások alatt a *mamelukok zultánja Bibar* Egyiptben a békét megszegte s aprilban 30,000 lovasal Acre előtt megjelenvén, az elővárost lángba borította. Ugyanazon hóban a saracenok a *bethlehemi kolostort elpusztították*. Ezekről a pápa értesülvén, rögtön egy iratot menesztett a francia uralkodóhoz, melyben őt a keleti keresztényeknek a lehető leggyorsabban nyújtandó segélyre felhívja, minthogy a zultán tavaszra ismét visszatérni fenyegetődzik. A francia papság egy e célból 1263-diki novemberben Párisban tartott zsinaton épen nem mutatta magát hajlandónak a Szentföld további támogatására. — Ámbár IV. Orbánt a politikai s harci dolgok nagyban foglalkodtaták, mégis *figyelmét az egyházi ügyektől sem vonta el*. Így a katholika hit s egyház legfényeseb diadalmi ünnepét, az *Urnapját* 1264-ben behozta, melynek zsolozsmáját Nagy-Albert méltó tanítványa *aquinói Tamás* készítette. Az egyház s tudományok terén oly fényes sikerrel működő *dömések s sz. ferencziek szerzeteit* elődei dicső példáit követve több kiváltságok s

előjogokkal örvendeztette meg. — Sz. Klára szabályzatát megerősítette. — Ezen időtájban keletkezett a sz. *Pál* remetéről nevezett egyetlen magyar eredetű szerzet, melynek alapítója B. Özséb volt, ki *Esztergomban* született s itt fiatal korában kanonok lett; de szíve mindig a remete-élet után epedett. A *Pilis* nevű hegység völgyeiben akkor sok istenfélő remete tartózkodott, kik ismervén Özséb kanonok jó szívet s hajlamát, őt Esztergomban sokszor meglátogatták, kiket mindig igen kegyesen fogadott. Végre *Vancsay* érsek engedelmeivel bucsut vett az esztergomi káptalantól, s mint remete ő is a *Pilis-hegység* völgyeibe költözött. *Pilis-Szántó* mellett volt egy hármas barlang, itt vette lakását Özséb, többször társalkodván a hegység többi remetéivel. Egykor ily látást vőn. Szétszórt tüzecskéket látott, melyek végre egy csomóba olvadtak össze. E látványt ő így magyarázta: a szétszórt tüzecskék, a szétszórt remeteket jelentik, kiket üdvös leendne egy társulatban egyesíteni. Ez időtől fogva a magyar remeték egybegyűjteni törekedett. Elment azért a *pécsvidéki ireghi remeték*hez, sőt elment Rómába IV. Orbán pápához is, kinél aquinói sz. Tamás közbenjárására kihallgatást nyert. Most már jámbor szándoka kivitelében misem gátolván őt, megalapítá a remete-szerzetesek, a kedves pálosok érdemes szerzetét, a magyar egyház ezen gyönyörűségét, melynek első főnöke ő volt. — IV. Orbán megengedi az esztergomi és kalocsa érsekeknek, hogy a pogány kunok ellen, ha megtérni nem akarnának, keresztes-hadat hirdet-hessenek. — Az esztergomi Jánoslovagok *Lőrincz* nevű főnöke kérelmére megerősíti konventjokat minden birtokaik s jogaikban. — IV. Béla nejéhez, *Mária* királynéhoz intézett levelében (1263. dec. 21.) helybenhagyja, hogy a királynő a *Dunaszigeten* a Bold. Szűz tiszteletére monostort s *Visegrádon* várat építtethet, hogy ama kó-lostor számos szüzei egy 2-dik tatárjárás esetére biztos menhelyet találjanak. — IV. Bélát inti, hogy a zsidókat és szerezseneket a jö-vedelmek beszédésére ne alkalmazza. — *Angyal* mester, IV. Orbán kápolnájának papja s Magyarországbán nuntiusa, 1263-ban *Budán* népes zsinatot tart; némely igen fontos ügyekben csak a főbb egy-háznagyokkal értekezik. Miért a pécsi püspök ügynökei ezen titkos értekezletekből kizárásuk miatt magukat megsértve érezvén, uroknál panaszt emeltek, hogy ez ámbár nem érsek, de minthogy

szerintök hasonló kiváltsággal bir, mint „*exemptus és pallio decoratus*“, azért amaz értekezletekre meghívandó lett volna. De e nyilatkozat ellen *Fülöp* esztergomi érsek tiltakozott. (Szvorényi, IV. 24.) — IV. Béla és fia, a koronás István közt, az ország legnagyobb veszedelmére s a nemzet iszonyu botrányára 1264-ben fegyveres villongások törvén ki, ezeknek a honi püspökök kérelmére IV. Orbán sietett véget vetni. (Ld. Katona, Tom. VI. 415.)

IV. Orbán rendelte, hogy a pápa különös engedélye nélkül a vatikáni egyházban kisémet temetessék el. — A *szegények iránti jótekonyságát az egykorú írók egyhangulag magasztalják*, valamint a *művészet iránti dicséretes vanzalmáról tanuskodnak az általa helyreállított s feldíszített templomok*. Hogy mennyire szerette a *tudományokat*, mutatja azon ünnepélyes okmány, melyben a *Spanyolhonban állított palentinai akademiát* szép kiváltságokkal igen tekintélyessé emelte. — *Richárd* angol püspöknek, ki a cisterci rendnek tagja volt, szentté-avatása, sz. *Egyednek* Francziaország bani ünnepe s az említett rendeken kívül a *coelestiniek megerősítése* is, szent érzetéről hangosan szóllanak, valamint *halála után több helyen ő maga is, mint szent tiszteltetett*. Engesztelékenységről a következő esemény eléggé meggyőzhet bennünket. Midőn mint lüttichi főesperes IV. Incze által a római egyház ügyeiben Németbonba küldetett, a *trieri megyében három lovag megtámadta, kifosztotta s azután őrizet alatt tartotta őt*. Midőn a pápai trónra lépett, ama nemesek tudtára adák, hogy az egykor tőle elrablottakat visszaadják, a bántalmazásért eleget tesznek, csak a kiközösítéstől fölloldozásért ne kelljen Rómába menniök, mert sok ellenségük van s az utak sincsenek biztonságban. IV. Orbán a *coblenci dömések perjele által* azonnal értésökre adá, hogy az Istenért szívesen megbocsát nekik, de inti, hogy már azontul az oly erőszakoskodásoktól magukat megtartóztassák.

Az egyház s apostoli szék jogai és érdekeiért lángbuzgalommal küzdő IV. Orbán *alacsony származását sohasem szégyenlette*. Igy *szülővárosában szülői szegényes házat lebontatván, annak helyén sz. Orbán pápa és vértanu tiszteletére díszes templomot emeltetett, melynek ablakaira atyját mestersége üzésében festeté s ugyanott 12 tagu káptalant is alapított*. Midőn valaki csekély származását

vetette szemére, mondani szokta: „*Nem a születés, hanem az érdemek által nemesítetik meg az ember.*“ Alfonz spanyol királynak, ki lenézöleg monda, hogy egy szegény cipőfoltozónak a fia, válaszolá: „*Nem voltam ugyan szerencsés nemesnek születni, de az erény művei, tudomány s okosság által megtudom magam nemesíteni.*“ — Ezen szép jellemű, bátor, eszélyes, istenfélő s tudós egyházfőtől egy *metaphrasist* a „*Miserere*“ zsoltár fölött, a Szentföldről tudósítást s 61 levelet birunk, melyek e kor egyházi s profán történelmére nézve igen fontosak. *Okmányai s Constitutiói a Bullarium* első kötetében láttak világot. Emlékét pénzek is örökitik ily felirattal: *Optimo Principi*. Hazánk s egyházunkat érdeklő számos iratai Theiner által közöltetnek. (I. 243 – 279.)

IV. Orbán 2 évig Orviettóban igazgatta az egyházat, a honét keltezték minden bullái is; de midőn a lakósok 1264-ben ellene nyilatkoztak s az egyháznak egy erődjét elfoglalták, elhagyá őket s már beteg *Perugiába* vitette magát, hol 1264-diki október 2-kán élni megszűnt, miután az apostoli széket 3 év, 1 hó s 4 napig diszitette. Tetemei az ottani sz. Lőrincz egyházában takarítottak el, hol következő siriratot nyert:

Archilevita fui, Pastorque gregis <i>Patriar</i>	} cha.
Tunc <i>Jacobus</i> , posui ibi nomen ab urbe <i>Monar</i>	
Tunc civis exivi, tumuli post condor in <i>Ar</i>	
Te sine fine frui tribuas mihi Summe <i>Gerar</i>	

Troyesben emlékszobrot szándékozott a derék egyházfő emléket kegyeletesen tisztelő nép állítani, mely célra a város 1000 frankot ajánlott, IX. Pius pápa pedig 500-at adományozott s az egész vállalatot pártfogása alá vette 1867-ben.

CLXXXV.

IV. Kelemen. 1265—1268.

A kardinálok több mint három havi székür mulva *Perugiában* *Guido Foulquois le Gros* kardinált, midőn épen mint követ Olasz-honon kívül tartózkodnék, választák pápává. Ő egy toulousi nemesnek,

*Fulkadius Grossus*nak s egy német anyának gyermeke volt. Tanulmányait végezve katonává lön, majd IX. Lajos alatt nagy jogtudományaért királyi tanácsosságra emeltetett, *megnősült*, s két leánynak, (*Mabilla, Cecil*) atyjává lön; neje halála után az egyházi pályára lépett, s a hittudományi tanfolyamokat fényes sikerrel megfutván, csakhamar a *puy-i püspökség*, azután a *narbonnei érsekség*, s 1261-ben a *sabinai kardinál-püspökségre* léptetett elő. Megválasztatásáról értesülvén, Angliából, hol mind követ működött, Olaszthonba *holduló-szerzetes-öltönyben* gyorsan visszatért, hogy *Manfréd* kémeit kikerülje. Midőn Perugiában a kardinálok gyülekezetébe lépett, könyvek közt kérte őket, hogy szavazataikat méltóbbnak adják; de a szenttestület egyhangu akarátának kénytelen volt hódolni. IV. *Kelemen* név alatt a pápai trónra lépven, a Rómában uralkodó nyugtalanságok miatt székhelyét *Viterbóban* üttette fel.

Az ő segélye s tevékenysége mindjárt pápasága elején minden oldalról igénybe vétetett. A *Szentföldön* egy birtok sem volt biztonságban s egyik a másik után veszett el, *Konstantinápolyban* ismét a görögök uralkodtak, *Nyugat több országaiban* megint mongol-hordák kalandoztak, *Angol- s Dánhonban* belharez dühöngött s *hasáukban* IV. Béla kénytelen volt saját fiával *Istvánnal* küzdeni; *Némethon* a gyöngye ellenkirályok közt ingadozott és *Olaszthonban* a hatalom az egyház elleneinek kezeiben volt. A pápa által megbízott kardinálok az apostoli szék s *anjoui Károly* közt siettek a szerződést megkötni, melyet IV. Kelemen csak 1265-diki novemberbén erősített meg, de már ugyanazon évi marcziusban egy tekintélyes sereg élén Olaszthonba vonult. Hol a szerződvény értelmében sikeresen harczolván, 1266-ban, miután a hűbéri kötelmek pontos teljesítését megígérte, *Beatrix* nevű nejével együtt Rómában *Nápoly és Sicilia királyává* koronáztatott őt kardinál által, mert a pápa a lázangó városban nem tartotta tanácsosnak a személyes megjelenést. A koronázást sok áldozathá került költség követte a háboru folytatására. 1266. febr. 26. *Manfréd a beneventi csatában legyőzetett* s midőn a gvelfektől kapott sebeiről ruháit maga letépte, elvérzett. De *Károly uralma, kit a pápa paciariussá és Toscana helytartójává* nevezett ki, suiyo iga gyanánt nehezült a toscaniak, s különösen a siciliaiakra, melyen IV. Kelemen többszöri óvásai s komoly intelmei sem voltak képesek

könyíteni. Azért *Konradin*, II. Frigyes unokája, a *hohenstaufi ház utolsó sarjadéka*, néhány hatalmas családtól felhivatott, hogy Siciliára vonatkozó (képzelt) igényét érvényre emelje. A meghívást el is fogadta a 16 éves ifju, kibén atyáinak szelleme fölébredt s magát azonnal sicíliai királynak nevezte, igen jeles sereget vezetvén Olasz-honba. IV. Kelemen hasztalan fenyegeté őt s egyházellenes elcsábítót sz. Péter villámaival, mert mint azokkal sujtott is megjelent Olaszthonban 1267-ben. A számos ghibellinek által tárt karokkal fogadtatott. Minden igen kedvezni látszott vállalatának. A pápa mégis előre megjósolta bukását, de ő azt csak gunymosolylyal fogadta. Midőn IV. Kelemen *Konradin* seregét elvonulni látta, jóslóilag sóhajta fel: „*Csupa áldozati állatok, melyek a vágószékre vezettetnek!*“

Pisán s *Sienán* át szerencsés csaták közt Rómába érkezett, hol örömríadással fogadtatott s a ghibellin nép által császárnak is kikiáltatott, azután Apulia felé indította seregét, mely folyton erősült új csapatok hozzá-csatlakozása által. De a *vakító fény gyorsan tűnt el*; mert a Celano melletti *Tagliacozzónál* vívott eldöntő csatában 1268-diki aug. 24-kén legyőzetett, futásnak eredt, de *Frangipani* által barátja badeni, vagy austriai *Frigyessel* együtt elfogtván, 1268-diki okt. 29-kén a *hóhér pallosa által végeztetett ki*. Így irtatott ki a *sváb császári nemzetség legutolsó sarjadéka*. Kiki láthatja itt az ég büntető kezét, mely az *egyházsszorongató*, oly sokak által méltán *rettegett nemzetségen*, egész az utolsó hohenstaufiig megmutatta boszuló hatalmát! Ama kegyetlen kivégeztetésben IV. Kelemennek mi része sem volt s ezen ajakira adott szavak: „*Vita Conradini mors est Caroli, et mors Conradini vita Caroli*“, melyekkel Konradint elítéltetni kívánta volna, későbbi gyűlölet szüleménye. Ezen epével irt vádat, mely először *Hübner a magdeburgi centuriator agyában fogamzott meg*, maga a történelem nagyszerűen megczáfolja. Ugyanis a pápa *Konradin* kivégzése előtt 11 hóval előbb kimult, Károlyt zsarnokoskodásaért többször megintette, sőt fenyegette is, s ama főnebbi mondatról: „*Konradin élete Károly halála, és Konradin halála Károly élete*“, az egykoru írók mitsem tudnak, sőt inkább említik, hogy IV. Kelemen még sz. Lajos királynál is közbenjárult, esengve kérvén őt a *Konradin* melletti fellépésre. Ugy,

de mit törődnek azok a leghatalmasb történelmi védvekkal s igazsággal, kik *nagymesterök eme gyönyörű s nemes elvének*: „*Semper aliquid haeret*“, oly buzgó követői!!

Angolhonban III. Henrik király s bárói közt surlódások ütven ki, *Guido* kardinál mint pápai követ ezen országba vette magát, hogy békét eszközöljön. Az apostoli székre emeltetése nem csökkenté a király ügyéhez ragaszkodását. Gondosan szemlélé ő sz. Péter székeről az ezen szigeten események folyamát, *Ottoboni* kardinált oda küldte, hogy a surlódások kiegyenlítésére minden kedvező alkalmat megragadjon, megtiltá a tizedfizetést, melyre a pap-ságot jogtalanul, erőszakosan bírák, a herceget szerencsés megmenekülése alkalmából üdvözölte s ismételve inté a bárókat, hogy a fejedelmet egy dicsvágyó alattvalónak hatalmából kiszabadítsák. Az *Evesham* melletti győzelemről érkezett hír nagy örömmel tölté el a szent-atyát s tüstint irt a királynak, meg a hercegeknek, tudósítván őket, hogy ama diadalért forró hálákat adott az Urnak, de komolyan inti őket, hogy győzelmöket mérsékelve használják, a szigorú igazságot kegyelemmel enyhítsék, s gondolják meg, hogy a *boszuállás egy keresztényhez nem illik, a szelídség pedig a trón leg-erősebb oszlopa*. A követ megérkezésekor ismétlé a pápa intelmeit, roszalá a *winchesteri parlament* kemény eljárását s az általa meghonosított mérséklet szelleme folytán a békeügyön nagyon lendített. A világi ügyekről az egyháziakra fordította figyelmét, s azon kánonokból, melyeket az 1268-diki ápril 25-kén *Londonban* tartott zsinaton kihirdetett, több, mint például a székelésre, a javadalmak kormányzása, tékozlások, javításokra, az egyházi hivataloknak egy személybeni összehalmozására vonatkozók, maig is érvényben vannak. Mielőtt elutazott volna, a *Northamptonban* egybegyűlt roppant népségnek a keleti keresztények védelmezését igen buzgón ajánlá s *Eduárd*, *Ödön* hercegeknek, a király unokaöccsének, *Henriknek*, 22 zászlós ur, meg száznál több lovagnak tüzé fel ünnepélyesen a keresztet.

A *jerusalemi királyságból* csak jelentéktelen terület maradt fön s már Antiochiát is megtámadák és el is foglalák a keresztény név dühös ellenei. IV. Kelemen pápaságának kora épen nem volt kedvező a keresztes-had folytatására, azért ő eleinte az ellen nyilatko-

zott; de amint a keleti keresztények szomorú állapotáról értesült, nemcsak vigasztaló iratokat intézett a szorongatottakhoz s csüggedőkhez, hanem a keresztény fejedelmeket is felhívta a Szentföld védelmére. E felhívást azonban csak a jámbor francia király követte nemeseivel, ki a *nagy hőség folytán kifejlődött vérszékornyak serege jelentékeny részével* 1270-diki augusztus 25-kén áldozatul esett. Midőn *Eduard* angol herczeg megérkezett, a keresztény Keletet a legmélyebb gyászba borulva találta s szintén eredmény nélkül volt kénytelen Olaszthonba visszatérni.

Mennyire szereté IV. Kelemen a jeles férfiakat, a többi közt, kitűnik onnét is, hogy a sz. ferencziek rendfőnökét, Bonaventurát, szigoru élete, rengeteg tudományossága, eszélyessége, rettenthetlensége s ragyogó érdemeinél fogva a yorki székre akarta emelni, meghagyván neki, hogy az 1265-diki november 24-kén kelt bullája értelmében ama széket, mint olyan, ki a főnforgó politikai körülmények s egyházi viszonyoknál fogva arra legalkalmasabb, elfoglalja. Azonban Bonaventura oda tudta vinni a dolgot, hogy e méltóság elfogadásától megmenekedett. Ép így utasítá vissza aquinói Tamás ama magas rangpolczokat s jövedelmeket, melyeket a szent-atyá irántai szeretetből s azon szegénység miatt ajánlott neki, melybe egész családját Frigyes üldözése döntötte. Vonakodott ugyanis a nápolyi érsekséget elfogadni, melyre már IV. Kelemen által kinevezve volt, esengve kéré a szent-atyát, hogy azt másnak adni kegyeskednék, miután ő szegénységét elhagyni nem akarja. IV. Kelemen pápasága s az erre következő hosszú széki alatt irta Tamás az Isten és teremtmények, az általános erkölcsi alapelvek, az erény és bűn, a megtestesülés és szentségekről tárgyaló „Summa Theologiae“ czimű örökhírű s becsű művét, melyhez hasonló sem előtte, sem utána még nem látott világot.

A salzburgi érsekségben felmerült nyolcz évi egyenetlenkedést s a dán királynak püspökeiveli még huzamos surlódását akép intézte el, hogy *László* lengyel herczegnek a salzburgi érsekséget, Péter breslaui kanonoknak pedig a passaui püspökséget adta s *Guidót* követül Dánhonba küldte. *Courtenay János* a rheimsi érseki székre emelve, a már 4 évig üresedésben volt széki a kellemetlen összeütközéstől megmenekedett, melybe maga Lajos is beavatkozott,

ki itt jogainak megtámadását akarta látni. — Bármily szelid-jellemű volt is IV. Kelemen, hol a szükség kívánta, szigorú is tudott lenni. Így, midőn *Hódító-Jakab* aragoniai király azon ürügy alatt, hogy neje *Teréz* bélpoklos, attól elválni akart, hogy *Berengáriával* új házasságra léphessen, kivel rég bűnösen társalgott, a pápa következőleg irt neki: *„Hogyan választhatná azt el Jézus Krisztus helytartója, a mit az Isten egybekötött? távol legyen tőlünk emberek kegyeért az Isten törvényét áthágni. Ha a királynővel nem kötöttél volna is házassági frigyét, még sem engedhetnők meg neked egy ágyassal házasságra kelni, kiről te magad is megvallod, hogy törvénytelen származásu. Azt kérdeed tőlünk, hogy mitevő légy, miután saját személyed veszélyeztetése nélkül a királynővel együtt nem élhetsz, a felelet: viseld békével az Istentől reád mért szenvedést . . . Gondolj a francia királyra, barátodra; vedd tekintetbe hajlott korodat, és ne mondd, hogy az önmegtartóztatás adományát nem nyerted meg az Ur-tól. Isten mi lehetetlent sem kíván; de a bűnösök mindig azzal mentegetik magukat, hogy ezt vagy amaszt meg nem tehetik; holott inkább azt kellene mondaniok, hogy nem akarják megtenni.“* Nemsokára a mórok fölött fényes diadalt nyervén, egy iratában ez alkalomból üdvözli őt a pápa; *„de az igen elszomorít minket, teszi a szent atya hozzá, hogy az oly ellenségeken diadalmaskodó saját szenvedélyei által legyőzetik, és környezetében ama nőt kell látnunk, a kivel még folyton házasságtörés és vérfertőzésben él. Fontolja meg valahára, hogy kikerülhetlen vége elközeleg, és ő, ha itt magát meg nem tisztítja, a mennyek országába be nem jut, mely csak a tisztáknak készített.“* Jakab ekkor már 62 éves s 53-ig volt királya Aragoniának. Egy másik iratában inti a pápa őt, hogy birtokaiban a saracénokat ne tűrje, mert nem illő, hogy Muhamed a keresztények közt tiszteltesse. Midőn erre a király Palaestinába menendő, a keresztet kívánta, azt írta neki a pápa: *„Tudd meg, hogy Jézus, mi örömet sem talál annak szolgálatában, ki házasságtörés- és vérfertőzésben él, s őt folyton feszíti. Hagyd el tehát Berengáriát, s távalítsd el közeledből, mert különben kénytelen leendek az egyház büntetéseit alkalmazni.“* A sok fenyegetést megunva, egy sereg élén Palaestinába vonult, anélkül azonban, hogy valamit lendített volna.

Némethon politikai helyzetét illetőleg nagy belátást tanusított s cornwallisi Richard meg castiliai Alfonz *czimzetes német királyokat* ítélőszéke elé idézte. — *Hazánkban* ekkor pártviszály dult, mely IV. Orbán s IV. Kelemen pápákat nagyban foglalkodtatta. Az előbbi ugyanis Béla királyunk nejének, Máriának javait biztosította az erőszakos foglalások ellen, s mivel a tatárok betörésének híre ismét minduntalan megújult, komolyan megdorgálta *Istvánt*, az ifju királyt, ama javak lefoglalása miatt, a veszprémi püspöknek hatalmat adván, őt, ha azokat visszaadni vonakodnék, egyházi átokkal sújtani; valamint Bélát is, hogy midőn az országot minduntalan a tatárok fenyegetik, annyi okot ad a viszályra és idegen pogány népeket hí be fia ellen; megfedette a püspököket, kik „*a béke kieszközlése helyett maguk hintik el a viszályok magvát a királyok közt, s kiknek vakmerősége annyira megy, hogy még a hűségesküt is megszegik, a kellő tiszteletet a királynak meg nem adják.*” A pápa fedése most hatékony volt. Az apa és fiu ismét kibékült egymással; az esztergomi és kalocsai érsekek közbejöttével az előbbi békekötés megújított, melyet IV. Kelemen is megerősített a király megkeresése következtében. — *Az egyház saját anyagi érdekéről is lemondva, szolgáit szabadokká, örökös bérlők, szerződvényesekké tette, sőt azok alkalmas gyermekeit a papnöveldékbe is fölvette, hol azok kiképeztetve, gyakran a legfőbb egyházi méltóságokra emeltettek.* Azért igen nevezetes a válasz, melyet IV. Kelemen 1266-ban IV. Béla királyunknak adott, midőn ez egy püspököt elvetett, mert az mint rabszolga született: „*Semmibe sem veendők, u. m. a pápa azon különböztetések, miket az emberek közt emberi esztelenség koholt s egyenlőtlenekké akarta tenni azokat, kiket az Isten is egyenlőkké tett; — az emberek akarata nem teheti elévültté magát a természetet, mely az egész emberi nemet szabadsággal ruházta fel.*” — Hát nem azt bizonyítja-e ezen eset is, hogy épen a kath. egyház kezdeményezé s gyakorlá folyton a helyesen felfogott jog- s törvény előtti egyenlőséget? Hirdeti ezt a rabszolgaság eltörlésére irányzott erőfeszítő, dicsteljes munkálkodása is. — Midőn IV. Kelemen az ismét nyugtalankodó István fiut és panaszló atyját, IV. Bélát, kibékítette, az országot sok veszélytől megmentette. — *Enecus*, e pápa káplánja s gyóntatója a sz. ferencziek szerzetéből, 1266-ban hazánkba küldetett, hogy *Jób*

pécsi püspök botrányos életét megvizsgálja, s kiket az egyházi javadalmaktól méltatlanul megfosztott, azokba ismét teljesen visszahelyezze, (Ld. *Koller: Hist. Epp. Quinqu. Tom. II. 197. 201. szakövetk.*) — *Guido*, sz. Lőrincz (in *Lucina*) kardinál-áldozára s a pápának Német-, Magyar- meg Lengyelországbani követe, 1267-ben a magyar egyházat kötelező némely határozatokat hirdet ki. (V. ö. *Szvorényi IV. 24—25.*)

IV. Kelemen a görög és latin egyházak egyesítését illetőleg szintén alkudozott *Palaeolog Mihály* görög császárral, követeket küldött Konstantinápolyba, kik azonban ismét sikertelenül fáradoztak. — A *Gonfalone* testvéreit, kik Rómában a *Bold. Szűz* testvérületével egyesültek, megerősíté e pápa egy bullájában, s 100 napi bucsut engedett nekik, valahányszor az Oltáriszentségben méltóképen részesülnek. *Ez első s elsőképe volt minden ilyenmü társulatoknak.* A testvérület eredete a következő: sz. *Bonaventura* vezetése alatt fiatal emberek egyesültek, hogy a világ ingerei s csábja ellen erőt nyerjenek s a jámborság különféle műveinek gyakorlására kötelezték magukat. Midőn őket IV. Kelemen több bucsukkal ellátta, Mária lobogója alatt minden ünnepélyekre megjelentek. Egy lázadás alkalmával a *Capitoliumot* elfoglalták, s a városi zászlóval kezökben védelmezték a jó rendet és a pápát a dicsvágyó nagyok s a rendetlenkedő néptömeg ellen. Ettől fogva, mint a tudós sz. *ferencz-rendi Helyot* írja, „*Gonfalonieri*“ nevet nyertek annak emlékeül, hogy a városi zászló alatt a jó rendet föntartották. A *testvérület öltözéke* bő gyolcs-felöltőből állott, mely a vállakról függött le s egy *czimerből*, mely félvörös és félfehér keresztet ábrázolt; az övről olvasó s korbács csüngött le. Előbb a *Maria Maggiorét* választották egyházokul; de a testvérek gyorsan elszaporodván, a pápa a város különféle részeiben szállodákat s templomokat jelölt ki részökre, és a *St. Lucia de la Chiavica* lön a testvérület főgyülekezeti helye. Más négy ily társulat alakult *Aracoeliben*, mely a *Gonfalonét* ismerte anyaul s ez ekkor főtestvérület nevet vőn fel. Beteglátogatás, szegény leányok kiházásítása, alamizsnagyűjtés a foglyok kiváltására stb. voltak kötelmei ezen jámbor társulatnak.

Továbbá IV. Kelemen szintén kárhoztatta *S. Amour Vilmosnak* a kolduló-szerzetesek ellen írott művét, mint olyant, mely a Szent-

irással s a katholika egyház gyakorlataival ellenkező tévelyeket tartalmaz. Egész pápasága alatt egyetlen kardinált nevezett ki. Egykoru írók ritka jámborságát, igazi alázatosságát, szilárdságát s rendkívüli szónoki képességét igen magasztalják. A papi pályára lépte óta igen szigoruan élt, *fehérneműt nem viselt, kemény földön feküdt, húst sokáig nem izlelt* s hasonló életre ösztönözte s birta említett leányait, valamint rokonait is. Mennyire ellensége volt a nepotismusnak, mutatja egy levele, melyet pápasága elején unokaöcse le Gros Péterhez küldött s melyben a többi közt így szól: „Sokan örvendenek fölemeltetésünkön, pedig én annak csak *iszonyu súlyát érzem, s míg az másokban örömet költ, minket rettegéssel s aggálylyal tölt el. De hogy tudjad magad e hirre mihez tartani, azt mondom neked, hogy most még alázatosabb légy mint azelőtt: mert én nem akarom, hogy az engem lesújtó esemény az enyimeket fel-emelje; hogy elfeledjék, miszerint e világ dicsősége mulandó, mint a reggeli harmat. Semmi esetre sem engedjük meg, hogy te, vagy bárki rokonaink közül a mi tudtunk- s akaratumkon kívül minket megkeressen, különben reményében csalatkozva s megszégyenülve leend kénytelen visszatérni. Ne igyekezzél nővéreidet rangosabbaknak adni nőül; ha közönséges lovag fiához menendének, 300 márkát kapnak; ha pedig állásukon fölül akarnak férjesülni, úgy egy fillért sem várhatnak tőlünk. A mi felemeltetésünk rokonink közül egyet sem tegyen elbizottá. Mabilla és Cecil oly férjfiakhoz menjenek, minőket kapandottak, ha mi alacsonyabb rendű pap maradtunk volna. Ép úgy Aegydia is állását ne változtassa, hanem Susában maradjon; ruházatában a lehető legnagyobb szerénységet tartson s pártfogásért kitől sem vegyen el pénzt; mert ez nektek s a kérőknek is legnagyobb kárára leendne.“ Valóban csak épen annyit ígért leányainak, mint egy közönséges magán ember szokott adni a kiházásitáskor leányai-val; mi által a kérőket visszatartotta. Azonban a különben is istenfélő leányok a kolostori szent fátyolt választották. Unokaöcsének, ki három javadalmat birt, meghagyta, hogy kettőről mondjon le. Azon papnak pedig, ki unokaöcse nevében nála közbenjárni akart, mondá: „Nekem nem a test- és vérnek, hanem az Istennek kell engedelmeskednem, egy papnak elég egy canoni javadalom, s ha a feleslegest nem akarja elhagyni, mind elfogja veszteni.“*

IV. Kelemen 3 évi s 9 havi dicsteljes pápasága után 1268-diki november 29-kén Viterbóban meghalván, tetemei a *dörmések egyházában* takarítottak el; sirja maig is fön van, melyet az általa 1267-diki okt. 15-kén ünnnpélyesen canonisalt sz. Hedvig képe (a ki Meránia s Carinthia fejedelmének leánya, II. András királyunk nejének, Gertrudnak, János esztergomi és Berthold kalocsai érsekeknek nővére volt) s ezen felirat diszit:

Lector fige pedes, admirans quam brevis aedes
Pontificem *quartum Clementem* contegit arctum!
En datur in cineres Petri Succëssor, et haeres;
Cuius si memor es, non mundi gaudia quaeres.
Hic *Judex primum*, quem sic successus opimum
Reddit, ut fertur, *miles probus* efficeretur
Taleque sortitus nomen, *Jurisque peritus*,
Virginis unius fuit unicus ipse maritus:
Qui *viduatus* ea, mox Christi sorte potitus,
Anitiensis ita dignus fuit *Archilevita*,
Praesul ibi factus, post *Archiepiscopus* actus:
Pastor ut egregius Narbonae praefuit auctus:
Utque Deo gratus, vir patribus associatus,
Papatus nomen clarum suscepit, et omen.
Sic sublimatus, sic denique clarificatus,
Perficiendo gradus censetur ad astra levatus,
Annis sex denis octo cum mille ducentis.
Transactis Christi, Clemens tumulo datur isti,
Ut finalis ei det gaudia summa diei. Amen.

E pápa nagyszámu leveleket irt, (melyek közül a hazánk s magyar egyházunk történelmére vonatkozókat olvashatni Theiner-nál, I. 279—295.) s sz. Hedvig herczegnőnek, ki mint cisterci-rendi apácza 1243-ban halt meg, életrajzát, mint *Claudius Kelemen* jezuítától tudjuk, ki 1623-ban *Lyonban* e pápa életét ily czim alatt kiadta: „*De eruditione, vitae sanctimonia, rerum gestarum gloria et pontificatu Clementis IV.*“

Mint láttuk, IV. Orbán *tántoríthatlan volt a veszélyek köze-pette*, s meghalt *anélkül, hogy tudná, hová hajtsa le fejét*; de az egyháznak sz. Lajos testvére védnökségét és Siciliában egy francia

királyságot hagyott hátra. E hódítás IV. Kelemen alatt befejeztetett, *ki hasztalan igyekezett Konradint, ama bűnös család ártatlan s kiengesztelő áldozatát életben tartani.* Vele megszűnt e nemzetség, mint egykor Augustulussal a római birodalom, s helyesen mondá IV. Kelemen, midőn az ifjut seregével elvonulni látá, *őt királykának, ki a vágószékre siet;* mert a hohenstaufiak nemzetségéből ő volt az utolsó Augustulus (*βασιλικος*) s az apostoli székek mintegy háromévi árvasága után X. Gergely alatt *habsburgi Rudolffal* jobb uralkodó nemzetség jutott a szent-római birodalom koronájának birtokába. *S így bevégeződött az egyháznak a világi elnyomás ellen viselt dicső küzdelme,* melynek más kimenetellel ugyan, de nem csekélyebb dicsőséggel, VIII. Bonifác alatt *ismét meg kelle kezdődnie.* De nem kell felednünk, hogy míg a nagy pápák e harczot élethalálra vívták, koránsem ezzel voltak kizárólag elfoglalva, hanem, mint szintén láttuk, az egyház s társadalom benső szervezetére is annyi gondot fordítottak, hogy arra többet a béke idején sem fordíthattak volna. Egymásután, *győzhellen állhatatossággal folytatták az óriási feladatot,* a német s az éjszaki fajok különféle elemeinek művelési és szilárdítási munkálatát, kik meghódíták s fölélenkíték Európát, s ugyanazon időben egyenlő állhatatossággal *terjeszték a tudományt s műveltséget,* s az emberi nem természetes egyenlőségét megszentestették, a magasabb egyházi méltóságokra oly egyéneket is híván, kik a *legalsó osztályban* születtek, ha erény és tudomány volt bennük; *kidolgozták s kihírdették az összes egyházi törvényhozást, mely nem ismert sem kínzást, sem más kegyetlen büntetést.*

CLXXXVI.

B. X. Gergely. 1271—1276.

IV. Kelemen halála után az apostoli szék *majd három évig volt üresedésben.* A francia s olasz pártra szakadt kardináli testület Viterban, hol az említett egyházfő meghalt, többször eredmény nélkül tért vissza a székes-egyházból, hol a pápát választani kellett volna,

mig egykor ily hazatérési alkalommal a város tekintélyes főnöke által a püspöki lakba zárattak a kardinálok, s midőn ez sem használt, naponkint szűkkebben élelmezettek. Utóbb a franczia s siciliai királyok is Viterbóba mentek, hogy a választást siettessék; de a kardinálok még folyton nem tudtak megegyezni. Végre sz. Bonaventura indítványa folytan abban állapodtak meg, hogy kebelökből hatra bízták a szavazati jogot, kik előbb sz. Benitius Fülöpöt választották, de ez addig tartózkodott rejthelyén, míg mást nem választottak. Azért 1271-diki szeptember elsején a hat kardinál egyhangulag a piacenzai születésű Visconti Theobáld lüttichi főesperest adá az egyháznak pápaul, ki az olaszok- és németekhez tartozván, minden pártot kielégítőnek látszott. Innét a következő versek:

Papatus munus tulit Archidiaconus unus,

Quem Patrem patrum fecit discordia Fratrum.

A lüttichi s lyoni háptalanok tagja volt s mint az elsőnek főesperese, III. Henrik gelderni gróf botrányos viselete ellen, ki a lüttichi infulát csak mint világi hercegi kalapot tekintette, a káptalani gyűlésben ünnepélyesen kikelt s a legnagyobb szabadelvűséggel annak vétségeit szemére lobbantotta; de azért a hercegpüspök által keményen bántalmaztatván, Keletre vette magát, hogy a kereszteseket kitartásra buzdítsa s keservét az isteni Megváltó szent sirjánál elzokogja. Még mint követ, Eduard angol herceggel a Szentföldön, Ptolomaisban volt, midőn a kardináli testület iratát vevé. A Szentföld ügye annyira szíven feküdt, hogy e tudósítás után rögtön Jerusálem felé fordulva mondá: „Ha elfelejtelek téged Jerusálem! Feledkezzék el jobb kezed rólam. Ragadjon nyelvem szám padlásához, ha meg nem emlékezem rólad, ha Jerusálemet nem teszem örömem fő tárgyává.“ Miután a ptolemaisi híveket egy megható beszédében a küldendő segélyről biztosította, visszatért Olaszhonba. 1272-diki újév napján Brindisibe ért, s nem vette magát azonnal Rómába, hanem Beneventen át, hol Károlylyal találkozása levén, vele az olaszthoni zavarok megszüntetése s egyéb fontos ügyekről tanakodott, Viterbóba utazott, hova február 10-kén érkezett meg s az egész széküresség alatt ott tartózkodó kardináloktól ünnepélyesen fogadtatott. A rómaiak sürgős meghívásait az örök-városbani folytonos pártoskodások

miatt visszautasította; csak épen a felszentelés s koronázás végett vonult egy időre Rómába, hol egy hétig a *Lateránban* lakott.

A Szentföldön lakó keresztényeknek ígért segélyt létesítendő, mindjárt pápasága elején a Lateránból 1272-diki april elsejéről keltezett köriratott (*Salvator noster* etc.) intézett a püspökökhez, melyben őket egy 1274-diki május elsején *Lyonban megnyitandó közzsinnatra* hivta meg. A meghívó irat szerint zsinati tárgyakul a következők voltak kitűzve: a) *a keleti keresztények védelmére küldendő új keresztes-had*; b) *a görög egyháznak a latinnali egyesítése*; c) *az erkölcsiség s egyházi fegyelem emelése* s d) *a római pápa gyorsabb megőlasztatására vonatkozó rendszabály*, mert IV. Kelemen halála utáni *huzamos székür alatt igen sok rossz csuszott be az egyházba*. Megjelentek ezen XIV. egyetemes zsinatra III. *Fülöp* francia király, ki a zsinat megnyitása előtt a pápával értekezvén, miután az egybegyültek védelmére jelentékeny sereget hagyott hátra, visszatért székvárosába; *Jakab* aragoniai király, a konstantinápolyi s antiochiai patriarchákon kívül 500 érsek és püspök, 70 apát. 1000-nél több hittudor s egyéb nagyszámu alrendű papok, *Palaeolog Mihály* görög császár, francia, angol, német, sicíliai s egyéb uralkodók követei, sőt még a *tatár khán* is képviseltette magát egy jeles megbízottja által. A pápa által e zsinatra különösen meghivattak a ropant tudományosságú *aquíuói Tamás* dömés s *Bonaventura* sz. ferenczrendi, a kardinál-testület igen tekintélyes tagja, kit abba X. Gergely vett fel. Miután a három napi szigorú böjt elmúlt, május 7-kén a pápa egy igen jeles beszéddel a zsinatot ünnepélyesen megnyitotta, melynek *három havi folyama alatt* a következők végeztettek: az első ülésben a pápa a szönyegre kerülendő tárgyak rendét olvasta fel; a 2-dikban a pápa, kardinálok, érsekek, püspökök s apátok megígérték, hogy a bekövetkező Ker. sz. János ünnepétől számítva, *hat egymásutáni évben minden jövedelmeik tizedét a keresztes-hadjáratra fordítandják*. Majd néhány fontosabb hitczikkek egy külön határozatban tüzetesebben megállapítottak; azután némely társulatok küldöttei, a nem infulás apátok és perjelek, valamint néhány süveges áldozár s alsórangu egyháziak elbocsáttattak: a jövő ülés napja meghatározottatott s a jelen bezáratott. Mire a pápa Konstantinápolyba küldött két jeles sz. ferenczrendi egyéntől (*ascoli*

Jeromos és Pongrácz áldozárok), kik ott az uniói ügyben sikeresen fáradoztak, igen örvendetes tudósítást kapott. Ez a szent-atyát oly öröme hangolta, hogy még a 3-dik ülés megnyitása előtt a zsinat összes atyáit a sz. János templomába hívta, hol sz. *Bonaventura rop-pant fényes hallgatóság előtt mindenkit elragadó beszédet mondott a hitettségéről s a két ferenczrendi követnek örvendetes tudósítása fel-olvastatott.*

Junius 7-kén nyitattott meg a 3-dik ülés. Ez előtt az aragoniai király megboszankodván, hogy a szent-anya őt mindaddig nem akarja megkoronázni, míg atyja által az apostoli széknél ígért adót (1204-ben) meg nem fizeti, Lyont elhagyta. Az említett ülésben 12 constitutio hozatott, melyek a püspökök választására, papszentelés s általában az egyházi fegyelemre vonatkoznak. Majd a zsinati tagoknak megengedte a pápa, hogy szünet alatt a várostól mintegy 6000 lépésnyire eltávozhatnak; mert a jövő ülés idejét a görög követek megérkezése előtt kitűzni nem lehetett. A harmadik ülés folyama alatt sz. *Bonaventura erejének tulfeszítése folytán annyira megbetegedett, hogy X. Gergely elérzékenyülve az utolsó-kenet szentségét is feladta neki.* Mire a kezeibeni keresztre vidáman és nyugodtan szegezvén szemeit, 1274-diki július 15-kén életének 53-dik évében az Urban einyugodott. A pápa, kardinál-testület, érsekek, püspökök, apátok, a világi és kolostori papság s beláthatlan sokaságu nép követték őt nyughelyére; hol *tarentaisei Péter* kardinál s lyoni érsek (később pápa) ezen szöveg fölött: „*Igen bánkodom rajtad, 'Jonatás, atyámfia!'*“ oly elragadó halotti beszédet mondott a *küzdő egyház veszteségéről*, melyet a halálozás okozott, hogy mindenki szemeit könnyek nedvesíték. A harmadik ülés után megjelentek a görög császár követei. A pápa által végzett ünnepélyes szent mise alatt háromszor énekeltetett el görögül a katolika hitvallás a „*Filioque*“ hozzátétellel együtt. A 4-dik ülésben felolvastattak a görög császár és püspökök levelei, melyek szerint leteszik a katolika hitvallást s a római egyház fensőségének magukat alávetik az összes keleti kereszténység nevében is és követek által az egyetemes egyház fejének engedelmességet esküsznek. De fájdalom, mint látni fogjuk, ezen egyesülés sem tartott sokáig!!

Másik *örvendetes esemény* az ötödik ülés alatt merült fel, midőn

a persiai és chorasáni chán 16 követe megérkezett, ki a saracenok ellen a keresztényekkel kívánt szövetekezni s pogány népei megtérítésére hitküldéreket kért. E küldöttek is fényesen fogadtattak s ünnepélyesen vonultak be Lyonba. Közülök többen már oktattva lévén a hitben, megkereszteltették magukat; majd olvastattak a pápa constitutiói, melyek a hitet s egyházi fegyelmet tartalmazták. Hogy X. Gergely az egyházat jövőre a huzamos apostoli széki veszélyeitől megóvja, különös tervet készített a pápaválasztás gyorsítására. Eszerint a kardinálok az ugynevezett „Conclave“-ba záratnának s mindig szűkebben tápláltatnának, így mintegy kényszerítettén a választásra. De e tervet a szent testület elfogadni nem akarta s előbb titkon, azután pedig nyíltan ellenvetették magukat a pápának. Azonban X. Gergely tervének magán-értekezletek alkalmával az összes zsinati papságot megnyervén, a kardinálok jónak látták az említett pápaválasztási rendszabályt elfogadni. Egyszersmint ismét szóba hozatott, hogy az apostoli széki tudta, jóváhagyása s megerősítése nélkül ezentul kisémet alapítson új szerzetet. E határozat azonban épen nem gátolta a már 35 év óta létező servita-rendnek ünnepélyes megerősítését, mely IV. Sándor alatt csak feltételesen hagyatott jóvá. Erre az ötödik ülés bezáratván, a hatodik és utolsó 1274-diki július 17-kére határozatott a pápa által.

Ez a bucsuzó vala. E szent és buzgó pápa meghatóan s méltóságteljes hangnyomattal szólott még a lelképásztorok kötelmeiről, és ama rettenetes felelősségről, mely azon püspököket érendi, kik a gondjaik alatti lelkészek erkölcsiségére fel nem ügyelvén, a keresztény népet csak botránkoztatják, ahelyett, hogy azt építenék. Szigoruan fenyegeté azon hanyag egyháznagyokat, kik a lelkészi állomásokat haladéktalanul alkalmas egyénnel be nem töltének stb. Záradéku magasztalá s áldá az Urat azokért, melyek az ő nagyobb dicsőségére történtek e zsinati alkalommal; hálákat mondott a keresztes-hadjáratra vonatkozó intézkedések, valamint a keleti szakadály megszüntetéseért, és az egybegyűlteket áldásával a szokott módon elbocsátá. A zsinat bezárása után a szent-atyá három hó mulva annak határozatait s constitutióit két rövid kivonatban egybefoglalta, mely nevezetes mű 31 pontra terjed s a Decretálok VI-dik könyvébe iktattatott.

Valamint X. Gergely a megoszlott erőket egy közös célra

őszpontosítani tudta, *ép oly buzgalommal törekedett ő a Toscana s Lombardiában dúhögő guelfek s ghibellinek közti hosszú s véres ellenségeskedések megszüntetése által a békét helyreállítani.* Ez érdembeli fáradozásai azonban Florenc városában sikertelenek maradván, azt gonosz akarataért egyházi átokkal sujtotta. A némethoni gyászos trónürességnek is véget vetett ezen egyházfő. Cornwallisi Richárd halála után ugyanis szigoruan meghagyta X. Gergely a választó-fejedelmeknek, hogy a római birodalomnak s Némethonnak főt választószanak. Ennek folytán Werner^a mainzi érsek s birodalmi főkorlátnok a választást 1273-diki sz. Mihály-napjára Frankfurtba tűzte ki, mely is Rudolf habsburgi és kyburgi gróf s elszazi örgrófra esett. Ezen választás igen tisztán és lelkiismeretesen kezeltetett, mert Rudolf mi ajándékot sem nyújtott. *Ő egyedül lovagias erényei, jámborság, bátorság, becsületesség s hűség által vonta magára a választók figyelmét.* Kisem közeledhetett hozzá anélkül, hogy szívének melegét ne érezte volna, és a nép nagy jósága, hűsége, hősisége, szilárd hite s Istenbe helyezett bizalmának meghatóan szép vonásait ismerte. Hisz ő volt az, *ki császársága előtt találkozván az Oltáriszentséggel beteghez siető pappal, ezt, a kellemetlen időjárásban gyalogolót, ülteté fel lovára s ő maga gyalog követte a szentséget vivő lelkiatyát a beteghez.* A megválasztatásáról értesítő fényes követség Rudolfot Basel előtt találta, melyet ekkor már negyedszer vett ostrom alá. Anna nejével azonnal Frankfurtba vette magát, honnét az összes választó-fejedelmek által Mainzba kísértetett, hol az említett főkorlátnok átnyújtá neki a birodalmi diszjelvényeket. Rudolf a történetekről azonnal tudósítá követei által a lyoni zsinaton elnöklött pápát s miután azok urok nevében esküvel ígérték, hogy a szent római egyház minden jogait, kiváltságait s szabadságait föntartandja s védelmezendi, annak birtokait soha meg nem támadja, hanem inkább még azokat is, melyekre a római egyháznak valódi, törvényes igényei vannak, visszaállítadja s végre a sicíliai királyt saha haddal meg nem támadandja, a választást X. Gergely ünnepélyesen megerősítette. Mivel castíliai Alfonz a birodalomrai igényét még folyton követelte, a pápa azzal birta őt a császári koronáról lemondásra, hogy a mórok elleni háboru folytatására őrszága összes papi jövedelmeinek tizedét neki átengedte.

Rudolf október 24-kén *Aachen* városában roppant fénynyel 20,000 lovas vitéz s roppant néptenger jelenlétében nejével együtt a német királyi koronával diszítettett. Disztlakoma után következett a választó-fejedelmek hűségi esküje, s midőn a király a hűbéri javakkal őket ellátni akarta, nem levén kéznél a kormánypálcza, a közeli oltárról fogta a keresztet, megcsókolá, felemelé s felkiálta: „Ezen jel, melyen az egész világ megváltatott, igen jól helyettesítheti a jogart!” Azután oda nyujtá nekik, hogy arra esküdjenek meg; mit azok megható kegyelettel teljesítettek is, s így a hűbéradományzás s hódolat megtörtént. Ez Rudolf életében a legszebb események egyike volt, ki 1274-diki decemberben a császárrá koronázást illetőleg ismét meghatalmazottakat küldött a pápához. A szent-atya maga akarván e koronázást végrehajtani, arra az 1274-diki november elsejét tűzte ki; de mivel oly gyorsan a körülményeknél fogva Rómába nem mehetett, a koronázást *Orangeban* 1276-diki *Áldozó-csütörtökre* (május 14.) halasztotta s felhívá Rudolfot, hogy a lombardiai hiveinek élén álló *Napoleonnak* (della Torre) s egyebeknek haladéktalanul segélyhadakat küldjön. X. Gergely sept. 5-kén még *Beaucaire*, 13-kán *Valence*, 25-kén *Vienne* s október 6-kán *Lausannéba* érkezett. Itt 9-kén a Baseli káptalan által püspökké választott *kevély mainzi prépost, Péter*, helyett a király bizalmának örvendő *isnyi Henrik*, alázatos s tudós *ferenczrendi* tagot szent örömmel felszentelte s az előbbi *prépostságában mrgerősítette*. Majd a birodalom jó rendjét zavaró ügyek elintézésével foglalkozott s több ellenkező vazallt Rudolfnak megnyert. Október 18-kán Rudolf neje s száműs kíséretével ünnepélyesen bevonult *Lausennéba*. A következő vasárnap a pápa feláldotta e város új székegyházát s ez alkalommal annak püspökét a római birodalom hercegi rangjára emelte az őt kegyelő Rudolf. A ténykedő pápát 7 kardinál, 5 érsek, 17 püspök, sok apát s egyéb papok, Rudolf király, családja s nagyszámu hercegek, grófok, nagyok, urak és lovagok környezék. A feláldásnál értékes ereklyéket helyezett a pápa a főoltárba s a hiveknek 1 évi s 40 napi bucsut engedett. Majd Rudolf október 20-kán Péter ostiai kardinál-püspök, 6 más kardinál, 16 püspök s ugyanannyi birodalmi nagy előtt személyesen letette a pápának azon esküt, melyet nevében már a lyoni zsinaton letettek követei, s megígérte, hogy rövid

idő alatt Rómába utazand. A német püspökök s apátok javára némely intézkedéseket tőn, s az apostoli székhöz tartozó Romagnát, meg az ugynevezett *ravennai Exarchatust* visszaállította.

Rudolf egy iratában úgy nyilatkozott, hogy reméli, miszerint 1276-diki husvétig 2000 lovas élén *Milánóba* menend, honnét haldéktalanul Rómába utazand. Mire a pápa a császárrá-kenést s koronázást ugyanazon évi pünkösdi ünnepére (május 14.) határozta s erősen hitte, hogy odáig a nagy keresztes-had is felszerelve leend, melylyel a koronázási ünnepély bevégezése után ő is a Szentföldre vonuland, hogy forró óhaja szerint ott végezze be élte napjait. Azért *szent örömmel tűzé fel a keresztet* még Lausannében a királynak s királynőnek, Lajos palotagróf, Frigyes lotharingi herczeg, Diebold pfirti grófnak és nejének, a jelenvolt urak majd mindegyikének s mintegy 500 lovagnak. Valamint e szent vállalatra szántt segélyadományok egybegyűjtésére alkalmas egyéneket küldött minden országba, úgy a némethoni keresztes-tized beszédésével *Jakab* embruni érseket s *Henrik* baseli püspököt bizta meg a szent-anya s az utóbbi egyháznagynak meghagyta, hogy az *igy begyűjtendő összegből 12,000 márka ezüstöt a római királynak adjon át*, mihelyt az a hegységen átvonul, az említett római utazás költségei fedezeseül.

Idáig minden jól ment; *csak Ottókár cseh királyra nem voltak hatással a pápa intelmei s fenyegetései*. Már *Beauclaire*ben kapott tőle a szent-anya egy iratot, melyben Ottókár daczosan kikel azon határozat s intézkedés ellen, mely szerint Rudolf a római császári trónra megválasztatott s német királylyá meg is koronáztatott. X. Gergely a szilárdság s erély hangján válaszolá neki a többi közt, hogy *„oly nyelvű iratot épen nem találja összhangzónak a királyi körültekintéssel s ama mélyen gyökerezett tisztelettel az apostoli szék irdnt, melyet Ottókár oly sürűen emlegetni szokott leveleiben. . . .“* A büszke cseh király IV. László gyöngye gyermekkirály zavaros kormányát rég hasznára kívánván fordítani, Magyarország határaitra sereget küldött, s minthogy az 1271-diki békekötés az apostoli szék által is megerősítettett, a magyar kormány megkeresése folytán X. Gergely, ki oly igen szívéen hordá nemzetünknek s királyának sorsát és jobb-létét, nem késett Ottókárt meginteni, lenne tekintettel a magyar király gyöngye korára, ki mint ilyen őt meg nem sérthette. De Otto-

kár erre nem hallgatva folytatta a pusztítást a határokon s benn az országban is harcolt. — Az esztergomi érsek és váci püspöknek írt (1272. máj. 5.), hogy a magyar és cseh király közt kötött békét sértetlenül törekedjenek fentartani. — Ugyenezen évi iratában üdvös intelmeket s atyai oktatásokat ad IV. László királyunknak. — A főpapok és báróknak meghagyja, hogy a fiatal királyt és nejét támogassák és pártolják. — Az esztergomi érseket (1274. sept. 26.) s a honi dömések főnökét (1274. nov. 13.) fölhívja, hogy a kereszthatad szent buzgalommal hirdessék. (V. ö. *Theiner* I. 299 — 322.) — *Leó püspököt s Piacenzai Ferenczet* 1271-ben a szentek lajstromába írta.

X. Gergely *Perugiában* addig akart tartózkodni, míg az általa megkoronázandó császár Rómába megérkezik, hogy a koronázási ünnepélyek bevégezése után a francia, angol, sicíliai s aragoniai királyokkal együtt, kik a keresztet felvették, a Szentföldre indulhasson. Azonban *Arezzóban* megbetegedvén, 1276-diki január 10-kén, 4 évi, 4 havi s 10 napi rövid ugyan, de dicsteljes pápasága után, a földi *Jerusálem helyett az örök, mennyei Jerusálembé költözött* életének 66-dik évében. Földi maradványai az említett város székegyházában takarítottak el. *Jámborsága s tündöklő erőneiért a piacenzaiak s arezzóiak által mint szent tiszteltetik s az egyház őt boldogai közé iktatta.* Az általa művelt csodákat hiven feljegyezte a történelem. *Nagyszámu levelei valódi állambölcsességről s az egész világot átölelő politikájáról tanuskodnak s a maguk nemében ritka mintáknak tekintendők.* Az „*Oratio pro concordia inter Guelphos et Ghibellinos*“ czimű dolgozatán kívül még töle birjuk a következőt is: „*Dialogus inter Saulum et Paulum*“, mely tudunkra még eddig nyomtatásban meg nem jelent. *Falconcini volaterrai püspök* 1704-ben az arezzói székre emeltetvén, oda törekedett, hogy ezen kitűnő egyházfő a boldogok közé felvétessék; mit 1713-dikban XI. Kelemen alatt meg is nyert, és méltán; mert gyermekségétől fogva kitűnt alázatossága és szelidsége, az imádságot és szent tudományt igen kedvelte, és az igazság, nagylelkűség, mértékletesség s okosság gyönyörű erőneit gyakorolni kedves kötelemének tartotta. *A szegények atyja s azok leggyöngédebb barátja volt mindig, kik az apostoli székhöz folyamodtak ügyeikben.* Minden engesztelékenysége s szelidsége mellett az

isteni hit s szolgálat hős védelmezője volt. Részrehajlást és pártoskodást nem ismert s nagylelke megvesztegethetlen volt, mert szívéből megvetette a pénzt s földi vagyont. Így teljesedett az apostoli szék ezen egyik dicső birtokosán tanítóinak szép jóslata. Az *arezzo* sz. ferencziek egyházában következő felirat örökíti X. Gergely emlékét:

„*Gregorius denus, virtutum luce serenus,
Dormit in hac arca, dignus Romae patriarcha,
Quem genuit Placentia, Uros Aretina retinet.*“

Életrajzával foglalkoztak: *Bonucci Mária Antal* jezsuita, Roma 1711. in 4-to. Egy névtelentől életrajza *Campi* művében (*Piacenza történelme*) látott világot, s Campitól is birjuk egy életrajzát, melyet *Pietra Santa* jezsuita e czim alatt: „*Vita Gregorii X. ex familia Vicecomitum*“ etc. Romae 1635. in 4-to latinra fordítva adott ki. Ismeretes még a „*La vie de Gregore X. par Claude Clement*“, 1623. in 12-o

CLXXXVII.

V. Incze. 1276.

X. Gergelynek a lyoni közzsínaton tett intézkedése s valószínűleg az egyházas érzelmű kardinálok nagyobb száma okozá, hogy az említett pápa halála után 11 nap múlva a Canclave már tisztában volt az utódra nézve. Január 21-kén *Pierre de Champagni*, vagy szülővárosáról: *de Tarantaise* (a mai Moûtiers Savoyában) választott pápává Arezzóban. Már 10 éves korában a dömések rendébe vették fel s annak utóbb tartományi főnökévé emeltetett. Mint a szent hittudomány tanára díze volt a párisi egyetemnek s kitűnő tehetségei, fáradhatlan buvárkodása folytán kora leghírvebb tudósai s szónokai közé küzdte fel magát. 1271-ben lyoni érsekké e nemsokára *ostiai kardinál-püspökké* neveztetett ki X. Gergely által, kinek benső barátja volt. Roppant tudományosságaért igen nagy tekintélye volt a lyoni zsinat atyái előtt s különösen a Szentléleknek az Atya- és Fiutólai származását illető dogmatikai akták neki tulajdo-

nittatnak. Mint láttuk, sz. Bonaventura fölött ő tartotta a halotti beszédet, s szavai egész a könyekig meghaták az egész keresztény világ főpapjait. *Ő volt az első az érdekes hitszónok-rendből, ki az apostoli székre lépett.* Még Arezzóból irt a genuai köztársaságnak, hogy meghatalmazottakat küldjön a Károly királylyali béke esz-közlésére. *Viterbón át a rómaiak sürgetésére az örök városba vette magát,* hol a nagybőjt első vasárnapján (febr. 23.) V. Incze név alatt megkoronáztatott s a Vatikánt ünnepélyesen birtokába vette.

Ezen ünnepély utáni napon minden uralkodók s egyháznagyokkal tudatta körlevelében az apostoli székre történt emeltetését. *Castenetói Bernárd* nevű követé által mindjárt megválasztatása után barátságos érintkezésbe tette magát Rudolf római királylyal, kinek a kölni egyház állapotát figyelmébe ajánlotta, melynek érseke *Siegfried* a gonosz V. Vilmos jülichi gróf s emberei által háborgattatott. Ugy látszik, hogy V. Incze Károly rábeszélése folytán kérte Rudolfot, hogy római utját halasztaná el; mert megjelenése a guelfek és ghibellinek közti ellenségeskedést megújíthatná. De különben is az Ottókar elleni harc gátolá őt az Alpekeni átkelésben. A szent-*atya* elődjének dicső példáját követve, a *szigorúságot szelidséggel törekedett párosítani* s alig vonult be Rómába, már is minden igyekezetét oda fordította, hogy a pártharczoknak véget vessen, melyek a keresztes-hadjáratnak utjában állanak. Valóban sikerült is neki a luccai és pisai köztársaságok közt, a hosszú és véres harcok után, a békét helyreállítani. A pisaiak ellen összeesküdt hetruriaiakat, valamint a velenczéseket s genuaiakat is kibékitette. Az intelmeinek meghódolni nem akaró Paviát, Veronát, valamint egyéb helyeket s személyeket kiközösítette; *Florencet* pedig, mely az apostoli széknak meghódolt, az elődje által kimondott egyházi büntetés alól feloldotta. A Szentföldre vezetendő had ügyében a X. Gergely halála óta ingadozókat lelkesítette. *Toscanába* a béke érdekében követeket küldött. A *merinidák* Castiliát megtámadván, az oviedói püspököt megbizta, hogy e hadra a keresztes-tized harmadát beszedje s a se-villai érseknek meghagyta, hogy a keresztet az aragoniai királyságban is hirdesse s a hitetlenek ellen harcolandókat bőven lássa el bucsukkal. — VIII. Mihály görög császár egy iratában V. Inczét a lyoni zsinaton tett ígéretek teljesítésére figyelmezteté; mert az

unióellenesek pártja igen élénken kezde ismét mozogni. — *Blancus Ubert* V. Inczének placentiai káplánja és *de la Corre* mester, határozatok tudora, mindkettő a sz. apostolok kanonokja Veronában, ugyanazon pápa rendelete folytán 1276-ban, a Bold. Szűz dunaszigeti dömés apáczáinak híres monostorában élt, IV. Béla királyunk leányának, *B. Margitnak* élete s csodái fölött szigorú nyomozást tesznek, s ezen gondos vizsgálódásra vonatkozó iratokat bevégezvén, azokat V. Incze 2-dik utódjának XXI. Jánosnak (Ld. Szvórényi, IV. 25., Ferrari: *Comment. de reb. Ung. Prov. S. Ord. Praedicatorum*, Viennae 1637. 310—317.), *de Bosant Bertold* nyilvános tekintélyű jegyző által kiállítva előterjesztik. (Szvórényi I. 49.)

Azonban az oly szép reményekre jogosító V. Incze 5 havi pápasága után 1276-diki június 22-kén már kimult s a lateráni egyházban eltemettetett. A gyász-ünnepélyen Károly király is jelen volt. Az oly váratlanul elhalt egyházfő több hittudományi művel gazdagította a szent irodalmat, melyek a következők: 1) *Szent Bonaventura fölötti halotti beszédje*: *Doleo super te, frater mi Jonathan*; 2) *Commentaria in Pentateuchum, in Cantica Canticorum, in Psalmos Davidicos; in Evangelia, in Lucam, in omnes Epistolas Paulinas*; 3) *D. Thomae Aquinatis opera in Compendium redegit*; 4) *Compendium Theologiae*, quod Parisiis prodiit, anno 1551. in 12-o.; 5) *Tractatus de mundi aeternitate*; 6) *De intellectu et voluntate*; 7) *De formarum unitate*; 8) *De coeli materia. Commentaria super: „Missus est Angelus“, super Canticum B. M. V. Magnificat.* — Műveiből mintegy 100 tételt kora tudósai *vita s gáncs tárgyává tettek, melyeket azonban aquinói Tamás roppant elmeéllel védelmezett.* (Cfr. *Responsio de Articulis septem et octo sumptis, et aliis ex opere Petri de Tarantasia ad fratrem Joannem Vercellensem* Genes. Mag. Ord. Praedicatorum.) — V. Incze *összes iratait* ld. Fabriciusnál: IV. 37. seq. *Életét illetőleg* v. ö. Guido Bernárdot s Annal. Anger. Amalr. Muratorinál. 4. levelét *Ughelli s Campi* közlik. Egy reá vonatkozó *Elogium* olvasható St. Raphael grófnál a „*Piemont illustr.*“ czimű műben V. Bd. *Palatius*: Tom. III. pag. 63—65.

CLXXXVIII.

V. Adorján. 1276.

V. Incze halála után 1276-diki július 10-kén *Fieschi Ottobuoni* lovagnai grófot, Genua leghíreseb családai egyikének sarját, mint kardinál-diákont választák meg rangtársai egyházfőül, e *választás által unjoui Károlynak kedveskedni akarván*. Ottobuoni czimegyházáról magát V. Adorjánnak nevezte. IV. Orbán által követségbe küldetvén, *Manfréd siciliai zsarnok ellen egy hadsereg élén vonult*, s annak saracen zsoldosai fölött szerencsésen diadalmaskodott. IV. Incze által, kinek unokaöcse volt, *Angolhonba* küldetett, hogy a III. Henrik s bárók közti surlódásokat kiegyenlitse, hol még IV. Kelemen alatt is mint a római szék követe működött. Mint ilyent látjuk őt a *westmünsteri zsinaton*, hol a király ellenségeit egyházi átokkal sujtotta. Az irántai tiszteletből sz. *Eduárd napján* (jan. 5.) nemcsak asztalához hívta őt meg a király, hanem a maga helyére ülteté őt s előbb neki szolgáltatott fel. A *northamptoni zsinaton* (1266.) a király ellen a *Montfort Simon* pártjához hajló egyháznagyokat s papokat kiközösítette. Az angolhoni ügyeket fényes sikerrel elintéztvén s a lyoni közssinat alkalmával a fejedelmeket követek által a keresztes-had ügyének megnyervén, visszatért Olaszhonba. De nemsokára már ismét a *spanyol, castiliai, aragoniai s lusitaniai udvaroknál* működött a Szentföld támogatása érdekében. Midőn az egyház körül szerzett fényes érdemei, s az egyházpolitikai téren gyűjtött bő tapasztalataiért pápává választatott, már *gyöngéledő volt*; mert az őt üdvözlő kardinálok, rokonok s barátaihoz így szóla: „*Bár mint egészséges kardinált, nem pedig egy haldokló pápát látnátok!*” Ugy látszik, hogy Rómában ismét zavarok mutatkoztak; mert anélkül hogy fölszenteltetett s megkoronáztatott volna, a szent-testülettel együtt Viterbóba vette magát. Az olaszthoni zavarokat, valamint Rudolf császár s Károly király közti ellenségeskedéseket megszüntetni törekedett. Ezen utóbbit három kardinál által, kik mind az ő barátai voltak, *Viterbóba* hívta meg, hogy vele a főn-

forgó fontos állami ügyekről értekeztek. V. Adorján is komolyan gondolt a keresztes-hadjáratra ; a Szentföld keresztényeinek vigasztaló-iratokat küldött, s a jerusálemi patriarchának előlegesen is 12,000 *tournoist* adott át néhány gálya felszerelésére, s *Konstantinápolyra is fordítá figyelmét*, honnét e szent vállalatot nem csekély vész lát-szott fenyegetni. Már azon reménynyel hizelge magának kiki, hogy az unióügy békésen folyik le, s Viterbóban már oda is gondolt a pápa, hogy a keresztes-had érdeke s a Károlylyal kötendő béke végett Konstantinápolyba követeket küld, midőn a pápai szék gyors halá-lozás folytán ismét megürült.

Jordán egykoru író szerint, X. Gergely által a *lyoni zsinaton megállapított conclavei rendszert* egy időre felfüggesztette, megigér-vén, hogy ahelyett czélszerűbb intézkedést fog behozni. Mire tán Károly pártja által biratott Rómában, jegyzi meg Müller. Minthogy V. Adorján már megválasztásakor agg s gyöngélkedő volt, 39 napi pápasága után augusztus 18-kán, *anélkül, hogy fölszenteltetett s meg-koronáztatott volna*, Viterbóban kimult s a sz. *ferencziek egyházában eltakarítottat*, hol következő sirirat örökíti emlékét :

Hadrianus Quintus Pontifex. max.

Flisca e familia nobilissima Genuensi.

Mensis unius dierumque IX. Magistratum

Pontificium gerens.

XV. Kal. Sept. M. CCLXXVI.

Diem Viterbii functus.

Hac honorifice Sepultura.

Donatur.

Oldoin szerint következő volt eredeti sirirata: „*Hic requiescit corpus sanctae memoriae D. Hadriani Papae V., qui prius vocatus est Ottobonus De Flisco de Janua tit. S. Hadriani Diac. Card.*“

CLXXXIX.

XXI. János. 1276—1277.

*A kardinálok V. Adorján halála után Viterbóban időztek s a pápaválasztásra erőszakoltattak; de mikor történt ez, pontosan tudni nem lehet; annyi azonban bizonyos, hogy a viterbói nép bizonyos tekintélyes urak által fellázítottván, addig rivalgá körül a kardinálokat, míg az, kit az erőszakoskodók akartak, egyházfőül kikiáltott, mi ősz felé történt. Hogy itt anjoui Károlynak, a francia Hohenstaufinak keze működött, mondani is fölösleges. Péter Lissabonban nemes családból eredett, s a hires Julián orvosnak fia volt. Ez őt a párisi egyetemre küldte, hol a tanfolyamokat szép sikerrel végezte s azután visszatért szülővárosába. Ott a tanodák dékánja s a tudományok mestere lön; majd a bragai székesegyház főesperesévé neveztetett ki, és X. Gergely által mint *Archiatro* (első orvos) Rómába hivatott. Hol bragai érsekké s utóbb tusculumi kardinálpüspökségre emeltetvén, mint ilyen Viterbóban pápává választatott, s 1276-diki sept. 20-kán XXI. János név alatt megkoronáztatott.*

Mindjárt pápasága elején jóváhagyta egy bullájában V. Adorján azon határozatát, melyben a X. Gergely által behozott szigorú conclavei szabályt fölfüggeszti. A Szentföld érdekében igen nagy tevékenységet fejtett ki, a keleti keresztények már ugyis csekélyre olvadt birtokainak védelmezésére Rudolf császárt, a francia, magyar, s castiliai királyokat is felhíván. Fülöp francia s Alfonz castiliai királyok közti surlódások kiegyenlítésére *vercelli János dörmés* olvasnokot s *ascoli Jeromos* hirneves sz. ferenczrendit (később IV. Miklós) követekül küldötte, kiknek fáradalmaik azonban nem koronázta siker. Ugyancsak a Szentföld érdekében hagyta meg *briei Simon* kardinál-követének Franciaországban, hogy annak királyát az aragoniai uralkodóvali ellenségeskedés megszüntetésére bírja s ellenkező esetben az egyház szokott büntetéseit, a tilalmat is alkalmazza minden előbbi kiváltságok daczára is, melyek különben is csak addig érvényesek, míg azok birtokosa a nyert kegyelemre

magát méltónak tanusítja. III. *Alfonz portugáli királyt, kinek országára, mint született portugál, nagy figyelmet fordított, kiközösítette*, mivel a püspökök jogait s jövedelmeit megtámadván, az elégtételről hallani sem akart. Az *angol királyt* az apostoli székek tartozó hűbéri adó fizetésére szorította. *Guido* flandriai grófnak átengedte a keresztes-sereg felszerelési költségeinek fedezésére a flandriai egyház jövedelmének tizedét. Ugyanezen kedvezményben részesítette *Don* (III.) *Pedro* aragoniai királyt is, ki ennek folytán a *muhamedánok erejét nagyban megtörte*. 1276—77-diki télen XXI. Jánoshoz az *Abagha-chán követei érkeztek*, kik a szent-atyát a rettegett *Bendocdar* (Bibar) halála- s az erre következő *mamelukok* közti szakadásról értesíték, megjegyezvén, hogy e *kedvező alkalmat Jerusálem s egész Syria csekély erővel visszafoglalására könnyen lehetne felhasználni*; *tejedelmök részéről véd- s dacszövetséget ajánlottak*; elmondák, hogy annak nagybátyja *Kublai a főchán, a keresztséget fölvette s epedve várja azon jámbor papok érkezését, kik az ő népét s mindenekelőtt gyermekeit a keresztény hitben oktatnák*. Ezt a pápa, kinek a Szentföld ügye igen szíven feküdt, örömei hallá, a keresztes-had egy részének azonnal megkelle való indulni s a keleti követek a szent-anya ajánló-iratával egész Angolhonig utaztak, hogy *Eduárd királyt is fogadalmára figyelmeztessék*. Azonban a pápa halála az egész ügynek más fordulatot adott. XXI. János viszont követeket küldött a tatárok nagy chánjához, hogy annak birodalmábani keresztényeket a hitben megerősítsék s annak terjesztéséről gondoskodjanak. Az említett uralkodónak egy külön iratban a keresztények ügyét szívére kötötte, és nem siker nélkül. *A görög és latin egyházak uniója ügyében Konstantinápolyba követeket küldött*, melynek ott folyton számos és dühös ellenei levén, nem szüntek meg az egyesítés ellen izgatni. Rudolf császárt arra intette, hogy olaszthoni útját az apostoli szék által kitüzendő alkalmas határidőig halaszssa el. Erre a császár *Henrik trienti püspököt küldte a pápai udvarhoz*. XXI. János *Lucca városát megintette, hogy a pisai jánospülecek perjelét* adókkal s egyéb terhekkal ne háborgassa. A katolika hit tisztaságára is kiváló gondot fordított s a *párisi egyetemen fölmerült több eretnek-tételt elnyomott*. — 1277-diki mart. 13-kán kelt iratában meghagyta a *nagyváradi püspöknek*, hogy

Miklós esztergomi érsekké választott erdélyi prépostot két hó alatt az apostoli székek előtti megjelenésre bírja.

Ezen egyházfő kortársai által a tudósok iránt szíves s igen bőkezűnek festetik, kiket egyházi méltóságokra emelt, javadalmakkal, vagy évpénzzel látta el őket s a tanult férfiak szűkölködő családjait idegen országokban is szép pénzsegélylyel örvendeztette meg. Honnét a „tudósok s tudományok legnagyobb kedvelője“ diszcimmal tiszteltetett meg a hálásak által. *) Sokan hibául rótták fel neki, hogy inkább szeretett a tudományokkal foglalkozni s a tudós férfakkal társalogni, mint pápai tiszte után látni, melynek vezetését a jeles Gaetano János kardinálra bízta, hogy annál több időt fordíthasson a kedvencz tanulmányaivali foglalkozásra. Minthogy a szerzeteseket nem kedvelte, mint Muratori vélekedik, azok nem nyilatkoznak felőle az életéből megőrzött csekély adatokban kedvezően. A többi közt állítják, hogy szavaiban s tetteiben nem tanusított pápához illő szerénységet s eszélyességet, és midőn szobája reá szakadt, épen a szerzeteseket sujtó határozattal foglalkozott. Mint Müller megjegyzi, ezen rágalmazásnak alapja az irigység s tudatlanság. — XXI. János számos orvosi és bölcsészeti műveket hagyott hátra, melyek legnagyobb része Petri Hispani név alatt hagyta el a sajtót. Az előbbi műveihez, melyek a középkori irodalomra nézve nagybecsűek, tartoznak: „*Commentaria in Isaacum medicum; de dietis universalibus et particularibus et de urinis; thesaurus pauperum, seu de medendis humani corporis membris; de medenda podagra; de oculis et de formatione hominis etc.*“ Bölcsészeti művei közül említendő a „*Summulae logicae*“

*) „*Litteratorum et litterarum maximus aestimator.*“ Mely pápafő kérkedhetik ily diszcimmal? Mit mondanak e pápának az irodalom s tudósok emelése által kivivott fényes érdemeire az egyháznak ama dühös ellenei, kiknek fejében folyton azon buta aggrém motoz, hogy a pápák csak a tudományok elnyomását, a setétség terjesztését s a tudósok üldözését tartják legkedvesb foglalatosságuknak? Az ily nyomorult lelkek bizonyára sohasem lapozták át Eggs „*Pontificium doctum*“ czimű gyönyörű művét, melyben az egyházfők tudományosságát s irodalmi érdemeit oly roppant készséggel tárgyalja, hogy lehetlen irántok hálára s a legforróbb tiszteletre nem gerjedni.

czimű, mely a tanodákban sokáig kézikönyvül használtatott s *nagy-számu commentatorra* talált. „*Epistolarum volumen*“ s „*Sermones*“ czimű iratai különféle könyvtárak kincsei közt őriztetnek.

A derék egyházfő buzgó törekvéseinek a véletlenül bekövetkezett halál gátot vetett. Ugyanis 1277-diki május 16-ka éjelen a *viterbói épület, melyben a tevékeny pápa lakott, összeroskadt, valjon földindulás, vagy egyéb ok következtében, nem tudatik.* Az ennek folytán nagyon megsérült szent-atya 1277-diki május 21-kén, 8 havi rövid, de *eredménydus pápaság után* élni megszűnt, *nagy szegyenére egy csillagjósna*k, ki neki néhány nappal előbb huzamos és szerencsés pápaságot jósolt. Földi maradványai a sz. Lőrinczről czimzett viterbói székesegyházban takarítottak el, hol a következő rövid sirirat tanuskodik felőle:

Joanni Lusitano XXI.

Pontificatus maximi sui mense VIII.

Moritur autem MCCLXXVII.

CXC.

III. Miklós. 1277—1280.

A tevékeny XXI. János halála után, *hathavi székiŕ mulva*, egy izmos Sisiphus lépett fel. A *szabad-választást biztosítani akaró kardinálok* alkalmas hely után láttak, de Viterbóba visszacsallattak, s midőn azt ismét elhagyni akarák, a városi tanácsházba zárattak. Hol 8 kardinál a szent-testület kebeléből *Károly inye ellen Orsini Cajetán János kardinál-diákont* (S. Nicolai in carcere Tulliano) választá 7 szavazattal pápaul, 1277-diki nov. 25-kén. Az örök-város lakói örültek, hogy római születésűt emelt a szent-testület az anyaszentegyház élére, milyen azt 1227. óta nem kormányozta; ki is cziamegyházáról magát III. *Miklósnak* nevezé. Róma már rég megszűnt a keresztény világ központja lenni. Az *Orsinik s Anibaldiak* közti örökös harczba bonyolódva s az *üdvtelen Anarchiába süllyedve* megfoghatlan büszkeségénél fogva a *pápai uralomtól függetlenségre*

törekedett folyton, melynek köszönhető egyedül, hogy a pogány római birodalom megbukta után is a (keresztény) világ fővárosaul tekintetett. Mint láttuk, egy idő óta a pápák nem székeltek a zavarok miatt állandóan Rómában, hanem annak környékén. III. Miklós azonban haladéktalanul ott ütötte fel székrét s december 26-kán, sz. István vértanu napján, a pápai koronát fogadá.

III. Miklós az egyenetlenkedő Rudolf császár s Károly sicíliai király közé békítőleg lépven, a *vérontást meggátolta*. Az előbbinek azon óhaját fejezte ki, vajha a *hohenstaufiak* által annyiszor megszakasztott viszonyok a pápa és ő közötté és az egyház javára, de egyszersmint az állam előnyére is folyton szilárdulnának. Azért Rudolf a pápa intelmeit mindig tiszteletben tartotta. III. Miklós a római székhez tartozó birtokok s uradalmak visszaadására, melyeket az *előbbi jogtípró s tehetetlen császárok elfoglaltak*, esengve kéré Rudolfot, ki is a császári koronázás után törekedvén, 1278. s 1279-ben két okmányt adott át a pápai követeknek, melyek szerint nemcsak a *ravennai exarchatus s számos olasz városok* jutottak vissza az említett szék birtokába, hanem a Jámbor-Lajos, I. Ottó s II. sz. Henrik adományleveleit is megerősítette s a *pápának Róma, ravennai exarchatus, Ancona, spoletói herczegség, Mathildféle birtokok, Sicilia, Corsica, Sardinia, Ferrara, Commachio s a többi fölötti világi uralmát is elismerte*. S hogy Rudolf okmányát kisem vonhassa kétségbe, azt III. Miklós a birodalom választó-fejedelmeivel is megerősíttette. Továbbá *anjoui Károlyt* a toscánai helyettség letételére szorította, mivel az csak a császári trónüresség idejére bízott reá az apostoli szék által, mely, miután most már a birodalomnak Rudolfban kétségbevonhatlan feje van, megszűnt. Egy más igen befolyásos méltóságról, tudniillik a *római senatorságról* is le kelle mondaní Károlynak. Róma bár pápai főnhatóság alatt állott, mégis mintegy *szabad-városhoz hasonlított, s saját polgári hatósága által kormányoztatott*. De a XII. század vége óta az első világi hatóság egy senatorra ruháztatott Rómában, a melyet IV. Kelemen 10 évre Károlynak adott át. Mely idő már letelvén, a pápa ezen méltóság letételére szorította az említettet, s egy constitutiójában rendelte, hogy ezen méltóságot többé egy külföldi fejedelem vagy nagy sem

viselheti. Most III. Miklós magát választatá meg a rómaiak által senatornak s ezen tisztében rokonai által képviselteté magát.

Az *ernyedellen tevékenységű egyházfő* a derék *Latinus* ostiai kardinál-püspök tapintatdus követé által Florenc, Siena, Pistoja, Romagna s Bolognában a béke s jó rend helyreállítását illetőleg szép sikerrel működött. Ezen utóbbi város III. Miklóshoz követséget intézett, ki annak főnökeül unokaöcsét *Bertoldo degli Orsini*t nevezé ki. A követség főlemlité beszédében, hogy a város rég a szent-székhöz, nem pedig a birodalomhoz tartozott s hogy valamint a város, úgy *egyeteme* is csak a pápai védelem alatt virágzott. *Bolognával* az egész Romagna elismerte az apostoli szék világi hatalmát; az anagnii és viterbói püspökök fogadák el minden városban a hódolati esküt, melyet 14—70-ig minden polgár letenni tartozott. Valamint Toscanában, úgy *Lombardiában* is nem maradtak a szent-atyá béketörekvései jó eredmény nélkül (1278—79). — *Veronában Alberto della Scalát* s s polgárságot föloldozta a büntetés alól, vagy mások szerint, azt csak ajánlotta nekik; de minthogy a *kirablott trienti egyház részére* kárpótlást követelt, a békére ez gátlólag hatott. Erre III. Miklós az egyház villámaival sujtotta az említett várost, valamint *Genuát* is, hol 1276-ban V. Incze a pártok közt békét eszközölt.

A szent-atyának igen meggyült a baja X. *Alfonz* castiliali királylyal, kinek X. *Gergely* az egyházi jövedelmek egyharmadát a szent-had felszerelési költségeire átengedte; de ő a roppant összeget nagyon is *profán célokra* tékozolta el. Midőn ezért a pápa által kérdőre vonatott, őt a hitetlenek elleni szinlelt seregszereléssel akarta megnyugtatni. De III. Miklós nem az a pápa volt, kit rászedni, elámitani lehetett volna. Egyszersmint komolyan felhivta őt, hogy a Szentföld érdekében III. Fülöp francia királylyal kiegyezkedjék. A már többször említett *Jeromos* sz. ferenczrendi, kit kardinállá, *János* dömés, kit meg jerusálemi patriarchává nevezett ki, hogy nagyobb tekintélyök legyen s saját fivére, *Gerárd* kardinál, mint követei által az említett uralkodókat III. Miklós Toulouseba hívta meg, hogy ott az 1278-diki évnek őszén békeértekezleteket tartsanak. Azonban a szent-atyá ezen intézkedése *Alfonz* dölyfösségén meg-
hiusult. Mivel III. Miklós a francia és castiliali királyok ellenében

a jog s lelkiismeret szavaira hallgatott, azok szokás szerint az egyház szorongatásával akarták magukat az apostoli erélyű pápán megboszulni.

III. Alfonz portugalli király egyházi büntetések alatt lévén, midőn 1279-ben megbetegedett, *lelkismerete mardosásai következtében betegségén meghagyá*, hogy a mit tőle a pápa kíván, pontosan teljesíttessék s pedig minélelőbb, a többit pedig fiára bizta. Erre a gyontató-anya január 17-kén a királyt feloldá a kiközösítés alól, ki is ugyanazon évi febr. 16-kán a halandók közsorsában osztozván, a királyok királyának ítélőszéke elé költözött. Fia nyugodtan s boldogul kormányzá a szép országot s hálás alattvalói által méltán neveztetett a *haza atyjának* (Pai da Patria). — Angol, Skót s Irhon saját ügyeikkel lévén elfoglalva, a keresztény világ zömére mi hatással sem voltak. — I. Eduárd angol király felvette ugyan a keresztet, de a hadjáratot évről évre halasztgatta s honn is elég intézni valója volt. — III. Miklóssal tudatta, hogy mihelyt teheti, fogadalmát teljesítendi, ha az egyházi tized tovább is tőle meg nem tagadtatik. A pápa erre a már begyűlt összegből 25,000 márkát ajánlott a királynak, de oly föltét alatt, hogy, ha a keresztes-hadjárat elmarad, az összeg azonnal minden hiány nélkül visszafizetessék. — *Lithvániában* 1277-ben a kereszténység iránti gyűlölet a pogányoknál főleg *Dobrin, Lanczig s Brisk* területein oly iszonyuan dühöngött ismét, hogy 40,000 keresztény részint leöletett, részint fogságba hurczoltatott s a *tartomány a szó legirtozatosb értelmében elpusztított*. III. Miklósnak Magyarországbani követéhez, *Fülöphéz*, intézett brevéből, valamint a gneseni segédpüspöknek az apostoli székhöz menesztett előbbi iratából kitűnik, hogy a gneseni érsekség a pogány szomszédoktól ismételve megtámadtatván, az elfoglaltatott s sok fiatal ember kemény bántalmazások által a hit megtagadására kényszerítettet. Ezen egyház huzamos árvasága után III. Miklóstól *Márton dömésben* méltó főpásztort nyert, ki azonban rövid idő múlva meghalván, a káptalan, prépost és dékán *Wolstiberius* kanonokot választák érsekül. A főnebbi brevében meghagyja III. Miklós említett követének, hogy a megválasztottnak tulajdonai, képessége s hitbuzgalmáról neki értesítvényt küldjön, mielőtt az az apostoli szék által megerősíttetnék.

III. Miklósnak hazánkrai befolyása igen áldásos volt. IV. László királynak (1272—1290.) gyászos könyelműsége, rossz kormányja, melyhez hasonlót alig látott az ország, az *urak önzése* s a *kunok garázdálkodásai* igen zavarteljes időt hoztak a hazára. „E *kunok* — így ír egy levelében az olmczi püspök a pápához — *nemcsak az idegeneket, hanem az ország lakosait is kegyetlenül háborgatják, hatalmuk oly nagyra nőtt, hogy magát Magyarországot veszélylyel fenyegetik.*“ „*Lázangó mozgalmak s kegyetlen polgárháborúk dülnek az országban,* ugymond III. Miklós pápa egy 1278-diki levelében, — *a királyi kormány tekintélye lesüllyedve lévén, nemcsak a hívek javai pusztíttatnak, hanem az egyházak jogai is megsértetnek. . . .*“ A pápa értesülvén az ország azomori állapotáról, az 1278-diki őszkor Fülöp fermói püspököt *szenszéki követül* küldé a bajok, kivált az egyházi sérelmek orvoslása végett hazánkba. A *követ működését Dalmát- és Horvátországban kezdé meg.* Pál sebencói püspököt, kinek választása körül némi rendetlenségek történtek, székétől megfosztotta. László, környezetének tanácsára hallgatva, eleinte vonakodott elfogadni az erkölcsbirót; de utóbb mégis egész készséggel fogadta a követet s teljesítette intelmeit. Junius 23-kán *László ünnepélyes esküt tőn le a követ kezébe,* igérvén, hogy az egyházat minden jogai s javaiban védendi, a koronázási esküt megtartani s azon czikkelyeket is végrehajtani fogja, melyeket a *kun'nyak* népok nevében szintén megtartatni ígértek ez alkalommal. Végre ígérte a király, hogy 20 nap mulva nyilvános országgyűlést tartand, s mi ott a pápai követ tanácsai szerint határoztatni fog, végre is hajtandja. Az országgyűlés aug. 10-kén valóban meg is nyittatott, s a többi közt, a *kunok megkereszteltetése elrendeltetett,* meghagyatván, hogy a IV. Béla által kitűzött helyeken állandó lakokat építsenek, keresztény foglyaikat s szolgálkat szabadon bocsássák.

A pápai követ intései, valamint az udvarnál felülkerelkedett jobbak tanácsai egy időre némi-hatással voltak az ifju királyra. Az országgyűlés után a pápai követ Budán a *meglazult egyházi fegyelem helyreállítására zsinatot tartott.* De alig ültek itt pár hétig a főpapok, midőn László, fiatal tüzetől elragadtatva és némely gonoszok tanácsaitól elesábitva, azon hiedelemben, hogy a zsinati vég-

zések ellene irányoztatnak, a budai polgárok s birónak súlyos büntetés alatt megparancsolta, hogy az összegyűlt főpapokat a városból rekeszszék ki s élelmezésükre mi bevásárlást sem engedjenek meg. A pápai követ kénytelen lön a zsinatot sept. 14-kén befejezni s *Pozsonyba* vonult; onnan a *királyt egyházi átokkal sujtotta, országát pedig tilalom alá vetette*. E szigor eleinte csak daczát nevelte Lászlónak. A követből a pápához föllobbezett s a püspököknek eltiltá a követeli érintkezést. Most a *követ által mindenekről értesült pápa is komolyabb hangon kezde szólni a királylyal*. Őt keményen megfeddvén, élénken elébe tartá a következményeket, melyeket csökönyössége által vonhatna magára. Irt egyszersmind a királynőhez, az egyházi meg világi urakhoz, ösztönözvén őket, hogy *keljenek fel a vallás védelmére*. Irt továbbá Károly siciliai királyhoz, László ipjához s Rudolf császárhoz, kérvén őket, *inténék ők is a tévutra csábított királyt*. Követét pedig, a fermói püspököt, kitartásra buzdította.

László ennyi felől ostromoltatván, *végre bűnbánva fordult a pápai követhoz*. Előbbi ígéreteit ismét esküvel pecsételte s vezeklésül a szegények számára évenként 100 gira alamizsnát ajánlott, az egyházat pedig többféle adományokkal gazdagította. Azt is ígérte, hogy a *melléktartományokban végrehajtja az eretnekek ellen hozott egyházi határozatokat*. Ugyanezt fogadta a követnek Erzsébet anyakirálynő is a kormánya alatti részre nézve. A pápai követnek végre sikerült az egyházi viszonyokban helyreállítani a rendet, de polgári tekintetben a viszály, zavar, belháboru egyre nyomorgatták az országot. *László magán-életében is csak a régi maradt, nejét elűzte s a kun ágyasokkal kéjelegve töltötte napjait*. — *Fülöp* fermói püspök a sz. Ferencz rendjéből, mint követ, hogy mikép működött hazánkban, körülményesen leírja *Szvorényi Mihály* kitűnő egyháztörténelmi tudósnk (IV. 25—29.) — Ugyanezen pápa mutinai *Girardin* mestert és alszerpapot a keresztes-had előmozdítása végett kivetett tizedek begyűjtésére Magyar- s Lengyelhonba küldvén, 1278-ban meghagyja neki, hogy ezen országokban az érsekeket, püspököket, benczés és cisterci-rendi apátokat, az egyházak más főpapjait, a templomos és Jánoslovagok előjáróit egyházi fenyítékekkel is ama tizedek beszolgáltatására indítsa. (U. a. IV. 104—106.) — III. Miklósnak az

esztergomi szék betöltése is sok gondot okozott. Ezért Miklós erdélyi fehérvári prépost s Benedek aradi, később budai prépost küzdöttek. Mindkettő megválasztatott; de a káptalan nagyobb része Benedek részére hajlott. Ez ügyet X. Gergelyhez főlebbezé, ki Miklóst megidézé, s miután az meg nem jelent, úgy látszik, hogy érsekségétől megfosztá, anélkül azonban, hogy Benedeket megerősítette volna. Miklós azzal mentvén magát, hogy az ország érdekében elfoglaltsága miatt nem jelenhetett meg s előbbi megválasztatására hivatkozva, ismét elfoglalta az érzei széket, és pedig hatalmaskodással. Ekkor a káptalan egy része őt elveté s Péter veszprémi püspököt választá meg érsekül, Miklós Magyarországon ugyan törvényes érseknek ismertetett, de Rómában nem volt oly szerencsés. XXI. János által Rómába idéztetett, hogy választását illetőleg számoljon; de ismét nem jelent meg. Utóbb még III. Miklós tárgyalása alá is került az ügy, ki szintén megidézte Miklóst, s mivel megint nem jelent meg, III. Miklós 1278-diki jun. 1-jén kelt okmánya által Miklóst megfosztá az érsekségtől, de egyszersmind Péter veszprémi püspök jelöltségét is elveté s végre az érsekség betöltését magának tartja fen. III. Miklós 1279-diki jun. 13-kán Lodomér váradi püspököt nevezte ki esztergomi érseknek s jun. 22-kén kelt levelében ajánlja őt IV. Lászlónak. A szent-atyá az új érseknek 1280. május 7-kén elküldé az érseki palástot is.

III. Miklós a *lyoni közszínatou létrejött unio tényleges keresztülvitelére is kitűnő gondot fordított.* Öröme leirhatlan volt, midőn 1278-ban a görög császár Palaeolog Mihály s fia Andronicus Rómába követeket küldöttek, kik az uniót küldőik nevében tényleg elfogadták s esküvel erősítették. Mire a pápa *Konstantinápolyba egy nuntiust küldött három segéddel, kiknek feladatuk volt a „Filioque“-t a Symbolumba tenni s azt a görög egyházban érvényre emelni, valamint a szakadályról lemondás okmányát az összes keleti papság aláírásával ellátva kieszeközölni.* De a körülmények kedvezőtlen alakulása miatt már a *következő pápa kénytelen volt a byzanti császárt kiközösíteni.*

Igen komoly hangon szólott a pápa a francia s kastíliai királyok közti folytonos ellenségeskedéseket illetőleg, melyek a kereszt-hadjáratot még mindig gátolták. Az 1279–80-diki télen *Ponce*

de Bruet templomvitéz, a cyprusi tartomány mestere, Keletről Olasz-honba utazván, az ottani keresztények szomorú s igen veszélyes helyzetét a szent-atya előtt igen élénk színekkel rajzolta s esengve kért segílyt. A mélyen meghatott pápa az említett czivakodó királyokhoz utasítá őt, egy azoknak szóló iratot adván át neki, s *ama fájdalomtéljes érzelmeit tudató hirneves köriratot bocsátotta ki az apostoli irodából*, melyben az összes kereszténység püspökeit nyilvános könyörgések rendelésére hívja fel, hogy Isten irgalma a keresztes-hadjárat legfőbb akadályait, a francia s castiliai uralkodók közti surlódásokat s harcokat megszüntesse; a két királyt pedig fenyegeti: *„Idáig csak általánosan szóltunk, anélkül, hogy az egyiket a másiknál bűnösebbnek nyilvánítottuk volna: de midőn kitűnik, hogy e két király közül egyik sem akar engedni, hanem a kereszténység érdeke igényelte békét mindkettő gátolja, úgy az Isten s a közjó ellen vétendő, ha amaz üdvtelen küzködés okainak kinyilvánítására ajakink meg nem nyílnának!”* A pápa erélyes fellépése s az egész kereszténység hangos neheztelése s szemrehányásai egyezkedésre birták ugyan a két megrettent királyt, *de az apostoli szék rögtön megüresedése a Szentföld ügyét ismét háttérbe szorította.*

III. Miklós, midőn az egyetemes egyház nagyjait nyilvános könyörgések tartására felhívta, mint *Bona* vélekedik, rendelte, hogy az ünnepélyes misében a *„Pax Domini sit semper vobiscum“* után az *„Agnus Dei“* előtt a *„Laetatus sum“* énekeltessék néhány versiculus s collectával a békeért s az *„Agnus Dei“-hez a „Dona nobis pacem“* adassék. — *Sz. Ferencz rendjének nagy pártfogója volt. Atyja, az említett szentnek kortársa, neje halála után azonnal, a szintén sz. Ferencz által alapított harmadik-rend tagjai közé vétette fel magát s esengve kéré a dicső rendalapítót, hogy fiát is venné be szerzetébe. De a szent kijelenté, hogy Isten az ő szegény szerzetének védelmezője s majdan a kereszténység fejeül szemelte ki azt.* Valóban III. Miklós mint kardinál védnöke volt szent Ferencz szerzetének, melyet mint pápa is igen kegyelt. Egy 1279-ben kibocsátott bullájában (*Exiit*), a rend szabályát a Szentlélek ajándokának nyilvánította s a birtoklásra vonatkozó vitákat az által törekedett megszüntetni, hogy ő is mint IV. Incze kijelentette, miszerint még a kolostort s annak kertjét sem véve ki, a szerzet mi tulajdont sem bir, hanem az egyszerű hasz-

nálattal tartozik megelégedni, a tulajdonjog az apostoli széket illetvén. IX. Gergelynek sz. Ferencz bélyegeire vonatkozó rendeletét megerősítette. Az erényes s tudós ferenczieket bizalmával tisztelte meg apostoli tevékenységökért, közülök nehányat püspöki, sőt kardináli méltóságokra emelvén. A dömések is ugyanazon kegyben állottak nála, s Peckhám Jánost 1278-ban a canterburyi érsekség, egy más János nevű dömést pedig a jerusálemi patriarchaságra méltatott. Az ürese-
désbe jött főpásztori székeket minden elődeinél gyorsabban töltötte be, s ilyenkor a jámbor, istenfélő papokat s erénydus kolostori férfiakat elébe tette azoknak, kiknek minden érdemök egyedül a tudományokban állott, mondani szokván: „A tudomány jámborság nélkül gyógyíthatlan mérég.” — Bölcsh intézkedései közül említendő, mely szerint minden az apostoli székhőnhatósága alatti püspök tartozott egy hó alatt magát személyesen megmutatni Rómában, különben a választás érvénytelennek nyilvánított. Mindjárt pápasága elején 6 kardinált nevezett ki, *kik közt volt unokaöcse, a híres Latinus ostiai püspök, fivére Gerárd s fájdalom, Calonna Jakab szerpap is, ki utóbb VIII. Bonifácznak halálos ellenévé lön! A szegények iránt igen bőkezű volt, s az őket huzó jegyzőket s írnokokat, mint valami vérszopókat, udvarából elűzte.* Igen áhitatos volt s a szent-mise közben gyakran láták őt könyezni. Szép tulajdonai s ragyogó erényei, valamint szigorú életeért az olaszok őt közönségesen „*el composto*”-nak nevezték.

Azonban III. Miklós minden *rappant tevékenysége daczára is hasonlított egy izmos Sisiphushoz, ki roppant kötömeget erőlködött a hegyre fölhengeríteni, mely azonban midőn már a célhoz közel volt, ismét visszagördült a mélységbe.* Ugyanis működésének fő céljait, mint a keresztes-hadjáratot, a keleti szakadály megszüntetését, Franciaországnaak Aragonia s Castiliávali klengesztelését, habsburgi Rudolfnak császárrá koronázását, Olaszhon lecsendesítését s az Egyházi-államok biztosítását, el nem érhetette; mert midőn a célhoz közel volt, megrohanta őt a halál s a dolgok rögtön más fordulatot vőnek. A nyári hőség közeledtekor július 6-kán a Viterbó melletti Soriánó nevű várba vette magát, hol a még oly életerős egyházfőt szélhűdés érvén, rögtön elveszté a szólási s működési képességet s augusztus 22-kén nem vala többé életben. Földi maradványai

a következő vasárnap, aug. 25-kén, a római sz. Péter egyházában takarítottak el. A nép megmérgezésről beszélt. Annyi bizonyos, hogy *III. Miklós erélyes működésével Olaszthonban s e kívül is sok hatalmasnak utjában állt, s azért sokan voltak az urak közt, kik a feddhetlen életű s apostoli erélyű férfit nem örömezt nézték az apostoli széken. A francziák abban, hogy unokaöcseit hivatalok s méltóságokra emelte, jelleme rut szennyét akarák tekinteni; de azok közül kettő szerzetes s minden czim mellett szegény volt, és az előléptetett rokonokról épen nem lehetett állítani, hogy a szükséges erények s képesség hiányzottak nálok. Már pedig bármely egyházfő az erényes s tehetséges rokonokat ép oly joggal alkalmazhatja, mint a szép tulajdonu idegeneket.* Igaz, az Anjouk jobb szerették volna, ha a pápa a Róma s az Egyházi-állam fölötti hatalmat az ő kezükbe adta, vagy legalább tekintélyesb párthiveire bizta volna; de hogy ez nem történt, s az új kardinálok is épen nem szitottak az Anjoukhoz, a a francia irók a derék egyházfő jó hírnevének befektetésével állottak boszut s őt elég bolondul kivált a nepotismusról vádolják.

Bármily rövid (2 év 8 hó s 29 nap) s viharteljes volt is *III. Miklós* pápasága, mégis talált időt igen tekintélyes építkezésekre. Így alatta keletkezett a megújított vatikáni palota pompás kertjével, sz. Péter egyházának káptalana bővítetett, az isteniszolgálat dísze emel-tetett; a még *V. Adorján* alatt megkezdett lateráni építkezés, bazilika „*ad Sancta Sanctorum*” s egyéb épületek befejeztettek. — Két életrajzát közli Muratori, leveleiből Raynald Baronius folytatásába többet felvett, két más levele olvasható Baluznál. — Hazánk s a magyar egyházat érdeklő számos leveleit olvashatni Theiner sok-szor idézett kitűnő művében (I 323—350.) — Ezen egyházfő halála után ismét 6 hóig volt az apostoli szék üresedésben!!

CXCI.

IV. Márton. 1281—1285.

Az apostoli szék hathavi üressége alatt a párisi és nápolyi udvarok az olaszthoni guelfekkel szövélkezve minden erejüket megfe-

születtek, hogy oly tetterős s szilárd férfit, mint *III. Miklós* volt, ne emeltethessék az apostoli székre, hanem a tiara egy született francziának, *Simon kardinálnak* birtokába jusson, kit mint az apostoli székek követét, Párisban eléggé ismerni tanultak. Mi meg is történt. *Richard Annibaldi di Larota*, Viterbó főnöke, a köznépet föllázítá, mely a kardinálok teremébe rontott s iszonyu rivalgás meg fenyegetések közt *Matteo Rosso* és *Giordano kardinál-diákonok* s *Latinus* püspök, mint a francia politika ellenei, elfogattak s őrizet alá tettettek. A két utóbbi nemsokára szabadon bocsáttatott, de *Matteo kenyér és vizen huzamosb ideig őrizet alatt tartatott*. És mindezen erőszakoskodások *Károly sicíliai király* szemei előtt történtek, ki bizonyosan nem azért vette magát Viterbóba, hogy apostoli erélyű egyházfő választására buzdítsa a szent-testületet, hanem, hogy *érdekeinek kedvező francia utód után lásson*. Azért is a tervéhez nem szító említett három kardinált eltétette utjából, hogy mint rómaiak s az utóbbi pápa rokonai a választásnál akadályul ne legyenek. A kardinálok ellenvetése erőszakoskodás, bántalmazások s fenyegetések által megtörténvén, utóbb a még nagyobb rosztól magukat megóvándók, 1281-diki febr. 22-kén *Simon sz. Cecil kardinál-áldozárának* megválasztására egyesültek. *Simon Brie-ben* (Touraine) szegénysorsu szülőktől vette származását, előbb a toursi káptalan tagja s kincsőre volt; *IV. Orbán* által kardinállá mozdíttatott elő s követül két ízben küldetett Franciaországba. Itt, kivált második követsége alatt, a kor- s udvari szellem iránt magát engedékenynek mutatván, *III. Miklós* által megrovásra méltónak találtatott. *Simon*, talán azon öntudatnál fogva, hogy oly nehéz időben elégtelennek érezte magát az egyház kormányzatára, nem akarta a pápaságot elfogadni. Miért a kardinálok leszakgatták róla öltözkését s úgy adák red a pápai köpenyt.

Hogy a francziák által választott francia magát megkoronáztatandó nem Rómába, hanem *Orvietóba* vette magát, ezzel csak azt akarta megmutatni, hogy ő szabad és nem áll a francia hatalom alatt. *Latinus* és *Gottfried* tekintélyes kardinálokat az örök-városba küldte, hogy ott a felizgult kedélyeket lecsillapítsák, s csak midőn ott sikertelenül fáradoztak, koronáztatott meg az új pápa 1281-diki márczius 23-kán, *Lactare* vasárnap, Orvietóban. A toursi sz. Márton

iránti tiszteletből *Mártonnak* nevezte magát s mint pápa e néven tulajdonkép csak II-dik; de mivel többen a két *Marin* pápát a Mártonok közé számítják, azért ez már IV. Mártonnak nevezetik, míg a két nevet megkülönböztetőknel II. Márton név alatt fordul elő. Minthogy a választást megelőzőtt erőszakoskodásokon a jobbjelműek megbotránkoztak, IV. Márton mindjárt pápasága elején *Anibaldi Richardot* s társait egyházi büntetéssel sújtotta s *Viterbót* tilalom alá vetette. Sőt *Riccardónak*, hogy a rómaiak épüljenek, Rómába kelle zárandokolnia, még pedig mezítlább, nyakán kötéllel, *Rosso Matteo* kardinálhoz, hogy ennél feloldozásért esedezték s azt megnyerje. Minthogy a cél el volt érve, egy sima francia ült sz. Péter székén, ezen külső vezeklést könnyen megtette az említett.

Midőn *anjoui Károly* ezen teremtményének tiszteletére ment, az kénytelen volt neki a római senatorságot, minden tekintet nélkül a választott római császárra, visszaadni. Mi által IV. Márton a rómaiakat s siciliaiakat magától elidegenítette, s a francziák uralmát bár akarata ellen szilárdítván, a guelfek s ghibellinek közti harcok megújítására alkalmat adott. Nem mervén pápai befolyásával Károly zsarnokságának gátot vetni, a végsőig elkeserített *palermóiak* a ropant szenvedések által felizgatva, a francziák ellen összeesküdtek, s midőn azok nem is gyaníthaták, 1282-diki marczius 30-kán *husvét* napján délutáni vacsernyére harangozáskor a siciliaiak öltönyek alá rejtett fegyvereiket rögtön elővették s oly iszonyu véröntásokat követtek el az általok gyűlött francziákon, hogy *Palermóban* s vidékén mintegy 8000-et leölvén, egyet sem hagytak közülök életben. A lázadás egész *Siciliát* előzőnlé, s oly nagy sokra hágott a szigetiek dühe, hogy a francia nők és gyermekek sem kíméltettek. Mire a francziák uralma a szigeten megszűnt. A lázadás vezére *Procidai János*, meghívá aragoniai Pétert, kinek neje *Constantia*, *Manfréd* leánya volt; el is jött az egy flottával, és *Palermóban* megkoronáztatott. IV. Márton a lázadókat egyházi átok s tilalommal fenyegette, ha az engedelmességre vissza nem térnek. Sőt III Pétert az aragoniai trónról, melyet hűbérül az apostoli széktől birt, s később a valenciai királyságról is letette. Ezen utóbbit III. *Fülöp* francia király egyik fiának, *valois* Károlynak ajánlotta; de a pápa minden egyházi büntetése eredménytelen maradt. *Sikeretlen volt anjoui Károly*

nak minden kísérlete, az elvesztett gazdag szigetet ismét visszaszerezni: Károlynak hasonló fia egy tengeri csatában elfogatott; a messinai polgárok fönnen követelték annak vérért; de Constantia nemesebb volt, semhogy atyjának és Konradinnak halálaért egy hadifoglyon boszút állt volna. A francziáknak későbbi kísérleteik sem voltak szerencsésebbek Siciliát illetőleg, s Péter a pápa tiltakozását tekintetbe sem véve, legöregebb fiának, Alfonznak, Aragoniát, Jakabnak pedig Siciliát hagyta, s anjoui Károly fiával együtt kénytelen volt egyedül (Siciliára vonatkozó minden reményről lemondva) Nápolyra szorítkozni.

Azon csata után (1284. jun. 23.), melyben anjoui Károlynak fia, a salernói herczeg, is elfogatott, az előbbinek minden reménye eltűnt. *Végtelen reményekkel kezdett s majd 66 évre terjedt életét 1285-diki január 5-ke, vagy 7-kén nyomorultan végzé be Foggiaiban (Apulia). Szive a sz. ferencziek templomában egy diszes sírreléltben őriztetett. Konradin és Frigyes német herczegek vére, egyebet nem említve, anjoui Károly nevét örökké bélyegezni fogja.* — Károly előtt 8 hóval X. Alfonz is bezárta kevésbé dicsteljes életét s IV. Márton tán a francia befolyásnak engedve, az astorgai s burgosi püspököknek meghagyta, hogy az említett castiliai király fiának, *Sanchonak, Maria de Molinávali egybekelését* semmisnek nyilvánítsák s ellenkező esetben az egyház büntetéseit alkalmazzák. Később azonban egy külön iratában Castilia püspökeit, apátjait s a lovagrendek mestereit a király iránti hűségre inti. — *Norvégiában a papságot gyűlölő II. Erich* uralkodott, ki a püspököket s egyéb egyházi férfiakat elűzte, bebörtönözte, megrabolta s a legkegyetlenebbül bántalmazta, ha vad erőszakoskodásai ellen fölshószólni merészelték. A zsarnok valamint III. Miklós intelmeire mitsem adott, úgy IV. Márton szavai is hatás nélkül maradtak. — Mint ezen utóbbi egyházfőnek *Albert* breslaui püspökhez intézett iratából kiderül, a német lovagrend *Lescó* herczeg által gyámolítva sikerrel harczolt a vad szomszédok ellen. — IV. *László magyar királyt a harczy foglalkozás s bűntársaival, a kunokkal* meghasonlása kissé komolyabbá tette, s az ország ügyeiről is kezdte gondoskodni. Így a többi közt egy 1284-diki levelében, anyját *Erzsébetet* is szigoruan megintette, hogy hagyna fel az egyház, különösen a zágrábi püspökség javai-

nak pusztítása s elfoglalásával. De bár e jó kezdet után IV. Márton is intette őt, lenne állhatatos az erény ösvényén, javulása nem volt állandó. *A kunokat ismét visszafogadta társaságába, nejét elűzte s ismét kun ágyasokkal kéljelgett.* A kunok által a tatárok is bejutottak társaságába, s azontul mitsem gondolt az ország ügyeivel, hanem kunjai s tatárai élén még maga is fosztogatni kezdé az egyházakat s klastromokat. Azért, mint alább látandjuk, még IV. Márton utódai is küzdöttek a király erkölestelensége ellen. (Ld. *Theiner* I. 350—353.)

IV. Márton VIII. Mihály görög császárt az unio tényleges keresztülvitelét illetőleg képmutatónak tartván, a szent-testület beleegyezésével kiközösítette, mint a szakadály védelmezőjét. De mivel a következő 1282-diki december 11-kén kimult császárnak tetemeit a görögök nem akarák egyházi szertartással eltakarítani, mert a görög egyházat ismét egyesíteni törekedett a latinnal s e szándokában mindvégig megmaradt: úgy látszik, hogy a pápa a császár elleni kiközösítést elhamarkodta, habár különben ugyanazon császár többszöri hegyetlenkedése által emlékét megbélyegezte. Erre II. Andronik a szakadárokhöz fordult s az 1283-diki udvari zsinat az unio-okmányt megsemmisítette s minden egyesült görögöt elűzött állomásáról.

A szent-anya 1284-diki őszkor Orvietóból Perugiába tette át székhét, hol a következő évi márczius 28-kán huzamos betegsége folytán meghalt, miután a pápai méltóságot, melyet oly igen szeretett volna kikerülni, 4 év, 7 hó s 7 napig viselte. Egyéb erényei közt említik azt is, hogy a nepotismust annyira gyűlölte, miszerint egy rokonának, ki őt némi segély reményében meglátogatta, így szólott: *„A mit bírok, az nem az enyim, hanem az egyház tulajdona”,* s többször emlité, hogy rokonait a világnak hagyta. Jelmondatához hiven: *„Az én részem az élők földén van”,* jámbor pillantással tekintett folyton az égi haza felé. *Haldokolván, alázatosságból a sz. ferencziek szerény öltözetét vette fel, s mint előde, abban kívánt eltemettetni Perugiában minden külső fény nélkül.* A Szentföldre vezetendő koreszthadra, melynek ügye oly igen szívéen foküdt, megtakarított pénzből 2000 font turnoist hagyott, és 1282-ben hazánk és Sardiniában hat éven át a keresztes-had előmozdítására az összes

egyházi javak jövedelmeinek tizedét rendelte beszedetni, ha ezt IV. László király nálunk megengedi. — Majd csakhamar azon csodákról kezde a világ beszélni, melyek a francia politika körmei közt élt pápának sirjánál nemsokára történtek.

Döllinger keményebben fejezi ki magát e pápát illetőleg mint Damberger, irván a többi közt: *„Ezen szerencsétlen választásból eredt minden rossz az apostoli székre, annak hanyatlása s lealacsonyítása; s a francia kegy, politika meg zsarnokság attól fogva e szék méltósága s tekintélyén mélyebb sebeket vágott, mint a Hohenstaufiak daczos ellenségeskedése. Első volt a pápák közt, ki ama szűkkeblű s rövidlátó politikának engedte át magát, mely csak a jelen pillanat szükségére szorítkozik, s az eszközök megválasztásával nem törődve, szintugy nem gondol a távolabbi következményekre. Mint Károlynak sklárja őt nemcsak Róma senatorává tette, hanem a mennyire tőle függött, reá s a francziákra bizta az uralmat, mi által a guelfek s ghibellinek közti harczok ismét kitörttek, s a sicíliai vecsernye bekövetkezett. A francia érdekek emelésére tékozlá az egyházi büntetéseket, tizedeket s adókat, ez által az apostoli szék tekintélyét nyugaton aláásván, míg másrészt Palaeolog Mihály császár iránti ellenséges magatartása által inkább a lyoni közzsínaton létrejött unió ellen működött.“*

Mint láttuk, IV. Márton nem sokáig élte tul kegyenczét, anjoui Károlyt, valamint az ő kedves szövetségese III. Fülöp (1285), s Don Pedro aragoniai király is kimultak ezen pápaság alatt. És mi vala következménye ezen férfiak erőködésének? IV. Márton nézeteinek szűkkeblűségénél fogva, mely a francia pápákat közönségesen jellemzi, Károlyt nagy hatalomra segíté; az egyházi tizedeket átengedé neki, melyekkel ő nem annyira Jerusálemet, mint Konstantinápolyt igyekezett meghódítani; Károly zsarnokságával a sicíliai forradalmat eredményezé, mely annyi francia életébe került, Konstantinápolyra s Jerusálemre vonatkozó tervei meghiusultak; Kelet a görögök, törökök, genuaiak s velenczések részére maradt; a Középtenger spanyol-olasz öble a Nyugat tengeri államai s Sici-liáért vívott harczok színhelyévé lön 50 éven át. A keresztény népek valódi polgárharcza kezdődött, melynek legközelebbi követ-

kezménye a Szentföld elfoglalása s Ptolemais elvesztése lön. IV. Márton az egyházi büntetések sűrű alkalmazása által sem a vérontást, sem a pápai tekintély hanyatlását meggátolni nem bírta!!

CXCII.

IV. Honór. 1285—1287.

A római birodalomban a nemeslelkű *habsburgi Rudolf* a béke szilárdításán ernyedetlenül működött. III. Fülöp a spanyol háborúval foglalkozott, Károly már a sirban s elsőszülött fia a fogságban volt, Nápolyban Gerard kardinál-követ s Robert flandriai gróf működtek a pápa nevében. Ezen utóbbinak halála után a szent-testület 15 tagja háborítlanul s a politikai befolyástól szabadon 1285-diki ápril 2-kán *Perugiában* egyhangulag a római születésű *Savelli Jakabot* választá meg pápaul. Tanulmányait a hirneves párisi egyetemen végezte be, s a Marne melletti chalonsi székegyházban szerpappá lön; különféle egyházi hivatalok s méltóságok lelkismeretes s buzgó betöltése után érdemei s szép tulajdonaiért 1261-ben IV. Orbán által „*S. Maria in Cosmedin*“ czimű kardináldiakonságra emeltetett. Mint ilyent látjuk öt két más rangtárssal V. Adorján megbízása folytán a római király s Károly közti surlódások kiegyenlítésén működni s a két fejedelmet egymás közt kibékíteni. IV. *Honor* név alatt pávává az említett városban kikiáltatván, haladéktalanul szülővárosának vette utját, hova nagy ünnepélyességgel vonult be s május 6-kán, husvét-utáni hatodik vasárnap, a Péteregyházban püspökké szenteltetett s ünnepélyesen a pápai trónra emeltetett.

Az erőszakoskodás nélkül választott IV. Honór 1285-diki máj. 25-kén kelt gyönyörű körlevelében az apostoli székre emeltetését az egész keresztény világgal tudatta és az *aventini hegyen egy palotát építtetett*. E választást a rómaiak örömmel fogadták, kiknek példáját követve, az Egyházi-állam nevezetes része meghódolt IV. Hónornak, és a *Márka*-, meg Romagnábani ellenkező ghibellinek is visszatértek az engedelmességre. A Márka főparancsnokává IV.

Honór *Durandi Vilmost* nevezte ki. Azon politikát illetőleg, melyet ezen pápa Anjou, Franciaország és Aragonia iránt tanusított, eltérők a vélemények, mint *Damberger* írja. *Raynald* szerint a legnagyobb szelidség s engesztelékenység útján járt. Az igaz s a való itt a középen van. IV. Honór nem volt francia, hanem római; de e mellett nem kell feledni, hogy pápa is volt, mint IV. Márton, ki mint ilyen, a római egyház jogait védelmezni tartózkodott, s ép azért az Anjoukat Sicilia visszanyerését célzó törekvéseikben támogatni köteles volt.

IV. Márton *Gerárd* kardinálnak meghagyta, hogy szelid bánásmóddal a két Siciliában a békét helyreállítani törekedjék. A közvetlen előd által a béke göröngyös útja szép sikerrel egyengettetvén, azt IV. Honór legalább Alsó-Olaszthonban tökéletesen helyreállította, mint a *Tivoliban* 1285-diki sept. 17-kén kiállított s a salernói herceghez küldött Constitúcióhoz mellékelt hires. bulla: *Justitia et Pax*, bizonyítja, melynek gyors közzétételét a pápa meghagyta. Rudolf császár azon ígéretet tette, hogy magát megkoronáztatandó Rómába vonuland, s bár ezen fényes szertartásra IV. Márton már a napot (1287. febr. 2.) is kitűzte, Rudolf meg nem jelent. Valószínűleg elődei szomorú esetei, s seregének Olaszthonban tán bekövetkezhető gyöngítése voltak azon okok, melyek őt szándéka megváltoztatására birták. IV. Honór arra bírta Rudolfot, hogy az az elhunyt I. Károlynak örökségét az örökösökkel együtt pártfogásába fogadta s megengedte neki, hogy a keresztes-hadjáratra beszedett pénzt az anjoui család érdekei támogatására fordíthassa. Aragoniai Péter halála után egy bullát bocsátott ki IV. Honór, melyben annak második fiát, Jakabot, felhívja, hogy Siciliát engedje át az új aragoniai király Alfonz által fogva tartott Károly salernói hercegnek. Mivel e felhívásra a két testvér mitsem adott, sőt a 22 éves Jakab 1286-diki februárban magát Palermóban királylyá koronáztatta, ugyanazon évben a pápa által ünnepélyesen egyházi átokkal sújtott testvérével együtt. A két felkenő püspököt pedig megidézte, s mivel meg nem jelentek, kiközösítette s felfüggesztette őket, ha az említett évi sz. Péter és Pál ünnepére meg nem jelennek. Minthogy Károly herceg szabadságát ismét visszanyerni óhajtotta, Eduárd angol király közbenjárása folytán Alfonzzal szerződvény kötöttet,

mely szerint a fogoly herczeg Jakab javára minden Siciliára vonatkozó igényéről lemondott. A pápa ezen szerződvényt mint a római egyház jogaiba ütközött a legnagyobb boszankodással elvetette, semmisnek nyilvánította. Midőn azonban Jakab és Alfonz királyok ellen a keresztény fejedelmeket egy általános szövetségbe vonni törekednék, kimult ép azon napon, midőn az említett királyi testvéreket negyedszer is egyházi átokkal sujtani elhatározta.

Valamint elődjei, úgy IV. Honór is oda törekedett, hogy Nyugaton a béke helyreállítatván, a syriai keresztények sorsán egy tekintélyes keresztes-hadjárat által segíteni s Jerusálemet visszafoglalni lehessen. Ez volt a főök, mely a buzgó egyházfőt a fejedelmek kibékítésére folyton sarkalta. De minthogy a nyugati segély sokáig elmaradt, s ahelyett csak szomorú tudósítások érkeztek Keletre, a Szentföld és Örményország keresztényei a tatárokhoz, azaz a perzsiai mongolokhoz fordultak. Az így keletkezett harczok azonban szintén nem mozdították elő a szorongatott keresztények ügyét. — *Görögthonban* II. Andronik a békét nem kiküzdeni, hanem megvásárlani törekedett, s midőn a fővárosban a vallási békét visszaállítani akarta, a szakadárók játszólapdjává lőn. IV. Honór minden szigorú fellépéstől tartózkodott, csak a *Pantaleon* halála után választott egyesült patriarchát, *Pétert*, erősítette meg, kit 1286-diki aug. 23-kán *Latinus* ostiai kardinálpüspök szentelt fel s *Tivoliban* a paláttal diszítettett. — IV. Honór mindjárt pápasága elején a Szentföld érdekében a velenceieket is kibékíteni törekedett. — Mily erőlyesen vezette IV. Honór az egyház ügyeit is, mutatja azon kitűnő apostoli buzgalma, melylyel a florenci köztársaság, a breslaui s savoyai herczegek ellen az egyház szabadságát védelmezte. Az 1285-ki év vége felé a főnebb említett *Fülöp* pápai követ ismét hazánkba jött s néhány napig azon diszes lakban időzött, melyet *Lodomér* esztergomi érsek a Bold. Szűz Dunaszigeten emeltetett.

Midőn a szent-atya arról értesült, hogy IV. *László* parázna királyunk kun ágyasokkal és nogaj-tatárnőkkel dorbézol, velök lakik, az illem s erkölcsiség minden korlátait átlépven, kun és tatár szokásokat és viseletet vőn fel, nejét pedig, *Izabellát*, ki neki az említetekért szemrehányásokat tett, elzáratta s sok ideig margit-szigeti börtönében nélkülözésekkel sanyargatta, 1287-diki márczius 12-kén

kemény, feddő levelet irt Lászlóhoz: „*Örvénybe süllyedtél, — ugy mond egyebek közt — nem átallod még hirnevedet is annyira megrontani, hogy már csufjává lettél a népeknek, meggyalázod magadat s a magyar királyi házat, mely gazdag szokott lenni jeles sarjadékokban, isteni és emberi törvények által tiltott bűnben élve, botrányára vagy az embereknek, és gyűlölt az Isten előtt . . .*“ Tudára adja egyszersmind, miképen megbizta legyen az esztergomi érseket, hogy őt, ha meg nem javul, egyházi átokkal sujtsa. Az érseknek azonfölül meghagyta, hogy a király által oly méltatlanul sanyargatott Izabellát minélelőbb szabadítsa ki börtönéből. De az intés mitsem használt. A pápa nem sokára meghalt; s a szent testület az apostoli szék üressége alatt még aug. 2-kán kénytelen volt ugyanazon intéseket az érsek, veszprémi püspöknél, Venczel cseh királynál s Albert osztrák herczegnél megújítani. *Lodomér* esztergomi érsek törekvései folytán még 1287-ben *Esztergomban* országgyűlés tartatván, IV. Honór s a szent-testület levelei felolvastattak, s a rendek is szívökre vették az ügyet. A közös intelemnek némi hatása lön a királyra. Erzsébet (Izabella) fogságából kibocsáttatott s szokott jövedelmei is kiadattak. (V. ö. Theiner I. 353—357.)

Igen nagy tapssal fogadtatott ezen pápának amaz intézkedése, mely szerint a mohamedánok könnyebb megtérítése s a szakadár Keletnek a latin egyházzal sikeresebb egyesítése végett a párisi egyetemenél az arab s egyéb idegen nyelvekre nagy áldozattal tanszékeket állított. A Keletről Nyugatra átültetett jámbor karmelita-rendet, mely a II. lyoni közsinaton csak eltüretett, megerősítette s a szerzet tagjainak az előbbi tarka köpeny helyett fehérret rendelt. Az ágostonrendi remeték szerzetét is ünnepélyes megerősítéssel látta el. Ellenben a parmai *Segarelli Gellért* által alapított új kolduló-rendet, melynek tagjai magukat apostoli testvéreknek nevezték, eretneki, istentelen, Jézus s az apostolok tanítmányának ellenmondó vélemények miatt kárhoztatta, mghagyván, hogy követőit mint eretnekeket tekintsék. Ezen rend következőleg keletkezett: az említett rajongó ifjú a pármai sz ferencziek által föl nem vétetvén, ez által a sértett hiúság hivatva érezte magát egy zárlat nélküli saját rend alapítására, mely a pápák erélyes fellépése daczára is egész a 14. s 15-dik századig föntartotta magát.

Mint *Polonus Márton* s *luccai Ptolomaeus* folytatói biztosítanak bennünket, IV. Honór nagy mérséklet, bölcsesség s értelmiség által magát igen kitüntette, mindenki iránt megelőző, nyájas, lekötelő volt s mások megbántását gondosan kerülte. *A legjobb kutfők s a józan ítézet a kitűnő egyházfők számába sorolják őt.* Bár a köszvény által annyira el volt torzítva, hogy kezei s lábai használatától csaknem teljesen megfosztva lévén, *kénytelen volt a szentmisét ülve végezni s avégre különös művészileg készített eszközöket használni,* mégis bámulnunk kell roppant tevékenységét, buzgó munkálkodását, nagyszámu kibocsátványait s rendeleteit, melyeknél mindig a legnagyobb körültekintést s komoly megfontolást tanusított. *A nepotismust szintén igen gyűlölte.* Így, midőn *Pandulf* nevű fivére őt kérte, hogy emlékeül rokonai közül valakit, vagy többet is a szent-testületbe venne fel, válaszolá: *„A mások tetteitől függő emlékek hűu és csalékony dolgok; a római bíbor csak a jámbor s tudós férfiakat illeti.”* Midőn mindenki bámulva azon roppant buzgalmat, eszélyt s tapintatot, melyek folytán nyomorult teste daczára is oly dicsően viselte pápai hivatala számos s súlyos terheit, mondá az említett fivérével, ki szintén azon bajban szenvedett, s mégis oly meglepő sikerrel működött: *„Nem a kezek és lábak, hanem a fő kormányoz.”* Udvari környezete iránt ritka szeretetet tanusított. Csak *egyetlen kardinált nevezett ki, Bactamár János* frascatai vagy tusculumi püspököt, kit 1286-diki őszkor követül Némethonba küldött.

IV. Honór 1287-diki ápril 3-kán kimulván, a következő nap (nagypéntek) a vatikáni egyházban eltemettetett. *Palatius* a pápák-ról írott művében ezen egyházfő szép siremlékét rézmetszetben közli. Tetemei III. Pál parancsára a vatikáni egyházból az *Aracoeli* templomba vitettek át. A pápai méltóságot oly nehéz körülmények daczára is dicsteljesen viselte 2 évig. Leveleit közölték: *Mansi, Muratori, Ciaconius* stb.; két életrajza szintén *Muratori* művében látott világot. — Nagy érdemeket vivott ki magának azáltal, hogy az Egyházi-államban garázdálkodott rablókat, erélyes intézkedéssel legyőzte s kiirtotta.

CXCIH.

IV. Miklós. 1288—1292.

IV. Honór halála után az *apostoli szék ismét 10 hóig volt üresedésben*, mit részben a guelfek és ghibellinek mozgalmai folytán két pártra szakadt kardinálok, a Rómában kitört vészkor s ama körülmény idéztek elő, hogy a megválasztott kétszer vetette magát ellen a szent-testület egyhangu akaratának, míg végre az 1288-diki febr. 21-ki *harmadik választáskor könyezve engedett a közkívánnak. Tineus Mór Picenum Ascoli nevű helységében szegény, de istenfélő szülőktől vette származását, kiknek nagy lelki örömére az áhítatos köznép kedves szerzetébe, a sz. ferencziek rendébe lépett.* Ragyogó erényei, szép tulajdonai s nagy tudományossága forrón szeretett szerzete minden méltóságára utat nyitottak neki. Sz. Bonaventura halála (+ 1274) után a *rend generáljává* választott meg. s III. Miklós érdemeit méltánylandó, a szent-testületbe vette fel. *Olaszthonban alig volt község, mely a híres Jeromos (szerzetesi neve) kardinált legalább jó hire s nevéről ne ismerte volna. Mint palaestrinai kardinál-püspök több országban követi minőségben működén, fontos szolgálatot tett az egyház s államnak, sőt már a szent-testületbe felvétele előtt is különféle nehezebb ügyekben igénybe vevék őt a pápák. Megválasztása után 2 nap múlva sz. Péter egyházában ünnepélyesen megkoronáztatott s III. Miklós iránti hálás tiszteletből IV. Miklós név alatt a pápai trónra lépett. Ez az első pápa sz. Ferencz érdemes szerzetéből.*

IV. Miklós mindjárt pápasága elején *Orsini Napoleont, Callonna Pétert, Matteo Jakab (de Aquasparta) sz. ferenczrendi generált s Hugó dömés hittudórt kardinálokká nevezte ki.* Hogy csak ennyivel növelte a szent-testület tagjainak oly csekélyre apadt számát, ennek oka a római egyház jövedelmeinek csökkenése volt. A következő évben kiadott Constitutiója által az említett egyház jövedelmeit két részre osztotta, melyek egyike a pápát, másika a szent-testületet illette. Ezen intézkedés érvénye azonban nem sokáig tartott. —

Politikája, ha szabad úgy szólni, olyan volt, mint azé, ki szabadon működhetik, az engesztelékenység útját követte, s legfőbb vágya Olaszhon lecsendesítésére s a keresztes-had megindítására vonatkozott. Ugy látszik, az Egyházi-államban mindenütt engedelmességre talált, minden párt bizalmasan közlé vele sérelmeit s IV. Miklós sietett kinek-kinek igazságot szolgáltatni. Valamint két közvetlen előde, úgy ő is az *anjoui ház mellett nyilatkozott* a sicíliai vitát illetőleg. A II. vagy *Sánta-Károly* s az aragoniai király közt kötött szerződvényt, mint az apostoli szék jogaival ellenkezőt, szintén érvénytelennek nyilvánította, s 1289-diki május 29-kén II. Károlyt mint *Apulia* (= Nápoly) s *Sicilia* királyát *Rietiben* ünnepélyesen megkoronázta, hova az utóbbit 3000 florenci gyalog s 800 lovon kísérte. Hálából a megkoronázott a rieti püspöknek s káptalannak évenként pontosan kiszolgáltatandó 20 uncia aranyat alapított. Egy aligha tisztán megőrzött okmány szerint, II. Károly, mint az apostoli szék vazallja, a pápának minden három évben egy fehér lovat, 50,000 (hamisított hely!) *márka sterlinget* s ha kíváncsi fog, 300 felszerelt lovagot fog a pápa részére adni; megengedi a papságnak a Rómábai fellebbezést, s megígérte a pápa és a rendek jogainak védelmezését, meg a pápa által megnevezendő száműzötteknek jogaikbai visszahelyezését. IV. Miklós, ki a királynak a keresztes-had felszerelésére az egyházi tizedeket három évre átengedte, 1289-ben *Nápolyba*, hova a király is visszatért, egy követet küldött.

II. Károly épen nem akarta maga részéről az aragoniai királlyal kötött szerződvényt megszegni, s azon esetre, ha nem sikerül Alfonzzal békésen kiegyezkednie, el volt határozva inkább visszatérni fogságába. Mivel azonban a kiközösítés s tilalom, melyeket még IV. Honor mondott ki Alfonz s országa fölött, meglehetősen hatottak, s másrészt az ezek következtében az ő birtokába betört francia s castíliai királyok saját örökségét Aragoniát is veszélyvel fenyegették, maga Alfonz nyújtotta jobbját II. Károlynak a kibékülésre. Valóban a pápa törekvései folytán *Tarasconban* (1289.) a következő feltétel alatt meg is kötötték a béke: Alfonz arragoniai király megvonja segélyét testvérétől, Jakabtól, mint *Sicilia* bitorlójától; a kiközösítés s tilalom megszüntettetik Aragoniában, mely Alfonznak biztosittatik, de mint az apostoli széknek hűbéri tartomá-

nya, minek elismeréseül évenként 30 uncia aranyat fizet, mely összeget már nagyatyja Jakab is megigérte az apostoli székeknek. De Anfonz király nemsokára meghalt s az arragoniai királyság is a siciliali bitorlónak hatalmába került, ki a tarasconi szerződvényt elvetvén, a pápa által kiközösítettett.

Azonban *hasonlíthatlanul nagyobb gondot okozott ezen pápának a Szentföld szomorú helyzete.* Hogy a cairói sultán erőszakoskodásának gátot vessen, saját költségén egy kis hadsereget küldött Palaestinába. De 1291-diki május 18-kán a szentföldi keresztények utolsó erőssége, *Ptolemais*, is elesett, lakói a győztes zultán parancsára leölettek, s maga az *egykor oly virágzó, dúsgazdag s tekintélyes szerepű város teljesen leromboltatván, a földdel egyenlővé tételt.* *E város elvesztése véget vetett a heresztények uralmának Palaestinában.* A még *Syria* némely városaiban lappangott keresztények *Cyprusba* menekültek, mely szigeten s *Kis-Örményországon* kívül mi birtok se maradt többé a keresztények kezei közt. Sikertelen törekedett IV. Miklós *még egy nagy keresztes-hadat létesíteni a szent helyek megfertőztetői ellen.* A szent lelkesedés, mely kezdettől fogva százazreket indított a kereszt felvételére, kialudt. Nyugat a keresztes-hadak minden szellemi s anyagi gyümölcseit egybegyűjteni látszott már. A pápa a legmeghatóbb leveleket írta mindenüvé, a legtekintélyesb követeket küldte az országokba, több tartományi zsinatokat is tartott, s nemcsak a keresztény fejedelmeket, hanem a konstantinápolyi s trapezunti császárokat, sőt még a tatárok chánját is felhívta az evangelium legdühösb ellenei, a mohamedánok ellen. A saracenokkali huzamos küzdelem hozta a tatárokat a keresztény Nyugattal közelebbi viszonyba, s IV. Miklós ezen kedvező körülményt is a lehető legbuzgóbban felhasználni törekedett, hogy a keresztény egélynek őket is megnyerje. Hires küldéreket menesztett hozzájuk, a többi közt a derék *de Monte Corvino Jánost*, a sz. ferencz-rend egyik tapintatdus s hirneves tudományu tagját. Azonban sem ezen vállalat, sem a keresztes-had terve nem sikerült; az utóbbi nem, mert Franciaország s Aragonia ismét harczban állottak egymás közt, s az angol királyon kívül kisem volt hajlandó a kereszt felvételére. Kivált a *szépnek nevezett IV. Fülöp* francia király meg alattomban oda törekedett, hogy a fejedelmek közt a viszályok

minél pusztítóbb lángokban áradván el, a keresztes-hadjárat meggátoltassék; de azért a hatalmaskodó annak ürügye alatt nagyon zsarolta az egyházakat. Miért a pápának e királylyal sokat kelle küzdenie, főleg midőn IV. Fülöp hivatalnokai által bántalmaztatván a főpapok, ezek keserveiket a pápával tudatták. Majd némelek azt állították, hogy a saracenok tartós meghódítása a lehetlenségek közé tartozik, mások meg a pénz s a fáradságot sajnálták; s maga Rudolf császár, valamint utódja *nassaui Adolf* sem mert oly veszélyes vállalatba bocsátkozni, s siker nélkül tékozolni azon erőt melyet uralma megszilárdítására szivesebben fordított mind a kettő. *S így az általános részvétlenség folytán, melyhez még az apostoli erélyű egyházfő halála is járult, a keresztes hadjáratok egészen megszüntek, miután 1096—1291-ig, tehát 195 évig tartottak.*

IV. Miklós az *egyházi választó-fejedelmek székeinek betöltésére is kiterjesztette gondoskodását*; a mainzi szék *Henrik* érseknek 1288-diki márczius 19-kén bekövetkezett halálával megürülvén, a trienti pedig 1286-diki ápril 26-ka óta már szintén főpásztor nélkül lévén, *eppensteini Gellért*, mainzi kanonok s trieri főesperes mind a két káptalantól sok szavazatot nyert, és ő Rómába utazott, valamint vetélytársa is oda vette magát. IV. Miklós 1289-diki márczius 6-kán *Gellértet* a mainzi, *wannesbergi Boemund* trieri prépostot s főesperest pedig a trieri székre erősítette meg, kik a felszentelés után virágvasárnapján (3. apr.) Rómában nyerték a palástot. A pápa *Boemund* megkeresése folytán *János* mestert éneklő-kanonokká s *Rudolf* orvosát, *Aspelt Péter* mestert, a király kívánságára trieri préposttá nevezte ki. Ezen utóbbi Rómában tartózkodott mint rendkívüli követ s *János* mint Boemund kísérfője. A káptalan egyiket sem akarta elfogadni, hanem préposttá a *zveibrücheni gróf fivérét*, éneklővé pedig *Befort* urának testvérét választá meg, *nem a tudományos műveltség, hanem a magas származás által akarván a káptalan fényét emelni.* E körülmény meggátolta azon nagy ünnepélyt, melylyel az érseket *Trier* városa fogadni akarta. Gerhárd pedig már előbb is nagy adósságokba vevén magát, *Woringen* melletti szűk fogságában 13 hóig kelle ülnie, míg IV. Miklós a fogoly barátainak esedezése által indítatva, őt a római király s több tekintélyes főpapnak irván, végre kiszabadította.

IV. László javulása hazánkban igen tűnékeny volt, s e miatt a közbátorság teljesen elveszett. A javaikban megkárosított püspökök ismét a pápához folyamodtak, de IV. Miklós intelmei siker nélkül hangzottak el. Az eszköz, melyhez a pápa ezután a püspökök javaslatára nyult, csak növelte a bajokat. A kunok és tatárok ellen az esztergomi érsek által keresztes-háborút hirdettetett. De a gyűlevész had, melyhez némely urak is csatlakozának, a tatárok s kunokkal versenyt rabolt s hatalmaskodott. A szent-atyá az elnyomott s kifosztott magyar papság sürgető kérésére, még egy kísérletet akart tenni a mélyen sülyedt király javítására, ki nejét megint elűzvé, kun s tatár nők karjaiba veté magát. A követnek, utasítása szerint, még egyszer keresztes-hadat kell vala gyűjtenie a király barátai, a kunok s tatárok ellen. De ez nem vétetett többé fogamatba; mert midőn IV. Miklósnak ezen okmánya kelt (1290. jul. 20.), László már nem volt már többé életben. Halála után III. Endre (1290—1301), az Árpád nemzetség egyetlen férfi sarja, István herczeg s Morosini Thomasina-Katalin fia, csak nagy küzdelmek után tarthatta fön magát a magyar trónon. Rudolf egy Erfurtban kiadott okmányában az országot, mint IV. Béla által a tatárjáráskor II. Frigyesnek felajánlott birodalmi bűbért fiára, Albert osztrák herczegre ruházta s Martell Károly, Sánta-Károly siciliiai királynak és Máriának, V. István királyunk leányának fia, anyja működése folytán, mihelyt az IV. László haláláról értesült, a pápa követe által magyar királylyá koronáztatott. Ezen utóbbi III. Endrére nézve a legveszélyesb volt, mint a királyi ház rokona s a pápa pártfogása alatt álló, kire bizton támaszkodott. Érdekében IV. Miklós már 1291-diki január 2-kán követül küldé Magyarországba János esinói püspököt, mint Dr. Hatvani (Horváth Mihály püspök) állítja, szinleg, hogy László halálának körülményeit megvizsgálja s az ország állapotáról őt bővebben tudósítsa. Mivel már értésére esett ő Szentségének, hogy Rudolf az országot birodalmi hűbérnek nyilvánította, egyszersmind utasításul adta követének, hogy „mivel ezen ország többféleképen az apostoli székhöz tartozónak ismertetnék“, ezt Rudolfnak világosan kijelentse, s tiltsa le őt, hogy ezen országot sem ő, sem más valaki elfoglalni s bitorolni ne merészelje, a szent-szék jogainak sérelmére. Ugyanezen értelemben irt magának Rudolfnak is, felszólítván őt,

hogy az egyház e jogát királyi tiszténél fogva maga is védelmezze. Az esztergomi és kalocsai érsekeket pedig megfedette, hogy őt az ország állapotáról eddigelé nem értesítették.

Rudolf eleinte mitsem gondolt a szent-szék ezen állítólagos jogaival; sőt, de még a pápai követ megérkezése előtt, *egyenesen megírta IV. Miklósnak, hogy Magyarország birodalmi hűbér, s azt ő Albert fiának adományozta, s valóban készületeket is tőn annak birtokba-vételére. Nehogy pedig abban Venczel cseh király által háborgattassék, -- mert Venczel IV. Béla leányának, Annának unokája lévén, szintén igényt tartott a magyar koronára, — vele szerződvényre lépett s hazánkba Albert fiát egy sereg élén beküldé, hogy azt elfoglalja. Mint küzdött meg III. Endre annyi trónkövetelővel, bőven elbeszélük honi történeteink.*

Helena, a szerb király anyja, egy jámbor katolika nő, nagy befolyásu volt s Rómával gyakori érintkezésben állott. Valószínűleg az ő kérelme folytán történt, hogy IV. Miklós 1291-diki márczius 15-kén Orvietóban kelt bullájában, a szerb királynő, az ugynevezett császár s bolgár érsek megkeresése következtében megengedte az ismét helyreállított Saba városában egy püspöki szék felállítását. Milotinos István, szerb király, oda törekedett, hogy birtokait szaporítsa. A bosnyákokat s ráczoikat már meghódította, s a hazánkbeli zavarokat uralma terjesztésére igen feltudta használni. Országát az apostoli szék ótalma s pártfogásába ajánlotta s a pápa iránti tiszteletet tanúsító magatartása egészen megnyugtatta a katolikusokat; de mivel az egység központja felé hajolt, a szakadárok s patarenok annál dühösebben vetették magukat ellene, és midőn a pápa István s Marin érsek kérelmére két jeles hitbuzgó s e vidék nyelvét értő sz. ferenczrendi atyát küldött, ezen hitkövetek s az említett érsek igen súlyos helyzetbe döntettek, itt is bebizonyodni látván, hogy nincs valami makacsabb, megrögzöttebb s konokabb, mint a szakadály ganosz, átkos szelleme. — 1288. sept. 3. IV. Miklós a kunok térítőinek több kiváltságot engedett. (Ld. Theiner I. 360—380. — Szvorényi M. III. 53—57. IV. 29—30.)

IV. Miklós az olasz városok egymás-közi örökös ellenségeskedésének véget vetendő, megtiltotta azoknak az önhatalmu szövetkezéseket. 1290-diki nov. 18-kán ünnepélyesen megidézte Guidó

montefeltrói grófot, kiközösítés s tilalom alá vetette, ha a meghatározott időre a pisai Signoriát le nem teszi. Említést érdemel az is, hogy a tevékeny egyházfő a *Bresciában* hatalmaskodó pártemberek törvénygyártói tulkapásait a kellő határok közé szorította, kik a kivándorlott vagy elűzött családok tagjaival házassági viszonyt is megsemmisíteni akarták stb. IV. Miklós *igen szerette volna a templom- s jánosvitézek lovagrendjeit egy szerzetlé alakítani át*; mert ha a lovagrendek egyetértének, Accon nem esik el. Azért meghagyta az egyháznagyoknak, hogy ama rendek egygyőolvasztását illetőleg a zsinatokon tanácskozzanak. A szent apostolok sirjait bizonyos napokon meglátogató jámbor zarándokoknak bucsukat engedett. — IV. Sándornak sz. Ferencz bélyegeire vonatkozó bulláját ő is megerősítette. E dicső rendalapító harmadik szerzetét szabályozta s megerősítette. — Az igen alázatos, kegyes s feddhetlen életű pápa az egyházi méltóságokra csak istenfélő s tudós férfiakat szeretett emelni, mert jól tudta, hogy az isteni félelem s erényességtől idegenkedő tudósok csak ostarai a társadalomnak. Nemcsak kitünő tudós, hanem egyszersmind nagy előmozdítója volt ő a tudományoknak is; több főtanodák, mint a montpelléri, lissaboni, besançoni s némelyek szerint, a grázi is neki köszönik keletkezésöket. Rómát több pompás épületekkel s új templomokkal ékesítette, s mint a bold. Szűz nagy tisztelője a Maria Maggiore egyházat s a lateráni basilikát felségesen feldiszitette és drága műbecsü képekkel látta el. Róma utczáit szélesbitette. Számos levelein kívül, melyekből a nagy ferenczes történész Wadding colossalis művében nem kevesebb mint 100-at közöl, s néhányat Raynald meg Bzovius Baronius folytatásában nyomattak ki, irt még a híres hittudor-pápa bibliai commentárokat s a sententiák mestere könyvének homályosb helyeit igen jeles értekezésekkel derítette fel, melyek azonban mind hozzánk el nem jutottak. Ellenben 6 bullája a római Bullárium első, 7 pedig annak IX. kötetében láttak világot.

IV. Miklós pápasága alatt mult ki Rudolf. 1291-diki juliusban kedvencz sakk-játéka mellett ült az agg császár; képe halálsápadt volt, s maga is érezte hogy feloszlásához közelit. Kérdezé tehát az orvosokat, hogy meddig élhet még. „Uram, lön a válasz, tán már holnap elhívják lelkedet!“ „Föl tehát Speyerbe, monda, ülté-

ből fölkelvén: *őseimhez lovaglok*;“ s hü paripájára ült. De nem értélve Speyerbe: utközben meglepéssel fenyegeté a halál. Levevék hát a lóról, s egy falusi egyházba vivék, hol a haldoklók szentségeivel magát elláttatván, egy széken ülve kulcsolt kezekkel imádkozék. Még egyszer felegyenesedvén, így szóla: *„Királynak állva kell meghalni,“* s három lovagra támaszkodva, az említett évi július 15-kén kiadá lelkét. Tetemei a speyeri székegyházban *Hohenstauff Fülöpéi mellett* takarítottak el. Ugy halt meg, amint élt, *az erő, önmegadás, jámborság s erény példányképe volt ő.* A nép honatyaként siratá; ő békét s jó rendet alkotott ismét s a *közsorsu emberek iránt is leereszkedő voll.* A nép császárnak nevezé; bár *a császári koronát nem viselte, s mint Nagy Károlyt, s Rőt-szakállu Frigyeszt hül emléken tartá.*

IV. Miklós, ki sz. Péter székét, mielőtt az oly szomorú módon a homályba borulna, az esti nap aranyfényében felfelragyogni látta még, Rudolf császárt nem sokáig élte túl. A Szentföld elvesztése fölötti mély bánat, *hol ő egykor püspök volt,* megtörte az agg egyházfő szívét, s 4 évi, 1 havi, meg 14 napi áldásdus pápasága után 1292-diki ápril 4-kén (nagy-pénteken) váratlanul s gyorsan meghalt. *Sz. Antonin érsek szerint,* mindenki szeretve tisztelte őt *beccsületes érzete s feddhetlen életeért.* Alázatosságát szépen hirdeti következő régi sirirata:

Hic tumulus tumulat humilem, qui facibus auctus
 Sic moriens statuit ossa manere sua,
 Hunc *Franciscus* alit, cardo ut sit, almaque Petri
 Sedes magnificat, gratia diva beat.
Quartus Papa fuit Nicolaus, Virginis aedem
 Nunc lapsam reficit, fitque vetusta nova
 Petrus apostolicus socium, *Franciscum* Alumnum
 Protegat, omnipotens matre rogante, beat.

CXCIV.

Sz. V. Coelestin. 1294.

A nemeskeblű IV. Miklós elhunytakor Rudolfnak már igen derék utódja volt. A *Habsburgok* igen hatalmasokul látszának a választó-fejedelmek előtt, s azért nem álltak Rudolfnak azon szándékára, hogy elsőszülötté legyen utódja, hanem ilyenül a szép tulajdonokkal ékeskedő *nassau*i Adolftól választák meg. II. Károly minden erejét megfeszítette az említett pápa halála után, hogy oly pápa emeltessék sz. Péter székére, *kit ő a francia politika járszágán kénye szerint vezethetend.* Kivánsága teljesült is. Róma legtekintélyesb s leghatalmasb házai, az *Orsinik* s *Calonnák mozgalmi folytán*, kiknek részint vér, részint pártrokonaik voltak a szenttestületben s saját családjukbelit akartak a pápai trónra emelni, s így az apostoli szék ismét huzamos ideig, 2 év s 3 hóig, volt üreseedésben. A kardinálok előbb a S. Maria Maggiore melletti IV. Miklós által emelt palotába gyűltek egybe a választásra; de megegyezni nem tudván, széteszlottak, s azután IV. Honórnak sz. Sabina, utóbb a S. Maria sopra Minerva nevet viselő épületében törekedtek főt adni az egyháznak. Végre *Perugiában* fogtak a választáshoz s *Benedek kardinál-diákon indítványa folytán* 1294-diki július 5 Kén egy a közeli *Sulmona* mellett élő jámbor remetét, *murronei Pétert*, választák meg egyházfőül. Péter, ki a hegyről, hol mint remete élt, *Murrone* nevet visel, 1215-ben Apuliában ismeretlen szülőktől vette származását. Már gyöngye ifjúságában magányba vonult; melyet azonban elhagyott s ekkor Rómába ment tanulni, hol pappá szenteltetvén, *benczésé* lőn. Sok kellemetlenség békés eltűrése után, megalapította róla nevezett sz. *Coelestin-rendet*, mely sz. *Benedek* eredeti szabályának szigorú megtartása által igen jó hírben állott. Ezen jámbor szerzet Rómában is nyert egy kolostort, s már 1264-ben jóváhagyatott IV. Orbán által. Az istenfélő rendalapító 1274-ben személyesen megjelent a II. lyoni közzsínaton, mely alkalommal szerzete B. X. Gergely által jóváhagyatott s megerősítettett. Az egyház fejévé tör-

tént megválasztatásáról értesülvén, épen menekülésről gondoskodott, midőn a *Conclave* által küldött öt kardinál a rendalapító *sulmonai* szűk szobája rácszata előtt megjelent. A küldöttek egy korgyöngre, elsanyaritott, a sok könnyezéstől feldagadt szemű, halvány arczu, zilált szakállu 80 éves aggastyánra találtak, ki a világnak egészen meghalva, egyedül az égi hazára irányzá gondolatait. A kardinálok lábaihoz borulva átnyujták neki a választási okmányt. Eleinte vonakodott e meghívást elfogadni, elégtelennek tartván magát az egyháznak oly nehéz időkbeli kormányzatára; de buzgó imáját végezve, engedett a szent-testület akarátának. *Igen szeretett magányát elhagyta, s egy számárra ülve nagyon szegényes öltözkében és folyton könnyezve a kardinálok nagy boszankodására nem Perugiába, hanem Aquilába vonult; mely alkalommal ama nagyon kitüntetett állatot kantáránál fogva II. Károly s fia Martel-Károly vezették. Soha nem se-reglett még össze oly roppant néptenger, mint ekkor, a pápa látására, kiki épedve ohajtván a szent aggastyán áldását megnyerni. Csodálkozva kiált itt fel az elmés protestáns író Leó is: „Valóban csodálatos kép; egy remeteéletű, a világot elhagyott embert egyszerre a kereszténység legfőbb méltóságára emelve, s erős ellenkezése daczára is az előtte ismeretlen ügyvezetésre kényszerítve, számáron, melyet két király vezet, magányából bevonulni látni Aquilába.” Ezen városban 1294-diki aug. 29-kén felszenteltetvén s V. Coelestin név alatt mintegy 200,000 ember jelenlétében megkoronáztatván, erről szokás szerint azonnal tudósította a keresztény világot.*

V. Coelestin mindjárt pápasága elején 12 kardinált nevezett ki, kik részint francziák, részint olaszok voltak ugyan, de *mindnyájan az anjoui ház barátai*. E kinevezés épen nem tetszett az egyházas érzelműeknek; de mit törődött azzal *Sánta-Károly*, hisz egészen tetszése szerinti pápa ült sz. Péter székében, ki épen az ő birtokában tartózkodván, sietett azt érdekei emelésére felhasználni. A kardinálok csak oly föltét alatt vették magukat Róma s Perugiából Aquilába, mely Károly főnhatósága alatt állott, ha az agg egyházfő halála után a szent-testület az említett Károly által országában vissza nem tartatik, hanem *szabadon keresheti fel a választásra alkalmas helyet*. Miről a király *Agarvi* mester által Rómában kiállított s esküvel erősített okmányban biztosította a kardinálokat. E kötelezett-

ségtől azonban V. Coelestin egy *San Germanóban* okt. 17-kén kelt bullájában fölmenté a királyt, sőt kötelmévé tévé, hogy a X. Gergely által behozott conclavei kényszerítő szabályzat pontos megtartására ügyeljen fel az ő halála után. E bulla Károly tervén nagyot lendített, ki nem akarta állampolitikájának művészileg szőtt finom szárait mindjárt az agg pápa halála után szétszakadozni látni, hanem uralkodni törekedett befolyásával a következő választáson is. V. Coelestin Aquilából *Sulmonába* vezettetett, tán hogy bizonyos kardinálok tőle eltávolíttatván, a király annál biztosabban használhassa fel az egyedüli pápát. *Még egyszer meglátogatta közeli kolostorkáját*, honnét két nap múlva II. Károlynak az aragoniai kezeségben levő alig 20 éves fiát, mint *egészen világít, Lajost, a lyoni érseki székre nevezte ki*. Ily uton törekedett IV. Fülöp, francia király, e várost birtokába keríteni. Hogy e terve sikerüljön, *Raymund lyoni érseket a szent-testület tagjai közé emeltették az Anjouk, s az így megürült székre ugyanazok Lajos herceget juttaták fel a pápa által, kit ők oly sokra rátudtak venni!* Valószínűleg Sulmonában erősítette meg saját szerzetét is.

De mivel a X. Gergely említett szigorú rendszabályát megerősítette, hogy az apostoli szék oly huzamosan többé üresedésben ne legyen, s Károly iránt tanusított engedelkenysége által is a kardinálokat magára haragította, és másrészt ő maga is érezte, hogy a *jámbor életen s jó szándékon kívül a pápai méltóság roppant terheinek elviselésére, világ- s emberismeret, tapintat, ildomosság, észélyesség, bölcs körültekintés, tudomány, diplomatiái, politikai, meg az egyházi viszonyok bő ismerete is szükségeltetik; mert e kellékek nélkül akarata ellen is nagy botlásokat követhetne el: kikérdezte a leghíreseb jogtudósok véleményét is: vajjon lemondhatna-e ő a pápaságról, melyre oly igen képtelennek érzni magát? E szándokáról hasztalan igyekezett őt a király Nápolyban is lebeszélni, hova valószínűleg Advent elején érkezett meg s hol a királyi palotában murronei cellája mintájára *fából egy kis szobácskát állítottak részére*. Miután ama kérdésre a szent-testület is igennel felelt, a pápa egybegyűjté a kardinálokat s püspököket. Megjelent a király is fényes kísérettel. *E nagyszerű gyülekezet előtt 1294-diki dec. 13-kán történt V. Coelestinnek a pápai méltóságról lemondása*, miután azt 5 hó- s 8 napig viselte az*

Anjouk nem csekély elönyére.)* V. Coelestin a mondott napon a kardinálok elé lépven egy okmányt olvasott fel, mely a lemondás elfogadhatására s az új választásra felhatalmazza a szent-testületet. Ezen irat így hangzik: „*En V. Coelestin pápa törvényes okoktól indítatva, ugymint az alázatosság, az evangéliumi tanácsok tökéletes megtartása s a lelkismeret tisztáni megőrzése okaitól, továbbá testi gyöngeségemre, ismerethiány, és a keresztény nép rosszágairai tekintetből, és végre előbbi életmódom békéje s vigasztalása utáni vágyból: önkényt és szabadon leteszem a pápaságot, és lemondok minden állásom, méltóságomról, tisztelet s a vele járó teherről, teljes szabadságot adván ezennel a kardináli testületnek, hogy az egyetemes egyháznak kanonszerűleg új pápát adhasson.*“ Erre legfőbb méltósága jelvényeit lerakta, s kedves szerzete igen szerény öltönyt oly epedő vágygyal s alázattal ölté fel, mely mindenkít egész a könyvezésig meghatott. Azután térdre borult, az elkövetett hibákért bocsánatot kért s égré emelt kezek, könnyes szemekkel esenge a kardináloknak, hogy nála méltóbb s alkalmasabbat emeljenek az apostoli székre. A szent-testület a távozonak forró imájába ajánlá a főpásztórától megfosztott s sokfélekép szorongatott egyházat.

Utódja VIII. Bonifác, igen fontos okoknál fogva azt kívánta, hogy az oly könnyen tévutra vezethető töprengő aggastyán vele Rómába vonulna, vagy legalább *Angelario* montecassinói apátnak felügyelete alatt maradjon; de ő egyszerre eltűnt a kardinálok rémületére. Egészen egyedül *St. Germanóba* vette magát, hol egy paptól nyert teherhordó állaton *Muronneba* tért vissza s cellájába zárkózott. VIII. Bonifác erről értesülvén, *orvietoi Theodorich* kamarását küldte hozzá, hogy őt a Rómabai költözködésre birja; de Coelestin nem akarta kedves magányát még egyszer ohagyni, s megjegyzé, hogy ő többé a világgal nem fog érintkezni s rendtársain kívül másokkal

*) Tény ugyanis, hogy az Anjouk részint oly okmányok aláírására bírták a világ gonoszságát nem ismerő pápát, melyek az egyház méltósága s jogaival ellenkeznek részint lelketlen hivatalnokaik által az ő érdekeik emelésére hamis bullákat, brevéket s egyéb iratokat gyártattak. Innét eredt az ismeretes mondat: „*Coelestinus multa fecit de plenitudine potestatis, sed et multa de plenitudine simplicitatis.*“

beszélni. Azonban VIII. Bonifácznak tudomására jutván, hogy többen a pápaságróli lemondást tilosnak tartják, s azért Coelestint tovább is pápaul tekintik, és őt arra akarják bírni, hogy a lemondást visszavonja, szükségesnek látta a szakadály kikerülése végett őt őrizet alá helyezni. Ezt Coelestin barátaitól megtudván, titkon utnak eredt s az 1295-ki nagybőjtöt *Apulia egy erdejében töltötte egy remeté-nél.* Némelyek szerint Konstantinápolyba akart menekülni, hogy elrejtőzése által a szakadály meggátoltassék, de ellenkező szél visszahajtotta a hajót s ő ismét kénytelen volt Apuliában a szárazra lépni, hol fölismereték. Most VIII. Bonifác követei s II. Károly küldötte, a jerusalemi patriarcha, jövének hozzá; *kik a esodák emberét jobban ostromlák a szárazon, mint a felzudult viharok a tengeren.* Végre engedett a küldöttek jól indokolt benső kérelmének s az említett 1295-ki junius közepén azokkal *Anagniba* vette magát utódához. Ezen utóbbi tartózkodási helyeül a magányosan álló *Fumona* várát jelölte ki, melynek népsége csupán 6 ór s más 30 személyből állott. Itt ugyan gondosan őriztetett a szent-testület tanácsa folytán, de legkevésbé sem bántalmaztatott, sőt inkább kiki tisztelettel viseltetett iránta. És ő épen nem panaszkodott, hanem inkább szent örömtől sugárzó arczczal mosolyogva monda, midőn az őnmaga által választott szobácskába belépett: *„Egy kis kamrácskát óhajtottam, mit most már igazán megnyervén, nekem ennél nagyobb gyönyörűséget nem adhattak volna!”* Két saját rendjéből szerzetes osztotta meg vele a magányt, kikkel együtt imádkozott s dicséretet zengett folyton az Urnak, míg e szavakat monda: *„Laudate Dominum in Sanctis eius, omnis spiritus laudet Dominum,”* az általa előre megjósolt napon, 1296-ki május 19-kén, az igazak halálával kimult. E napon tiszteli őt, kit már a nép életében szentnek tartott, az egyház nemzedékről nemzedékre.

V. Coelestin halála után 11 év múlva V. Kelemen által a szentek lajstromába iratott. Az ide vonatkozó bullában mondatik: *„Mint a csupa egyszerűség embere, és azon ügyvitelben járattan, melyet az egyetemes egyház kormányzása igényel, minthogy gyermekségétől fogva egész késő koraig nem a földiek, hanem egyedül az égiekre gondolt, huzamos gondolkodás s bölcs megfontolás után szabadon és teljesen lemondott a pápaság méltósága s terheiről, hogy az egyetemes egyház va-*

lami kárt ne szenvedjen az ő igazgatása folytán, és hogy a Mártha háborgató gondjaitól megszabadulván, Máriával az elmélkedés békéjében Jézus lábaihoz ülhesse.” — Tetemei a Ferentino melletti sz. Antal zárdatemplomában 10 ölnyi mélységre takarítottak el, de 1306-ban felemeltettek s a szentté-avatáskor mint drága ereklyék a collemádói egyháznak adattak át. — Néhány kisebbszerű művet birunk tőle a következő czimek alatt: „*Relatio vitae suae; De virtutibus; De vitiis; De hominis vanitate; De exemptis; De Sententiis Patrum;* melyek 1640-ben a „*Bibliotheca Maxima Patrum*“ czimű colossalis műben láttak világot Nápolyban. D'Ailly Péter kardinál által latinul írott életrajzát Fábri Dénes 1539-ben javított irálylyal adta ki Párisban, 4-ed rétbén.

CXCV.

VIII. Bonifác. 1294—1303.

VIII. Bonifác kora, Schelling szerint, az Isten szellemében irt eposnak egyik legérdekesebb, legfontosabb és tanulságosabb episodját képezi. Nagyszerű jelenetekben dus korszak volt ez, melynek eseményei eredetükben oly messze kiható eszmék befolyását tüntetik fel, fejleményeikben oly érdemes államtani tanulmányokat nyújtanak a keresztény társadalom történetéhez, következményeikben oly mély befolyást gyakorló eredményeket idéztek elő, hogy a történetíró figyelmét nagyban igénylik.

VII. Gergely, III. Sándor, III. Incze nagy szelleme kihaltak látszék az egyházból; a roppant hatás, melyet ezek századokra gyakoroltak, gyöngé, tulsulyt nélkülöző utódjaik alatt, és főleg a hosszas és gyakori széküresedések folytán mindinkább eltűnt, halványult; míg a világi hatalom befolyása az egyház ügyeire, melynek ellenében ama dicsők oly nagyszerű sikerekkel vitták az eszmék harczát, időről-időre érezhetőbb lőn, s nagyobb érvényt vívott ki magának. A pápai hatalom tekintélyének fénye mindinkább elhomályosodék, s az európai államcsaládok közt jótékony közbenjárói szerepe által kivívott fensősége mind észrevehetőbben alászálla. A szolgál-

ság, a fejedelmi önkénytől való függés gyászos napjai látszottak az egyháza ismét bekövetkezni. De a vészes befolyás áradata ellenében VIII. Bonifácot állítá védgátul a Gondviselés. Az ő nagy szelleme volt a kőszirt, melyen a koresemények zuduló hullámai tajtékozva törttek meg... Fájdalom! hogy a nagy szellemek nem bírnak a kőszirtek tartósságával.

Mint láttuk, a szent öreg, a sulmonai hegyvidék alázatos szivű remetéje, V. Coelestin a koronás tiarát, mely oly súlyosan nehezedék halántékaira, letette: hogy az egyház vészhányatott hajójának kormányrudját gyöngre, egyedül csak imára kulcsolódó kezeiből hatalmasabb karok biztos vezetésére juttassa és bizza. A szent-testület nehéz idők keserű tapasztalásain okulva haladéktalanul sereglett egybe a conclave elzárt falai közé, hogy az elárvult egyháznak új jegyest adjanak; s 1294-ki év karácson-böjtjén bámulandó egyértelműséggel Cajetani Benedek kardinált választák pápává. Szavazataikat a kardinálok méltóbbnak nem adhatták volna. Benedek a fényes s előkelő Gaetani vagy Cajetani család ivadéka 1217 körül vagy bizonyosan 1210 s 1230 közt született Anagniban, mely város már III. Incze, IX. Gergely s IV. Sándor pápákat adta az egyháznak. A Gaetani nemzetség, mint neve is mutatja, eredetileg Gaëtából származott, s nem tudni, mint települt le Anagniban. Történelmileg csak annyi bizonyos, hogy a XIII. század elején Gaetani Lofredo, Gaetani Mátyásnak fia, egy Conti leányt vett nőül, IV. Sándor unoka-hugát, kivel több gyermeket nemzet, köztük Benedettót is.

Benedek már kora ifjúságában nagy elmetehetséget s jellem-élénkséget tanusított. A hittan s tudományokbani első képzését a velletrii sz. ferenczi kolostorban nyerte, hol a derék Patrasso atya gyöngéd gondoskodással örködött fölötte. Benedetto gyakran emlegeté később is a jó szerzetes-atya irántai szeretetét, s midőn a pápai trónra jutott, hálából kardinál-kalappal tisztelé meg. A párisi egyetemen, bár még fiatal volt, a két jog tudorává lőn s oly hirre kapott, hogy az egyházi méltóságok ajtai csakhamar nyitva állottak előtte. Így látjuk őt egymásután a párisi, lyoni, anagnii (1260.), vatikáni s todii hires káptalanokba felvétetni. Mint apostoli jegyző s szentszéki ügyvéd a legfontosabb ügyek vívói közé tartozott s Francia, Portugál, Nápoly, Némethon s egyéb országokban követül alkal-

maztatott, és oly hirneves jogtudósul ismertetett, hogy e tekintetben is ritkította párját. Ez volt a főök, hogy több káptalan őt tagjává választotta, mint olyant, ki azoknak Rómában fontos szolgálatokat tehetett. IV. Márton őt 1282-ben kardinál-diákonná nevezé ki s *megengedé minden javadalmainak megtartását*. Ez időtől a legfontosabb követségekben, az egyház s állam közügyeiben a mily következetes jellemzilárdságot, oly mély államférfiui bölcseséget tanusita. Megválasztásánál igen sokat nyomott a mérlegben, hogy *Benedek az apostoli székek ügyei vezetésében 40 éven át magát igen kitüntetvén, az egyház s országok viszonyait bőven ismerte*. A szent-testület igen jól tudta, hogy a szorongatott egyháznak egy oly válságos korszakban ép oly langeszü, mint erőyes egyházfőre van szüksége.

És mégis ép e választásnak körülményei képezik ama súlyos vádpontok egyik legfőbbjét, melyekkel e nagy, de szerencsétlen pápa ellenei az ő emlékéet a történelem lapjain oly rutul bemocskolták. De hála fáradszorgalmu történéseinknek, kik buvárlataik folytán e nagyfontosságú kérdést tisztában hozván, mint látni fogjuk, VIII. Bonifacsz nevének a történelmi igazság teljesen kiszolgálattatik. — IX. Lajos óta a francia udvar befolyása az egyház ügyeire félreismerhetlen nyomokban tűnik elő, veszélyes, zavaró befolyást gyakorolva az egyház s állam közötti jogviszonyokra. Ezen uralkodó igen ildomos utódai igen jól tudván, mily határozó befolyást gyakorol a pápaság Európa államéletére, főtörekvésük oda irányult, hogy a pápaválasztások folyamára gyámnokságukat biztosítsák. *Mit nagy küzdelmek folytán az egyház megsirathatlan kárára sikerült is kivívniok*. A francia befolyás első diadalát találjuk a francia származásu IV. Márton pápa (1281—1285.) választásánál, ki *Anjoui I. Károly*, nápolyi király (VIII. Lajos francia király fia) törekvései folytán jutott az apostoli székre. Mint láttuk, ezen egyházfő alatt az egyházi tekintély oly megdöbbszentő lökést kapott, hogy az általa III. Péter ellen hozott kiközösítési fenyíték hatálytalan maradt. Az ő s utódainak halála után Károly számító eszélye a pápai széket hosszas üresedésben tartotta, hogy a zavarosban halászhasson. Fia II. Károly, a sánta, atyja trónjával ennek hagyományos politikáját is öröklé. Ő, mint *Damberger* írja, *egyetértve a párisi udvarral, előbb a pápaválasztást, azután magát a választottat iparkodott a francia politika*

járszalagán vezetni. Az egyházfejének erkölcsi hatalmával rendelkezhetni, többet nyomott egy királyság birtoklásánál. Midőn ama nagy üdvtelen interregnum után a kardinálok a korviszonyokkal teljesen ismeretlen gyöngye *De Murrone Pétert*, ki magát V. Coelestinnek nevezé, 1294-ki jul. 5-én megválaszták, az új pápát senki örvendezőbb szívvvel nem üdvözölte, mint II. Károly; mert az erélytelen aggasztásban, ki alattvalója volt, czélzatainak igen használható eszközét látta. Ezen esemény, mint ugyanazon Damberger mondja, felvilágosítást nyújt arról is, hogy V. Coelestin utódja VIII. Bonifác *Frankhon* részéről miért üldöztetett oly engesztelhetetlen gyűlölettel egész a *strig*, s még a *síron* is *tul*, s hogy a római egyház lenyügözése mi módon kísértetett meg — s részben éretett is el — azon oldalról.

Midőn a jóakaratu öreg egyházfő észrevevé, hogy az *érdekhajász Károly* hatalmának *bábjátékává* lőn, hogy udvari cselektől körülhálózva hiszékeny jóságával rutul visszaélnék, mint láttuk, elhatározá lemondani a terhes méltóságról, mely lelkismeretére egész súlyával nehezült. E határozata csak aczéleződött a szenthirti s tudós sz. ferencz-rendi áldozár *Jacopone di Todi* (a „*Stabat mater*“ ihlett költője) szabadelvű nyilatkozata által, kinek intő szavai Coelestint különösen megrendíték. Azért a többi közt e zavarban kora legnagyobb jogtudósai egyikehez fordult, rimánkodva kérdezőn: *ha valjon a pápa lemondhat-e hivataláról?* Cajetani Benedek — jöllehet, tán lelkében óhajtá: *vajha erélyesebb karok igazgatnák az egyház gyepldit*, — mindazáltal a válságos körülmények közt egy új Conclavetól nem sok jót remélve, Coelestint szándékáról lebeszélni óhajtá; mint ezt nyílt szavakkal bizonyítja a *Stephaneschi* néven is ismeretes *Jakab* kardinál, a ki Coelestinnek kiváló tisztelője lévén, ennek életét ékes költeményben énekelte meg. Ezen, Bonifác iránti párthajlammal épen nem vádolható író ide vonatkozólag így szól:

„Ille tamen cautus mentem simulare coegit:

Cur, Pater, his opus est? Quatenam cunctatio curam

Ingerit? Optatis absiste gravare quietem.“

Egy másik író, *Calonna Egyed*, aquinói sz. Tamás tanítványa, Coelestin pápa és szép Fülöp franczia király személyes barátja is világosan írja, hogy Benedek a lemondási szándékról lebeszélni töreke-

dett az agg pápát. *Ptolomaeus Lucensis*, Bonifác iránt határozottan ellenszenvű író; *Amalricus Augerius*, Bonifác elkeseredett ellene; *Petrarca*, és mások, valamint V. Coelestinnek egy névtelenül írt *életrajza*, mely a vatikáni titkos levéltárban őriztetik, egyhangulag arról biztosítanak bennünket, hogy Benedek nem helyeselte V. Coelestin szándékát. Még az egy *Wiseman* hozzuk fel, ki jeles védirtában éles, tiszta ítészettel állítja szembe a legkülönbébb színezetű egykoru írók bizonyágtételeit, úgy, hogy a legelfogultabb is kényszerül belátni, mennyi roszakarat vezetett azon történészek tollát, kik Bonifác ármányairól, titkos szócsovékről *) stb. regélnek irataikban. — Igen, ezen, s a rövidség okáért fel nem hozott írókkal bátran elmondhatjuk, hogy Benedek kardinál semminemű műfogással nem élt, hogy Coelestin lemondását elősegítse; de elismerjük, hogy midőn tanácsát kérték, minden becsületes ember természetes hajlamát követve, a pápa nyugtalanságát enyhíteni s ötlet szándékáról lebeszélni törekedett; utóbb azonban begyőzte előtte, hogy hatalmában áll terhes hivatalát letenni. Lehet, hogy egyéni nézete, valamint a szent-testületé is, a lemondás előnyére szavazott. Hogy neki érzületében s indokaiban a társai fölött különös nagyraérvást lehessen tulajdonítani, erre egyéb bizonyíték nem létezik, mint az, hogy ő Coelestin utódja vala. Mindenkit, a ki másnak bukása által nyer, ellenségei bizonyára azon gyanuba fogják hozni, hogy ő arra közreműködött . . . a következtetés helytelen ugyan, de a roszakarat előtt minden helyes!

*) Bonifác gonosz ellenei aanyira mentek, hogy állítanak, miszerint Benedek Coelestinnek a szoba boltozatáni üregen át egy csővön e szavakat hangoztatá: „Coelestine, Coelestine! dimitte Papatum, si vis salvus fieri: negotium supra vires est.“ De egy épeszű ember sem fogja Coelestin, ki néhány művet is írt, oly együgyűnek tartani, hogy az ilyenemű csalást észre nem vette volna. A már többször említett *Hübner*, a hazugság ezen fürge ezermestere írja, hogy e pápa kortársai mondani szokták: „Bonifacius intravit ut vulpes, vixit ut leo, mortus est ut canis.“ De ezt inkább az ő elleneiről lehet mondani, kik az egyház jogait rókaí ravaszszággal megtámadták, annak javait pusztiták s Hübner ő kegyelmével együtt rágták a pápa becsületét mint valami veszett ebek!

Benedek a római főcsaládok pártoskodásától őrizkedett, s őt kiki mint békés tisztelkedőt ismerte; azért is midőn pápává választott, egy párt sem félt, mindegyik remélt, mindnyájan örültek. Legelső vállalatai is oly pápát gyanítottak, ki hasonlóan a nagy III. Inczéhez, *merész és határozott*; ki a reá váró nagy és súlyos szerepnek ép oly élénk öntudatával birt s azt szintoly éles, biztos pillantással ítélte meg, a mily kiprobált eszélylyel tudta a rendelkezésére álló eszközöket megválasztani s foganatosítani. Mindenekelőtt szükségesnek tartá a pápaságot közvetlen környezetének nyüzgő kötelekeiből kiszabadítani, melyekbe azt elődjeinek gyöngesége bonyolította; s ezt egyetlen hatalmas rántással létesíté is. II. *Károly hasztalan forgolódott körülötte*, hogy jelenlétével Nápolyt ékesítse; mert ő a meglepetett királynak kijelenté, hogy sz. Péter székét a gondviselőleg neki kijelölt helyére, a Vatikán viharezzett sziklájára visszahelyezni elhatározta. Midőn 1295-ki január 2-án a Cepránóról szülővárosa termékeny völgyére lelovagolt, a nemesek, az összes lakosság fényes ünnepélylyel fogadák őt, s már a rómaiak küldöttei is ott levén, átnyújták neki a senatori méltóság okmányát. Majd nem tekintvén a szülőföldöni időzés kedvességét, sem a zordon téli évszak kellemetlenségeit, gyors utazással sietett az örök-város falai közé. A három év óta csendes, gyászoló ara új örömré kelve, 1295 ki január 5-kén fogadá kebelébe az érkező jegyest. Ezen hó 16-kán püspökké szenteltetett s azután a templomon kívül még soha nem látott fénynyel VIII. Bonifác név alatt pápává koronáztatott azon koronás tiarával, melyet Nagy-Constantin császár ajándékozott I. Sylvester pápának, s melyhez Bonifác a pápa egyházi s világi hatalmának jelviés érzékítésére egy második, gyöngyök- és drága-kövekkel ékes koronát csatolt. A nagyszerű koronázási diszmenetnél az akkori idők szellemében II. Károly nápolyi király s fia Martell-Károly, a magyar-trónl-követelő, tarták kétfelől a lovagló pápa ménjének kantárszárait.

II. Károlynak e pápaválasztás épen nem tetszett, de az ildomos francia nemzetének közmondása szerint, jó arczot tudott vágni a reá nézve gonosz játékhoz. Sismondi elbeszélésében felhozza, hogy Bonifácznak, még mint kardinálnak sikerült fényes ígéretekkel Károly érdekhajász lelkét megnyerni! Hogy egyez össze Sismondi ezen

állítására müve következő helyével: „*Benedek és Károly akkor egymásnak határozottan ellenségei voltak*“, vagy eme szavaival: „*Károly s a magyar kirdly (Martell-Károly) a legnagyobb befolyással voltak Coelestinre?*“ Már most azt kérdjük, valjon feltehető-e, hogy a hatalmi tulsulyára oly igen féltékeny Károly elhagyva Coelestint, kinek szellemén teljesen uralkodott s barátságát egészen birta, politikájának legelhatározottabb ellenével egyesüljön, kinek hajthatlan erélyét s a pápaság főhatalmi állásaért mindent áldozni kész lelkesedését igen jól ismerte? Sismondinak önmagávali ellenkezése még kirívóbbnak tűnik fel, ha elgondoljuk, hogy ama Károlynak felajánlott szolgálat az egyetlen Villani-nál fordul elő, de a ki azt csak Bonifácznak a pápai trónra emeltetése után említi; a midőn is a pápává lett Gaëtani kardinál régi ellenségének szolgálatát ajánlá, hogy ezen szelid lelkülete által őt némileg megnyerje s kiengesztelje. De a történelmi adat így nem illett be Sismondi tervébe, azért ő azt sans gène megváltoztatva, a választásnak eléje teszi. Ez a legjobb eszköz volt VIII. Bonifác elleni terve kivitelére. De lássunk még egy adatot arra nézve, *mily lelkismeretlenül szokta Sismondi kezelni a történelmi forrásokat!*

Hogy Bonifácot büszke s fönnhéjázó embernek festhesse, a legnagyobb hévvel beszéli el, hogy midőn hamvazó-szerdán *Porchesto Spinola* genuai érsek az egyház szokása szerint a pápa elé térdelt, hogy magát meghamvaztassa, az a szentelt hamut szeméibe szórta, e szavakat mondván: „*Emlékezzél meg, hogy ghibbellin vagy, s a ghibellinével por s hamuvá leendsz!*“ E tényt megerősítendő, *Muratorira* hivatkozik, azt vélvén, hogy nagyobb hitelre talál, mint ha Bonifác régi rágalmazóit idézi, kik ezen mesét költötték. De azt nem említi, hogy Muratori az egésze azt jegyzi meg: „*Verum hoc fabulam sapit!*“ Így szokták a pápák egyéb csuf ellenei is a történelmi forrásokat kezelni!

De II. Károlyra visszatérve, midőn a választás megtörtént, s azt megmásítani nem lehet, sokkal tanácsosbnak tartá a vasjellemű egyházfő kegyét hódoltság által megnyerni, mintsem vele ujjat-huzva, őtet maga ellen ingerelni. A következő igazolá, hogy midőn így számított, nem volt oka azt megbánni!

A beigtatási ünnepélyek végeztével 1295-ki január 24-én kelt

gyönyörű, apostoli szellemet lehelő főpásztori körlevelében megválasztatását tudtára adta a kereszténység összes püspökei s fejedelmeinek, e mellett IV. Fülöp francia királyhoz lekötelező atyai hangon irt brevét is menesztett. Kimutatja általuk elődjének törvényileg érvényesített lemondását s az ő szabályszerűleg történt megválasztatását. Ámde Bonifác ellenei nem nyugodtak s a szegény tehetetlen *De Murrone* hiszékenységével még most is visszaélni törekedtek. Nehogy ez szakadályra adjon alkalmat, mint főnebb megjegyztük, kénytelen volt őt halála napjaig Fumone várában őrizet alatt tartani. Hol a legtiszteletteljesebb bánásmódban részesült élte végeig. A canonisatiói bullában a méltatlan, sőt kegyetlen bánásmódnak hite sincs. Elvetemült gonoszság e körülményt is, és pedig nem csekély eredménnyel tudta kizsákmányolni Bonifác meggyűlöltetésére! Mindjárt pápasága elején visszavonta mindazon engedményeket, melyeket mások hátrányára többen a körültekinteni nem igen tudott V. Coelestin jószívűségétől kicsaltak.

Leküzdvén a mindjárt kormányzása elején fölmerült nehézségeket, mihelyt kettőt méltósága trónján magát szilárdnak érező; azonnal főgondját Európa zilált államviszonyainak rendezésére fordítá. Európa ekkor válságos korszak küszöbén állott, a láthatárt vészteljes fellegek boríták. A helyzet nehézségei mindenkit képesek leendettek a cselekvőleges közrehatástól elrettenteni: ámde Bonifác bátor lelke Istenben helyezett bizalommal fogott a reá várakozó nagy munkához. Mindazáltal koránsem aljas önzés, zsarnoki önkény, vagy a főhatalmat kizárólag magának tulajdonítani vágyó nagyravágyás voltak az indokok, melyek őt e küzdelemteljes szerep elvállalására készítették: midőn ezt tevő, csak a hivatása által neki kijelölt magasztos tisztét teljesíté, mely őt a XIII. század fejleményei által megállapított államjogi elvek szerint e hatáskör betöltésére utalá. S épen e körülmény tanuskodik vádlólag azoknak hibájáról s a pápaság áldásdus befolyása s működései iránt tanusított hálátlanságáról, kik megrontolatlan könnyelműséggel dobják ezért a középkor legnagyobb pápáira s ezek között VIII. Bonifácra a kárhoztatás gyaláztakövét. De, ha mint *Wheaton* oly szépen s igazán írja, hogy például egy II. Sylvester, VII. Gergely, III. Sándor, III. Coelestin, III. Ince *beavatkozása az államügyekbe a legjótéko-*

nyabb eredményeket hozá létre: vádolható-e VIII. Bonifác, ki ezeknek szellemét oly nagy mértékben öröklé, a legfeketébb igazságtalanság nélkül zsarnoki uralkodásvágyról?!. . . És csakugyan, minél tisztább öntudatával birt Bonifác a pápaság ezen világtörténeti fontos hivatásának; annál határozottabb erélylyel látott magas, békeszerző eszméinek foganatosításához; fájdalom! hogy a nagyban változott korviszonyok azoknak kivitelét, ha nem tehetetlenné, de fölötte sulyossá tevék.

VIII. Bonifác figyelmét és tevékenységét mindenekelőtt Olaszország izgult helyzete vevé igénybe. Ugyanis az ez idő szerint forrongó pártszellem, külreható hódításvágy és kereskedelmi féltékenység marczangolák a félsziget lakóit. *Florenc és Pisa, Velencze és Genua* elkeseredett harczban küzdöttek az elsőségért. *Lombardia* szívébe, *Milánóba, Visconti Máté, Adolf német király helytartója* fészkelte be magát. *Sicilia* birtokaért Anjou és Arragonia hosszas, sorvasztó harczai még folyton dühöngtek. Ezen viszályok a guelfek és ghibellinek régi versengéseinek lappangó tüzét uj lángolásra szíták ki a hamu alól. Ily bonyodalmak elintézésére csakis oly államférfiui ész volt hivatva, mint VIII. Bonifácé! ámdé lehet-e csodálnunk, ha e szövédék megoldása az ő nagy szellemének is csak részben sikerült? Terveinek kivitelében kedvező volt azon körülmény, hogy Pisa őt hatalmas támaszul és szövetségésül Florenc elleni harczaiban *podestaul* választá meg; „*pro sustinendis magistratus oneribus*“ 4000 forintnyi évenkénti adóilletéket szavazván meg neki. Így befolyása ez esetben biztosítva volt.

Velenczében és Genuában kitünő férfiak működtek kezére a béke helyreállításán; s névleg ez utóbbi helyen az istenes érsek, *Jacobus de Voragine* fáradoalmainak sikerült a zavarokat elfojtani, s a közbéke fényes, megható hálaünnepélylyel állott helyre, melyben az összes népség örvendező vigszággal vett részt. Igaz ugyan, hogy a kereskedői osztály e mellett hideg maradt miként bálvány, a *Mammon*, miért is a két vetélykedő város között teljes kibékítést létesíteni nem sikerült; ahelyett, hogy a pápa lelkesítő fölhívásának engedve, fegyvereiket, melyeken oly soká feketült a legjobb honfi-vér, a török ellen fordították volna, egymást pártharczban sorvasztani meg nem szüntek. — A milánói alkirály ellen a legna-

gyobb lombardiai városok : Lodi- és Cremonával szövetkezve *Montferrat János* örgróf, kinek sikerült ifjúkori barátját *Manfréd* saluzói örgróf és *Savoya* barátságát részére hódítania, lépett a sikra ; heves csatákat küzdöttek a felek egymás ellen, mignem *Ragner* pápai követnek sikerült őket fegyverszünetre bírni, míg majd a szent-atya kölcsönös sérelmeiket megvizsgálandja s azok fölött méltányos ítéletet hozand.

Az *Anjou-arragoniai ügynek* is lehetőleg kedvező megoldását létesíté Bonifác. — *Alfonz* Arragonia királya 1288-ban Siciliát testvérének, *Jakabnak* engedé át, mint főnebb is a maga helyén említettük. Azonban 1291-ben II. *Károly* nápolyi királylyal egyességre lépett, melyben ő Siciliát *Károlynak* átengedni kész, ha ez *Jakabot* annak birtokából kiűzni képes leend. Történt azonban, hogy *Alfonz* meghalálózván, *Jakab* lépett az arragoniai királyok trónjára, és így *Károly* ama szerződés által mitsem nyert. Ám e körülményben kedvező alkalmat látott Bonifác a békeszerzésre, mi csakugyan létre is jött *Anagniban* 1295-ki jun. 21-én oly formán, hogy *Jakab* *Sicilia* birtokáról *Károly* javára lemondott, a pápától pedig kárpótlásul *Sardinia* és *Corsica* szigeteket kapta hűbér gyanánt. A politikai szövélynek egy sokkal gyengédebb nemű kötelék kölcsönözte szilárdságot azáltal, hogy *Jakab*, *Károly* bájdus leányát, *Blankát* vitte haza boldog menyasszonyul a szép *Arragoniába*.

De hiába! a rosszul kormányzott *siciliai néppel* még a pápai pártfogás előnye sem tudá megkedveltetni a gyűlölt *franczai kormányt*. Mindjárt a következő évi január 2-án *Frigyest*, *Jakab* testvérét, kiálták ki királyuknak. E hirre Bonifác azonnal elküldé követeit *Siciliába* *Frigyeshez*, ámde ennek *ghibellin* és *patarén udvaroncza*i gondoskodtak arról, hogy azok az ifju trónbitor elé ne jussanak. *Frigyes* *martius* 25-én *Palermóban* megkoronáztatott. Ily viszonyok között kénytelen volt a pápa a végső lépésre határozni el magát, s 1296-ki jul. 6-án *Róma* főegyházainak ajtaira kiszegeszteté a nagy kiközösítési bullát: „*Dudum per felicis.*“ Fájdalom! 23 évi megszakás sokkal inkább köszönyössé tévé a *siciliai népet* az egyházi fenyték iránt, hogysem a pápa intézkedésének üdvös sikere lett volna. Végre mégis hosszas egyezkedések után a pápa által kegyelt *valoisi Károly* herczegnek sikerült mindkét résznek kedvező s előnyös egyes-

kedést létesítenie 1302-ki aug. 31-én; mely szerint Frigyes II. Károlynak ifjabb leányát, *Eleonorát*, nőül vevé, Károly fiát, *Fülöp tarenti herceget*, s a valoisei Károly által mind a szárazföldön, mind a szigeten meghódított városokat átengedé, ellenben e sziget többi részét magának „*Trinaria*“ név alatt királyi czimmal megtartá, oly kötelezettség mellett, hogy az halála után, vagy ha a pápa által Sardiniát s Corsicát hűbérül nyerendi, a nápolyi királyság eltulajdoníthatlan birtoka legyen.

Nevezetes korszakát képezi ezen pápa történetének a Colonnákali híres viszálya. Azon családok közt, melyek a középkori hűbérrendszer alapján valamint egyéb országokban, úgy Olaszthonban is kiváló állaspontra küzdöttek fel magukat, a Colonnák híres családja mind fényre, mind hatalomra, mind befolyásra a legkittünőbbek közé számíttatott. A pártok alakulásaiban a Colonnák a ghibellinek fejeül szerepeltek, míg féltékeny s elkeseredett elleneik, az *Orsinik*, a guelf párt élén állottak. Ez időtájban a szent-testület tagjai közt két Colonna volt, *Jacopo* a nagybátya s *Pietro* az unokaöcs. A két kardinál Bonifác iránt kormányzása elején nem hogy semmi ellenszenvet nem mutatott, sőt a pápát 1295-ki pünkösöd ünnepén *Zagarola* várukban fényes lakomával vendégelték meg. Ám e szivélyes viszony nem sokáig állhatott fön, s a pápa meg bibornokai közé oly viszályok ékeltek be magukat, melyek az egyetértés kötelekeit örökre szétépték. Hogy melyik rész adott okot a szakadásra, azonnal látandjuk. . . .

A hatalmas *Giordano da Colonna* terjedelmes birtokainak örököseiül öt fiat hagyott hátra. Ezek — mint egy 1292-ki apr. 28-kán kelt, s a *Barberini-család levéltárában őrzött okmány bizonyítja* — az apai örökségi birtok kezelését testvér bátyjukra, *Jakab* kardinálra bízák, ki afölött teljhatalmulag, de a testvérek közös javára intézkedjék. Rövid időn a testvérek egyike, *János* meghalálozván, hat árvájának gyámjaul szintén *Jakabot* rendelte. Ez most a közös birtokot maga s unokaöcseinek kizárólagos előnyére fordítá, — a testvérek teljes kizárásával. A vagyonukból jogtalanul kitudott testvérek a pápához folyamodtak sérelmeik orvoslásaért. Bonifác nem is késett az elnyomottak jogos panaszait meghallgatni, s *Jakabot* erélyesen szorgalmazá elégtétel szolgáltatására, egyszersmind fel-

szólítván Colonna Istvánt, ki 1290-ben *Romagna kormányzója volt*, hogy a különféle ürügyek alatt az egyháztól eltulajdonított várakat és birtokrészeket a törvényszerű birtokosnak visszaszolgáltassa. Bonifác ezen rendszabályának kénytelen volt karhatalommal érvényt szerezni. Jakab kardinál a pápa beavatkozását büszkén ignorálta, *öcsce a vad Sciarra pedig a pápai kincseket s holmikat Anagniból Rómába szállító 80 öszvért utonállóként kirabolta.*

A viszály második, nem kevésbé jelentékeny s elhatározó létező volt a Colonnák rokonszenvesző összeköttetése az aragoniai udvarral; ugyanis Frigyesnek követi részükről nemcsak anyagi, hanem, a mi még veszedelmesebb volt, erkölcsi kedvezményben s pártolásban is részesültek. Ekkor Bonifác, a szent-széknak isteni alapítójától megállapított elvek szerint, előbb az atyai szelidség szavaival fordult hozzájuk, majd atyailag intette; s csak midőn mindezen szeretetteljes eljárás sikertelen volt, csak akkor mutatá nekik fenyegetőleg a félelmes nyilat, mielőtt az ivrőt elpattant volna. *Megparancsolá a pártoskodók fejének, Jakab és Péter kardináloknak, hogy váraik, s ezek közt Praeneste és Zagarola kapuit a pápai seregek előtt megnyissák. Ezt egyházfői s hűbéruri kettős méltóságánál fogva teljes jogérvénnyel teheté! A két kardinál erre azzal válaszolt, hogy egy rágalomteljes röpiratot szórt a nép közé, sőt hallatlan vakmerőséggel azt sz. Péter templomának oltárára tette le, melyben Bonifác választatását jogtalanának, őt magát a törvényes pápa életében feltolakodott trónbitornak állítani merészkedtek. Csodálkozzunk ennyi hallatlan vakmerőség után a pápa mérsékletén! 1297-ki máj. 4-én Palaestrina Jánost, udvari praelatusainak egyikét, kiküldé s általa a két Colonnát megidéztté a szent-testület elé, hogy ott azon kérdésre, ha valjon Bonifácot elismerik-e jogszerű pápának, megfeleljenek. Ahelyett, hogy a pápai parancsnak engedelmeskednének, még azon éjjel pártfeleikkel együtt odahagyák Rómát s ugyanazon hó 10-én Lunghezzában a Contiák várfészkében találjuk őket egybegyűlve!*

Erre a pápa türelmét vesztve kihirdetteté ellenük „*Praeterritorium*“ bulláját, melyben a pártütöket kardináli méltóságuktól s minden azzal egybekötött jövedelemtől megfosztja, őket átok alá fogja, minden rokonságukat negyediziglen az egyházi rend felvételére

képtelennek nyilvánítja; végül vagyonvesztés büntetése alatt 10 napi határidő alatt maga elé idézi. E sujtó rendszabály csak fokozta a büszke Colonnák daczos makacsságát. Bonifáczt választatása elleni rágalmaikat megújíták s mint minden egyházi rendbontó, egyetemes zsinatra hivatkoztak. Hiu erőlködéseik azonban viszhangra nem találtak; a pápa „Lapis abscissus“ bullájában a kiközösítést a Colonna család minden tagjára kiterjeszté, kivéven Landulfot, kit a pápai seregek egyik dandárnokaul nevezett ki. A pápa ugyanis a megátalkodottságukban hajthatlan pártosok megtörésére mindkét kardjának sujtó hatalmát villogtatá, harczra szólítván ellenük hiveit, mi nem is maradt eredmény nélkül. Az Orsiniak egy zászlóaljjal, Firenze városa 200 lovas és 600 gyalog zsoldossal, a városok és municipiumok szintén a maguk harczosaikkal gyűltek a pápa elv- és jogvédő zászlója alá. Napi és Zagarola egymásután estek a pápai sereg kezére. Palaestrina kemény védelem, de még keményebb ostrom után szintén nem soká tarthatá már magát. Ekkor a két pártos kardinál büszke gögje megtört. Alázattal, bűnbánó öltönyben, mezítláb, nyakukon fehér-fekete zsineggel járultak az épen Rietiben udvart tartó pápa elé, ki őket trónon ülve, tiarával fején, sértett tekintélyének egész méltóságával, de kegyteljesen fogadá. „Pater! peccavi in coelum et coram te, iam non sum dignus vocari filius tuus“, mondá az egyik, s a másik fölkiállott: „Afflixisti nos propter scelera nostra!“ Bonifáczt megbocsátott nekik, mindazáltal őket méltóságának legérzékenyebb sérelme nélkül előbbi állásukba viszza nem helyeztetheté.

De annyi bajt és veszélyt okozott forrongó várossal hatalmának sujtó szigorát érezteté. Ne vélje azonban senki, hogy tán véres boszuval lakoltak a praenesteiek; nem! pusztán a merev falakat, annyi összeesküvés fészkrét romboltatá le egész a földig, hogy kő kövön nem maradt. (1298-ki sept.) Helyette azonban, hogy a tüzhelyükből kiüzött lakókról gondoskodjék, Papale várost emelteté. Ámde a Colonnák, István és a vad Sciarra ezt árulásnak nevezték. Vadut forgó szemeikben s pártos kardjuk élén a boszu villama fénylett, melynek véres világa Bonifáczt nyílt ellenségéhez, IV. Fülöp francia királyhoz kalauzolta őket. — De mielőtt a menekvőket Fülöp udvarába követnők, lássuk röviden Bonifáczt egyéb működését is.

Erich, a dánok királya, *János* lundi érseket bebörtönözte, s ezen utóbbi ügyét a pápához föllebbezte. Bonifác 1295-ki aug. 23-án egy követet indított utnak az említett királyhoz, hogy az érseket szabadon bocsássa s törvényes bírāja elé utazni engedje Rómába. A király tágitani épen nem akarván, ő egyházi átokkal, országa pedig tilalommal sujtatott, mely állapot 1299-ig tartott. — Bonifác 1295-ben a *pamiersi káptalan templomát székesé s annak prépostját, saissetti Bernardot, első pamiersi püspökké tette*. De mivel a király sem a püspökség felállítása, sem a püspökök szabad választásába egyezni nem akart, a pápa kénytelen volt az új egyházmegye igazgatását Lajos sicíliai herczegre, a toulousi püspökre, bízni. — Majd meg *Magyarországra fordítá gondjait*, hol ez időben többen küzdöttek sz. István koronájaért s oda törekedett, hogy Martell-Károly fiát, Robert-Károlyt, nagyanyai jogon hazánk trónjára emelhesse. Mindenekelőtt a dalmát városokban s Horvátországban igyekezett neki pártot szerezni, s e tekintetben Mária sicíliai királynénak házi káplánjából spalatói érsekségre emelt *Péter szerzetes-díldozár* igen fontos szolgálatot tett Károlynak. III. *András* 1301-ki január 14-én kimulván, a *trónkövetelők zajosan léptek fel igényeik valósitására*. VIII. Bonifác határozottan Robert-Károly mellett nyilatkozott, míg az egyházi s világi urak közül többen *Ottó* bajor herceget, IV. Béla Erzsébet leányának fiát, mások meg *Venczel* cseh s nemrégóta egyszersmind lengyel királyt, kit a magyar királyi házhoz hármaskapocs kötött, akarták a magyar trónra emelni.

Midőn VIII. Bonifác arról értesült, hogy Venczel *Székesfehérvárott* aug. 27-én magát sz. István koronájával magyar királylyá koronáztatá, nem késett követének, az időközben Bécsbe érkezett ostiai kardinál-püspöknek azon utasítást adni, hogy *János kalocsai érseket*, ki azon esztelenségre vetemedett, hogy Venczelt megkoronázza, s ezáltal mind az esztergomi érseknek, mind a szent-székek jogait megsértette, négy hó alatt az apostoli szék előtt személyesen hivatal-vesztés alatt megjelenni kényszerítse, hogy e tetteért számot adjon. Azonban János érseket e parancs nem érte életben. Egy nappal később, október 17-én irt a cseh királynak is. *Csodálja*, ugymond, *hogy fiát magyar királylyá koronáztatta az apostoli szék tudta nélkül, holott egyedül annak van joga az ország koro-*

nájáról rendelkezni, melyet sz. István a római széktől nyert. Inti őt, engedelmeskedjék követének *Miklós* kardinálnak, Ha pedig a koronához jogot tartana, bocsássa ügyét a nevezett szék elébe, mi végett követeit el is várja. Ezt 1302-ki jun. 10-én kelt válaszában is meghagyta a cseh királynak. A következő évben az egyházi s világi urak közül is többen elhagyták Venczelt, kinek erkölceitől is különben mi jót sem lehet várni. Bonifác május havában több consistoriumot tartott az ellenkirályok ügyében. Károly részéről, *Gergely* esztergomi érseken kívül *István*, az új kalocsai érsek, *Mihály* zágrábi, *Tivadar* győri püspökök, s több prépost meg főesperes jelent meg. Venczel két budai kanonokot s János törvénytudóst küldé Rómába követekül. A szent-atyá 1303-ki május 31-én kinyilatkoztatá, hogy miután Venczel joga védelmére semmi más érvet fel nem hozott, mint a nemzet egy pártjának választását, ezt pedig, miután a magyar királyság örökös, és nem választás alá tartozó, figyelembe venni nem lehet; ellenben Robert Károlynak örökösödési joga kétségtelen: ennél fogva meghagyja az ország minden egyházi s világi nagyainak s az egész nemzetnek, hogy *Károlyt egyházi átok büntetése alatt királyuknak imerjék*, mintilyent támogatásák és védelmezzék, fölmentvén őket minden eskü kötelezése alól Venczel iránt, s *megtiltván ezt tovább magyar királynak nevezni, s mintilyent bármilyen módon gyámolítani.* Junius 11-én Albert római királyt is felszólítá, hogy Venczeltől sedelmét megvonván, Károlyt támogassa az ország birtokában. A hazatérő magyar főpapoknak meghagyta, hogy ezen ítéletet Magyarország- s minden mellék tartományaiban kihirdessék. A pápai bulla, hol csak Venczeltől lehetett, mindenütt ki is hirdettetett.

VIII. Bonifác 1303 ki jun. 3-án az általa kegyelt Károlynak igen szeretetteljesen írt, őt a királyt ékesítő erényekre buzdítá, s további támogatásáról biztosítja. Ezen iratában mondja a pápa: „*Regnum ipsum (Hungariae) Reges lactavit hactenus Reginasque Catholicos et in eminentiam coelestis exercitus mira vigente sanctitate, produxit litteratos utique viros alios intelligentes et providos, scientiae claritate conspicuos et eloquentiae facunditate disertos.*“ Hogy mily szomorú állapotban volt ekkor a rablók által háborgatott ország s egyház, kitűnik a püspökök azon iratából, melyben azok esengve

kérék Albert római királyt: *jőne segedelmére Károlynak, mert ők azon állapotban, melybe jutottak, már halálukat inkább óhajtják az életnél.* (Fejér: Cod. Dip. VIII. 7. volumen suppl. 375.) — Ezen roppant tevékenységű egyházfőé az érdem, hogy sz. István trónjára egy kitűnő fejedelmet emelvén, ezáltal *nemcsak a fejellenség iszonyatos rakoncátllanságát szüntette meg, hanem Magyarországot a művelt keresztény államvilágban nagy tekintélyre segíté. Nélküle hazánk tán Szerb, Moldva és Oláhország sorsára jutandott volna.* — E pápa a hit tisztasága s gyarapodására is kitűnő gondot fordítandó, 1299-ben felhatalmazza Gergely kijelölt esztergomi érseket, hogy a magyarhoni dömés és ferenczes rendtartományi főnökök által saját szerzeteikből ajánlott egyéneket az *eretneki gonoszság nyomozóiul* kinevezheti, kik az ő igazgatása alatt oda törekedni tartoznak, hogy „Magyarország szerencsés, jó és békés állapotban föntartassék, a kath. hit viruljon, és abban az eretnekség, szakadály és pogányság mételye kiirtassék. . . .“ (Ld. Szvorényi M. III. 58.) — VIII. Bonifác *a kunok közt térítő döméseknek szép kiváltságokat engedett.* (Ripoll. Bullar. II. 58—59. V. ö. Theinert I. 380—406.) — Az *esztergomi Jánoslovakok* 1294-ben, bizonyosan az akkori idők szellemében valami személyes bántalmat megboszulandók, sz. Endre egyházát, *Fejér* szerint, a Buda melletti *Sz.-Endre helységet*, elpusztíták, s földjeit, birtokait, melyek a veszprémi püspök asztaljövedelmeihez tartoztak, magok részére lefoglalták. VIII. Bonifác pápa a veszprémi püspök panasza folytán meghagyja a tekintélyes zirczi apátnak, hogy ez ügyben vizsgálatot tartson, s e lovagokat, ha vétkeseknek találja, kiközösítse. Jakab zirczi apát csak 1296-ban tartotta meg a vizsgálatot, s mivel a püspök panasza jogos volt, a lovagokat, míg csak eleget nem tettek, kiközösítette. (V. ö. M. Sion. 1865. III. 651.)

VIII. Bonifác egyházügyi intézkedései közt, sugarait késő századok távolába hintő fényoszlopként, világol az *általa nem megalapított, mint többen balul vélekednek, hanem újra behozott Jubilaeum.* A kereszténységnek ismét egy eseménydus százada, a tizenharmadik közelgett alkonyodásához, hogy helyet adjon egy születendő ujnak, mely nem kevésbbé nagyszerű mozgalmaknak volt bölcsője. Ha már az egyház, mondja *Damberger*, egy évet sem zár

be könyörgő hálaünnepély nélkül, ugy annál kevésbbé egy száza-dot. Lehetett volna-e ezt ünnepiesb, egyetemesb és áldásosabb módon eszközölni, mint az annyi kegyelmet hozó nagy Jubilaeum által? A szent-atyá 1299-ben sz. Péter székének ünnepén főpapi méltósága egész ragyogó fényében lépett személyesen a szószékre s onnét az ájtatos hívők millióinak mindenkit lánglelkűségre ragadó szónoklatában hirdeté a tartandó nagy Jubilaeumot, felolvastván a bucsut engedményező bullát, melynek erejével mindenkinek, ki töredelmesen meggyónván s az Oltáriszentséget méltó szív s lélekkel magához vevén, Róma főegyházait áhitatosan látogatandja, — és ugyan az idegenek 15, a belföldiek pedig 30 napon át, — teljes bucsu-kegyelmet engedményezett. Ezt a Rómában vagy az uton megbetegedőkre is kiterjesztette s a kiszabott időre meg nem jelenhetők kedvéért az egész 1301-ki husvét-ünnepeig engedményezé. *E bucsuból, mely 1299-ki karácsonkor vevé kezdetét, kizárta azokat, kik a keresztények ellen harczoló törököknek segyverekeket szállítottak, siciliai Frigyes, meg a Colonnákat párthiveikkel együtt.*

A szent-atyá messzelátó nagy lelke előtt fönséges czél lebegett, midőn ez áldásdus intézményt életbe lépteté ismét. A *szent-sir* megint pogány-zsarnok istenrabló kezei közt sinylett, s a hívői buzgalomra mintegy elveszettnek tekinthető volt; e fájdalmas nélkülözés enyhítése egyik főoka volt a Jubilaeum ismét behozatalának. A másik nem kevésbbé magasztos az vala, hogy az annyi hitfagyasztó villongások által elhidegült kereszténység keblében a válásos buzgalom kialudt lángja új lobogásra ébredjen, s a római anyaszentegyházhoz való fiui ragaszkodás lazult kötelékei a keresztény öntudat fönséges eszméjében megdicsőülve, ismét szoros viszonyná fűződjenek. És a gondviselésben kegyelmes Isten egyszerűlött Fia jámbor helytartójának vetésétől nem tagadta meg az áldást. A fölbuzduló lelkesedés oly roppant sokaságát gyűjté egybe a keresztény világ ájtatos ezreinek, hogy a hiveknek az *egyetlen sz. Péter-templom főoltárára letett áldozati denárai nem kevesebb mint 50,000 arany-forintnyi összegre rugtak; s daczára e példátlanul számos csődületnek a találékonyan előrelátó szeretet gondoskodása az ételmi szereknek oly bőségét gyűjté egybe, hogy az örök városba naponkint ezren és ezren hullámozó népözönnek szükségleteit,*

anélkül, hogy az árkelet csak egy dénárral is növekedett volna, teljesen kielégíteni képes volt. *) — A tűzhelyekre visszatérő zarándokok milliói egy drága-gyöngyöt, a hitegség hasonlíthatlan értékű kincsét vitték haza kebleikben! „Ki tudja megmondani, jegyzi meg Damberger, hogy mindaz, a mi itt történt, mily hathatósan működött közre, hogy a nyugati egyházszakadás bekövetkezését még két századiglan föltartóztassa!”

Ezen egyházfő egyéb egyházügyi működése is figyelmet érdemlő. Mindjárt pápasága elején súlyos büntetést rendelt azokra nézve, kik a kardinálokat sértegetni merésznének, s a szent-testület tekintélye emeléséről többféleképp gondoskodott. A lateráni egyházban egy különös emelvényt állíttatott, melyről évenként nagycsütörtökön a kiközösítési okmányok olvastattak fel. Az apostolok, evangelisták s a négy nyugoti egyháztudor (sz. Gergely pápa, Ágoston, Ambrus s Jeromos) emlékünnepeit az egész keresztény egyházra kötelezővé emelte. A Bold. Szűz szeplőtlen fogantatása iránt gyermekded tisztelettel viseltetett s az isteni szolgálat fényének nem volt szabad gondjaiból kimaradni, s kivált a Pétertemplom, lateráni meg az anagnii egyházak káptalanait szabályozni törekedett. Intézkedett, hogy amennyire a körülmények engedik, a közerkölcsiség érdekében buzgó hitszónokok, derék hitelemzők, sérény s lelkismeretes gyóntató-atyák működjenek, kivált a tekintélyesb helyeken. És valamint a dömések meg sz. ferencziek örömeit mentek hitküldérekül a hitetlenek legtávolabbi tartományaiba is, nem rettegven a vértanui haláltól sem, úgy a roppant tevékenységű egyházfő ott is igénybe akará venni hű szolgálatukat, hol a hit fája már rég elültetve volt ugyan, de annak árnyékában a pásztorok gyakran kényelmesen szendergének ahelyett, hogy nyájukat éber őrködésökkel a ragadozó farkasok ellen védelmeznék. Azért

*) Az egyházfejei által a hitélet emelésére rendelt jubilaeumi áhitatosságnak a pápafalók szemtelen állítása azerint valódi rendeltetése az, hogy a pápák ily uton is kincseket gyűjtsenek maguknak. Igy használták fel a semmihitű s üresfejű szájhősök, s pedig nem csekély sikerrel, az egyház ezen megható s üdvös intézményét is a pápaság elleni gyűlölet szítására!!! Hisz „Semper aliquid haeret“!

egy bullájában felhatalmazza a sz. ferenczieket, hogy mindenütt hirdethetik az Ur igéit, kivéven, mikor s a hol a püspök prédikál s hogy a szerzetes-elöljárók által gyóntató-atyákká választott áldozárok e tisztök teljesítésére egyedül csak a püspök engedélyét szükségelik, annak vizsgálata alól pedig felmentvék. Egyébiránt VIII. Bonifác az a gondozott s kolostori papság jogkörét több határozatai által igazságosan szabályozta.

A pápai reservátákat s a halálozás által megürült egyházi javadalmak betöltését két napi járásnyi térre terjesztette ki ama hely körül, hol a pápa udvarával tartózkodik. A felszentelték leléptetésére szertartást írt elő. Igen sajnosan esett VIII. Bonifác jámbor szívének szemlélni s türni ama kirívó visszaélést, mely szerint a főnemesek családainak gyermekei minden hivatás, az erényekben s tudományokbani képzettség nélkül az egyházi méltóságok legfényesb polczaira feltolakodtak! Azért e gonosz visszaélés némi ellensúlyozására amennyiben csak tőle függött, egy főpásztor minden szükséges tulajdonaival ékeskedő férfiakat léptetett az egyházi méltóságok székre. Így emelte, a többi közt, Porchetto Spinolát a genuai érseki, da Bagnorea Alamannót az arborai érseki s Giov. di Samois, erénydus s tudós sz. ferenczi áldozárokat, a lisieux-i püspöki székre; több ily szerzetes-férfiakat a vörös-kalappal is megtisztelte, így például a híres sz. ferencz-rendi szerzetest, a montefiorei Gentilist az anconai egyházmegyéből, ki mint pápai követ honi történelmünkben is igen ismeretes nevü egyéniség.

VIII. Bonifác szintén azon nagynevű pápák közé tartozik, kik maguk is igen tudományos férfiak lévén, bámulatosan sokat tettek a tudományok előmozdítására. Jelesen öt korában az egyházi s polgári jog mezején kisem multa fölül, s mint hirveves jogtudós kitűnő gondot fordított a bolognai egyetem felvirágoztatására s rendelte, hogy Rómában minden időben egyetemes tanintézet tartassék főn tekintélyes tanárok vezetése alatt. Fermó, Anagni, Avignon s egyéb városokban különféle tanodákat állított. Nem igen számos, de jelenlény műveivel gazdagította az irodalmat. Főnmaradt művei a következők: „*De Christianae fidei et Romanorum Pontificum persecutoribus.* — *De regulis Juris.* — *De indulgentiis seu de anno Jubilaei.* — *De privilegiis Doctorum et studentium Almae Urbis, Com-*

mentatio. — Sermones duo, quos dixit in Canonisatione s. Ludovici IX. Francorum Regis.“ Ezen utóbbi a párisi Viktoria-könyvtár kéziratái közt őriztetik. Továbbá tőle van az „*Ave Virgo Gloriosa*“ kezdetű szép antiphona, s a „*Deus, qui pro redemptione mundi*“ gyönyörű ima a szent kereszt zsoltosmájában. A Bullarium Magnum 10 Constitutióját tartalmazza s Mansinál két levele közöltetik, a többiek elvesztek.

Mindazáltal *főérdemét teszi a jogtudós előtt az ő auspiciuma* alatt készült „*Liber sextus Decretalium*“. Ő, ki egész életét kora ifjúsága óta törvény- s államtudományokkal tölté, oda irányzá főttörékvését, hogy a kereszténységben dulaakodó rendetlenségnek az egyházban megállapított s szentesített jogelvek általános érvényre emelése által határt szabjon, s e célból a már-már hanyatlásnak indult jogi tanulmányok iránt hajlamot keltsen. Azért csak rég táplált óhaját előzte meg a bolognai egyetem, midőn egyik tagját, a törpetestű, de annál nagyobb tudomány *magister Jacopo da Castellót* küldé a pápához, kérvén őt, miszerint a „*Jus Canonicum*“ már meglevő 5 könyvéhez még egy hatodikat csatolna, melyben a IX. Gergely óta kibocsátott *decretálokat összegyűjtván*, jóváhagyása tekintélyével a törvényes hitelesség pecsétjét nyomja reá. A pápa a híres egyetem kérelmének engedve, a szerkesztést a legjelesb tudósokra bizta, de bizton feltehetjük, hogy neki ez ügyben nagy része volt. A gyűjtemény 1298-ban elkészülvén, sokak által tapsokkal fogadtatott; *de az állam-mindenhatóság már akkor felburjánzó veszedelmes elvének apostolait, a magister de Vineis hitetlen iskolájából kikerült államférfiak egész seregét zudítá föl maga ellen.*

De lássuk már e roppant tevékenységű egyházfőnek a francia királylyali szomorú kimenetelű vitáját. Minthogy a derék Grőne Bálint szerint, „az emberi szenvedélyek történelme a világtörténelemnek kulcsa,“ hadd álljon itt előrebocsátva IV. Fülöp jellemrajza egy francia történetirő tolla után: „*Nem volt még fejedelem, ki a hatalom büszke érzetével oly nagy mértékben birt volna, mint ő; senki sem volt arra féltékenyebb, senki sem tudta szándékát szilárdabb, határozottabb hangon nyilvánítani. Főnkelt érzelmei hevessege, bátorsága botor vakmerőséggé fajultak. Határtalan akarateréje hajthatlan daccezá vált; s ezzel követelt, mihelyt tiszteletről volt szó, még hibáinak is érvényt.*

Ingerlékeny egész a végletekig, haragjában engesztelhetetlen, nem feledt ő el soha egy sérelmet is, s a tett szolgálatokat kötelesség teljesítésénél magasabbra nem becsülte. Vállalatai, melyeknek horderejét nem mindig számítá ki, egyszernél többször pénzzavarba bonyolíták, s alattvalói iránt, kiknek erejét kimeríté, pénzüket pedig meghamisítá, igazságtalanságokra kényszeríték őtet. A nagy vazalloknak megtörése a megelőzött kormányok alatt a királyi hatalomnak határozott tulsulyt kölcsönzött; az aristocratia leigázva, megcsonkítva nem volt képes többé ellentállani. Midőn aztán a kevéssel előbb még oly büszke s főnhéjázó bárókat a trónlépcsőinél térdelni látta, — nem csuda, ha a határtalan teljhatalom gondolata szállta meg lelkét, s e gondolat őt zsarnokságra izgatá. Hozzáadhatjuk még, hogy tetteinek vezérsillaga nem mindig az erkölcsi törvény volt. Ha tekintetét valamely célra irányzá, úgy annak elérésére nem ama jogosságtól, melyet a lelkismeret és becsületérzés sugall; hanem a sikertől, mely a vágyaknak kedvez, kért tanácsot. Kortársai személyi kelleméért a „szép“ melléknevet adták neki; a történelem „politikus“ névvel jelölhetné őt; mert ő volt, ki ama gonosz művészetet első üzte: hogy akármi rosszat, csak ügyesen hajtson valaki végre.“

Ez volt azon férfi, ki Bonifácsczal s az ő személyében a pappsággal a tekintélyi s hatalmi fensőségért oly vakmerő elkeseredéssel s oly visszavivhatlan sikerrel küzdött az eldöntő harczot. Ha valjon oly jogérvényes alapon-e? mint az ujabbkori történetcsinálók elhitetni szeretnék, azonnal látni fogjuk. — 1294-ben IV. Fülöp francia s I. Eduard angol királyok közt egy hosszas tartamot ígérő háborúnak lángja tört ki. Mindkét fél oldala mellett hatalmas szövetségesek csoportosultak csatarendre. Eduard zászlaját védte Adolf, a nassauai grófból főlemelkedett német-római király és Guidó a flandriai gróf. Fülöpnek ellenben a skót király s a hatalmas Albert osztrák herczeg — annál tevékenyebb szövetséges, minél engesztelhetetlenebb ellensége Adolfnak — ajánlák rendelkezésére kardjukat. A pártok ily alakulásánál a háboru pusztító mérge annál félelmesb következményekkel rettentett, minthogy fél Európa érdekközössége volt a hadi szerencse kockájának jobb- vagy balrafordultával egybekötve. Ezen, az európai láthatár fölé emelkedett viharnak teljes kitörését megakadályozni, volt Bonifác főtörekvése. Elküldé e végett követeit a hatalmasságokhoz; ugyanis 1295-diki

marcius elsején a francia s angol udvarokhoz, május 28-án pedig Adolf német királyhoz, kevéssel utóbb meg a három választó-fejedelmekhez: a mainzi, kölni s trieri érsekekhez; — általuk minden áron békét, vagy legalább — hogy így békés kiegyenlítésre időt nyerjen — fegyverszünetet eszközölné.

Adolf és Eduard a béke elfogadására hajlandóknak mutatkoztak; de nem úgy a hatalmának öntudatában büszke Fülöp! Ő ellene a pápai követnek egyébként is volt előterjesztendő panasza elég!... Eduardnak ugyanis, mint már említettük, sikerült a flandriai gróftól részére hódítani. Hogy azért a közöttük létrejött érdeksolidaritás minél szorosra fűződjék, a walesi hercegnek eljegyzé a király Guido 19 éves leányát *Filippinát*. De Fülöpnek, a keresztatyának a szövetség igen kellemetlen szálka volt szemében; de mi vala könnyebb, mint ravaszság által a gróftól és nejét hatalmába keríteni?! Szabadon bocsáttatásuk föltételeül szabá a hercegi mátka kezestől leendő kiszolgáltatását. A zsarnoki erőszak e galád tényét a pápa, az elnyomottak jogainak éber őre, közönyösen nem nézheté; miért is követi által a szüleiért magát föláldozott szerencsétlen araszűznek szabadon bocsáttatását sürgeté vala. Mire Fülöp főnhéjazó göggel adá a pápai követeknek válaszul, hogy ő meg nem foghatja, mi köze van a pápának az ő angolországi háborújához? annál is inkább, minthogy az egész dolog nem vallási ügy: s azért a pápa intelmeit és sürgetéseit a békekötésre eltűri ugyan, de ily dologban senkitől parancsot el nem fogad. Mi pedig a flandriai gróf panaszait s sérelmeit illeti, épen nem engedheti meg a pápa közbeszólási jogát, minthogy azok egyedül az ő ítélőszéke elé tartoznak; *egyáltalán kijelenti, hogy a világi dolgokban az Istenen kívül más urat maga fölött nem tűr, nem ismer.*

A legönzetlenebb jóakarat durvább felelettel még nem sértette még soha! Láttuk Bonifáczt fáradalmat nem ismerő törekvéseit, melyekkel az arragoniai viszályt Franciaország előnyére döntötte el; nassauai Adolfot az angol király zsoldjából minden módon elvonni igyekezett; s Fülöp mindennek daczára a pápa méltányos kérelmét oly sértő döllyfel utasítá vissza. Ő, *ki a jogot fegyvereinek élével írta*, s ki szavának egy, győzelemhez szokott sereg alabárdjai által tudott kellő nyomatékot, súlyt szerezni, semmikép nem akarta be-

látni, hogy az egyháznak oly viszonyokban, melyek, mint az akkoriak, egészen keresztény alapon gyökeredzettek, minden befolyását, sőt hatalmát föl kelljen használnia, *miszerint a sokat sanyargatott népet egy véres s a mellett jogtalan háboru iszonyaitól megkímélje*. Annál kevésbbé nézhetett pedig Bonifác a kevés áldással kecsegtetett események fejleményei elé hideg közönnnyel, minthogy azok az egyházon *máris igen érzékeny sebeket ütöttek*. A két ellenséges fejedelem ugyanis a hadviselés költségei fedezésére azon, *utóbbi időkben is igen gyakorlatinak tapasztalt módhoz, az egyházi jövedelmek jogos, nem jogos, az mindegy! megnyirbálásához folyamodott*. Eduárd az angol papságot a jövedéki tized megajánlására kényszeríté; Fülöp meg az összes egyházi vagyon ötvened részét igénylé magának.

Az egyházi javakból az ország fejedelmének fizetett adó ugyan ez idétt nem volt hallatlan dolog; de hogy az a szent-szék minden előleges beleegyezése nélkül szedessék: ez az akkor uralkodó jogviszonyoknak teljes lábbal-tapodása volt; oly tény, melyet Bonifác tovább megrovás nélkül nem tűrhetett!... Kibocsátá tehát 1296-ban „*Clericis laicos*“ kezdetű hires bulláját, melyben *erélyes szavakkal rója meg a világiak jogtalan beavatkozását az egyházi javakba, s az ezt békén tűrő egyháziak gyávaságát*. Teljes erejükbe helyezvén azért vissza a régebbi egyházi zsinatok, ugymint a III. és IV. lateráni közssinat határozatainak, ugyszintén IV. Sándor pápa „*Quia nonnulli*“ decretaléjának jogérvényét: — mindazon egyháziakra, kik ennek daczára e tekintetben kötelmeiket megszegik; valamint azon világiakra, királyi hivatalnokokra és községekre, kik az egyházi javak ellen bárminemű jogtalan beavatkozásra vetemednek, minden megelőző birói ítélet nélkül az *anathemát és illetőleg interdictumot* kimondja.

A szent-atyá ezen rendszabálylyal semmi új és hallatlan jogot, vagy épen jogsértést nem léptetett életbe; mert e határozatok részint régibb törvényeken, mint láttuk, részint az egyházjavak sértetlenségének elvén alapultak; amellet az egyház kötelmét: *az államnak veszély idején segélyre lenni*, világos szavakkal emelik ki. Egyébiránt pedig magától értetődik, hogy e decretale nem vonatkozott, de nem is vonatkozhatott, a jogilag főnálló adókötelezettsé-

gekre. Ámde Fülöp mégis királyi s országfejedelmi jogainak egyenes megtámadását látta a pápai rendelményben; azért megtorlásul egy zárlattörvényt hirdettetett ki, melynek erejével idegennek a bejövetelt, valamint élelmiszerek, fegyverek s pénznek az országból való kivitelét szigoruan megtiltá. A ravasz fejedelem jól tudta mit tesz! mert ezáltal a Rómának fizetendő annatáknak s egyéb jövedelmeknek, valamint a szentszékkeli közlekedésnek utja záratott. Ezen, a főnálló törvények szerint teljesen érvénytelen határozat tehát megint nem volt egyéb, mint ismételt szentségtörő beavatkozás, habár nem közvetlenül is, az egyházi javakba.

Bonifác helyett, hogy szellemi hatalmának egész súlyát éreztetne volna javithatlan ellenével, a szeretetteljes kiengesztelés békés modorában óhajtá e fiatal lelket részére hódítani, mielőtt borzasztó gögje a kárhozát örvényébe sodorná a szerencsétlent. Szeretetteljes leveleiben ismételve törekedett őt a főnebbi constitutió tartalmáról megnyugtatni, sőt, hogy a mélyen megrendített egyetértést némileg helyreállítsa, megengedé neki, hogy az egyházi javakból magának tizedet szedhet, továbbá alapítványi javaknál egy helyet ő adományozhat. Ép ez időtájba esik Fülöp nagyatyjának, IX. *Lajosnak canonisatiója* is, melylyel a pápa egy 25-évi hosszúságú tárgyalás által érlelt ügynek Franciaországra kedvező megoldást eszközölt.

Nemsokára ezután nyilvános consistoriumban a pápa békebirói tiszténél fogva kimondá a francia-angol háborúnak véget vetendő határozatot. A cél magasztos, a tény nemes volt; de sikerét Fülöpnek a flandriai grófon épen roszkor kivivott győzelmei ismét megakadályozák. Mert ahelyett, hogy a pápa szavára hajolna a király, amannak ellenségeit a *kiközösítéssel sujtott Colonnákat udvarába fogadá*, s Albert osztrák herczeggel, ki időközben Adolfot a göllheimi csatában 1298 ki. jul. 2-án trónja s életétől megfosztá, szövetséget kötött *Quatrevaux*-ban, a következő évi december 8-kán. E frigyre a pápa ismét nem adhatá helyeslő beleegyezését, ő ki Adolf jogtalan elűzetése fölött oly határozottan fejezé ki rosztalását Albert irányában. S csakis azon kecségtető remény fejében tartózkodott a tiltakozó lépésektől, minthogy a gonoszhirű *Flotte Péter*, Fülöp követének hitegető biztatásaira e szövetségtől, nagy-szerű s előszeretettel táplált tervének, tudniillik *egy szentföldi had-*

járatnak óhajtott valóztatását remélte. El is küldé követét Bernát pamiersi püspököt Franciaországba a kereszthad létrejöttének szorgalmazására; de ezuttal Bonifác szerencsétlen választásra határozta el magát, s a roszul alkalmazott követség ismét csak újabb alkalmat szolgáltatott a megtörhetlen Fülöp pápagyűlölő lelkének új sértésekre. Nem mintha a püspök ily fontos kitüntetésre méltó nem volt volna, hanem mivel Pamiers már hosszabb idő óta függetlenségi viszályokba levén bonyolodva a francia királyllyal; ez most kedvező alkalmat látott a vakon hódolni nem akaró városra és püspökén magát megboszulni. *Bérelt tanuk vádjaira a püspök ellen bünyomozó törvényszéket, elnökévé pedig ennek az istentelen Flotte Pétert (!!!) nevezé ki.* Az eredmény ily biráktól előre is gyanítható volt! *Bernát a reszketeg ősz főpap 1301-ki jul. 12-én éjjélkor elfogatott, és sulyos börtön nyirkos falai közé zárattott. . .*

Már kérdjük, ki látja ezekben legparányibb nyomát is a pápai jogbitorló eljárásnak? . . . Vagy nem inkább a számító gonoszság átgondolt és rendszeres tényeinek lánczolatai-e ezek Fülöp részéről, melyekkel nem annyira a pápai befolyás tulnyomósságát ellensúlyozni, hanem inkább az államot a keresztény eszméknek szellemi hatalma alól kiragadni törekedett. Jól tudták ugyanis azon *hit- s istentagadó szabadsághőhérok*, Fülöpnek fekete lelkű tanácsadói *Flotte* és *Nogaret*, hogy *míg az egyház nemesítő, polgárosító ihlete a kedélyeken hatalmat gyakorol, addig a korlátlan kényuraság, a minden egyéni szabadságot elnyelő állammindenhatóság setét épülete ingó, s ezért veszélyes alapokra van fektetve, mely ha összeomlik, romjai alá mindenek előtt építőit temetendi.* — És ki ne csodálná Bonifác határtalan türelmét, az erőszak e szakadatlan nyilvánulatán?! Még mindig nem sujt, nem büntet; még mindegyre óv, int, kér, sőt könyörög. . .

A szent-atyá 1301-ki december 5-kén egy nap alatt háromrégy levelet ír, s meneszt egymásután a francia udvarhoz. Végre itnak ereszti az ötödiket is. Ez volt az a nevezetes bulla: „*Ausculatili charissime*“, melyben Fülöpöt figyelmezteti azon álláspontra, melyet — jóllehet király — mint az egyháznak gyermeke, elfoglalt. Valódilag szivindító s atyailag oktató hangon kéri Bonifác ez irában a királyt: „*figgyeljen jóakaró intelmére annak, ki mint a földön*

Istennek helytartója, ezen tiszténél fogva a béke és szeretet apostola is egyszersmind. Ne hallgasson azon hitegetők álokoskodásaira, kik őtet meggyőzni akarják a felől, hogy magánál fölebbvalót nem kell ismernie s az egyházi hierarchia legfensőbb méltóságának alávetve nincsen. Aztán Fülöpnek az egyházon elkövetett sértéseit számlálja elő. Míg végül a Szentföld siralmas helyzetéről emlékezik, kérve a királyt, állítsa helyre országában a békét, hogy haderejét a keresztény hit közös ellenségének megálázására fordíthassa. A bullát franczia alattvaló, Normand Jakab, narbonnei archidiákon vitte meg rendeltetése helyére.

E bullában a pápa csak azon téves véleményt rombolá le, mintha a pápa, ki az isteni törvények őre s jogszerű magyarázója, nem állana a világi fejedelmek fölött. Hogy ezáltal magának pusztán világi ügyekben is fensőséget követelt volna, — ez a törvények oly mélyelmű ismerőjének, mint Bonifác, eszeágában sem volt! A király roszlelkű tanácsadói, *Flotte Péter* és *Nogaret Vilmos* a pecsétör, kik e szomorú viszálynak titkos roszlelkű szellemei voltak, e bullát nemcsak értelmileg, hanem szerkezetileg is meghamisítva juttatták a király kezébe. Hogy tartalma milyen lehetett, onnét következtethetni, mert midőn 1302-ben febr. 11-én a pápai követ azt a királynak ünnepélyesen átnyújtani akará, az artoisi gróf azt kezeiből kiragadá, tűzbe veté s aztán az esetet, mint valamely nyert győzelem örömhírét tárogatók harsogásai közt szerte kihirdetteté.

A királyt setét szelleme feltartóztatlanul üzte a végletekre. Ha eddig csak Nogaret és Flotte mephistoi tanácsai által támogatvatva küzdötte új titánként az anyagi erő durva harcát a pápa által képviselt szellemi hatalom ellen; most — hogy a viszály jogosságának való nymubusát maga részére biztosítsa — a kényuralom vasigájába szoktatott nemzet helyeslő szavazatát igyekezett a vetély mérlegének feléje billenő serpenyőjébe fölöző nehezekül vetni. Összehívá ugyanis apr. 10-re az akaratnélküli, zagyva gyülekezetté devalvált parlamentet, melyben a pecsétör fizetett ajkakkal hosszú sorát olvasá föl az ország rendei előtt a Bonifác ellen koholt sérelmeknek. A bárók és köznemesek szolgálai hódolattal szavazák meg uroknak, hogy őtet készek utolsó csepp vérig támogatni szándokai kivitelében. De hát a püspökök s egyéb egyházi férfiak? ... Mit lehetett ezen, a koronától függő s amugy is terrorisalt szegény gyáváktól

várni?! Ott, hol egyfelől az egyház feje iránti kötelességű ragaszkodás, másfelől meg száműzetés s itt-ott a gazdag javadalom elvesztése között kellett választani: *e szegény gyarló emberek már csak ez utóbbi alternatívát fogadták el.* Hogyan is kívánhatott volna tőlük a pápa ily nagy önfeláldozást?!... De legyünk méltányosak! hisz midőn a király eljárása fölötti helyeslésük nyilvánítása kívántatott: ők békés egyezkedést ajánlottak; mikor ez sem használt: meggondolásra időt kértek, s midőn ez megtagadtatott tőlük, többen a király legmagasb akarátának hódoltak, míg az erősb lelkű egyháznagyok Fülöp erélyes és még beváltatlanul soha nem maradt javadalom-vesztéssel fenyegető ígérétének, daczára a határookra kirendelt sűrű őrcsapatoknak: a pápa hívó szavára hajolva az ez által 1302-ki novemberben tartott nagy zsinaton Francziaországból 4 érsek, 35 püspök s 6 apátur volt jelen.

E zsinaton jelent meg a sokat emlegetett „*Unam Sanctam*“ kezdetű bulla, melynek czélja volt az egyháznak az államhozi viszonyát általános jogelvek szerint, *dogmaticus* alapon, újból s élesen meghatározni. Ezen bulla szintén csak a pápa — mint a keresztye nem képviselője iránt tartozó, nem pedig pusztán világi dolgokban igényelt alárendeltséget. Az egyház egységéből kiindulva Bonifác megmutatja, hogy annak feje is csak egy lehet; s aztán fo'lytatólag a sz. Péternél említett két kard által jelvényileg ábrázolt két hatalomról szólván, állítja, hogy e két kard közül egyik a másiknak kell, hogy alárendelve legyen. Mert ha az apostol mondja: „Nincsen hatalmasság, hanem csak az Istentől, s a melyek vannak, Istentől rendeltettek: úgy azok jól rendelve nem lennének, ha csak egyik kard a másiknak alávetve nem volna, s egyik a másik által nem emeltetnék magasra. Már pedig a mennyire föltötte áll a szellem az anyagnak: úgy kell a szellemi hatalomnak az anyagi föltötte állnia.“ — Ne gondolja pedig senki, hogy ezáltal új s még soha nem létezett elvek elméletét állította élére Bonifác; mert ezek ép oly kevésbé újak, mint az, hogy Jeremiás igéit az „*Ausculda*“ bullában: „*Ime én a királyok és országok fölé helyeztelek téged*“, az egyházi hatalomról értelmezi. Mert miként Philipps megjegyzi, ezt elsőben nem III. Ince, nem bloisi Péter, sem Hugó a S. Victore, vagy sz. Bernárd,

vagy a tiszteletreméltó *clugnyi Péter*, hanem már VIII. János, és előtte a meauxi zsinat (845) értelmezte így.

Bonifác e bullát *Lemoine János* sz. Marcellin kardinála által Fülöpnek megküldé; de mivel a ravasz diplomaticus király homályos, két értelmű s kitérő szavakba burkolá válaszát, a pápa a kardinálhoz utólagos utasításul három brevét menesztett, melyeknek elsejében nem titkolja el fájdalmát ismétli csalódásai fölött, de amellet a király ajánlatait méltányolja, s a bretagnei és burgundi hercegek közbenjárásával a békére hajlandónak ígérkezik; a másodikban a zsinatra meghívott, de meg nem jelent egyháziaknak a büntetés terhe alatt megjelenésre egy havi határidőt tűz ki; s a harmadikban azon esetre, ha a király mindvégig hajthatlan marad: kiközösítéssel sújta mind a királyt magát, mind pedig azokat, a kik jelenlétében isteni-tiszteletet végezni merészkednek. — De Fülöpnek igen jó-orru határhozei voltak. *Benefratte Miklós* archidiákon, ki a levelet a kardinálnak kézbesitendő volt, *Troyes*ban elfogatott és súlyos börtönbe vettetett. *Lemoine* kardinál minden közbenjárása őt kimenteni, sikertelen volt; sőt midőn a király egy újabb nemzetgyűlés egybehívását rendelte el, a Franciaország határain tul időző püspökök és egyháznagyok javait még zár alá vetteté; — a kardinál ez országot, hol számára nem volt többé hely, odahagyá s visszasiete Rómába.

Az ország rendjei Fülöp parancsára csakugyan egybegyűltek a *Louvre* termeiben 1303-ki július 13 kán. *Nogaret* egy emlékiratot nyújtott át a királynak, melyben megdöbbsentő vakmerőséggel állítja: *hogy Bonifác nem jogszerű pápa, hanem feltolakodott bitorló; és hogy nyílt eretnek s a simonia rut bűnének részese!* Figyelmezteti azért és kéri a királyt, miszerint tekintélyének minden hatalmával odaműködjk, hogy egyetemes egyházi zsinat gyűljön mielőbb össze, s a gyalázatbéljegzett pápa helyett az egyháznak új szeplőtlen jegyes s fő adassék. Hogy pedig az amily fertelmes, oly égbekiáltón igazságtalan vádak a kellő súlyt se nélkülözzék, találkoztott egy feketelékű s szolgálatkész udvaronc, ki a pápa által állítólag elkövetett hajmeresztő bűnök hosszú sorát olvasá föl a nemzetgyűlés előtt nemcsak hanem még szentségtelen ajkakkal azok igazsága mellett Isten nevére esküt tőn! E szörnyeteg neve *Plasian Vilmos* volt! A király erre

mint egy második *Kaiphás* vad indulattal ugrott föl trónjáról s ki nyilatkoztatá, hogy a fölhozott szörnyű vádakat egyig elfogadja s a tartandó közzsínatra utal. A rendek, kik megszokták már, hogy akarattuk a királyéval mindig öszhangzó legyen, habozás nélkül irták alá a vádakat; a jelenvolt 5 érsek, 21 püspök s 11 apát meg azáltal vélte kikerülni Isten s a történelem kárhoztató ítéletét, hogy aláírásuk mellé aláilleszték, hogy a *vaskényszerűség csikarta ki tőlük azt!* Mennyire kihalt az apostoli szabadelvűség és bátor rettenthetlenség magas erénye! *nem volt, ki a zsarnok fejedelem önkénye ellenében az igazság s jobb meggyőződés sugalmát követni merté volna!*

Az ügyek ily félelmes, mondhatni kétségbeejtő alakulásánál Bonifác tanácsosabbnak tartá az örök-város cselszövényektől áthdló-zott falait odahagyni, s hová a Colonnák meg Fülöp hóhérainak keze kevesbbé terjedt veszélyesen: *kedves szülővárosába Anagniba visszavonult.* Aug. 15-én, Boldogasszony menybemenetele ünnepén, az ötet hűségesen követett kardinálok előtt azon magasztos fönséggel, melyet a tiszta öntudat s az igaz ügy nyugodt érzete ragyogtat a férfiui homlokon, emelt szót Bonifác, *határozottan visszautasítván azon galád vádakat, melyekkel ötet tul a hegyeken oly nemtelenül vádolták;* fényesen begyőzve szeplőtlenül tiszta ártatlanságát. Erre ünnepélyes tiltakozását fejezte ki azon erőszakoskodások ellen, melyek a párisi udvar hittagadó államműhelyéből egymást érve jelentek meg. Végül a consistorium asztalára öt kibocsátványt tett le, a végsőre kényszerített pápai széknék a megátalkodott üldözőkre kimondott kiközösítési fenyítékét tartalmazókat. De a gonoszság keze gyorsabban működék, mintsem hogy azok napvilágot láthattak volna...

„*Le Bonifáczczal! éljen Fülöp Franciaország királya! le a papok uralmával!*“ E vadul üvöltő szózat hallatszik az ostromlók szilaj káromlása, a fegyverek ropogása, a gyáva futamlók ijedelmes fölajdulása közül. . . . Bonifácchoz a hű kardinálok: az ostiai s sabinai püspökök meglepetést, de nem ijedelmet eláruló arczczal nyitottak be, fölkeltnén ötet az álom üdítő karjai közül azon borzasztó hirrel, hogy a város és pápai palota vivatik. A vad Sciarra s a gonosz Nogaret közelit vérszomjas csöcselék csapatával! az arany pokoli fénye s! gaz árulás nyitottak nekik utat a városba egész a pápai

termekig! Richard sienai kardinál s Orsini Napoleon voltak az árulók! A pápa nyugodtan hallá a rémhirt, s teljes pápai diszben várta gyilkosait házi kápolnájában az oltár magaslatán. A két hű kardinál, Péter sabinai és Boccasini Miklós (utóbb IX. Benedek) ostiai püspök volt csak körülé. A többiek, többnyire mind éltes emberek, a lakaitkat fosztogató vad csapat dühe elől a vízvezetékekbe menekültek; csak VIII. Bonifác állott rettenthetlen lélekkel, mint az apostolfejedelem utódjához illett, bátran várva a legvégsőbbet is. A gyülevész csapat vad rivalgása mindig közelebb s közelebb hallatszék, az alabárdok csapásaira kifordultak sarkaikból az ajtók, az ablakok betörése csak egy percz müve volt, azokon s ezeken át mint a rohanó ár özönlöttek el a pápai palota folyosóit, udvarait s szobáit a pokol furái, s vad üvöltésük, káromlásaik viharába a város tornyainak harangjai rémesen vegyíték vészzugásukat; mert a közeli templom lángbaborítottván, annak harangjai iszonyu recsegéssel rohantak alá. „Nyissátok fel termeimet, mondá a velemaradt csekély számu remegő cselédségnek a szent-atya, Istenért és az egyházért kész vagyok a halálra.“

Sciarra és Nogaret vadul forgó szemekkel, boszut lihegő ajkakkal, kezeikben meztelen karddal rohantak a terembe. A pápa fonséges galambösz alakja, a csendes nyugalom nem várt helysete, az első pillanatra megdöbbenve szegzé a vad Sciarrát a küszöbre, de csak azért, hogy annál durvább kitörést engedjen haragjának. Többek szerint épen szentségtörő kezeit merte az Ur felkentjére emelni. Nogaret, mint egy hidegvérű államszolgálati bérencz, inkább a nyelv ölé mérgét fecskendezé dicső ellenségére: hogy törvényes uton vádpontok emeltettek ellene, melyek be is vannak bizonyítva; azért ne is védelmezze magát, hanem legjobb lesz önkényt lemondania, különben a Lyonba hirdetett egyetemes egyháztanács elé fog hurczoltatni, mely őt elítélendi. A pápa szilárd nyilatkozatára, hogy ő lemondani nem fog, Sciarra egy embere pánczér-keztüivel arczon ütö Bonifácot, míg di Lunghereto Vilmos fenyegetődzve mondá, hogy majd találunk módot egy ily méltatlan pápa elítélése s letételére. Mindezen bántalmak ellenében méltóságteljesen tartá magát Bonifác s így szóla a dühöngőkhez: „Itt a fejem, itt a nyakam (ecco il capo, ecco il collo), örömmel elszenvedem, hogy mint katolikus és az egyház törvényes feje és Krisztus helytartója patarénok által elítél-

tessem és letétessem. Kivánok Krisztus hiteért s az egyházért meghalni.“

Míg a lelketlen vezénylők által kirendelt durva örök a pápát elvezették, addig Nogaret s Sciarra a pápai palota minden kincseit elrabolták azon nevezetes pénzüsszeggel együtt, melyet Bonifác a törökök elleni kereszthad szervezésére a jámbor hívek kegyadományai folytán takarított egybe. A székrényeket, pinczét mind kifoszták, sőt még a házi butorokat is elhurczolák. Midőn a francia udvar ezen ördögei a legiszonyubban garázdálkodtak a városban, egyszer csak tompa moraj zug végig az utczákon harmadik nap (september 9-ke vagy 10-én): „Fegyverre! éljen a pápa! halál az árulóknak!“ A bátor Fieschi di Lavagna kardinál által fellelkesített nép tömegestől felkelt, Nogaret és Sciarra hasztalan várva segélyt, mint fenyegetődztek, hanyatt-homlok rohantak gyáva, csak a fegyverteleneken hatalmaskodni tudott banditáikkal, hogy gyalázatos életöket az emberiség még nagyobb botrányára megmentse. A győztes nép által elfoglalt háromlilomos francia zászló az utcák sarában meghurczoltatott.

A harmad-napra fogságából kiszabadult pápa, melyben minden táplálék elvonatott tőle, miután Anagni bátor polgárai s derék lakóinak köszönetét a legmeghatóbban kifejezte volna, Matteo degli Orsini s egyéb kardinálok kíséretében utra kelt. Az örvendező római nép örömujjongásai közt királyi fényvel vonult be Rómába, mely 400 lovat küldött elébe. Itt egy zsinatot akart egybehívni, hogy érdemök szerint megfenytse a pápai méltóság s tekintély ellen merénykedőket; de a 86 éves aggastyán már utközben rosszul érezvén magát, Rómabai megérkezése után néhány napra ágyra szegezé őt betegsége. Érezvén, hogy a kiállott testi s lelki rázkódtatásokat nem sokáig élheti tul, mint annyi sok elődei, az egybegyűjtött kardinálok előtt letevő a hitvallást, *) 8 szenttestületi tag és egyéb jelenle-

*) *Jacob. Card. S. Georgii ad velum aureum Bonifacio VIII. coevus* (lib. 1. *De gestis a cessione Petri usque ad Canonisationem*, cap. 11. tom. 3. Script. ver. Ital. pag. 660.

..... Lecto postratus anhelus
Procuibuit: *fassusque fidem*, veramque professus
Romanae Ecclesiae, Christo tunc redditur almus
Spiritus.

vők előtt kijelenté, hogy az isteni üdvöztető példája szerint szívből megbocsát minden elleneinek s bántalmazóinak. *Igy halt meg a nemes, nagy, s mégis az egykoruak s utóvilág által is leggyalázatosabban bántalmazott pápa* 1303-ki október 11-én, miután Jézus egyházát 8 év, 9 hó s 18 napig oly erélylyel kormányzá.

De lássuk, mint beszéli el az *egyházi szabadság* ezen nagy bajnokának halálát Ferreto után a történetgyártó Sismondi: *„A pápát az Anagniban történtek oly dühbe hozzák, hogy Rómából megérkezte után örültségi rohamok által támadtatott meg. Miután szobájából mindenkit kiűzött, abba bezárkozott s fejét úgy a falhoz verte, hogy ősz haját vérenek bibora pirosra festé, és aztán ágyának takarója alatt önmaga fojtotta meg magát.”* Ez nem egyéb a legszemtelenebb koholmány s hazugságnál. Hogy egy oly magasztos szellemű pápa, mint Bonifác, bensőleg sokat szenvedhetett, midőn három napig legdühösebb elleneinek hatalmában s néhány nyomorult bántalmazásainak kitéve látta magát; hogy bámulat ragadta őt meg, midőn háladatlan polgárok között, kiket annyi jótéteményekkel halmozott el, látá magát, ezen kisem kételkedhetik. Ha még ehhez elgondoljuk Bonifácznak nagyon hajlott korát, bizonyára nem fogunk többé csodálkozni azon, hogy őt a bubánat sirba döntötte. És ha ezt tekintetbe vesszük, egy oly esemény, a pápa hőslélekű magatartása után, inkább sajnálat s méltó bosszankodásra indíthat bennünket, mint kárörvendő guny s gyalázásra!

Egyéb írók is az anagnii merénylet fölötti bujának tulajdonítják halálát, de ebben nagylelkűsége s fenkölt szellemének csak egy fényes bizonylatát látják; mert *„ő valóban nagylelkű volt”,* írja Guido. És mért hallgatja el Sismondi a Jézus helytartóját oly szépen ékesítő ama vonást, melyet maga Stephaneschi kardinál, ugyanazon kardinál, beszél el, *ki a pápa megszabadítása után mint az ő legelkeseredettebb elleneinek egyike elfogatván, a szent-atyához vezettetett, ki neki azonnal megbocsátott?* Ferreto és Sismondinak tehát nem adhatunk hitelt, a kik elég lelketlenek állítani, hogy Bonifác örültségében önmaga végezte ki magát, miután a nevezett író szerint a kardinálok s egyéb kitűnő egyházi személyek jelenlétében s a hitvallást is letéve mult ki. A minket erről biztosító kortanu még hozzá teszi:

Christo tum redditur almus
Spiritus, et divi nescit jam judicis iram,

Sed mitem placidamque patris, ceu credere fas est.

Hasonlólag rajzolják halálát a *vatikáni akták* is. Tetemei a vatikáni egyházban takarítottak el, hol azok fölött *pompás síremlék* emelkedett, melyet *egy szép aczélművészetben* Palatius őrzött meg az utóvilág részére. A régiből az új bazilikábai átszállíttatásukkor új sírban helyeztettek el, melynek kövén ezen síriratot lehet olvasni:

Corpus Bonifacii VIII. Caietani

Pontificis maximi

Ex veteri in novam Basilicam translatum

hic repositum jacet.

De mit mondjunk még a vérrel fecskendezett hajról, a fején önmaga által ütött sebek, a lerágott körmökről s saját fogaival összetépett pálczájáról, mint ezek a nevezett két irónál előfordulnak? *Halljuk, mint leplezik le s czáfolja meg maga az istenigondniseles ezen undok rágalmakat.* Midőn 1605-ben V. Pál pápa ama kápolnát, melyet Bonifác még életében sírjaul jelelt ki a Vatikánban, ezzel együtt szétszedette, hogy annál pompásabban felépíttesse, október 15-kén az *emléltet pápa sok főpap, nagyok, híres tanárok s egyebek jelenlétében Bonifác sírját felnyitatta, annak 302 év daczára is teste teljes épségben találtatott meg. 7 és 1/2 láb magas teste romlatlanul feküdt ott, csupán orra és ajkai voltak az enyészet vasfoga által megmarva.* V. Pál *Grimaldi* jegyző által minden részletességet körülmenyesen tartalmazó jegyzőkönyvet vétetett fel az egészről. Kiki láthatta az ereket, izmokat s legkisebb jegyeket is. Már pedig tudjuk, hogy a természet a halál után nem gyógyítja be a sebeket; ha tehát ilyenek a halál előtt lettek volna fején, most is ott lettek volna azok nyomai; de ilyeneket a leggondosabb kutatás sem birt találni. A fejbőr egészen ép volt, valamint az ujjak és körmök is. De erre azt mondja valaki, hogy vérrel fecskendezett haját a temetés előtt lemoshatták. Ámde ez eset sem volt lehetséges, mert a pápának akkor, mint mondták, illetőleg hazudták, nem volt ősz haja, hanem teljesen kopasz feje! Mint a *tudós Bollandista Papebroch* megjegyzi, Isten ezáltal mintegy láthatólag akarta VIII. Bonifác emlékének

visszaadni az őt megillető dicsfényét. Fájdalom, mint látni fogjuk, *a boszu méltatlankodásai még holta után sem kimélték nevét!!*

Ime ezen nagy, de szerencsétlen pápának életrajza! Némely derék, nemes s igazságszerető kortársai a rutul bántalmazott s meggyalázott egyházfő mellett a sorompóba léptek. Bátor és tehetségdús védői közül csak *Paludanus Pétert*, ki később a jerusálemi patriarchaságra emeltetett, *András János* mestert, a híres bolognai jogtanárt s *Colonna Egyedet* említjük; *de ezek védiratai eltűntek s a még fönmaradt néhány példányt a francia udvar minden áron megvette, hogy azokat, mint a többi pápai nyilvános okmányokat, bullákat s brevéket megsemmisíthesse!* De mindezek daczára az ismeretes adatok rendszeres egybeállítása által nem épen nehéz az igazságot napfényre hozni s begyőzni, hogy VIII. Bonifác elleni a gonoszság s elvetemültség leggyalázatosabb fegyvereivel küzdöttek az egyház legdúsára! Az 1459-ben kimult szent és tudós florenczi érsek igen szép emléket állított következő rövid ugyan, de jellemző nyilatkozatával e pápának: „*Nobilis secundum, saeculum vir utique prudens, et literatus et magni animi, zelator magnus, et conservator jurium Ecclesiae.*“ *Dinus de Mughello* bolognai archidiákon pedig a nagy pápa iránti csodálattól elragadtatva, így ír: „*Neminem unquam ingenio excellentiori in Piscatoris cathedra sedisse.*“ A nagy tudós *Wiseman* meg nem foghatja, hogy mint vádolhatják e pápát zsarnokság s uralkodásvágyról, ki a hozzá bocsánatért esedezőnek mindig megbocsátott, a hatalmába került elleneit soha nem engedé elítéltetni, sőt még leggyalázatosb bántalmazóinak, *Nogaretnak, Plasiannak, Flottenak, a Colonnáknak, s ezek vezénylőjének, Fülöpnek, is megenged.*“ A nevezett jeles tudór igen szép dicsbeszédet tartott egykor a római *Sapienza* egyetemen e pápa védelmére, s *Damberger* (az általa irt egyház s világ középkori történelmében) fényes sikerrel állította helyre e pápa méltán kiérdemlett jó hírnevét. Ezt használta forrásul a mi *Müllerünk*, ki roppant történelmi ismerettel s bámulatos ítélési képességgel állította elő e pápa gyönyörű életrajzát (XIV. 138—332); e forrásból merítette *Häusle* VIII. Bonifác dióhéjba szorított s mégis igen olvasható életírását. (Ld. W. és W. Kirchen-Lexicon, II. 88—95.) s ugyanazon és egyéb tekintélyes kútfők nyomán írta meg a legujabban ezen pápa védelmét az egyházirodalom egén fényes csil-

lagként feltűnő fiatal ugyan, de ékes s ügyes-tollu Holdházy János (V. ö. VIII. Bonifác. Egyháztörténelmi tanulmány, „Religio“-ban, 1863. I. Félév. 40., 41., 42., 45., 46. s 47-dik számokban.), kinek is dolgozatát mi ezen életrajzba majdnem egészen fölveltük. VIII. Bonifác s kora megérdemlenék, hogy azok ecsetelésére egy Hurter-s Gförrer-képzettségű férfiak lépnének fel. Mig ez megtörténik, addig az említettek által írott életrajzok az e pápa életét ismerni akarókat meglehetősen kielégíthetik. — „A mily bámulandó, ép oly lázító, írja Holdházy, mennyire képes vinni eltorzításait a tendentiosus, érdekhajlás történetírás, vagy helyesebben mondva: történet-gyártás. Ez sehol nem felülőbb, mint VIII. Bonifác történeténél. Az ő számára nincs egy mentő írgulomszó az ő szótáraiban; s mig az egykoru nagyon is kétes ghibellin írók pápaellenes iratai egy Mosheim, Sismondi, Druman és mások által az utolsó betűig kiaknázva lőnek, addig a kritikai hitelesség dolgában hasonlíthatlanul magasabb fokon álló kutatók bosszantó következtetlenséggel mellőztetnek el. A legtöbb protestans, sőt némely katolikus íróknál is közönségesnek találjuk azon felfogást, mely szerint őt, mint az emberiség szörnyét, mint a féktelen nagyravágás, engesztelhetetlen zsarnoki gőg, hajlíthatlan makacosság netovábbját rajzolják. Azért is ama jelesek, kik a történetnyomozó szorgalmával az itész páratlan szigorát párosítják, hogy e nagy egyházfő emlékét a százados rágalom szennyétől megtisztítsák, találóan hasonlíthatók azon műkeresőhöz, kik Pompeji romjaiból hamu és füveny közül menti ki a művészetnek odaveszett remekait, a nemsejtett kincset a bámuló világ számára.“ (U. o.)

Záradéku megjegyezzük ugyanazon Holdházyval, hogy Bonifácson, a szellemi hatalom képviselőjén, az egyházi szabadság bajnok-lelki védelmezőjén győzelmet aratott ugyan a vad erőszak; de hisz Káifás is győzött Krisztuson, Neró is győzött Péteren. És mégis mindannyinak a leggyőzött lőn győzője. . . Ki ne látna hasonlatosságot a múlt történeteis jelenünk fájdalmas eseményei közt? De a világ eseményeiben Isten utait tekintvén, a legnagyobb viharok daczára is megnyugszunk az egyház jövője iránt.

CXCVI.

B. XI. Benedek. 1303–1304.

A Vatikánban, hova VIII. Bonifác a Lateránból átvitette magát, hogy ott meghaljon, a jelenvolt kardinálok haladéktalanul egybegyűltek a választásról tanakodni, s alig mult el az említett pápa halála óta 10 nap, a választás már is megtörtént. A szavazatok *egyhangulag* *Boccasini Miklós* ostiai kardinálpüspökre estek. Miklós a trevisói jegyzőnek fia volt, ki az 1240-ben született tehetségdus gyermeket szegény helyzeténél fogva nem képezte. A *nemesszívű s gyönyörű lelkű ifju egyedül tehetségeire volt szorítva*, hogy magát fentarthassa s oktatást nyerhessen. *Velenczében nemes családok gyermekei nevelésére tanodát nyitott*, mely neki néhány éven át szerény ellátást nyújtott. De hogy a jövő nyomasztó viszonyait kikerülje, a *hitszónok-rendbe lépett. Kitűnő erényei*, s itt 14 éven át szerzett *tudományos ismeretei szerzete minden méltóságára utat nyitottak neki*. Így látjuk őt egymás után gyorsan olvasnokságra, kolostori perjelség, Lombardiában tartományi főnökségre s végre *rendgenerálságra* emelkedni. Virágzó szerzetének tevékeny kormányzása, erényessége s bő tudományosságával VIII. Bonifác figyelmét magára vonta, ki a valódi érdemet s képességet méltánylandó, Miklóst 1298-ban sz. Sabina kardináláldozárává s utóbb ostiai kardinálpüspökké léptette elő. Miután Lengyel, Magyarország s a déli sláv-tartományokban igen fontos követségi szolgálatokat tett, a *szerencsétlen VIII. Bonifác mellett Anagniban még akkor is hiven megmaradt*, midőn a többi kardinálok a vész elől gyorsan biztosabb helyekre menekültek. A szent-testületnek legerényesebb s legtudósabb tagja lévén, főlemelésén kisem csodálkozott s az *egykoru írók is Isten sugallatának tulajdoníták megválasztását*. Miután a *ritka tulajdonokkal éheskedő aggastyán* az egyház legfőbb méltóságát s legnehezebb terhét hasztalan vonakodott elfogadni, a következő vasárnap, október 27-kén XI. *Benedek* név (elődje iránti hálás tiszteletből, kinek ez keresztnéve volt) alatt az apostoli székre emeltetett s a szokott

módon megkoronáztatott. E pápának személyes érdemeit s a körülmények fontosságát tekintve, el kell ismerni, hogy épen ő az, kit a *Gondviselés* kiválasztott.

XI. Benedek valódi erényességeért a köztisztelet bálványa volt. Az ifjúságától fogva megszokott sanyaru élet szigorúvá tévé őt, de az, ama kortól fogva nyert kolostori nevelés jellemének veleszületett szelidsége s vidámsága által annyira ellensúlyoztatott, hogy ő egyedül önmaga iránt volt csak szigorú. „Mint derék szerzetének generálja alattvalóitól szeretve tiszteltetett; nem keseríté ő el azok életét, kik őt szerzetesei közül a tudományokban fölülmúlták, hanem azokat a szerzet diszeül tekinté, s képességeiket az egyház és szeretett szerzete javára szent örömmel gyümölcöszteté. Jámbor s tudós alattvalóinak igazi atyja volt ő. Ritka jámborságát csak emelte szerénysége, mely egész lényegének fényoldala volt. A történelem jellemének ép oly eredeti, mint épületes vonásait tünteti fel a megőrzött következő esemény által: ugyanis az ő látogatására ment igen koros édes anyját udvari emberei drága fényes öltözékben vezették be hozzá, de ő így ismerni nem akarta, mondván: „Az én anyám szegény, és állapotához illő ruházatot szokott viselni.“ S csak midőn szokott szegényes öltözetében vezették a következő nap elébe, kiálta fel örömtől ragyogó arczeal: „Ah, ez a szegény asszony az én kedves anyám, nem pedig az az urnő, ki tegnap megjelent előttem!“ és egész udvara előtt a fiúi szeretet gyöngédségével átkarolá.

Azonban XI. Benedek minden szerénysége mellett egyszersmind jellemsszilárd egyházfő volt. Komoly megfontolás nélkül mitsem döntött el, és a mit egyszer föltett magában, attól többé el nem tért. Röviden, ő VIII. Bonifác tanodájában képeztetett és annak eszméit követte. Benső meggyőződése szerint „a pápa Istentől rendeltetett a királyok és országok fölé,“ s azért egy hajszálnyit sem távozott el nagy elődei nézeteitől. XI. Benedek 1303-ki november 1-jén kelt iratában, melynek minden sora apostoli alázatossága s szelidségéről tanuskodik, a kereszténység püspökei s fejedelmeivel tudatta megválasztatását s trónralépését, és kénytelen volt a küzdelmet mindjárt közelében megkezdeni. A Colonnák elhagyva számkivetésök helyét s az egyház lelki büntetéseit megvetve Rómában ismét megjelentek. Mire a pártharczok magasán lobogó lángjai iszonyu pusztítások s rendetlenkedések színhelyévé tévék Rómát. A fejtelenség iszonyu viharai

közt egyedül állott a pápa, alacsony származásánál fogva nem környezték őt oly rokonok és barátok, kiknek tekintélyével s hatalmával a nemesség zsarnokságát ellensúlyozhatta volna. A nyugtalanságok fölött csak szorult szívvel sóhajtott; mert hisz azok elnyomására magát gyöngének érezte.

Aközben a pápa köriratára megérkezett *Frigyes* siciliai király válasza, melynek ezen szavaira: „*Uralkodásunk nyolczadik évében*“, XI. Benedek 30-ik novemberben kelt iratában megjegyzi, hogy az csak VIII. Bonifác elismerése óta, tehát csak második évben valóságos király. Mire az utóbbinak nevében *Doria Conrado* admirál és követ letette a hűbéri hódolatot, s *Frigyes* feloldatott azon egyházi büntetések alól, melyekbe magát a hűbéri adónak a meghatározott időbeni be nem fizetése miatt bonyolította. A királyi kincstár kimerültének ürügyénél fogva azon adó befizetésének határideje a pápa által 1304-ki május 1-ig hosszabbíttatott meg, mert II. Károly is e kegyelemben részesített. A jószívű egyházfő szívesen megtett mindent, mi az apostoli szék jogaiba nem ütközött, csak hogy az udvarok ellenségeskedése barátságos viszonyba menjen át. Azonban *Frigyes*nek ezen engedelmissége csak gyöngé kárpótlás volt ama nagy kellemetlenségek ellenében, melyeket XI. Benedek Rómában tapasztalni kénytelen volt. E városban helyzete naponkint súlyosabb lön, melynek jobbra fordulását illetőleg a jövőben mi reményt sem látott csillámlani; azért a nyári hőség beálltával, midőn az ősze lég kedvéért a vidékre szokták a római nagyok költözködni, ő is egész udvarával elhagyta a várost. Ennek kapujaig roppant népség kísérte ki XI. Benedeket, mintha sejdítette volna, hogy sokáig nem látandja ez egyháznak főpásztorát. *) A szent-atyá Viterbónak vette útját, Orvietóban kissé kipihente magát s azután néhány nap mulv *Perugiában* ütötte fel székét.

Matteo Rosso degli Orsini kardinál azonban csakhamar bámulva látta, hogy ő a pápán Rómán kívül sem uralkodhatik. **) XI.

*) Némely írók ezen utazástól számítják az apostoli székeknek Franciaországbai áttételét, mely azonban a francia politika folytán csak közvetlen utóda alatt történt, mint alább látandjuk.

**) XI. Benedek tartózkodása helyeül *Assisét* választotta, de a szent-

Benedek most minden törekvését oda irányozta, hogy a guelfek s ghibellinek helyére lépett feketék és fehérek közt békét eszközöljön. Emellett azonban épen nem feledé el a tevékeny egyházfő eszélyesen működni azon is, hogy IV. Fülöpnek az apostoli székkeli meghasonlása a király kedvezőbb magatartásával váltassék fel. *Alig lépett a pápai trónra XI. Benedek, midőn IV. Fülöp követséget küldött hozzá egy levéllel, melyben a király üdvkívánatait a legmeghatóbban fejezi ki ugyan, de VIII. Bonifácot gyalázza, a többi közt, hamis pástornak nevezvén őt.* A követek a pápa békés érzületéről tudósíták visszatértök után Nogaretet s a királyt. Erre ismét új követség indított utnak a pápához, melynek Nogaret is tagja volt. De a szent-atya, hogy békeszeretetét kimutassa, be sem várva a francia követséget, ápril 2 kán kelt bullájában föloldozta a királyt az elődje által ellene kimondott minden egyházi büntetésektől, s országát a tilalom alól fölmentette. Négy, egymásután kiadott határozatában visszaadta a párisi egyetemnek az előléptetési jogot. Az apostoli szék kegyei s engedményei felfüggesztését megszüntette. A székes- s kolostori egyházakra vonatkozó, VIII. Bonifác által behozott *reservata-jogot*, valamint a kiközösítési büntetéseket, melyeket VIII. Bonifác személyes elleneire s az apostoli széket gyalázó egyházi s világi nagyokra kimondott, apostoli teljhatalmánál fogva visszavonta, s így a béke kedvéért, elődjének a király, tanácsosai, hivatalnokai, s szolgálói ellenébeni méltó eljárását is semmisnek nyilvánította. *Csak Nogaret Vilmos és azok, kik kezeiket az egyház legfőbb pásztorára tenni, s őt bántalmazni nem irtóztak, mint Colonna Sciarra is, záratlak ki a megkegyelmezésből, meghagyatván nekik, hogy meghatározott*

testület s kivált *Matheo Rosso degli Orsini* tanácsának engedve, Perugiába vonult. Ezen Orsini már 40 évig viselte a kardináli méltóságot s mint olyan 13 pápa kormánya alatt élt. Tapasztalat, udvari finomság, fontos ügyekbeni járatoság, észtehetség, fényes születés, nagy befolyás s roppant gazdagságok a kor tekintélyes embereinek egyikévé emelék őt. *A pápai méltóságra látszott az említett tulajdonoknál fogva törekedni*, de azt el nem nyéré, mert nagy hatalmától tartottak, és azért kénytelen volt a szent-testület dékánuságával megelégedni, melyre elvitázhatlan befolyást gyakorolt. (Müller: XIV. 340.)

idő alatt az apostoli szék előtt megjelenjenek, s ha gonoszágaik fölött igaz töredelmet tanusítanak, szintén bűnbocsánatra számíthatnak. A király ismételt kérelmére az annyi rossz okozóit, Colonna Jakab és Péter kardinálokat sem zárta ki egészen a megkegyelmezésből, megbocsájtott nekik, anélkül azonban, hogy méltóságukat s jószágaitat visszanyerték volna. Minthogy Nogaret a kitűzött időre társaival az apostoli szék előtt meg nem jelent, a pápa elleni merénylet részeseit az igazi katolikusok által régen várt szigorú átok-bullával sújtotta ő szentsége.

Azon szép bánásmódot, melyet XI. Benedek Franciaország iránt mutatott, az apostoli szék többi ellenei irdnt is nem megvetendő sikerrel alkalmazta. Ugyanis szelid, nyájas s mindenkit megnyerő modora által a florencziek, Albert király s a mainzi érsek közti surlódásokat is sikerült kiegyenlitenie. Amennyire rövid pápasága engedte, ő is támogatta Robert-Károlyt a magyar trón elnyerésében. A Szentföld felszabadítására is gondolt, és azért különös békeszeretetével egyezséget akart eszközölni a fejedelmek közt, hogy a keresztes-hadat így annál biztosabban létesíthesse. Evégből a VIII. Bonifác által kivetett szent adó beszédére alkalmas egyéneket küldött minden országba, hogy az így begyülemdő összegben tekintélyes sereg szerveztethessék a keleti keresztények felszabadítására. Mivel pedig értésére esett, hogy némely elvetemült keresztények a keresztesek megölésére s romlására a saracenokkal összeesküdtek, s azoknak fegyvereket, s egyéb a had-viselésre szükséges dolgokat szereztek meg, azokat a legsúlyosabb átok alá vetette s Krisztus keresztje ellenségeinek nevezte. A gondozott s kolostori papság közt főnforgó s először a párisi egyetemenél fölmerült ama vitát: „valjon azok, kik a szerzetesek egyházaiban végzik a szent gyónást, tartoznak-e bűneiket ismét saját lelkészeiknek meggyónni?” akép dönté el, hogy a gyónás ismétlése tulajdonkép nem szükséges, hanem azért üdvösnek tartatik. Megengedte, hogy a sz. ferencz-rendiek dicső alapítójok bélyegeit évenként ünnepélyesen megülhessék. Ezen ünnepet, hogy a hivek szívei a felfeszített Üdvözítő iránt annál hőbb szeretetre gyuladjanak, V. Pál pápa az egész egyházra kiterjesztette, de csak „ad placitum“, mint az illető okmány említi.

XI. Benedek a *zsoltárok* s *sz. Máté evangéliuma fölötti commentárokkal*, továbbá az *egyházi szokásokat* tartalmazó *kisebbszerű művel s több ünnepi beszédekkel is gazdagítá a szent irodalmat*. A *Bullarium Magnumban* a *serviták s coelestin-rendiek* javára kiadott két *constitutiója* közöltetik. A magyar egyházi s világi történelemre vonatkozó leveleit olvashatni *Theiner* többször említett művében (I. 406—414.) — Az általa kinevezett kardinálok közül említendő egykori rendtársa, a híres hitszónok *prátói Martini Miklós*, ostiai kardinál-püspök, kit 1304-ki január 31-kén florenci követnek s *paciariusnak* léptett elő, de működése nem aratott teljes sikert. — *Kristóf* abbé, a pápák történelmét tárgyaló művében, a XIV. században, írja, hogy az *anagnini merénylet részeseinek a szigorú egyházi büntetésseli sújtása miatt, a francia udvar s XI. Benedek közt igen nagy meghasonlás törendett ki*, ha ezen egyházfőnek pápasága huzamosb időszakra terjed ki. Ugyanis ama szigorú átokbulla kihirdetése után, egy hó múlva, az oly jeles pápa már nem volt az élők közt, és a *körülményeket tekintve, könnyű elhinni, hogy megmérgeztetett*. Egy *apátnő fűgékét küldött neki s e kedvenz gyümölcs elköltése után hamar megbetegedett s már 1304-ki július 6. és 7-ke közt Perugiában* kimult. Kivánsága s parancsa folytán e város egyik szép templomában, a *dömésekeben*, minden fény nélkül takarítottatott el, és a jámbor nép, mely a keresztény erényeket jobban tudja méltányolni, mint azok, kik naponkint a nagy világ üzérletébe s politikájába merülvék, mint tökéletes szentet tekinté őt s a csodák hírére, melyek sirjánál történtek, seregenként tódultak oda a nyavalyások, és reményökben nem csalatkoztak. Később *canonisatiói pöre megindította*, de azután fontosabb ügyek halmaza folytán háttérbe szorult. 1733 óta neve a boldogok lajstromában előfordul. — Még a pápákat gyalázó, többször idézett *Hoffmann* is fájlatja, hogy ily derék egyházfő csak oly rövid ideig birhatta az apostoli széket. — XII. Kelemen pápa tiszteletét helybenhagyta s megengedte, hogy az egész dömés-rend meg a trevisói s perugiai papság az ő emlék-ünnepét *zsolozsmával és sz. misével tarthatja meg*. (V. ö. *Sandini*, pag. 448.) Siriratában a több közt mondatik:

„Hunc hominem sanctum, reddunt miracula tantum,
Innumeris signis dant grata juvamina dignis.“

E pápa kedves hazánkat igen jól ismerte, mert nálunk pápasága előtt elődje VIII. Bonifác alatt igen fontos követi szerepet vitt, mint azt a már többször idézett *Szvorényi Mihály* említett művében tüzetesen előadja. (IV. 30—34.)

CXCVII.

V. Kelemen. 1305—1314.

XI. Benedek, a derék egyházfő, kinek nemcsak a politikai, hanem az egyházi ügyek méginkább szíven feküdtek, mint ezt a részrehajlatlan történetnyomozók s elfogulatlan ítészek is megvallani kénytelenek, a pártok áldozata lőn. Isten maga dicsőíté őt meg sirjában, hogy ezáltal az egyház vak elleneinek szemei megnyiljanak; de a roszt már igen mély gyökereket vert, és IV. Fülöp egyházellenes politikájának boldogtalan magvai már a szent-testület kebelében, valamint a néppártokban s sok kabinetekben is el voltak hintve. A párisi s nápolyi udvarok mindent elkövettek, hogy politikájoknak kedvező pápa adassék az egyháznak. *Ügynökeik* a VIII. Bonifác által letett *Colonna Jakab* és *Péter* kardinálok voltak, kik Perugiában a Conclavét egészen magukhoz ragadták, s a két királyt az abban történetekről pontosan tudósíták. A két ügynök oda utasított, hogy a francia politikának kedvező pápa választására minden eszközt megragadjanak. S valóban Péter meg Jakab védelmezőik iránti hálából ékesszólást, aranyokat, ígéreteket, sőt erőszakoskodásokat is alkalmaztak, hogy az olasz pártot tervöknek megnyerjék. A választók ugyanis két pártra szakadtak, *olaszra*, melynek élén *Orsini Rosso Máté* s *Gaetani Ferencz* (VIII. Bonifác unokaöcse) kardinálok állottak, és *francziára*, melynek fejei *Orsini Napoleon* s *del Prato Miklós* kardinálok voltak. Amazok olaszt akartak az apostoli székre emelni, ki VIII. Bonifác emlékét s annak barátait ótalmába fogadná; emezek pedig francziát, ki IV. Fülöp érdekeit emelné s annak mindenben kedvét keresné. 11 havi sikertelen pártküzdelem után az ostiai kardinál-püspök (del Prato Miklós) in-

ditványa folytán abban állapodtak meg, hogy az olasz párt a neki tetsző francia főpapok közül jelöljön ki hármat, kikből a francia párt a megválasztandót kiszemeli. Az olasz kardinálok kapva a nekik tetsző indítványon, a francziákból kijelöltek három érseket, kikről jól tudták, hogy a francia politika ellenei s VIII. Bonifác barátai. Ezek közt első helyen volt *Bertrand de Got* (d'Agoust), kire már a Colonnák is gondoltak. Bertrand a francia királyra közel rokonának valoisi Károly általi üldöztetéseért igen neheztelt, és egyházi méltóságát is VIII. Bonifácznak köszönte. De az említett ostiai kardinál-püspök, ki Bertrand nagyravágyó törekvéseit jól isismerte, mégis kivitte, hogy az 1305-ki június 5-kén az egyház fejévé megválasztatott, miután, mint *Villáni* írja, már előbb IV. Fülöppel kibékült s a következő pontokat előlegesen is elfogadta:

I. A francia királyt az egyházi átoktól föloldottnak ismeri.

II. Annak országát az egyházi tilalomtól fölmentettnak tekinti.

III. A francia egyház s papság jövedelmeinek tizedét öt évre a királynak átengedi.

IV. VIII. Bonifác tetteit s intézkedéseit semmiseknek nyilváníttja.

V. E pont kijelölését a király későbbre tartotta fön, jól tudván, hogy azt előlegesen egy pápa sem fogadhatná el.

Az új pápa *Villandran* nevű faluban (Gascogne) született. Családja a tartomány legtekintélyeseb nemzetségeinek egyike volt, mely a híres *Périgord* és *Armagnac* házakkal is összeköttetésben állott. Bertránd ifjukuráról igen kevés jutott el hozzánk. A tudományokat *Toulouseban* tanulta, a jogot meg *Orleans* s *Bolognában*, és mint későbbi működése mutatja, nem kitűnés nélkül. Azután a *bourdeauxi* egyház kanonokjává és sekrestyésévé, majd fivérének, *Béraud de Got* lyoni érseknek általános helyettesévé és pápai káplánná lön előléptetve. Ezen utóbbi méltósággal VIII. Bonifác tisztelte meg, midőn a commingesi püspökséget nyeré el, honnét azután nemsokára a *bourdeauxi* érseki székre lépett. Bertrand e kedvezményeket nem viszonzotta hálátlansággal. Az őt kegyelő VIII. Bonifácznak IV. Fülöppeli harczában, ezen uralkodónak, ki mi ellenkezést sem tűrhetett, kegyelméből kiesett. E körülménynek tulajdonítják a Got-család birtokainak valoisi Károly általi elpusztítását a

gascognei háborúk alatt. Ezen erőszakoskodások még szorosabban csatolák őt VIII. Bonifác ügyéhez, s a bourdeauxi érsek nevét is ott látjuk a lajstromban azon francia egyháznagyokéi közt, kik 1302-ben a király tilalma daczára is elmentek a római zsinatra. Midőn csaknem az egész francia papság támogatta a királyt az egyház fejének vad üldözésében, a bourdeauxi érsek megtagadta az aláírást. Egy olasz egykoru évlész így ír idevonatkozólag:

„Az érsek, hogy a király üldözését kikerülje, kénytelen volt az országot elhagyni, s katonának átöltözve a római udvarhoz menekült. Lombardiában *Astiba* ment, hol az e városbani dömések perjele, paviai *Isnard*, által vendégszeretőleg fogadtatott. De midőn a király embereinek felismerésétől tartva, itt nem látná magát biztonságban, ismét utnak eredt, s Isnard által addig kísértetett, míg veszélyen kívül folytathatta útját. Midőn V. *Kelemen* név alatt *Bertránd* később pápa lőn, e szíves szolgálatot azzal jutalmazta meg, hogy Isnárdot jerusálemi patriarchává nevezte ki s a páviai püspökség kormányzatát holtaiglan reá bízta. Rómába megérkezve, egy ideig az udvarnál élt az érsek, és a szent-atyá, meg a kardinálok közti rokonai s barátai jóakarátának örvendott. Ismerősöket szerze, baráti viszonyokat kötö, melyeknél fogva VIII. Bonifác halála után ismét visszajutott a francia uralkodó kegyébe. Ezen barátságok, a kardinálok, s a római udvarnáli egyéb egyháznagyok utóbb a pápai méltóságra segíték őt fel.“ Ezen értékes adomát, mint *Müller* mondja, a francia írók azért hozzák fel, hogy megmutassák, mily bátran küzdött a bourdeauxi érsek IV. *Fülöp* zsarnoksága ellen, kivel még a *Conclave* előtt kibékült, és hogy mily nagy volt a *Conclave*-bani rokonszenv az érsek mellett. (Fájdalom, hogy az oly nagy volt!)

Bertrand épen látogatói utazáson volt julius elején Poitouban, midőn egy gyors hírnök a kardinálok iratát neki átnyújtá. A kardinálok ama kérelmét, hogy a sürgős olasz s szentföldi ügyeket tekintetbe véve, Perugiába sietne, meg nem hallgatva, Agen, Toulouse s Montpellier városokon át Lyonba vette magát, tán IV. *Fülöp* tanácsa folytán. Montpellierben az új pápát, ki V. *Kelemen* nevet vett fel, II. *Jakab* aragoniai király diszlátogatással tisztelte meg, s egyszersmind letette a Sardinia- s Corsicára vonatkozó hűbéri

esküt, s már előbb követei kinyerték a pápától, hogy országaiban a jövedelmi tizedet 4 évig a hadi költségekre beszedheti. 1305-ki okt. 10-kén V. Kelemen királyi tanácsadójához, IV. Fülöphez iratot intézett, a király teljes bizalmának örvendő férfiakat kérvén tőle, hogy azokkal titkosan értekezhessék s bizonyos dolgokat elintézhessen. Trinacriai Frigyes is megkeresé követi által üdvkivánsaival V. Kelemen, s a hűbéri adó elmaradása miatt elnézésért esedezék.

A Perugiában időző kardináloknak V. Kelemen azon utasítást küldötte, hogy Lyonba siessenek hozzá; mert ott, nem pedig Rómában akarja ő magát megkoronáztatni. E fényes ünnepélyre a francia, angol, aragoniai s egyéb országok királyai is meghivattak. Midőn a kardinálok utra keltek, Mattheo Rosso degli Orsini, a szenttestület koros dékánja, így szóla de Prato Miklóshoz: „*Czélotokat elértétek, majd elérendjük a Rhone folyamot, de évek mulnak el, míg Tiber a pápát ismét látandja; mert én jól ismerem a gascogneieket!*“ Két éltes s beteges kardinál visszamaradt, kettő pedig meghalt az utban (Westmonaster). Az életben maradtak igazi francia érzelműek voltak.

A koronázási ünnepély 1305-ki nov. 14-kén, pünkösöd utáni XXV. vasárnap, sz. Jusztus egyházában, Lyonban, roppant fénynyel hajtatott végre. Az angol s aragoniai királyok nem jelentek meg ugyan, de igen értékes ajándékokat küldöttek. IV. Fülöp azonban igen fényes kísérettel sietett Lyonba, hogy *egyháznyomorító politikájának diadalát megülje*, és midőn a megkoronázott pápa körmenetben visszatért, a francia király V. Kelemen lovának kantárját fogva, azt, mint a római császárok szokták, bizonyos távolságra vezette. Azután ő is ázsiai fénytől tündökölve diszlovára ült; és a kantártisztet igaz fivére valoisi Károly, és féltestvére, Lajos evreuxi gróf, vevék át, vagy mint mások állitják, II. János, bretagnei herczeg. A menet lassan huzódott egy régi fal mellett, melyen nagyszámu nézők foglaltak helyet; és ép azon pillanatban, midőn a pápa közelge, omlottak össze ama falnak romjai, s a bretagnei herczeg összezuzatott, valamint többen a romok alá temettettek, valoisi Károly veszélyesen megsebesült, V. Kelemen lováról a földre bukkott s a fején volt tiarából, mely arról tova gördült, egy 6000 arany-

forint értékű drágakő veszett el II. Theobald lotharingiai herczagnek karja és csipője megsérült, és de Got Guillard, a pápa testvére, életét vesztette. Az új egyházfő kormányának ily gyászos kezdetén sokan megrettentek, és még rosszabb kimenetelt jósoltak. Hát mi mit gondoljunk és mondjunk, kik e pápa kormányának elejét, folyamát s végét ismerjük? E kérdésre szolgáljon feleletül V. Kelemennek ezen, történelmi forrásokból meritett rövid életrajza.

V. Kelemen mindjárt a koronázási ünnepélyek után IV. Fülöp kedvéért egyszerre 10 kardinált nevezett ki, kik közt 9 francia s csak 1 angol volt. A kinevezettek közt látjuk a pápa egy unokaöcsét, a király gyóntatóját s korlátnokát is. És így a szent-testület majd egészen francia-szinezetű lévén, a pápa kezeit e boldogtalan körülmény igen megkötötte. Ugyancsak IV. Fülöp kedvéért az ennek oly igen kezére dolgozó, már többször említett Colonnákat visszahelyezte méltóságaikba. 1306-ik évi február elsején, még folyvást Lyonban időzvé, VIII. Bonifácznak „*Clericis laicos*“ és „*Unam sanctam*“ constitutióit érvényen kívül helyezte, s ugyanakkor megengedte a királynak, hogy az igazságtalanul viselt flandriai háboru költségei fődözésére az egyházat s annak szolgálit fosztogathassa. Ezen engedélyt ugyan a keresztes-had ürügye alatt csalta ki a király; de V. Kelemennek tudnia kellett, hogy az ily vállalat főlemlítését IV. Fülöp csak pénzgyűjtési forrásul szokta használni. Miután még Lyonból a keresztény fejedelmekhez egy iratot intézett, melyben őket egy a Szentföldre vezetendő keresztes-hadra hívta fel, 1306-ki husvét ünnepén Bourdeauxban, hol egy évig tartózkodott, az egyház jogait rettenthetlen lélekkel védelmező Robert canterbury-i érseket (+ 1312) Eduard angol király kedvéért felfüggesztette. A következő évben Poitierbe ment, hogy a francia és angol királyok közt békét eszközöljön; de a súlyos betegség, mely őt ezen városban érte, akadályozta fontos teendőjében. Ugyanezen városbani tartózkodása alkalmával nevezte ki a híres, tevékeny hitküldért, *de Monte Corvino Jánost*, ki Közép-Ázsiában hinteggette az evangéliumi jó magot, érseknek, és koronázása előtti működését megerősítette. Ugymint az ő eszközlése folytán megválasztott német királynak, luxemburgi *Adolfnak*, megerősítését, az 1306-ki május

6-kán leégett lateráni sz. János bazilikájának visszaállítását, orvosságának, Péternek a mainzi székre emelését stb.

De a francia király nem elégedett meg mindazon engedmények, kitüntetések s kedvezményekkel, melyeket a pápa iránta oly szembetűnőleg tanusított, hanem a legborzasztóbbakat követelte tőle, hogy tudniillik VIII. Bonifácot eretneknek nyilvánítsa, tetemeit a szentelt földből kivesse, s nevét a pápák névsorából kitörölje!! A pápa ugyan nem egyezett bele a szívtelen király ezen barbár követelésébe, de mégis nem merészelt IV. Fülöp ellenében pápához illő apostoli erélylyel nyilatkozni. Hanem az egész ügyet közzsínat elé terjesztetni ígérte, s hálából, hogy a király ezen ígérettel is megelégedett, egy 1307-ki. junius elsején kelt bullájában 1300-tól kimondott minden egyházi büntetést megsemmisített s bizonyos feltételek alatt az istentelen Nogaret Vilmosnak is feloldozást ígért. Hogy Fülöp iránti jó hajlamát kimutassa, s kívánságai egyikét mégis teljesítse, székét udvarával együtt Avignonba tette át, hova Bourdeaux, Toulouse s Commingesen át, hol elődei egyikének, sz. Bertrandnak († 1123) tetemeit ünnepélyesen felemelte, 1309-ki tavaszon érkezett meg. *Sígy V. Kelemen volt az, ki a francia király kedvéért Rómát, sz. Péter székhelyét, az apostolfejedelmek sírját elhagyván, Jézus Krisztus helytartójának székét az egyház nagy szomorúsága s kimondhatlan hátrányára Avignonba tette át*, mely akkor a sicíliai királyt uralta s a pápai szék számára csak 1348-ban szereztetett meg. Gascogne ama szöglete Lyontól jó messzire esik: de V. Kelemen székének ezen áttevése által célját mégsem érthette el, ő szabad itt sem volt, Fülöp ármánya s terveinek szálai Avignonig is elértek, mint a szomorú következmények igazolják. Igen, mily sebeket vágott az egyházon ezen székhelyezés, bizonyítja az avignoni pápák egész korszaka!! Nem igaz hát a korunkban is többek által hangoztatott azon állítás, hogy mindegy bárhol lakjék a pápa, akár Rómában, akár a világnak bármely zugában; ő azért mégis Krisztus Urunk helytartója, az anyaszentegyház látható feje marad az egyházas célok s érdekek minden hátránya nélkül. Ezen állítást a 70 évig Avignonban székelő pápák történelme nagyszerűen megcáfolja, mely időszakot az egyháztörténelmi írók az „*egyház hetvenéves babiloni fogságának, az apostoli szék szégyenének s a keresz-*

tény világ nagy botrányának“ nevezik. E gyászos kor mutatja, mivé sülyedne az egyház, ha annak feje valamely uralkodó önkényétől függne!

V. Kelemen Avignonban először is a velenczéseket egyházi átokkal s tilalommal sujtotta, mert a pápai várost Ferrarát, ennek lakói által felhiva, megszállották; s midőn az egyházi büntetésekre mitsem adtak, keresztes-hadat gyűjtött s vezetett ellenök, mely a lombardok, bolognaiak s florencziek által támogatva, 1309-ki aug. 28-án a Pó melletti véres csatában Ferrarát a velenczések hatalmából kiragadta. VII. Henrik követeit azon ígérettel bocsátotta el magától Avignonból, hogy azt két év múlva Rómában császárrá koronázzandja. II. Károlynak harmadszülött fiát pedig, *Robertet*, Avignonbani székelése első évének augusztus, mások szerint meg september havában siciliai királylyá koronázta Avignonban. A szép-külsejű, de rut-lelkű IV. Fülöp V. Kelemen Avignonban is felkereste ostromló s *öt örökre megbélyegző ama kérésével, hogy VIII. Bonifáczt kárhoztassa*, és V. Kelemen elég gyöngye volt a szerencsétlen emlékü egyházfő ellen nemcsak formaszerinti pert indítani meg, hanem, a mi még borzasztóbb, megengedni, hogy a lelketlen Nogaret s Plasián Vilmos ellene mint vádlók fellépessenek! A pápa meg volt győződve VIII. Bonifáczt ártatlanságáról, s annál égetőbb fájdalmat okozott neki a király erőszakoskodása, leginkább pedig VIII. Bonifáczt ellenségeinek dühös s botrányos fellépése. Az érintett per egész 1310-ki éven át botrányoztatta a hiveket, s a francia király undok kelepcejébe esett pápa csak nagy bajjal birta kinyerni tőle, hogy abban az eldöntés akár a zsinaton, akár azon kívül, őt illesse.

Am de ezen engedményt is igen drágán kelle megfizetnie, mert *egy külön bullájában a királyt VIII. Bonifáczt üldözését illetőleg teljesen büntelennnek kelle nyilvánítania, az említett pápa által alattvalóira kimondott mindennemű büntetéseket megsemmisítenie, bizonyos csekély feltétel alatt még Nogaretet is feloldoznia, s Bonifácznak Franciaországra vonatkozó minden constitutióit, bulláit, decretumait s intézkedéseit teljesen elvetni, megsemmisíteni és az említett pápa elleni vádpontokat tekintetbe venni.* A per eldöntését egy bullájában magának tartván fön, a szent-testületet öt uj, ismét francia taggal

erősítette. Azután Viennébe 1308-ki október elsejére közzsinatot hirdetett, mely azonban csak később, tudniillik 1311-ki október elsején nyitattott meg a pápa által „*In consilio iustorum et congregatione, magna opera Domini*“ szöveg fölött mondott beszéddel. Az első ünnepélyes ülés az említett hó 16-kán tartatott. A francia írók szerint 300 püspök jelent meg a zsinatra, nem említve a nagyszámu alrendü papságot; de a történelmi források csak 114-et említenek, kik közt voltak a menekült alexandriai s antiochiai patriarchák. Fülöpnek az nem tetszett ugyan, hogy a zsinat nem az ő joghatósága alatti városban nyitattott meg; de okszerű kifogást az ellen nem tehetség, befolyását más uton akará érvényesíteni, miben az ügyes számító nem is csalódott. *Hogy a király érdekei s terveit ellen beszélni kedvét kiki elvesztse, a biztonság ürügye alatt IV. Fülöp a várost s annak környékét katonáival szépen megrakta.* Így szokta IV. Fülöp a szabadszólást biztosítani!! A zsinati tárgyalások ily renddel következtek: a) a templomvitézek ügye; b) a dulcinisták, beguard-s beguinok eretnekségei; c) a Szentföldnek nyujtandó segély; s d) a meglazult egyházi fegyelem emelése.

A *templomvitézek ügye* azonnal szőnyegre került, kik a legnagyobb részben francziák voltak s ezek országában nagy terjedelmű jószágokat birtak. (Párisi Máté szerint, ezen lovagrend a XIII. században 9000 házzal és 54 milliónyi jövedelemmel birt. Innét magyarázható ki a sok irigy szem, mely az említett vitézekre már akkor oly kancsalul nézett. Szálka volt ez a pénzsóvár Szép-Fülöp szemében is. Ama javakat szerette volna ő adnectálni, hogy né mondjuk, elrabolni, mely gyönyörű műtételt csak úgy hajthatta végre, hogy a derék rendet a láb alól eltette. Azért annak francia tagjait a legborzasztóbb börtönökbe vetette s hajmeresztően kinoztatta, hogy azon iszonyatos bűnöket,*) melyekről ártatlan létökre vádoltattak,

*) A szerencsétlen rend tagjai vádoltattak: 1) hogy azokat, kik e rendbe felvétetnek, Jézus megtagadására kötelezik s ennek jeleül a feszületre háromszor köpnök kell; 2) hogy ugyanazok a felvételkor tartoznak az öket bevevő előljárók ezáját s ködökét megcsókolni; 3) hogy azok megengedik rendtársaikkal a sodomitaság gyakorlását, miután csak a nőktől megtartóztatásra köteleztetnek; 4) hogy a felvételi szertartás s általános gyüle-

elkövetetteknek nyilvánítsák, s mindaddig gyötörtette őket a lelketlen zsarnok, míg néhányan oly bűnöket nem vallottak magukra égető kinaik közt, miket elkövetni eszközben sem volt. E barbár kínzások alkalmával rokonaik, barátaik tömegestől esedeztek éretők, de hasztalan; mert a legiszonyubb halállal kelle végezni az egyház s emberiség védelmére feláldozott életöket. Mégis könyek s szívet-lelket indító jajkiáltások közt védették ártatlanságukat s igazi keresztény hitöket. Krisztus, a Bold. Szűzet s minden szenteket híván bizonságul, hogy a mikről vádoltatnak, el nem követték. De hasztalan, hamuvá égve kelle soknak közülök kimulni e háladatlan világból, mely őket meg nem érdemelte. Csak kevesen, leverve az iszonyu kínzásoktól, vallának olyanokat, miket ugyan soha el nem követtek, de a szörnyek azt akarták, hogy azokat elkövetetteknek nyilatkoztassák. S az így kicsikart vallomások után az érdemes rend V. Kelemen által, ki hasztalan követelte, hogy az magát védelmezhesse, mire még akkor is joga van, ha bűnösnek tartathatnék, tulajdonképeni elítélés nélkül csak „*per provisionem apostolicam*“, s valószínűleg meggyőződése ellen, megszüntetettnek nyilvánított. Jóságait a pénzimádó király nagy mohón elfoglalta azon ürügy alatt, hogy azok dus jövedelmeit egy tekintélyes keresztes-sereg

kezeteik alkalmával egy bálványt állítanak fel, hogy azt a lovagok mindnyájan imádják, stb. Ime, ily gonoszságokat koholtak ki az ördögök iskolájában képzett *Nogaret*, *Plasián Vilmos* s egyebek, hogy az érdemes rend elnyomása által zsebjeiket megtömhessék! Jellemző, hogy e bűnökről csak akkor kezdtek vádoltatni, midőn a király elhatározta, hogy javaikat elrabolandja! — Egy, a különféle lovagokról értekező műben, mely a legujabban Pesten jelent meg több szerzőtől, helyesen hozatik fel, hogy mily *bolondul vádolták a templomosokat eretnekségről*, holott ők mint katona-embe-
rek a legnagyobb részt irni sem tudtak, annál kevesebbé foglalkozhattak hát a theológiával. A királynak czélja volt országában e roppant hatalmas „status in statu“ haderőt megszüntetni, annak kincseit elrabolni, és az egyházat teljesen leigázni. Ezt pedig egyszerű rend-eltörés által is elérhette volna, anélkül, hogy oly iszonyu vérengző és kebellázító igaztalanságot kellett volna elkövetnie!

felszerelésére fordítandja, melynek élére ő maga fog állani. Miből természetesen misem lett.

A kapzsi francia király példáját más fejedelmek is igen szívesen követték. Olaszthonban mi vallomást sem birtak a rend tagjaitól kicsikarni; Német- s Spanyolhonban ártatlanoknak nyilvánítottak; s az utóbbi országban 1312-ben tartott tarraconi zsinat rendelé, hogy az illető megyés püspökök felügyelete alatt a rend házaiban saját jövedelmökből éljenek annak tagjai. Javaik V. Kelemen által a jánosvitézeknek adományoztattak; de e rendeletnek csak igen gyér foganata lön. Aragoniában a mórok ellen harczoló uj lovagrendek nyerték a pápa beleegyezése folytán a templomvitézek birtokait. Castiliában IV. Ferencz az oly igazságtalanul elnyomott rend jószágait önmagának adnectálta. Szép-Fülöp nemcsak a rend összes kincseit, hanem birtokai kétharmadát is magának foglalta le, a többit pedig jó drágán eladta a jánosvitézeknek. Portugálban a templomosok uj rendet kezdtek képezni. Magyarországbán a templomvitézek a johanniták öltönyére s szabályzatára szoríttatván, azok szerzetével egygyéolvadtak.

Azok között, kiket a birszomjas Fülöp kivégeztetett, volt a rend derék nagy-mestere is *Molay Jakab*. Midőn ez más három rend-nagygyal 1314-ki marczius 11-kén a máglyára lépett, s az emésztő tüzlángok már nyalni kezdék, felkiáltott: „*Ó van az égben egy igaz bírő, kit az elnyomott ártatlanság nem hiába hív segítségül. Ez előtti megjelenésre hívom 40 nap alatt a pápát; és téged, ó Fülöp király, kinek mily örömet megbocsátanék, de hasztalan, életed veszve van. Egy év alatt Isten ítélőszéke előtt találalak téged!*“ És úgy történt mind a kettőre nézve. Nem kezeskedik-e a nagymester jóslatának beteljesedése is a lelketlen birvagyók által elnyomott rend ártatlanságáról? Egy rendnek, mely 15,000 tagot számlált, lehetetlen, hogy magasztos hivatásuk s fogadadalmaikhoz hűtlen tagjai ne lettek volna, de egyesek kihágásai miatt nem kellett volna a *katholika egyház* ezen egyik legerősebb védbástyáját lerombolni. Avagy melyik intézet állhatna ugy fön a világon, ha a kebelében egyesek által elkövetett botrányok miatt az egész azonnal eltöröltetnék? A rend védelmére e helyen elegendő legyen annyit felhozni, hogy midőn Franciaországban a templomvitézek számos házai a törvény szolgálai által,

mikor azok azt legkevesebbé sem sejdítették, meglepettek s a rend minden irományai lezároltattak, mégsem sikerült az élesszemű kutatóknak, a rend ismeretes szabályzatán kívül egy más titkosra, vagy oly irományokra akadni, melyek a rájuk fogott bűnöket igazolnák. Mi ha megtörténik, Fülöp s a rend ellenségei azt a világnak, gonosz tettök szépítésére bemutatni, el nem mulasztották volna. *) — A legtekintélyesb írók véleménye szerint a templomvitézek rendjének eltörlése volt azon ötödik pont, melyről Fülöp úgy nyilatkozott, hogy azt csak utóbb fogja a pápával tudatni.

Mi az említett zsinat második tárgyát illeti, az érintett *eretnekségek* kárhoztattak. **) A szentföldi ügyet illetőleg mi eredményes intézkedés sem tétetett. A negyedik pontra vonatkozólag, a

*) Tény, hogy ama rettenetes csapás a rendet minden várakozás ellen érte. Az alig elhunyt XI. Benedek még kedvezményekben részesítette s maga IV. Fülöp 1304-ki októberben Franciaországban különös előjogokkal látta el a rendet s azt jámborsága, meg kegyességeért dicséretekkel halmozván, védelméről biztosította. (V. ö. *Philips* IV. Urk. Oct. 1304.) — Az 1390-ben született s 1459-ben kimult florenczi érsek sz. *Antonin* állítja, hogy a rend ellen oly rögtön s nagy zajjal felhozott vádak alaptalanok, és az egyenesen a király telhetetlen pénzvágyának s a nagymester iránti gyűlöletének esett áldozatul, Nogaret szintén ellenséges indulattal viseltetett a rend iránt, mivel annak tagjai az ő atyját eretnekségeért a hitnyomozó hivatalnak adták át. Valamint János victringi s Trithheim hirschauai apátok s egyéb számos egykoru írók is a rend elnyomását a király pénzzszomjának tulajdonítják. (V. ö. *Alzog*: II. 616.) A legújabbán Dr. *Havemann Vilmos* (*Gesch. des Ausgangs des Tempelherrenordens, Stuttgart und Tübingen 1846.*) s *Damberger* (*Synchron. Gesch. der Kirche und Welt im Mittelalter, kritisch aus Quellen, Regensburg 1851. Bd. XI. XII. XIII.*) roppant buvárlatának sikerült a rend ártatlanságát napfényre hozni. (Ld: *Die gewaltthätige Aufhebung und Ausrottung des Ordens der Tempelherren, von Joseph Chowanetz, Münster 1856.*)

**) Bizonyos *Fra Dolcino* már 1304 óta garázdálkodott, egy kéjnélt hordva magával, előbb szegénységet hirdetett, azután követőkre találván, azok élén fegyverrel hatalmaskodott s 3000 főből álló hordája iszonyuan pusztítva járta be a kevésbé tekintélyes helyeket, míg 1307-ben elfogattak.

többi közt, elhatározta a zsinat, hogy *Urunk sz. testének ünnepe, mint az összes katolika egyház diadalünnepe, a hitélet s erkölcsiség emelése tekintetéből egész nyolczada alatt minden hitelhető fényvel s pompával tartassék meg.* Ámbár már IV. Orbán ezen megható ünnep illő megülésére igen üdvösen intézkedett. A többi között az ezen áhitatosságban résztvevőknek bucsut is engedett; de rendelete az erkölcsiség ama szomorú korában nem mindenütt s nem kellő pontossággal hajtattott végre. Azért a viennei közzsínat ezen szent ügyet ismét fölelevenítette, meghagyván a főpásztoroknak, hogy ezen *ünnepély minél fényesb megülésére megyéikben közreműködjenek.* Továbbá határozatba ment, hogy a *pogányok sikeresb megtérítésére a pápa, király, püspökök, káptalanok és jószágos kolostorok költségén a római, párisi, oxfordi, bolognai, salamancai, s egyéb eggetemeknél, meg a kolostori tanodákban a héber, aráb s chaldaeus nyelvek tanítására 2 tanszék állíttassék.* Az idő folytán megtágult egyházi s szerzetesi fegyelem javítására is üdvös intézkedés történt. A velenceiek, kik ellenszegülésök s fellázadásukért az egyházból kizárattak, miután bánatuk s töredelmök jeleit adták s *követeik a zsinat előtt bűnbánati öltönyben nyakukon kötéllal jelentek meg, a kiközösítéstől fölmentettek,* és minden előbbi jogaik, meg kiváltságaikba visszahelyeztettek. Valjon a francia királynak VIII. Bonifác kárhoztatását sürgető embertelen követelése, illetőleg az ezen pápa ellen megindított per, mely végett hivatott tulajdonkép egybe ezen XV. közzsínat, ez alkalommal szőnyegre került-e, adatok hiányában bizonyosan tudni nem lehet.

A zsinat bezárása után, melynek határozatai egy részét képezik azon Constitutióknak, melyek „*Constitutiones Clementinae*“, és „*Liber VII. Decretalium*“ név alatt ismeretesek, V. Kelemen ismét Avignonba ment, hol nemsokára egymásután megint 9 kardinált nevezett ki, köztük két unokaöcsét, kik még alszerpapok sem voltak; V. Coelestint a szentek közé irta, s 5 kardinált Rómába küldött, hogy VII. Henriket római császárrá koronázzák. E fényes ün-

V. Kelemen ezen évi apr. 15-kén kelt iratában örömmel értesíti a királyt Poitiersből, hogy a *bresciai Arnold* gonosz elveit hintegető *Dolcino Dulcineájával* együtt börtönben várja méltó büntetését.

nepélyesség 1312-ki június 29-kén, sz. Péter és Pál apostolok napján, a lateráni egyházban hajtatott végre, mivel a vatikáni a guelfek által még folyvást megszállva tartatott. VII. Henrik Olaszthonba vonulván, a ghibellineket részére vonta, s a két párt közt majdnem ütközetre került a dolog. Azért V. Kelemen igen bánta, hogy ezen egyetlen ponthan IV. Fülöp kívánságát nem teljesítette, ki fivérét, valoisi Károlyt, szeretete volna a császári trónon látni. A pápa a császárt s királyt az általok letett hűség s engedelmességnél fogva, fegyverszünetre hívta fel. De VII. Henrik a pápa által követelt engedelmeség okát tekintetbe venni sem akarta, sőt azt izente V. Kelemennek, hogy ő mint császár nem levén az apostoli székek hűbérese, mint az *ily viszonyban levő Robert király*, azért a világi ügyekben nem is tartozik a pápának engedelmeskedni; sőt Robert fölött, ki az elene fellázadt városokat támogatta, a halálítéletet is kimondta. V. Kelemen egy külön Constitutióban tiltakozott a hűségi eskü ily önkényű értelmezése ellen, s midőn a császár egy apuliai hadjáratra készülne, a pápa által egyházi átokkal fenyegettetett. Bizonyosan heves surlódások ütöttek volna ki köztük, ha VII. Henrik 1313-ki augusztus 24-kén rögtön saját vigyázatlansága következtében ki nem mulik.

VII. Henrik halála után V. Kelemen Robert nápolyi király fölött kimondott halálítéletet semmisnek nyilvánította, s római senatornak meg olaszthoni helyettesnek nevezte ki. — Ezen pápa törekvéseinek köszönheti hazánk, hogy Robert-Károly (1308—1342) s fia I. Lajos (1342—1382), az Anjouk házából, annak sz. István s sz. László által dicsőített trónjára jutván, Magyarországot a hatalom és dicsőségnek eddig soha nem látott fokára emelték. *) Valóban e pápa *Gentilis* kardinál követe által sok jónak vetette meg alapját

*) V. Kelemen aug. 10-kén kelt bullájában VIII. Bonifácznak Robert Károly javára hozott határozatát megerősítvén, Ottót a maga jogainak előadására az év végeig maga elébe idézte. (Fejér: Cod. Dipl. VIII. 207.) E bullában a pápa Károly jogait az örökösödés alapján fejtegetvén, a nemzet érzelmeit szemlátomást kiméli. (V. ö. Dr. Horváth: II. 18—19.) Valóban VIII. Bonifác s V. Kelemen méltán kiérdemlék a nemzet háláját, hogy midőn hazánk a fejtelenség s trónvillongások okozta szomorú helyzetbe volt

hazánkban. *) — V. Kelemen Bourdeauxba szándékozván utazni, a Rhone melletti *Roquemaure*ban, nem messze Carpentrastól, miután kevéssel előbb (1314. marc. 21.) a róla nevezett Constitutiókat egy Consistoriumban felolvastatta s kihirdette, 1314-ki apr. 20-kán meghalt. A pápai méltóságot a francia király terveinek kelepczéjében 8 év, 10 hó s 15 napig viselte, mely neki csak a bubánat s keservek egész tengerét okozá. Midőn látta, hogy IV. Fülöp kelepczéjébe esett s abból ki nem szabadulhat; a keresztes-hadra vonatkozó intézkedéseit mi eredmény sem követi; a ghibellinek Olaszországban új erővel kelnek ki a harcztérre és az ő pénzküldeményeit elfogdossák; követői Angolhonba be nem hatolhatnak, mert a templomvitézek pénzét akarák magukhoz venni; a kardinálok közt heves pártoskodások kaptak lábra; saját háztartásában nagy rendtelenség uralkodik; a párisi udvarnak drágán vásárlott kegye el vagyon játszva, — könyezve kiálta fel élte alkonyán az agg egyházfő: „*Ó bár de Got Bertrand sohasem lett volna pápa!*“

Mihelyt szemeit behunyta, *mit nagyrészt a templomvitézek rendjén elkövetett nagy erőszakoskodások fölötti mély bánata idézett elő*, azonnal a pápai vagyonra rohantak, s utóbb unokája, de Got Bertrand mansi gróf, perbe fogatott, mert csak egymaga 300,000 darab aranyat sajátított el a keresztes-hadra gyűjtött pénzből. Maguk a francia írók is megvallják, hogy a pápa rokonai egyedül a fosztogatással voltak elfoglalva s annak a templomba tett tetemeivel éppen nem törődtek, és az arra következő éjjel tűz ütött ki, mely az egyházat s ezzel együtt a pápa hulláját is majdnem elhamvasztotta. És

súlyedve, annak oly derék uralkodót juttattak trónjára, ki azt nagygyá és dicsővé emelte. (V. ö. Fenczy : I. 648. Dr. Hatvani stb.)

*) V. Kelemen 1307-ki július 31-kén Gentilis kardinált követül Magyarországba küldötte. Az ide vonatkozó okmányban igen keserűen panaszkodik a pápa ama zavarok fölött, melyek szent István egykor oly virágzó birodalmában mintegy meghonosulni látszanak, s a Lengyel, Dalmát, Gács, Horvát, Szerbhon s Kunságbani egyházak szomorú állapota fölött. Gentilisnek az egyház s államra vonatkozó roppant tevékenységét a legszebb siker koronázta, s végre Károly az országnagyaitól királyul elismertetvén, megkoronáztatott.

ilyen történt, jegyezzük meg jól, a király udvarában, s mi adattal sem birunk arra nézve: *mi indította a beteges pápát oda térni be, hol oly rosszul őrzék a tüzet, hogy attól még a templom is lángba borult!* V. Kelemennek a tűzvészből fönmaradt tetemrészét saját kívánsága szerint *Uzesztében*, hol egy társas káptalant alapított, egy igen gazdag koporsóban takarították el; de 1577-ben a koporsó a *rajongó kálvinisták* által minden ékei s kincseitől kifosztatván, a szomorú emlékü pápa tetemei megégettettek; mert *Kalvin János ő kegyelme világosságának fiai azt hívék, hogy az ősi hitet egyházrablás s a holtak oly vad megtámadása és poraik háborgatásával is lehet tisztogatni!!!* — 1314-ki november 29-kén IV. Fülöp is követte V. Kelemen a sirba; tehát ugyanazon évben, melyben mindkettőjüket *Molay Jakab a máglyán Isten ítélőszéke elé hívta*. Említendő még, hogy V. Kelemen a francia uralkodóháznak megengedte az Oltáriszentségnek két szin alatti vételét, s az életveszélyezettető harczai játékokat szigoruan megtiltotta.

Ime V. Kelemen pápasága! Némely írók fősvénység, simonia, nepotismus s testiségről *) vádolják őt, és pedig a három első illetőleg nem minden alap nélkül. Így mindjárt pápasága elején a bő tudományu, érdem- s tapasztalatdus egyházi férfiakat elmellőzvé, 24 éves unokaöcsét ágeni püspökké nevezte ki, és az általa először kinevezett kardinálok között három rokona volt. A papságot annyira nyomta a kardinálokkal együtt, hogy IV. Fülöp is megsokalta azt, s aziránt szót emelt a pápánál. Beszélik, hogy súlyos betegsége alkalmával (1307) lelkismerete mardosásától indittatva a püspökségek s kolostorok bérbeadását visszavonta s birtokaikat megerősítette. De hibáit Villáni, Dante s egyebek ghibellini gyűlöletből bizonyosan nagyítják. Azonban nem menthető ki a francia király kívánságaibai boldogtalan beleegyezése, s kivált jellemző reá nézve, hogy a pápai

*) *Smets* is a ghibellin-párti írók után mondja, hogy Perigort gróf-nőjébe, ki a foixi grófnak leánya volt, egész az örültségig szerelmes levén, azt mindenütt magával hordta. Azonban V. Kelemennek agg korát tekintve, ezen koholt szerelmi kaland a mesék s rágalmak világában eredetneknek bizonyul be.

széket XIII százados ősi helyéről a francia politika előnyére Avignonba tette át!!!

A róla nevezett Constitutiókon kívül hagyott még hátra beszédek s leveleket, melyek közül némelyek megkegyelmezéseket tartalmaznak s *Mansinál* fordulnak elő, a viennei zsinatra hívó irattal meg a templomvitézek eltörlésére vonatkozó okmányokkal, stb. Egyéb határozatait közlik *Bzovius*, *Wadding* stb. — Hazánkra vonatkozó számos iratait közli *Theiner*, (I. 414–446. — V. ö. Szvo-rényi M. Fasc. III. 61. Fasc. IV. 34–38. Toldy: Magy. irod. történelme, I. 129. — Tört. Tár, IX. 10. lap. — Koller Histor. Episcop. Quinqueecl. II. 293., Swartner: Dipl. editio 351., Batthyányi Leges Ecclesiast. I. 462.)

CXCVIII.

XXII. János. 1316—1334.

V. Kelemen halála után a pápai szék a szent-testületbeni pártoskodásnál fogva két évnél tovább maradt betöltetlen. Az Anjouk titkos működése lázadásokban mutatkozott, melyek gátolák a választást, mihelyt az a francia politikának vakon nem hódoló egyháznagyra akart esni. A kardinálok egy része szükségesnek tartotta a Rómabani székelést; a másik legalább a IV. Fülöp által behozott önkény alól kívánta magát, a pápát s az egyházat felszabadítani, míg a harmadik párt határozottan francia egyházfőt akart az apostoli székre emelni. Ezen utóbbi párt törekvése folytán Carpentrasban s vidékén forradalom ütött ki, a város felgyújtatott s a Conclave szét-szóratott. Ekkor Fülöp poitiersi gróf, X. Lajos francia király fivére s utódja meghívására a kardinálok Lyonba vették magukat, hol az említettek által a választás siettetése végett egy kolostorba zárat-tak. Nem is siker nélkül; mert a francia párt győzelme 1316-ki aug. 7-kén *d'Ossat Jaques* portói kardinál-püspököt, az *Esne* vagy *Ense* családból választá meg pápaul. *Jakab* Cahorsban (Guyenne) született, s leginkább kora ajánlotta őt. Családja fölött még homály

uralkodik. *Személye tekintélytelen, arcza halvány, termete alacsony, hangja rekedt volt; szelleme azonban hajlott kora daczára is élénk, vállalkozó, ernyedetlenül tevékeny s egy világ kormányzására képesnek tünt fel.* Nem a születésnek, hanem tehetségeinek köszönte méltóságait. Már kora ifjúságában, alig végezvén még el a nyelvészeti s dialectikai tanfolyamok iskoláit, idegenkedett ő azon állapottól, mely születésénél fogva reá várakozott, s folyton egy benső sejtellemtől, mint minden nagy emberek, sarkalva, anélkül, hogy tudná nagyratörekvését, iparkodása által utat készített magának. Mint-hogy hazájában mi jövőt sem várhatott, Nápolyba utazott, azon reménnyel kecsegtetvén magát, hogy az olasz élet ezen ragyogó szinpadán, a népdus városban, a századát fölülmult polgárosodás közepette könnyebben s biztosabban fog oly eszközökre akadni, melyeknél fogva szerencséje megalapittatik. Egy derék s befolyásos sz.-ferenczrendi szerzetes pártfogása által Károly király udvarába jutott, és annak gyermekeivel együtt neveltetett. Itt két év alatt tudori rangra emelkedett s életviszonyai a szerencse forduló pontjára jutottak. Pappá levén, több javadalmat nyert, mi által a középszerűségből kilépvén, nyitva állott előtte az ut a méltóságokra. II. Károly gyermekeinek nevelője, tehát Robert s sz. Lajos toulousei püspök képzője lön, kit később szenttéavatott, mint olyant, kinek ere nyeit elég alkalma volt csodálni.

Ossat gyakorlati ügyvezetőnek született, miután kevés ember volt, ki őt akár a körültekintést, akár éleselméjét illetőleg fölülmulta volna s a legbonyolultabb viszonyokban is igen meglepően tudta magát tájékozni; ezek mellett oly ildommal s eszélyességgel birt, hogy az akadályokat elhárítani s hamar célhoz tudott jutni. Azért a titkos államtanácsba is felvétellett, mint követ gyakran küldetett a római székhöz s franczia udvarhoz, hol megnyerő ékesszólását s ritka ügyességét kiki bámulta. II. Károly az államnak nyújtott hű szolgálata s bokros érdemeinél fogva a frejusi püspökségre nevezte ki Provencében s az ő meg utódai joghatósága alá helyezte Revut-s Villepaix-ot. De ezen távoli, egészségtelen és szegény püspöki székhely nem volt méltó jutalmazása Ossat érdemeinek. A fővárosbani tartózkodáshoz szokván, püspöksége székhelyén nem maradt sokáig, hanem azt ünnepélyesen birtokába vette, helyettesre bizta, némi

intézkedéseket tett s azután visszatért Nápolyba. Már jó koros volt s még nem teljesült kívánsága, midőn az avignoni szék megürült. Azért a római udvar itt tartózkodása által fontossá lett hely megszerzésére lépéseket tőn. Róbert ajánlata folytán vágytársán igen könnyen győzedelmeskedvén, 1310-ben avignoni püspökké lőn. Nagy tevékenysége mindenkit tiszteletére indított, és majd mint ügyvédet, bírót, majd meg mint tanácsnokot látjuk őt minden fölmerülő ügyekben fellépni s szép sikerrel működni. Ezen alkalmakkor oly jogismeretet, éleselműséget s szónoki tehetséget tanusított, hogy már általánosan a pápai udvar figyelmét is magára vonta s a király kegyét birt legtekintélyesb s legkitünőbb főpapnak tartatott. Minthogy részint hivatalosan, részint tiszteletből gyakran meglátogatta V. Kelement, ennek kegyét is megnyerte, s a viennei zsinaton tett hű szolgálatát annak bevégezése után a portói püspökséggel s kardinál-kalappal jutalmazta meg.

Mint a szent-testület tagja ama pontra jutott, melyről álmodott nagyságának célját már könnyen elérhette, mi neki a nápolyi s párisi udvarok működése folytán sikerült is. Azok ugyanis mindent elkövettek, hogy hozzájok hajló pápát nyerjenek. 63 napi bezárás s egyéb kényszerítő intézkedések után a kardinálok a portói kardinálpüspököt egyhangulag megválaszták, ki minden szerencséjét az említett udvaroknak köszönte, s kinek misem hiányzott egyéb, mint azon apostoli nagylelkűség, mely az egész földkerekség minden nemzeteit átöleli gyöngéd gondoskodásával, mi egy nemzetnek sem esik nehezebben, mint a francziának. Hogy a *Villanira* s *Rebdorfi Henrikre* hivatkozó *Ciaconius* s *Palatius* elbeszélése, miszerint a kardinálok abban állapodtak volna meg, hogy az lesz a pápa, kit Jakab nevez ki, ez pedig Orsini. Napoleon tanácsa következtében ilyenül magát kiáltotta volna ki, minden alapnélküli, onnét is kitünik, hogy a megválasztott, ki magát XXII. *Jánosnak* nevezte, a kereszténységhez küldött körlevelében említi, miszerint a pápaságot csak kényszerítve fogadta el, s a későbbi oly számos és hatalmas ellenei nem mulasztották volna el e körülményt ellene felhasználni. Valószínűlen az is, bár nem annyira, hogy megválasztatása előtt az olaszpárt megnyerésére megígérte volna, miszerint mindaddig nem ül lóra, vagy öszvérré, míg Rómába vissza nem tér, s hogy ezen esküjét

meg ne szegje, sept. 5-kén Lyonban történt megkoronázása után vizen utazott volna Avignonba s huzamos pápasága alatt csak akkor hagyta el palotáját, midőn a közeli székes-egyházba kelle mennie.

XXII. János a hármaskorona alatt is francia volt. Ezen országot nemcsak úgy tekintette, mint az egyház főtámaszát, hanem mint magát az anyaszentegyházat, míg a többi keresztény országokat s népeket legtöbbször mint valami jelentéktelen függelékeknek tartotta, s a francia érdekeknek különféleképp feláldozta. Minek szomorú eredménye lőn, hogy számtalan emberek elkeseredvén, elfordultak az apostoli széktől, melyre addig gyermeki tisztelet és szeretettel tekintettek fel. Alig koronáztatott meg, nem Rómába, hova vizen és szárazon nyitva állott előtte az út, s ahol Robert király kardja alatt a béke háborítlan maradt, hanem Avignonba vette magát s itteni székelésével csak szilárdította a francia politikát s emelte az Anjouk érdekeit. Már 1316-k. deczember 17-kén 8 kardinált nevezett ki, kik, egy olaszt kivéve, mind francziák voltak s köztük két rokona is. 1320-k. dec. 19-kén ismét 7 francia, 1327-k. december 18-kán 10 (köztük hat francia), 1331-k. dec. 18-kán pedig ismét 10 különféle nemzetiségű tagokkal erősítette a szent-tesületet, melynek legnagyobb része annyira ragaszkodott a francia politikához, hogy az egyetemes egyház érdekeit figyelemre méltató pápát sokáig nem várhattak a hivek. Ez a kulcsa azon eseményeknek, melyek XXII. Jánosnak pápaságát oly viszontagságteljessé, hogy ne mondjuk, siralmassá teszik, minő alig volt még valamely elődeé!

XXII. János Avignonban igen nagy terveket készített, hogy t. i. a keresztény fejedelmeket általánosan kibékíti, keresztes-hadat létesít, mely Jerusálemet meghódítja, a muhamedánok s egyéb pogányokhoz hitköveteket küld, az egyházi fegyelmet szigorúan kezeli, a hittudományokat emeli stb. Erejét tulbecsülte, és a párisi meg nápolyi udvarokba helyezett bizalmában keservesen csalódott, melyek egészen másra törekedtek, mint az éltes és hitbuzgó pápa. Mindjárt a pápai trónra lépte után irt a német koronáért küzdő Bajor-Lajosnak s Osztrák-Frigyesnek, a békés egyezkedésre intvén őket. De mivel a pápa szavára, hogy a következő, 1317-k. marciusig ítélőszéke előtt megjelenjenek, igényeiket végeldöntés végett

neki előterjesztendők, mitsem adtak, a pápa V. Kelemen által a megürült birodalmi trón olaszboni helyettnökévé kinevezett Robert királyt megerősítette. Midőn a mühlendorfi csata után, melyben Osztrák-Frigyes elfogatott, a pápa Lajost királynak el nem ismervén, ez boszúból az egyházi átokkal sujtott milánói *Galeazzót* s a többi olaszboni ghibellineket oly sikerrel kezdé támogatni, hogy az anconai márka legtöbb városai elpártoltak a pápai uralomtól. A pápai intézés eredménye az lett, hogy Lajos a nürnbergi fejedelmi gyűlésen, már előbb tagadván a pápa azon jogát, hogy a király megválasztását vizsgálat alá veheti s megerősítheti, vagy elvetheti, a pápa ellen igen keményen tiltakozva lépett fel, s egy általános zsinatra hivatkozott. Midőn a pápa által kiszabott határidő, mely alatt Lajosnak nem lett volna szabad kormányozni, elmúlt, XXII. János által egyházi átokkal sujtatott, s egy hónappal később megtiltotta őt mint királyt tekinteni s neki engedelmeskedni. Lajos ismét egy közzei-natra hivatkozott s kora minden ellenzéki erejét feltudta a pápa ellen használni. Tudósok léptek fel mellette, mint paduai *Marsilius*, janduni *János*, *Occam Vilmos* s egyebek, kik nemcsak azt állították, hogy a pápa világi ügyekben hatalommal nem bír, hanem magát a Hierarchiát is többé-kevésbbé alapjában megtámadták, míg más részről *Triumphus Ágoston* és *Alvarus Pelagius* a pápa jogkörét szintén igen egyoldalulag védelmezték.

Miután Lajos vetélytársával, Frigyessel kibékült, a rómaiak felhívására egy sereg élén Olaszbonba ment, a trienti gyülekezeten, melyre a ghibellinek minden nagyjai is megjelentek, a pápát pusztá gyűlöletből eretneknek nyilvánította s a pápai méltóságra méltatlannak ítélte. Milánóból, hol a pápa által letett s kiközösített *Petremale* arezzói püspök által magát Lajos a vaskoronával megkoronáztatá, követséget küldött XXII. Jánoshoz oly megbízással, hogy a pápa őt Rómában vagy személyesen, vagy helyettese által császárrá koronázza. Ezen izenetre a pápa még jobban felboszankodván, harmadszor is egyházi átokkal sujtotta őt mint eretneket, és az eretnekek felbujtogatóját, s minden méltóságától megfosztottnak nyilvánította. Rómában, daczára annak, hogy a pápai legatus a várost tilalom alá vetette, a felső s alrendű papság jelenlétében isteniszolgálatot tartatott, s a nép örömrivalgái közt néhány tekintélyes

római által Lajos nejével együtt magát a császári koronával diszítette. Ez alkalommal irtózatos gyűlése által indítatva, *a nép előtt oly vétségekről vádolta a pápát, melyeket az ugyan soha el nem követett, azokban részes nem volt, de igen alkalmasak voltak arra, hogy ellenei még jobban felingereltessenek s számuk tetemesen növekedjék.* Azután a pápát letette, a világi hatalom alá vetette, *hogy ott, ahol lehet, mint eretneket s törvényes ura (???) ellen lázadót elfogja s keményen megbüntesse.* Helyére Rainalducci Pétert, ki születése helyéről közönségesen „*Petrus de Corberia*”-nak neveztetett, s a ferencziek rendéhez tartozott, tolták fel 1328-ban ellenpápaül, ki magát V. Miklósnak nevezte, két nap múlva számos kardinált nevezett ki, Lajost császárrá koronázta, s a törvényes pápát kiközösítette.

De az ellenpápa feltolása Lajos ügyének inkább ártott, mint használt. A viszonyok mind a kettőre nézve igen kedvezőtlenül alakultak. Ugyanis Lajos pénzhiány miatt s mert Robert által is igen szorongatott, Rómát, hol egy ideig tartózkodott, az ingatag jellemű római nép szidalmazásai s közápóra közt elhagyni kénytelen volt. A rómaiak Lajos és az álpápa kegyelem- s szabadságleveleit nyilvánosan elégették, sőt dühök annyira ment, hogy a németek holttesteit sirjaikból kiszedvén, s különféleképp meggyalázzván, a Tiberbe hányták. Lajos a reá eléggé boszankodó Pisában pápáját hátrahagyta. Miután az utóbbi végerőködésében az egyház törvényes fejét még egyszer kiközösíteni merészelt volna, az Apenninek egy hegyi várában rejtette el magát egy ideig; de Pisába visszavitetvén, igen nyomorult helyzetbe jutott. Látván végre, hogy mindenkitől elhagyatott, s nemhogy pápának tartatnék, hanem a legalábbvaló emberként bántalmaztatik, Avignonba zarádokolt, hol egy Consistoriumban a törvényes pápa lábaihoz vetvén magát, érzékenyen zokogva mondá: „*Atyám, vétkeztem az ég ellen s ellened!*” Minden gonoszságait nyíltan megvallá s mélyen meghatott környezőitől, a lehető-legtörédelmesb lelket tanusítva, bocsánatot kért. A könyekre fakadt pápa felemelvén őt, őszinte bocsánata jeleül megcsókolá. Hogy azonban bánatának őszinteségét kipuhatolja s nehogy ellenei felléptetésével ismét szakadályt idézzenek elő az egyházban, saját palotájában tisztességes őrizet alatt tartotta, míg ugyanott 1333-

diki szeptemberben kimulván, a sz. ferenczrendiek egyházában s szerény öltönyében eltemettetett.

Lajos, ki Némethoni utazása alkalmával 1330-ban Trientben Frigyes haláláról értesült, hogy a pápai tilalom következményeit kikerülje, XXII. Jánosnak kiegyezkedési ajánlatokat tett, melyek bár eléggé lealázók s kielégítők lehettek volna, az igen bántalmazott pápa által elvettettek, és így a pápa meg Lajos közti feszültség az előbbinek halálaig tartott. — Kevésbbé fontos volt ezen pápának a *spiritualistákkal* vagy *lelki-testvérekkel*, a sz. ferenczrendiek egy felekezetéveli harcza, kik nemcsak tulhajták a szerzetnek a szegénységre vonatkozó szabályát, hanem azonfölül még oly tévelyeket is vallottak, melyek a waldensiek- s egyéb eretnekekével nagy rokonságban voltak. Minthogy valódi eretneki makacssággal ragaszkodtak véleményeikhez, mint eretnekekkel bánt el a pápa, közülök számosakat elítéltetett, vagy örökös fogságra utasított, úgy hogy a felekezet rövid idő alatt kiirtatott. Ezen vitával némileg rokon volt, az ugynevezett *beguinokkal* vagy *fraticellikkeli küzdelme*, kik III. Miklósnak egy Constitutiójára hivatkozva, nyíltan állíták, *hogy Krisztus és az apostolok nem voltak birtokosai ama dolgoknak, melyeket használtak*. XXII. János egy bullát adott ki ellenök, melyben tanaikat eretnekieknek nyilvánítja, mint ilyeneket elveti s azok hirdetését szigorú büntetések alatt megtiltja. Szintén kárhoztatta *de Poliaco János párisi hittudós állítását*, *ki a szerzeteseknél végzett gyónást érvénytelennek s azért a saját lelkésznél ismétlendőnek mondá, és hevesen vitatá, hogy a pápa sem engedheti meg a husvétii gyónás másutti végzését, mert az csak akkor érvényes, ha az a saját lelkésznél történik*. A *magia* ellen kibocsátott szigorú rendelete annyiban fontos, mennyiben ama kor szellemi helyzetébe tekintenünk enged.

Igen sajátságos volt azon *hitvita*, melybe XXII. János élte két utóbbi évében bonyolódott. Ugyanis a Mindenszentek ünnepén tartott két beszédében némelyek azon tévelyt vélték foglaltatni, mintha ő azt tanította volna, *hogy az igazak lelkei a test feltámadása előtt az Isten látására nem bocsáttatnak*. Ezt a párisi egyetem nagy zajjal vitte a vitatkozás terére, s amaz állítást eretnekinek nyilvánította. Ezt *Occam Vilmos* nagy mohón törekedett a pápa ellen kizsákmá-

nyolni, hogy azt mint eretneket rossz hirbe hozhassa. De a pápa kevéssel halála előtt a kardináloktól környezve kijelentette, hogy ő ama tévelyt sohasem vallotta. — Azok is tévednek, kik a 12 pápai káplán (*Rotae Auditores*) ítélőszékét XXII. Jánostól származtatják. — A nagy tatár uralkodóhoz 1318-ban sajátkezüleg irt levelet küldött, melyben annak az Istentől eredett igaz keresztény hitet ajánlja, megnyerni törekedvén őt az egyház terjedése s jóléte előmozdítására. Megköszönte annak a keresztény alattvalók iránt tanusított kegyelmét, s különösen elismerését fejezte ki ama szép tetteért, melynél fogva az isteni-szolgálatokra a harangozást ismét megengedte. Figyelmeztette őt az örmények hibái s vallási szokásaira, melyeket a katholika egyház nem helyeselhet. — Rendelte, hogy a *Szentháromság ünnepe* pünkösd utáni első vasárnap az egész kath. egyházban ünnepélyesen megtartassék, s hogy az Írás eme szavai szerint: „*Estve, reggel és délben terjesztem bajaim s kérésem mindaddig, míg meghallgatja kiáltásomat!*” — az angyali üdvözlét elimádkozására *reggel, délben s estve harangozással* hivassanak fel a hivek, bucsut is engedvén az angyali üdvözlét áhitatos imádkozóinak. E szent intézkedés hű követőinek X. Kelemen is enged bucsut. Urunk szent testének nyolczada alatt a *semiduplex ritust* nem engedvén meg, eziránt másképp intézkedett. Azoknak, kik *Jézus szent neve* iránt tiszteletet tanusítanak, mindannyiszor 40 napi bucsut engedett. Sz. Katalin ünnepét a nyugati egyházban is meghonosította, s *Lajos toulousei püspököt, Tamás herefordi főpásztort, valamint aquinói Tamást, a szerzetes élet s tudományosság ritka csodáját, a szentek közé írta.*

XXII. János 1334-ki december 4-kén, 18 évi s 4 havi pápasága után élte 91-dik évében kimulván, tetemei az avignoni főtemplomban takarítottak el. Ő volt tudunkra az első pápa, ki papsága 50-dik évében *aranymisét* mondott. 25 millió aranyforinttal megtöltött kincstárt hagyott hátra. *Ily roppant kincs egybegyűjtésére behozta az ugynevezett annatákat, melyeken kívül még a provisiók, reserváták, nagy püspökségek felosztása kisebbekre s a pápai tizedek is igen dus jövedelmi forrásokul szolgáltak.* E roppant kincsgyűjtést azok, kiknek legkedvesb foglalatosságuk a pápák gyalázásában áll, XXII. János határtalan birvágyának tulajdonítják, míg

a legtekintélyesb írók véleménye szerint az a keresztes-hadak érdekében történt; annyi bizonyos, hogy a francia, aragoniai, sicíliai, magyar s egyéb uralkodókat is megnyerni törekedett a szent-hadnak létesítésére. — A provisiók s rezerváták igen nagy számmal voltak, Német- s Olaszhonban alig ürrült meg püspöki szék, káptalani javadalom stb. melyek betöltését a pápai udvar ne követelte volna magának azon ürügy alatt, hogy így a vitás választások megszüntetnek s Lajos párthivei méltóságokra nem juthatnak. A ki valamely javadalmat pápai kegyből akart nyerni, annak a keresztes-hadra vagy jószántából, vagy előre meghatározott összeget kelle lefizetni. S minthogy az összeg ama szent vállalatra volt szánva, itt a pápa sokat engedett magának s nagyon huzta az illetőket. Hogy ily úton sok pénz gyűjtessék be, ama szerencsétlen szokás kezdett meghonosodni, hogy *megürült érsekség egy jó püspökség birtokosának, ez egy másik kevesbbé vagyonos püspöknek s így tovább, adományoztatott*, s mindannyiszor a számos előléptetett főpapok nagy pénzösszeget tartoztak fizetni. *) Gyakran megtörtént, hogy míg a választás megerősített, az idevonatkozó per tartott, a költségek oly magasra rugtak, hogy a pápák jelöltjei (*Mainz, Chur*) önmagukat s káptalanjokat nagy adósságokba verték. Ez ellen természetesen hatalmas szavak emeltettek több helyről, a birvágynak tulajdonítván az egész zsarolást. Annyi igaz, hogy XXII. János igen takarékosan élt, hogy ne mondjuk szűken, s lelkiismeretesen takarította meg ama szent célra a sok pénzt. S minthogy a keresztes-had a pápa minden törekvése mellett sem létesülhetett, ama pénzgyűjtést annál inkább rosزالák, gyanusíták, s oly zsarolásnak bélyegzik, melynek alapja a birvág.

XX. János kincstárába hazánkból is szép összegecske folydogált be. A pápa 1317 óta a megürült javadalmak jövedelmeinek, mik

*) Így például: Magyarország püspökei a megerősítésért nevezetes összegeket fizettek a pápai udvarnak: az esztergomi érsek 2000, a kalocsai 2000, az egrí püspök 800, a pécsi 3300, a váci 500, nagyváradi 200, veszprémi 800, nyitrai 200, zágrábi 400, boszniai 200 forintot tartoztak fizetni. (Cfr. Szentiványi: *Dissertationes Paralipomenicae Rerum memorabilium Hungariae*, pag. 103.

előbb a clerus javára estek, felét a pápai kincstár számára kezdé szedetni, s e végett *Szebeni Rufint*, volt tolnai főesperest, Magyarországra küldé, ki, hogy mily nagy összegeket szedett össze, mutatja számadása (Cod. Dipl. VIII. 2., 101—137.). A püspökök e collecták ellen nem mertek felszólalni. (Dr. Hatvani II. 39.) Mídn Károly erre megegyezését adta, kikötötte egyszersmind, hogy a begyülemendő összeg egy része az ő kincstárába folyjon. A pápa az 1322-ki zsinaton a papság összes jövedelmeinek tizedét a pápai kamarába rendelte szállíttatni. Károly annak beszédését Magyarországon egész készséggel megengedte, de az összes gyűjtelék harmadát magának tartotta fön. Ezen tized hazánkban 1332—1337-ig bezárólag s a hátrálék 1338-ban, valamint azután is több éven át szedetett. Azonban XXII. János másrészt Robert-Károlyt az egyházi javadalmak védelmére intette, s magán-életének tárgyában is nemsokára atyai feddést intézett Károlyhoz. Ezen egyházfő egyébiránt igen jó hajlamot tanusított az említett király iránt, kinek is többszöri kérelme folytán a *salernói hercegséget* 1328-ban biztosította. Ez évben ugyanis az idevonatkozó örökösödési perben fordulat állott be; mert Károly calabriai herceg, Robert király egyetlen fia, meghalván, bár az agg király a pápa helybenhagyásával unokáját, *Johanna* hercegnét nevezte ki örökösévé, XXII. János mindazáltal ezóta jobban látszott hajlani Károlyunk követelésének meghallgatására, s 1331-ki január 26-kán kelt iratában megintette Robert királyt, ne tartsa tovább vissza Salernót a magyar királytól, kinek arra teljes örökségi joga van. Irt egyszersmind *Sancia* királynőnek, Robert nejének is, kérvén őt, működjék oda, hogy Johanna Nápoly örököse és Endre herceg, a magyar király fia közt házassági szövetség létesüljön, s eként az ifju pár Robert halála után egyenlő joggal örökölvén az országot, a királyság visszaszálljon *Martell-Károly* ágára, melyet az egyenes örökösödés útján illet. A királynénak nem nagy fáradságába került férjét a pápa kívánságára birni; Károly pedig annál nagyobb örömmel fogadta a közvetítést, minthogy 1332-ben családja ismét megszaporodott egy *István* nevű fiúval. A pápa továbbá 1333-ki július 31-kén az élte végéhez közelgő Károly kérelme folytán meghagyá egy iratában, hogy, ha az esztergomi érsek, akár netán vonakodnék, akár távollét, betegség, vagy a szék üressége

miatt akadályoztatnék megkoronázni Lajos fiát, ezt a kalocsai érsek, vagy a nagyváradai és zágrábi püspök végezzék. — 1318. május 1. e pápa a kunok közötti térítőknak kiváltságokat engedett. Ugyanezt teszi 1321. okt. 22. az ott térítő dömések s ferenczesek részére. 1329. okt. 1. pedig a kunok térítése körül fáradozó érsekek, püspökök s döméseket is több szép szabadalommal tüntette ki. 1332. apr. 20. magyarországi Lőrinczet s a többi döméseket is különféle jogokkal ruházta fel a kunok térítése által szerzett érdemeikért. (V. ö. Tud. Gyűjt. 1833. VIII. 115.) — 1317. apr. 18-kán kelt iratában meghagyja az esztergami érseknek, a váci és pécsi püspököknek, hogy az ágostonrendi remeteket a prédikálási és gyóntatási jogaik gyakorlásában, melyeket az apostoli széktől nyertek, védelmezzék azok megsértői ellen (Koller II. 313—4.) — Ugyanazon évi jul. 1. Károly királyunk kérelmére meghagyja a kalocsai érseknek, a szekszárdi és Garan folyónál sz. Benedek monostora apátjának, hogy a magyar pálos-szerzet állapota, helyzete s vagyoni ellátásáról az apostoli széknak jelentést tegyenek, miszerint a nevezett király kérévényezése folytán azt megerősíthesse. (U. a. II. 343.) — 1322-ben a jánoslovagoknak megengedi, hogy az arra felhatalmazott bizottság által kiszemelendő javaikat és házaikat különféle szükségjeik fődözése és adósságaik letörlesztése tekintetéből jogosan eladhassák. — 1325. szept. 1. megengedi Károly királynak és Erzsébetnek, hogy nagyobbban és más böjti napokon tejfélék- és husétekkel élhetnek, ha a szükség kívánja, de gyóntató-atyáik tanácsára, kiknek efölött lelksmeretöket teszi felelőssé. — Ugyanő 1332. jun. 16. megengedi Károly királynak, hogy táborozása alatt laktalan helyeken ő és kísérete böjti napokon hussal élhessen. — 1328-ban megint az ország főpapjait, az apátokat, perjeleket s egyéb, egyházak főnökeit, hogy az új megtérteket tizedekkel ne terheljék. — 1330. jan. 25. a pécsi és veszprémi püspökökre bizta az esztergomi Bolesláv érsek halála által megürült ezen érsekségnek adminisztrálását a lelkiek s ideigleniekben. — E pápának a magyar haza és egyházra vonatkozó jelentékeny működését olvashatni *Theinernál* (I. 446—603.)

Aközben ama pénzgyűjtés ellen igen erős hangok emelkedtek az egyházban s keservesen panaszkodtak sok helyen, hogy a provisió által a választási szabadság veszélyeztetik, sőt egyenesen elnyo-

matik. Oly hangokat is lehet hallani, hogy a zsarnoki eljárás érdekében szíjva ki a pápa az egyház pénzerejét; ő egy önkényen alapuló, egyetemes igazgatásra törekszik, s azért közzsínatot emlegettek ellene. Mindezek oly hatással voltak a pápára, hogy kevéssel halála előtt minden pápai reservatio útján tett kinevezést megsemmisített s belátta, hogy ily módon lehet csak a magára haragított egyháznak. gyokat kiengesztelni. Ő egy kardináli gyülekezetben igazolni akarta magát a gondosan megőrzött pénzt illetőleg s azt biztonságba helyezni törekedett; de — már késő volt gondoskodása. A párisi és nápolyi udvarok működése folytán ama kincset nem sikerült elrejtene, és már élte vége is közele; a kincs milliói pedig eltűntek; és kisérem merte kérdeni, hogy hová lettek!

A legrészreahajlatlanabb írók is boldogtalannak nevezik XXII. Jánosnak pápaságát, mint a mely alatt Olaszhon pártzivatarai sok rosztat szültek; a keresztes-had külön-pénztárát a pápa vette ugyan kezeibe, de az nem létesült s az egyházak meg a papságtól begyűlt pénz is, mint láttuk, eltűnt a kereszténység nagy boszujára! A politikai czélokra sűrűen használt egyházi fenytések az egyházi fegyelemnek nagy lazulását eszközlék, mire a pápai tekintély hanyatlása, s előbb a 70-éves szakadály, utóbb pedig ama borzasztó nyugoti hitszakadás következett! Egyébiránt XXII. János erőteljes, de nem roszakaratu, az egyház emelése s terjesztésében tevékeny, ismeret-dus hittudós, hirneves canonista, imakedvelő s a lelkiekben örömet találó pápa volt, mit a Cahorsban általa alapított *Karthause* is bizonyit. Különös, hogy főnebb említett nagy terveinek kivitelére nagy eszközökkel rendelkezhetett s mégis azok mind meghiusultak.

XXII. János nagy barátja volt a tudományoknak, s nagy kedvelője a tudósoknak. Birunk tőle egy értekezést „*a világ megve-tése*” s egyet „*az érczek átváltoztatásáról*”, melyek 1557-ben francziára áttéve Lyonban láttak világot; „*a Bold. Szüzről néhány beszédet*”, melyeket *Jakab* (a S. Carolo) a „*Bibliotheca pontificia*”-ban felhoz; „*a boldogok látása fölötti beszédek*”, melyek a főnebb említett vitára alkalmul szolgáltak, s még a cambridgei könyvtár-ban őriztetnek maig is a kézirati művek közt. Smets szerint orvosi műveket is hagyott hátra: egy „*Thesaurus pauperum*” czim alatti vevénykönyvet, egy értekezést a szembajokról, az ember képzése s

a köszvény fölötti commentárt s végre néhány tanácsot az egészség föntartására. 20 Constitutióját *Extravagansoknak* nevezte, mivel a többi gyűjteményben nem foglaltatnak. A canonisták, valamint Kelemenéit *Clementínák*, ugy Jánoséit *Joanninák*-nak nevezik s *Extravagansoknak, quae non in corpore Codicis, sed extra illud divagantur*. XXII. János Extravagansai csak 1340-dik év körül gyűjtettek egybe, melyektől a XV. század végén egybegyűjtött IV. Eugén, II. Pál, IV. Sixtus rendeleteit tartalmazó „*Extravagantes communes*“ jól megkülönböztetendők.

XXII. János alatt a *lehrini apátság*, a brandenburgi márkában, két mérföldre Brandeburgtól s háromra Potsdámtól, melyet ascaniai I. Ottó 1188-ban alapított, még virágzott. A szent szerzetes, *Hermán* apát, 1303 körül, 100 latin versben a brandenburgi uralkodók s a katholika egély ezen tartománybani viszontagságait megjósolta.

CXCIX.

XII. Benedek. 1334—1342.

XXII. János halála után a nápolyi s párisi udvarok fegyveres erővel szállták meg Avignont, s a kardinálok előbb el nem hagyhatták a Conclavét, míg rövid idő alatt pápát nem választottak. 1334-diki december 20-kán, miután *Jaques de Comminge* portói kardinálpüspök kijelentette, hogy készebb kardinálságáról is lemondani, mint a pápai méltóságot az Avignonbani székelés föltétele alatt elfogadni, mi az egyetemes egyházra oly káros hatással van, — *de Nouveau Jakab* (Novelli vagy Blanc) kardinál, melléknevén *Fournier*, választatott két harmadrésnyi szavazattal pápává. Fournier az Arriège melletti *Saverdun*ben, a foixi grófságban s toulousei egyházmegyében, szegény szülőktől vette származását. Ifjkorában a Narbonne melletti *Fondfroid* nevű cistercita-kolostorba lépett, melynek akkor nagybátyja, *Novelli Arnaud*, volt apája, ki 1317-ben mint kardinál mult ki. Utódja Feurnier lön s az említett évben

a pamiersi, azután a mirepoixi püspökségre, 1327-ki december 18-kán pedig XXII. János által sz. Prisca kardinál-áldozárává moadittatott elő. Közönségesen *Novelli*-, *Blanc*- vagy *Fehérnek* nevezetett, mivel egy párthoz sem tartozván, folyton könyvei közt töltötte az időt, s mint kardinál is szeretett *szerzete csinos fehér öltönyt viselte*. A szavazatok egybegyűjtésekor csodálkozott a Conclave, hogy azok említett mennyisége e kardinálra esett; de legjobban csodálkozott a megválasztott s így kiáltott fel: „*Mit tettetek testvérek, hogy ily számokat választottatok meg?*“ Pedig kora legnagyobb tudósainak egyike volt s mint *Petrárca* megjegyzi, a maga felől oly szerényen gondolkodó nagyon is képesnek mutatkozott az egyház kormányzására. Megválasztatása utáni napon a XXII. János által gyűjtött kincsekből 100,000 aranyforinttal javította a kardinálok jövedelmeit, tán azért, jegyzi meg Müller, hogy az eltűnt milliók után ne igen tudakozódjanak. Ugyanakkor a római templomok kijavítására 50,000 aranyforintot küldött. 1335-ki január 7-kén az új pápa választóival együtt palotájából a dömések kolostorába vonult, s a szent-testület legidősbje *Orsini Napoleon kardinál-diákon által* XII. Benedek név alatt magát megkoronáztatta. Hétfőn, jan. 9-kén, a megkoronázott pápa visszatért palotájába s ez alkalommal elfogadá a nagyszámu folyamodóktól irományaikat. E napon kelt „*Altitudo coelestis*“ körlevelében szokás szerint tudatá az összes kereszténységgel a pápai trónra történt felemeltetését. 10-kén az elharapódzott visszaélések ellen nagy Consistoriumot tartott; az Avignonban fontos ok nélkül időző papok javadalmaik helyeire visszautasítottak; a folyamodványok s kegyelmi kibocsátványok gondosan rendeztetek stb. A reformok egész a részletekig kiterjesztettek, apr. 3-kán a narbonnei kanonokokhoz feddő irat intéztetett, azután a narbonnei s arles-i tartományokban az egyházfegyelem emelése végett szabályszerű látogatás rendeltetett el; 1335-ki július 12-kén kelt bullájában a cisterci-rend reformját törekedett eszközölni, az apátok hatalmát korlátozta, a fényűzést eltiltotta, valamint a jogi iskolák látogatását is stb. Ugyanoly tartalmu reform-iratot intézett 1336-ki jun. 20-kán a benczésekhez is. XII. Benedek igen nemes érzésű s tevékeny egyházfő volt, ki az egyházba becsuszott visszaéléseket jól ismerte s azokat kiirtani törekedett. *Baluze* nyolcz élet

életrajzát közli, melyek egyike szerint különös jámborsága, aláztossága s hivatali buzalmaért minden nevét viselő pápák fölött magasztaltatik. Kár, hogy a francia szűkkeblűség s korlátolt helyzete nem engedték őt a nagy pápák szellemében működni!

XII. Benedeket pápasága elején az egyházi reformok foglalkodtaták leginkább. 1335-ki május 24-kén közzétett decretumában a *székesegyházak s apátságok Commendáit, valamint az elődei alatt becsuszott Expectatívákat is, mint egyházgyalázó visszaéléseket, megszüntette*. Csak a kardinálok s patriarchákra nézve tett egy időre e tekintetben kivételt. Meghagyta, hogy az általa megerősített látogatási iratok jegyzőkönyvbe vezettessenek s ugyanazon évi dec. 18-kán kiadott rendeletében a látogatók által követelni szokott illetéket meghatározta. 1339-ki dec. 19-kén pedig rendelte, hogy az egyházi javadalmakra szertetni akarók előbb saját főpásztoraik által vizsgálatra vonassanak. — Fontos egyház-reformáló működése közben is az üdvözültek állapotára mennyben, s a kárhozottakéra a pokolban vonatkozó s még elődje által megindított értekezéssel is foglalkozott. Már 1335-ki febr. 2-kán tartott jeles beszédében roppant tudományos készséggel megmutatta, hogy az *igazak lelkei mennyekben az utolsó ítélet előtt már tisztán látják az Istent*, s február 4-kén az ellenkezők állításait s védveit meghallgatta. Julius 6-kán *Pont de Sergue* nevű nyári kastélyában kardinálok s híres hittudósok jelenlétében e tárgyra vonatkozó jeles értekezését felolvastatta s szigorúan megvizsgáltatta. Végre 1336-ki január 29-kén kibocsátotta a híres Constitutiót: „*Benedictus Deus*“, melyben nézeteit formulázta. E tárgy később a florenci s tridenti zsinaton is fölmerült, mely utóbbi azt tüzetesebben s véglegesen eldöntötte.

XII. Benedek pápasága első évében, 1335-ki július 6-kán, követek jelentek meg Rómából Avignonban, kiknek, bár az idő meghatározása nélkül, megígérte, hogy Olaszthonba visszatérend. Egy nyilvános Consistoriumban ki is jelentette, hogy ő hajlandó volna Bolognába tenni át székrét, ha e nyugtalankodó város polgárai neki hűséget s engedelmességet esküdnének. De az illetők érzelmeinek kipuhatolására kiküldött követek azon tudósítással tértek vissza, hogy nemcsak a bolognaiak, hanem az Egyházi-államok népei is folyton nyugtalankodnak. A bolognaiak lázongása egész 1340-ik

évig huzódott. Azért XII. Benedek *Avignonban a püspöki lak helyén maga s udvara részére egy pompás palotát építtetett.* Raynald s egyéb számos tekintélyes írók állítják, hogy különösen VI. Fülöp francia király s kardináljai Olaszthonban a bonyodalmakat oly ügyesen tudták vezetni s folyton szítani, hogy a derék egyházfőnek épen nem lehetett kedve a zavargók közt ütni fel lakását. Valamint ugyancsak ők eszközlék titokban, hogy a XXII. János által kiközösített Bajor-Lajos császár és XII. Benedek közt a békeség létre ne jöhessen. Bár e tekintetben Lajos ingatag jelleme is sokat tett, de annyi bizonyos, hogy a nemeskeblű pápa a kiengesztelődésre igen hajlandó volt, s mindjárt pápasága elején követeket küldött hozzá, kik Lajosnak kedvező feltételeket ajánlának. Az is bizonyos, hogy Lajos 1335-ben ismételve megajánlott mindent, mit csak tőle kívánni lehetett, s 1338-ban német püspökökből álló küldöttséget intézett a pápához, hogy a töredelemre kész levén, neki a pápától feloldozást nyerjenek. De az igen tevékeny francia ármány annyira vitte a dolgot, hogy a császár fényes küldöttsége siker nélkül tért vissza. Ime, mivé lesz az egyház legderekből feje is, ha valamely uralkodó kelepczéjébe kerül!

Most Némethonban a zavar még nagyobb lön; mert a világi s kolostori papság legtekintélyesebb része a tilalmat folyton érvényesnek tekintette, míg ellenben a nagyok a frankfurti birodalmi gyűlésen (1338) kijelentették, hogy Lajos az Interdictumra okot nem adtt, s az ellenvéleményű egyháziakat rendzavarásról vádolták. S miután ugyanazon évi július 16-kán a válaszló-fejedelmek *Rhensében* kijelentették, hogy az általok törvényesen megválasztott császárt a pápa is tartozik elismerni s megerősíteni: *a legszenvedélyesebb tollharcz keletkezett a pápa s császár mellett s ellene.* Különösen *Occam Vilmos* igen élesen s nagy hatással küzdött a császár mellett. Kevéssel a pápa halála előtt a császár leghevesb ellene, VI. Fülöp is annak pártjához szegődött. De a pápa ellene volt a király szándokának, jól tudván, hogy Fülöp csak színleg nyilatkozott a császár mellett. — XII. Benedek az olaszthoni viszonyokra szép sikerrel irányozta figyelmét, hol a zavarokat igen ügyes tapintattal háritotta el, névszerint azáltal, hogy a legtekintélyeseb családok fejeit a felső-olaszthoni városok birodalmi helyettes-főnökeinek nevezte

ki. Ámbár XII. Benedeket a francia királylyal szemközt a császári ügyben gyöngének tekintették, de a következő, apostoli önállóságot s nagylelket tanusító fellépte mindenkor dicsőségére válik. VI. Fülöp XXII. János pápától a Szentföldre vezetendő keresztes-had ürügye alatt az egyházi jövedelmek tizedét kinyerte; de XII. Benedek jól tudván, hogy a királynak épen nincs szándoka keresztes-hadat állítani ki, azért az egyházi tizedek szedését betiltotta. A király ezért felboszankodván, 1336-ki márcziusban Avignonban a pápát fölkereste s őt a tizedek beszedését eltiltó okmány visszavételére felhívta. Ekkor XII. Benedek legfőbb pásztori méltóságának teljes öntudatában felkiáltott: *„Fölség! ha két lelkem volna, úgy szívesen feláldoznám az egyiket, hogy kívánságodat teljesítsem; de mivel csak egy van, s azt megmenteni akarom, mérsékeljed kérelmedet, hogy abban misem forduljon elő, mi az Istent megbántja s lelkem veszélyezteti!”*

A saracenok szerencsés hódításai igen megrettentvén III. Andronitus görög császárt (1328–1341), a konstantinápolyi udvar, mint már annyiszor tevő szorult helyzetében, most is követséget küldött a pápához. Ez a követeket teljes Consistoriumban fogadta, kik urok nevében egy közzsinatot indítványoztak, mely a főnforgó hitvitákat elintézné, s mindenekelőtt a saracenok visszanyomására egy keresztes-had létesítéseért esedeztek, hogy így, mint megjegyzék, Kelet patriárchái s püspökei is megjelenhessenek ama közzsinatra. Mire a pápa válaszul adá, hogy ama hitviták már rég annyiszor tárgyalatván s el is döntetvén a pápák által, azok épen nem szükségelnek egyetemes zsinatot; és ha a görögök őszintén kívánják a szakadályt megszüntetni s a katholika egyházzal közösséget elfogadni, úgy bizonyosan remélhetik, hogy Nyugat őket a hitetlenek ollon védelmezendi. Valószínűleg az értekezletek a nápolyi udvar által alattomban tulfeszítették s megszakasztattak, melynek előnyére az unió káros hatású leendett volna. Aközben III. Andronik is meghalt (1341). — Nevezetes azon levél, melyet a tatár chán 1338-ban *Frank András* által XII. Benedeknek küldött. 1341-ben az egyesült örmények királya s patriarchájához menesztett jeles iratában tudósította s figyelmeztette őket azon hibákra, melyek valósi könyveikben foglaltatnak.

Magyarországban régóta súlyos panaszai voltak a papságnak Károly király ellen. Ő ugyan mindenkor bőkezűnek mutatta magát az egyház iránt; de aztán adományainak kamatját is busásan megszokta tőle venni. Az egyházi javakat ő igen gyakran úgy tekintette, mint kiürült kincstára mindenkor kész pénzforrásait. A megürült püspökségeket több ízben a kánonok által előszabott törvényes időn tul sem töltötte be vagy engedte betöltetni, s azoknak jövedelmeit, sőt a meghalt püspökök hagyományait is lefoglalta. Így tett például a bosnyák püspök s meghalt kalocsai érsek javaival. Hogy a káptalanok választásait meggátolja, gyakran már a püspökök életében kijelölte utódaikat, kik, ha elődeik hálála után azonnal elfoglalni akarák székeiket, nagy pénzösszeggel kénytelenítették megváltani azok jövedelmeinek élvezetét. Újévi ajándékok fejében is nagy összegekkel terhelte a főpásztorokat, az érsekektől 200, a püspököktől pedig fejenként 50 ezüst-girát követelvén. — Ezek mellett az egyháziakat jogaikban nem igen védelmezte; míg a világiak jogai ő ellenökben száz év múlva sem estek elévülés alá, addig az egyháziak ellen a törvényszékek 30 évet is elégségesnek tartottak az elévülésre, ha azok okmányokat nem tudtak előmutatni; ezek pedig a tatárjárás, a hosszas belviszonyok s más balesetek által nagyrészt megsemmisítették. Továbbá a világi és szerzetes főpapok a király által a táborozásra kényszerítették, holott ezt a kánonok csak a pogányok s oly eretnekek ellen engedik meg, kik a társadalomra is veszélyesek. Végre az egyházi személyek világi törvényszékek elé vonattak, melyek néha, midőn az ügy másként el nem dönthető, párviadalt rendelnek, s minthogy ezt a papok el nem fogadhatják, nem ritkán legigazabb jogaiktól is elesnek. Ide járult még, hogy a király megvetve a törvény útját, igen önkényűleg működött s a sz. István, meg sz. László által megalapított nemzeti szabadságot nagy részben eltörölte, pedig annak föntartására esküvel kötelezte magát. Mindezen sérelmekről a magyar püspöki kar tudósította XII. Benedeket, hogy azokat legfelsőbb tekintélye által orvosolja. (Ld. Fejér: Cod. Dipl. VIII. 4. 321.)

A püspökök keserűségökben tán sötét színben adták elő Károly kormányának sérelmes voltát s ép azért nem igen találtak hitelre a pápánál. Ide járult még, hogy a király épen ez időben enge-

dett jogot ismét újabb hat évre collectát szedni az egyház jövedelmeiből a pápai kincstár részére; s tán ennek tulajdonítható, hogy a pápa nagyon szelid hangú intést intézett a püspökök panaszlevelére a királyhoz, abban egyedül az egyházi ügyekre szorítkozván. E szelid intéssel a püspökök meg nem elégedvén, újra irtak a pápának, s levelökben nagyon kiemelték, hogy a kalocsai érsekséget még mindig nem engedi betöltetni s annak javait emberei lefoglalva tartják. Ennek következtében újabb intést intézett a pápa Károlyhoz. Ez azonban azzal játszák ki a püspökök vádaskodását, hogy a pápának megírta, miszerint az érseki javakat csak az egyház érdekében tartja ideiglen el foglalva, s azért rendelt azokba nagyobb fegyveres erőt, nehogy amaz érsekség az ország határaihoz közeli eretnek szerb és bosnyák fejedelmek által elpusztíttassék. E tudósítás lefegyverezé a pápát s Károly halálaig betöltetlen maradt a kalocsai szék. 1332—1337-ig *Berengár Jakab* és *de bono fato Raymund* benecések 1333-ban langres-i *Jakab* piacenzai püspök, 1338-ban *Gothard* titeli prépost, működtek e pápa által küldetve, hazánkban, mint nuntiusok, a pápai tizedek beszedői és egyéb ügyekkel is foglalkozók. (V. ö. Szvorényi M. IV. 38—39.) — 1337-ben meghagyta e pápa az illetőknek, hogy a Szentföld felszabadítására kiírt tized-adót a jánoslovagoktól ne követeljék, miután ők amugy is folyton kiteszik magukat a keresztény-hit szent ügye védelmére. Egyébiránt XII. Benedeknek hazánkra vonatkozó iratait olvashatni Theiner iróná, (I. 603—647.)

XII. Benedek különös gondot fordított a szerzetes-rendek reformálására is. A *cisterciákra* vonatkozó Constitutióját 1335-ki jul. 12-kén adta ki, a *benecéseket* 1336-ki jun. 20-kán, sz. *Ágoston szabályzatos-kanonokjaiét* 1339-ki május 15-kén, melyek a „*Magnum Bullarium*“-ban láttak világot. A sz. *ferencziek s clarissák* reformjait tartalmazó Constitutiót 1336-ki nov. 28-kán adta ki. — Igen nagy dicséretére válik az is, hogy a *Nepotismust* a szó legteljesb értelmében gyűlölte. Egy igen érdemes unokaöcse volt s csak nagy bajjal lehetett rávenni, hogy azt azt az arlesi érsekségre emelje. De már arra, hogy a szent-testületbe is fölvegye, a kardinálok legtekintélyesbjei sem birták rábeszélni. Unokahugát, kinek kezeért nagy hozomány reményében a leghatalmasb nagyok esengtek, egy ke-

vésbbé vagyonos kereskedőhez adta nőül. Midőn környezői által többször ostromoltatnék, hogy rokonait rangokkal s vagyonnal látná el, mondá a zsoldárnokkal: „*Ha rajtam nem fognak uralkodni, úgy ártatlan s a fő vétkektől tiszta leszek.*“ Máskor meg a szintén rokonai mellett felszólalóknak egész méltósággal inondá: „*A római pápának atya, anya, rokonok s nemzetséga nélkülinek kell lennie.*“ S valamint XI. Benedek anyját csak szokott szegényes öltözetében fogadta el, úgy XII. Benedek meg atyját csak köznapi molnár-ruhájában engedte maga elé járulni, s nem kapott tőle több pénzsegélyt, mint a melyen egy igen egyszerű malmot vehetett. — A megürült s neki föntartott javadalmakra nagy gonddal kereste ki a jeles férfiakat. Azért megtörtént, hogy valamely javadalom huzamosb ideig nem volt betöltve, ha arra érdemes s alkalmas egyént nem talált. Hasztalan ajánlgaták ilyenkor az udvaroncok egyik vagy másik kegyeltjüket; mert XII. Benedek személyesen szokta emberét megvizsgálni, s nagy emberismerő lévén, néhány percznyi beszélgetés alatt kipuhította: valjon az ajánlott vagy kijelölt méltó-e a javadalomra s minőre. Ha kevésbbé alkalmas egyént ajánlgattak neki, ilyenkor ezen kemény szólammal: „*Nolo lutum exornare*“, utasítá vissza az ajánló kérelmét.

XII. Benedek 7 évi, 4 havi s napi tevékeny pápasága után 1342-ki ápr. 25-kén kimulván, tetemei az avignoni székesegyházban általa épített s feldiszitett kápolnájában takarítottak el. *Sirjánát csodák is történvén*, nagy hévvel sürgették szenttéavatását a francziák; de aztán a lelkesedés elmúltával az ügy abban maradt. A már többször említett *pápagyúló Hübner*, a mi tekélylyel sem bíró *Squarciaficus* s *Mornaues* után igen nagy zajjal kürtöli, hogy XII. Benedek azért nevezte volna ki *Petrarca Ferenczet* kardinállá, hogy annak csodaszépségű nővérével viszonyát elnézze. Ezen állítás már csak azért is alaptalan; mert a Rómában megkoszoruzott költő az avignoni udvar iránt ellenséges indulattal viseltetvén, ezen viszonyról mégsem tesz említést. Hübner ő kegyelme maga is tudja, hogy szavai csak rágalmat tartalmaznak; de azt is nagyon tudja ám, hogy az ily mesék s rágalmak nagyon alkalmasak arra, hogy

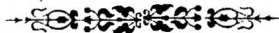
„plus haereat“. Szerinte XII. Benedek ellenei a következő siriratta örökítették ezen pápa nevét:

*Hic situs est Nero, Laicis mors, vipera Clero:
Devius a vero, culpa repleta mero.*

Hübner, ki XII. Benedekről ezen gyalázatos siriratot terjesztette, vagy nem olvasott igazi történelmi kutföket, vagy a történelmi igazságokat rutul elferdítve adta elő, hogy a jeles pápa jó hírnevét kedves nagymestere ezen tanácsa szerint: „*Calumniare audacter*“ ex professo befeketitse. Az egykoru s későbbi történelmi írók, kivéven holmi gyűlölségből férczelőket, kik az írói névre távolról sem tarthatnak igényt, XII. Benedeket egyhangulag minden tekintetben a legjelesb pápák egyikének tartják. Így, a híres Boer Péter hittudós, Viterbói Egyed, Platina s egyebek szavai szerint is, XII. Benedek oly szép tulajdonokkal ékeskedő pápa volt, hogy kormányzata az egyházra nézve méltán áldásosnak mondhatik. És azért, midőn ily egyházföket sem szűnnek meg szent hitünk lelketlen ellenei rágalmazni, vétenek a történelmi igazság, józan ítészet, emberi becsületesség, s felebaráti szeretet ellen!

XII. Benedek híres hittudór s a jogban is járatos volt. E pápa nagyban előmozdította a tudományokat, különösen a bencések reformjára czélozó, de az összes szerzetességre kiható rendelkezései a tudományosságnak uj emeltyükül szolgáltak. Sürgette t. i. hogy minden klastromban a grammatikán kívül, a logica és philosophia, mint minden tudományosság szükséges alapjai, előadassanak, a hittudomány és kánonjog előadására pedig csak a kitünőbb szerzetesnövendékek jártassanak. (Ld. Toldy: a magy. nemz. irod. tört. I. 129.) Művei közül említendők: a két kötetre terjedő ily czimű híres dolgozata „*De statu animarum ante generale iudicium*“, „*De visione essentiae quaestiones 12*“, melyből Raynáld kivonatot közöl. Ezen utóbbi az írónak ritka mély- s éleselműségét, meg a Szentírásban s az Atyák műveiben roppant otthonosságát árulja el, s maig is a vatikáni könyvtár kéziratai közt őriztetik. Birunk még tőle ünnepi beszédeket, több egyházjogi értekezéseket, a szerzetesek reformját illető iratokat; továbbá „*Commentaria adversus Fraticellos*“ czimű

dolgozatot, melyet még pápasága előtt irt, s a kiknek tévelyeit mindjárt pápasága első évében kárhoztatta; zsoltárokat fölvilágosító iratokat s néhány jó költeményt. Számos leveleit s Constitutióit közli *Wadding*. (Tom. III. 424—477.) — XII. Benedek magas, tekintélyes alkatu s erőteljes szavu pápa volt, tehát e tekintetben egészen ellentétet képezett elődjével.

TARTALOM.

		Lap.
178. III. Incze	1198--1216.	1
179. III. Honór	1216--1227.	39
180. IX. Gergely	1227--1241.	50
181. IV. Coelestin	1241.	68
182. IV. Incze	1243--1254.	69
183. IV. Sándor	1254--1261.	83
184. IV. Orbán	1261--1265.	89
185. IV. Kelemen	1265--1268.	99
186. B. X. Gergely	1271--1276.	109
187. V. Incze	1276.	118
188. V. Adorján	1276.	121
189. XXI. János	1277.	123
190. III. Miklós	1277--1281.	126
191. II. Márton	1281--1285.	135
192. IV. Honór	1285--1286.	141
193. IV. Miklós	1288--1292.	146
194. Sz. V. Coelestin	1294.	154
195. VIII. Bonifác	1294--1303.	159
196. B. XI. Benedek	1303--1304.	194
197. V. Kelemen	1305--1314.	200
198. XXII. János	1316--1334.	215
199. XII. Benedek	1334--1342.	227

